

๓. สำเนาจดหมายเหตุรัชกาลที่๒ เลขที่(๑๐) ร่างสุกอักษรถึงเมืองเวียงจันทร์เรื่องสืบราชการเมืองพุทไธเพชร จ.ศ. ๑๑๗๙ พ.ศ.๒๓๖๐ จดหมายเหตุเลขที่(๑๐)นี้มีสองภาคส่วนแต่ละส่วนมีเนื้อความแตกต่างกัน ทั้งคัดสำเนาก็ไม่พร้อมกัน

๓.๑ ส่วนแรก ๐ร่างสุกอักษร เมืองเวียงจันทร์ ด้วยราชการเมืองพุทไธเพชร แลให้ เจาราชบุตร/ หลวงทรงพล คุมเงินขึ้นไปจัดซื้อเข้า เดือน ๑ ปีชลู นพศก ๐ หอสมุดแห่งชาติคัดทวนสำเนา เมื่อ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๒ เนื้อหาโดยสรุปเป็นสถานการณ์ข้าวยากหมากแพงทุพภิกขภัยในเมืองปากซัง,เมืองโขง ,เมืองแสนปาง, และเมืองเชียงแตง (รอยต่อสามประเทศลาว-กัมพูชา-เวียดนามในปัจจุบัน) อันสืบเนื่องจาก ใบบอกเมืองปัตบอง สืบข่าวราชการเมืองพุทไธเพชร พบว่า เมืองโขงอ่อนเปลี้ยเจ้าเมืองพนมเปญ ทำให้รัชกาลที่๒ไม่ไว้วางใจ จึงตัดสินใจ จัดหาเสบียงไปช่วย โดยสั่งซื้อเสบียงจากเวียงจันทน์ และ ต่อมาเวียงจันทน์ก็ถวายเงินส่วนนี้คืนพระคลังหลวง

๓.๒ ส่วนที่สองเกี่ยวกับ ครั้วลาวภูคังแขวงพิชฌโลกพากันหลบหนีไปเวียงจันทน์ หอสมุดแห่งชาติพิมพ์คัดคัดสำเนาและตรวจทางเมื่อ วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๓

จะกล่าวถึงการวินิจฉัยอย่างละเอียดของสำเนาจดหมายเหตุที่เสนอนี้ตามลำดับต่อไปนี้

๑. จดหมายเหตุรัชกาลที่๓,สมุดไทยดำ เลขที่(๑๘) ร่างตราเจ้าพระยาจักรีตอบเจ้าเมืองสุพรรณ จ.ศ. ๑๒๐๒ พ.ศ.๒๓๘๓ ที่ได้ถูกอ้างอิงถึงเพื่อสนับสนุนข้อความต่อไปนี้ “ลาวภูคัง ถิ่นฐานเดิมอยู่เมืองภูคัง ปรากฏในหลักฐานเพียงว่าตั้งอยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง กองทัพไทยเคยยกไปตั้งมั่นชั่วคราวเมื่อสงครามกับเวียดนามในรัชกาลที่ ๓”

จดหมายเหตุรัชกาลที่สามฉบับนี้ หอสมุดแห่งชาติได้คัด-ถ่ายทอดจากต้นฉบับที่เป็นอักษรไทยโบราณ โดย เกษียร มะปะโม แล้วเสร็จเมื่อวันที่ ๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๘ เนื้อความมีสองส่วนหลัก ส่วนแรก เป็นร่างสารเจ้าพระยาจักรีมาถึงพระยาสุพรรณและพระปลัดกรมการเมือง เนื้อความเป็นเรื่องการสนับสนุนการซ่อมสร้าง พระประธานอุโบสถวัดป่าเลไลยก์เมืองสุพรรณบุรีโดยไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ “ลาวภูคัง”เลย ส่วนที่สอง เป็นร่างสารพระราชเสนา/หลวงศรีเสนาถึงสมุหนายก เกี่ยวกับราชการ เเสบียงในกองทัพไทยที่กำลังทำราชการที่อุดรมีไชย มีคำ “กองทัพเมืองครัง”อยู่ในร่างด้วยจึงแน่ใจได้ว่าที่บ่งอ กร่าวถึงคือเอกสารส่วนนี้ เพื่อให้กระจางชัดจะคัดตามภาษาเดิมและถอดความจดหมายเหตุในส่วนที่สองนี้ทั้งหมดดังนี้

๐ ร่างสารตราขึ้นท่านพระราชเสนาทำแล้วได้กราบเรียน พมฯ สมุหนายกแล้ว สมุหนายกสั่งว่าให้มีไปตามร่างนี้เถิด๐...ไปคิดราชการอยู่ที่เมืองอุดมมีชัย พระยาปลัดว่าได้เอาข้าวหลวง(จ่าย)ทั้งให้กองทัพและคนทั้งหลายกับครอบครัว รับพระราชทานก็ได้เข้าไปไม่ครบจำนวน ได้เอาข้าวเมืองรลือ(ระลือ ขึ้นเมืองพระตะบอง)เพิ่มเติมบ้าง แล้วได้แจ้งความกับเจ้าพระยาบดินทร์เดชาฯ ๐ สั่งว่า ถึงกรมการจะรับประทานบ้างก็ได้นั้น พระยาปลัดอ้างว่าได้ข้าวหลวงจ่ายกองทัพเมืองครังเจ้าพระยาบดินทร์เดชาฯออกไปคิดราชการก็เนิ่นนานหลายปีจะให้เอาข้าวหลวงจ่ายหรือไม่จ่ายก็ไม่แจ้ง แต่บัญชี-ทางว่าว(ของ)เจ้าพนักงานรักษาดวงข้าวเมืองพระตะบอง ก็ว่าพระยาปลัดยืมข้าวหลวงไปรับพระราชทานก็หาใช่แต่พระยาปลัดคนเดียวไม่กรมการขุนหมื่นราษฎรก็ยืมหลายคน เจ้าพนักงานก็ไม่ได้ตั้งบัญชีจำนวนข้าวว่า พระยาปลัดกรมการเบิกข้าวไปจ่ายให้กองทัพ พระยาปลัด/พระยกระบัตร์ จะอ้างเอาจำนวนข้าวที่ได้จ่ายให้กองทัพเก่าๆมากลบเกลื่อนข้าวรายยืม(ข้าวที่ยืมไป)นั้นก็เห็นจะไม่ควร พระยาปลัด/พระยกระบัตร์บอกข้าวไปก็แต่สองคน พระยานุชิตชาญไชยข้าหลวงกรมการก็ไม่ไปบอกเขาด้วย ให้พระยาปลัด/พระยกระบัตร์ กรมการราษฎรเร่งรัดหาข้าวรายยืม(ข้าวที่ยืมไป)มาตวงขึ้นฉางไว้ให้ครบจำนวน มีราชการคุกคามขึ้นมาประการใดจะได้เอาข้าวออกจ่ายกองทัพโดยสะดวก สารตรา มา ณ วันพฤหัสบดี แรมสิบค่ำเดือนสิบสอง ปีวอกโทศก๐

๐ ร่างตรานี้ พระราชเสนา/หลวงศรีเสนา ทำแล้วเอาไปถวายพระเจ้านองยาเธอกรมหลวงวงษาธิราชสนิทแล้ว โปรดเกล้าฯสั่งว่าให้มีไปตามร่างนี้เถิด แล้วได้เอาไปกราบเรียน พณฯ สมุหนายกที่จวน แล้ว ๐ (เน้นความชัดเจนได้และ ขยายความในวงเล็บโดยผู้เขียน)

เมืองพระตะบองและอุทุมมีไชยเกี่ยวข้องกับสงครามสยามกับเวียตนาม แต่ก็ไม่สามารถจินตนาการตามความว่า “ลาวภูครัง ถิ่นฐานเดิมอยู่เมืองภูครัง ปรากฏในหลักฐานเพียงว่าตั้งอยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง กองทัพไทยเคยยกไปตั้งมั่นชั่วคราวเมื่อสงครามกับเวียตนามในรัชกาลที่๓” และ “...เมืองภูครัง เป็นหัวเมืองลาวอยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง กองทัพไทยเคยยกไปตั้งมั่นชั่วคราวเมื่อครั้งทำสงครามกับเขมรและเวียตนาม” ว่ามาจากหลักฐานชิ้นเดียวกันได้ (บังอร ปิยะพันธุ์: 2541)

๒. สำเนาจดหมายเหตุรัชกาลที่สอง คัดจากสมุดไทยดำ เลขที่(๑๔), บัญชีเบิกจ่ายพระราชทรัพย์และพระราชทานประจำเดือนในแผ่นดินสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จ.ศ.๑๑๗๗ เอกสารชิ้นนี้มีความยาวมากเป็นบัญชีทางวังตั้งแต่ต้นรัชกาลจนปลายรัชกาลที่สอง ได้พบว่ามี “นายลาวคร้วเมืองพุทรา” ในบัญชีวัน ๑.๖๘๘ ค่ำปีฉลูนพศก “วัน ๑. ๖ ๘๘ ค่ำปี ฉลูนพศก พระไชยยศ รับสั่งเอาไปพระราชทานทูตไปเมืองญวน วังหลวง หลวงขุนหมื่น ๘ คน ๓ ชั่ง ๑๑ ตำลึง ๘ ฝรัง ๒ คน ๘ ตำลึง รวม ๑๐ คน ๓ ชั่ง ๑๙ ตำลึง วังหน้า ขุนหมื่น ๕ คน ๒ ชั่ง ๑๕ ตำลึง ๘ ฝรัง ๒ คน ๘ ตำลึง, นายท้าย, นายใบ , ๓ คน ๙ ตำลึง รวม ๑๐ คน ๓ ชั่ง ๑๒ ตำลึง ๒๐ คน ๗ ชั่ง ๑๑ ตำลึง นายลาวคร้วเมืองพุทราอยู่สามปทรว แขวงเมืองนครไชยศรี ๑๐ คน ๒ ชั่ง ๑๓ ตำลึง รวม ๑๐ ชั่ง ๔ ตำลึง ๘ รายการเงิน ๗๙ ชั่ง ๕ ตำลึง”

รูป 6-1 ต้นฉบับจดหมายเหตุรัชกาลที่๒ จ.ศ.๑๑๗๗เลขที่(๑๔) “นายลาวคร้วเมืองพุทราอยู่สามปทรว แขวงเมืองนครไชยศรี ๑๐ คน”

และ “เรือนลาวเมืองภูกราง”ในบัญชีรายวัน ๔.๑๙ ค่ำปีฉลูนพศก

“วัน ๔.๑ ๙ ค่ำปีฉลูนพศก พระราชทานอากรเบิกจัดตั้งจากมุงเรือนลาวเมืองภูกราง ยกออกไปช่วยทำ ณ เมืองนครไชยศรี ๓๐๒๒๕ ตับ เป็นเงิน ๑๒ ตำลึง ๒ บาท ๑ สลึง ๑ ฝอง”

“ลาวคร้วเมืองพุทรา และลาวเมืองภูกราง” ปรากฏอยู่ตามเอกสารตามจริง หนึ่งยังพบอีกด้วยว่า มีการกล่าวถึง “ลาวเมืองภู/ลาวเมืองภู ครัง/ลาวเมืองภูครัง” ในช่วงปลายรัชกาลในวันศุกร์ แรมห้าค่ำเดือนห้าปีชวดสัมฤทธิ์ศก ในจดหมายเหตุฉบับเดียวกันความว่า

“วัน ๖ ๙๕๕ ค่ำปีชานสัมฤทธิ์ศก พระราชากรเบิกให้ค่าไม้,ค่าจาก ปลุกเรือ(น)พระราชทานลาวเมืองภู ครังเจ้าเวียงจันทน์ส่งลงมาไปอยู่เมืองนครไชยศรีเป็นเงิน ๑ ชั่ง ๑๐รายการเงิน ๖๕ ชั่ง”⁵

สันนิษฐานว่าอาลักษณ์รัชกาลที่สองละ “ไม้โท” ไม่เขียน หากใส่ไม้โทกลับไปก็ครั้งและเจ้า ก็จะได้ความตามที่หอสมุดแห่งชาติข้างต้น แต่ถ้าจะสันนิษฐานความว่าเป็น “ปลุกเรือนพระราชทานลาวเมืองภู ครังเจ้าเวียงจันทน์ส่งลงมาไปอยู่เมืองนครไชยศรี” ก็เป็นได้อยู่ แต่เมื่อพิจารณาในแง่ที่ว่าภาษาเขียนของหมายนั้นเป็นภาษาที่ใช้สำหรับอ่านรายงานให้เจ้านายเพื่อรับฟังและมีวินิจฉัย เราจึงต้องอ่านในใจดังรับฟังความตามต้นฉบับที่ไม่เว้นวรรค(ลาวเมืองภูครังเจ้าเวียงจันทน์ส่งลงมาไปอยู่เมืองนครไชยศรี)แย้งในรูปประโยค ณที่นี้ผู้เขียนจึงยอมรับสันนิษฐาน “ที่มีวรรค” จากการคัดสำเนาของสำนักหอสมุดแห่งชาติข้างต้น

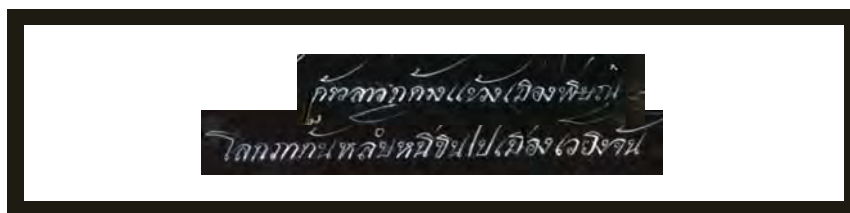

รูป 6-2 จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๗เลขที่(๑๔) “ลาว เมืองภู ครั้งเจ้าเวียงจันทน์ส่งลงมา”
 “วัน ๖ ๖๕๕ คำปีขานสัมฤทธิ์ศก พระราชากรเบิกให้คำไม้, คำจาก ปลุกเรือ(น)พระราชนาน ลาว เมืองภู ครั้งเจ้าเวียงจันทน์ส่งลงมาไปอยู่เมืองนครไชยศรีเป็นเงิน”

๓. จดหมายเหตุรัชกาลที่สอง เลขที่(๑๐) ร่างสุภาษิตถึงเมืองเวียงจันทน์เรื่องสืบราชการเมืองพุทไธเพชร จ.ศ. ๑๑๗๙ พ.ศ.๒๓๖๐ มีเนื้อหาสองส่วน ส่วนแรกเนื้อหาโดยสรุปเป็นสถานการณ์ข้าวยากหมากแพง ทุพภิกขภัยในเมืองปากีส, เมืองโขง เมืองแสนปาง และเมืองเชียงแตง (บริเวณรอยต่อสี่ประเทศไทย-ลาว-กัมพูชา-เวียดนามในปัจจุบัน) หอสมุดแห่งชาติคัดทวนสำเนา เมื่อ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๒

ส่วนที่สองเกี่ยวกับ ครัวลาวภูครั้งแขวงพิชญโลกพากันหลบหนีไปเวียงจันทน์ หอสมุดแห่งชาติพิมพ์คัดคัดสำเนาและตรวจทางเมื่อ วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๓ อันเป็นส่วนกล่าวได้ว่าอันเป็นจุดเริ่มต้นของเหตุการณ์ “ลาวเมืองภู ครั้งเจ้าเวียงจันทน์ส่งลงมา” เนื้อความต่อไปนี้คัดจากสำเนาในส่วนที่สอง

“หนังสือเจ้าพระยาจักรีฯถึงพระยาจันทประเทศ เมืองชนบทบุรี พระลคอร เจ้าเมืองขอนแก่น พระไกรสิทธินาท เจ้าเมืองภูเขียว ด้วยทรงพระกรุณา ตรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า ครัวลาวเมืองภูครั้งแขวงเมืองพิชญโลกพากันหลบหนีขึ้นไปเมืองเวียงจันทน์ให้เจ้าเวียงจันทน์จัดแจงส่งลงมา ณ กรุงเทพฯ แลเจ้าเวียงจันทน์ได้แต่งให้เจ้าอุปราชคุมครีวลมาส่งครั้งหนึ่งแล้ว แต่ครีวป่วยเจ็บยังค้างอยู่ ณ เวียงจันทน์ อีก ๖๔๓ คน ครั้นจะให้แต่งเมืองเวียงจันทน์คุมครีวลลงไปส่งแล้ว เมืองเวียงจันทน์ต้องเกณฑ์คนลงไปทำการพระบรมศพ(รัชกาลที่๑-ผู้เขียน) ราชการเมืองเวียงจันทน์ก็มาก ให้พระยาจันทประเทศ พระลคอร พระไกรสิทธินาท แต่งท้าวเพี้ยคุมคนแลข้างขึ้นไปรับครีวภูครั้ง ณ เมืองเวียงจันทน์ เมืองละ ๑๖๐ คน ได้มีสุภอักษรขึ้นไปถึงเมืองเวียงจันทน์แจ้งอยู่แล้ว ให้พระยาจันทประเทศ พระลคอร พระไกรสิทธินาท เร่งแต่งท้าวเพี้ย คุมคนแลข้างขึ้นไปรับครีวเมืองเวียงจันทน์ คุมลงไปส่งให้ถึงกรุงเทพฯอย่าให้ครีวเป็นเหตุการณ์หลบหนีไปได้ หนังสือมา ณ วัน ๑๖ ๑ คำ จุลศักราช ๑๑๗๙ ปีฉลูนพศกฯ วัน ๖๕๑ คำ ได้ส่งสุภอักษรแลตรา ๓ ฉบับนี้ให้เจ้าราชบุตร หลวงทรงพลรับไปแล้ว จำนวนครีวนี้ เจ้าอุปราชเจ้าราชบุตร ให้จำนวนกับท่านปราบ เถิด ฯ”

รูป 6-3 จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ.๑๑๗๙เลขที่(๑๐) “ครีวลาวภูครั้งแขวงเมืองพิชญโลกพากันหลบหนีขึ้นไปเมืองเวียงจันทน์”

“ครีวลาวภูครั้งแขวงเมืองพิชญโลกพากันหลบหนีขึ้นไปเมืองเวียงจันทน์” และ “ครีวภูครั้ง ณ เมืองเวียงจันทน์”
 จึงเป็นสิ่งที่อาลักษณ์พนังงานผู้เขียน “ลาวเมืองภู ครั้งเจ้าเวียงจันทน์ส่งลงมา”

ต่างทราบดีทั้งส่วนตัวเองและทราบว่าเจ้านายที่ตนจะทูลถวายขอคำวินิจฉัย ณ ปีจ.ศ.๑๑๗๙ ฉลู นพศกฯก็ทราบดีอยู่

ผู้วิจัยขอสันนิษฐานว่าประเด็นดังกล่าว “เป็นที่รู้จักกัน”

ประวัติศาสตร์สันนิษฐานตามที่ได้สืบค้นในส่วนนี้ สรุปเรียงตามลำดับเหตุการณ์

เหตุการณ์สันนิษฐานต่อไปนี้เป็น ข้อ๑.-ข้อ ๓. เกิดจากความทำความเข้าใจ “สาร” ใน จม.เหตุ ร.๒ จศ.๑๑๗๙ ที่พูดถึงเหตุการณ์ที่สัมพันธ์กับงานพระบรมศพที่เราทราบว่าเกิดก่อนหน้า จศ.๑๑๗๙ พ.ศ.๒๓๖๐ แปรปี ส่วนข้อ ๔. เกิดจากการอ่านสารในบัญชีเบิกจ่ายพระราชทรัพย์และพระราชทานประจำเดือนในแผ่นดินสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จ.ศ.๑๑๗๗ ส่วนข้อ ๕. สันนิษฐานจากความในจดหมายเหตุรัชกาลที่๓, ร่างตราเจ้าพระยาจักรีตอบเจ้าเมืองสุพรรณ จ.ศ. ๑๒๐๒ ดังที่ได้กล่าวไปในหัวข้อที่แล้ว

๑. ลาวครวเมืองภูริขวงเมืองพิษณุโลกอพยพไปเวียงจันทน์ ครว-ชายฉกรรณและครอบครัวจำนวนหนึ่ง อาจจะมีจำนวนระหว่างหนึ่งประมาณหนึ่งถึงสองพันคนจำนวน(ประมาณจาก๖๔๓คนที่คงเหลือ) ครวเรือนนี้ได้พากันอพยพยกบ้านยกชุมชนจากเมืองภูริขวงเมืองพิษณุโลกไปเมืองเวียงจันทน์ อาจเป็นช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งในรัชกาลที่หนึ่ง ผู้เขียนสันนิษฐานเวลาเช่นนี้ เนื่องจากความในจดหมายเหตุร.๒. จศ. ๑๑๗๙,พ.ศ.๒๓๖๐-ปี๑๘ในรัชกาลที่สอง ได้กล่าวว่าเมืองเวียงจันทน์จัดส่งครวนี้กลับสยามสองครั้ง โดยในความพยายามที่จะจัดส่งครวในครั้งที่สองได้เกิดติดขัดยังไม่จัดส่งครวที่ยังเหลืออยู่๖๔๓คนได้ เนื่องมาจากติดราชการงานพระบรมศพ(ร.๑) จึงเห็นว่าความในจดหมายเหตุนี้เป็นการทำความเข้าใจเหตุการณ์ในอดีตก่อนจะมีคำสั่งในเวลาที่จะระบุท้ายจดหมาย ตามความเข้าใจ เช่นนี้ การอพยพจากแขวงพิษณุโลกไปยังเวียงจันทน์จึงต้องเป็นเวลาก่อนหน้านางานพระบรมศพขึ้นไปอีก เราไม่ทราบสาเหตุแต่ถือได้ว่าจำนวนคนประมาณนี้เป็นการยกเมือง-ยกครวหนีเช่นนี้ต้องเป็นประเด็นสำคัญทางการเมืองการปกครองของราชอาณาจักรอย่างแน่นอน

๒. การส่งครวกลับครั้งแรก เนื่องจากการเป็นประเด็นสำคัญทางการเมือง เมืองเวียงจันทน์จึงควรจะต้องส่งครวลาวเมืองภูริขวงที่อพยพจากแขวงเมืองพิษณุโลกเหล่านั้นส่วนหนึ่งไม่ทราบจำนวน จากเวียงจันทน์มากลับคืนให้สยามอย่างรวดเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้เพื่อประโยชน์ทางการเมืองในเวลานั้น การส่งครวกลับครั้งแรกไม่ทราบวันเวลาแน่ชัดสันนิษฐานแต่อาจในเวลาที่ใกล้เคียงหรือก่อนหน้า งานพระบรมศพไม่นาน

๓. การส่งครวกลับครั้งที่สอง ตามรับสั่ง ร.๒ จศ.๑๑๗๙ ให้เมืองชนบท เมืองขอนแก่น เมืองภูเขียว ลำเลียง ลาวครวเมืองภูริขวงที่เหลือ ๖๔๓ คนลงมากรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. ๒๓๖๐ (จ.ศ. ๑๑๗๙)ปีฉลู นพศก และถูกส่งให้ไปตั้งหลักแหล่งที่ ต.สำประทวน แขวงนครไชยศรีในปีเดียวกันอันเป็นปี๑๘ในรัชกาลที่สอง โดยทรงพระราชทานวัสดุปลูกเรือนให้ชนพลัดถิ่นกลุ่มนี้ อนึ่ง ชนกลุ่มเดียวกันในเวลาต่อมาถูกระบุนามหรือระบุนามตนเองเป็น “ลาวเวียง” ในงานวิจัยของเสาวภาและคณะ(๕๙)

สำหรับตำแหน่งที่ตั้ง แขวงนครชัยศรีนี้ สันนิษฐานว่ามาจากสาเหตุสองประการ ประการแรก เนื่องจากพื้นที่นี้เป็นพื้นที่บุกเบิกใหม่ ในการปลูกอ้อย หีบอ้อยและเคี้ยวผลผลิตสินค้าออกที่สำคัญ คือ น้ำตาล การผลิตนี้ที่ต้องการแรงงานจำนวนมาก,ในการหีบน้ำอ้อยและเคี้ยวน้ำตาลซึ่งเทคโนโลยีสมัยนั้นยังใช้แรงงานทั้งคนและแรงงานสัตว์เป็นปัจจัยการผลิต ประการต่อมา ตำแหน่งนี้ยังอยู่ในทิศทางตรงข้ามกับแหล่งที่อยู่เดิม หากเลกครวจะหนีกลับจะต้องผ่านศูนย์กลางคือกรุงเทพฯ จึงมีโอกาสนี้จะรู้ตรวจสอบได้

(รายละเอียดศึกษาได้จาก สุวิทย์ อธิราชสวัสดิ์,2548 ; เสาวภา พรสิริพงษ์และคณะ,2548; พิรศักดิ์ ชัยได้สุข,2551)

ในช่วงเวลาใกล้เคียงกันนั้น ได้เกิดภาวะทุพภิกขภัยในหัวเมืองลาวใต้ต่อกับเขมรและเวียดนามจนต้องจัดหาซื้อเสบียงจากเวียงจันทน์มาจ่ายให้ประชาชนเพื่อบรรเทาความอดอยาก โดยราชสำนักเวียงจันทน์ได้ถวายราชทรัพย์นี้คืนให้ในภายหลัง

๔. ปิดบัญชีสรุป ยอดเงินพระราชทาน ไม้และตับจากปลูกบ้านเรือนให้ครวลาวภูริขวงเหล่านั้น ในปี พ.ศ.๒๓๖๑ (จ.ศ. ๑๑๘๐) สอดคล้องกับ จดหมายเหตุรัชกาลที่สาม พ.ศ.๒๓๗๓ จศ.๑๑๙๒

“เรื่องบัญชีเรื่องจำนวนครัวซึ่งมาแต่เมืองหลวงพระบาง” ก็ยังพบว่าบัญชีครัวลาวภูครั้งส่วนใหญ่แสดงอยู่ในส่วน “นครไชศรี”

๕ . เสี่ยงหายในพระตะบองโดยผู้ดูแลอ้างว่าจ่ายให้กองลาวครั้ง เหตุการณ์นี้เกิดในรัชกาลที่สาม พ.ศ.๒๓๘๓ (จ.ศ. ๑๒๐๒) ระหว่างสงครามสยาม-เวียดนามในกัมพูชา ได้มีการระดมจัดหาเสบียงอาหารสำหรับ กองทัพไทยในสงครามนี้ โดยส่วนที่ระดมจากยั้งฉางประจำเมืองพระตะบอง ได้มีการ “เช็คสต็อกข้าว”แล้วพบว่า ได้มีเสบียงหายไปจากบัญชีจำนวนหนึ่ง ผู้รับผิดชอบได้อ้างว่าข้าวที่หายไปเนื่องจากว่าได้จ่ายให้ “กองทัพเก่าๆ/ กองทัพเมืองครั้ง” (-ตั้งแต่พ.ศ. ๒๓๖๑)โดยมีการอ้างถึงเหตุการณ์ตามจดหมายเหตุรัชกาลที่๒ในปีฉลู พ.ศ ๒๓๖๐ ไม่พบการระบุเจาะจงถึงการระบุตำแหน่งว่ามีเมืองครั้งที่อยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงตามที่ถูกอ้างในหนังสือลาวในกรุงรัตนโกสินทร์

ภูมิ-ประวัติ ของ ครั้งส่วย ภาษาและ เวียง/เมือง ภูครั้ง

โยชียูกิ มาซูฮาร่า ได้เสนอว่าช่วงอยุธยาตอนปลาย ทอง,ครั้ง และ กายาน จาก อาณาจักรล้านช้าง ส่วนใหญ่ ส่งออกไปยังตลาดอินเดียและยุโรปโดยผ่านอาณาจักรอยุธยาในปริมาณมาก (โยชียูกิ มาซูฮาร่า 2546: 155-156)

“เครือข่ายทางเศรษฐกิจของอาณาจักรล้านช้างในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ ที่เชื่อมสัมพันธ์กับภูมิภาคลุ่มน้ำป่าสักและเจ้าพระยาตอนล่าง เมืองปากลาย เมืองด่านซ้าย เมืองหนองหานน้อย ติดต่อกับอาณาจักรอยุธยา ผ่าน พิษณุโลก เพชรบูรณ์ และ โคราซ”(เพ็งอ้าง: 90) “ก่อนหน้านั้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ มีหลักฐานถึงความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่าง ราชตระกูลหลวงพระบาง ราชตระกูลน่าน และ ราชวงศ์สุโขทัยและคงส่งผลดีต่อการคมนาคมสายหลวงพระบางน่านสุโขทัย” (เพ็งอ้าง: 27)

พิจารณาแหล่งที่ตั้ง จากรายการบัญชีจดหมายเหตุรัชกาลที่สาม พบที่ระหว่าง จ.ศ.๑๒๐๐-๑๒๑๒ ที่จัดทำโดยหอสมุดแห่งชาติ ผู้เขียนคัดเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับ ครั้งส่วย แหล่งผลิตและจัดหาล้าง พบแหล่งครั้งส่วยที่สำคัญในสองภูมิภาค ได้แก่ทางใต้และทางเหนือ โดยภูมิภาคทางใต้ประกอบด้วยเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนใต้ของไทยปัจจุบันรวมกับบางส่วนของลาวตอนใต้และตอนเหนือของเขมร ได้แก่ เมืองปากสักดี เมืองศรีทันดอน เมืองอุบลฯ เมืองทองคำน้อย เมืองสังฆะ(สุรินทร์)เมืองทองใหญ่ เมืองแสนปาง เมืองขุขันธ์(ศรีสะเกษ) เมืองกะบิล เมืองขงเจียม เมืองสะเกษ เมืองสุวรรณภูมิ เมืองอุบลฯ เมืองปราจีน เมืองเขมราด เมืองลำภา(สะกดตามต้นฉบับ)

ส่วนภูมิภาคส่วยครั้งทางเหนือ ประกอบด้วย เมืองพิไชย เมืองฝาง เมืองเลย เมืองแก่นท้าว เมืองเพชรบูรณ์ เมืองพิษณุโลก เมืองหล่ม เมืองหล่มสัก เมืองด่านซ้าย

พิจารณาข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับการใช้เส้นทางแม่น้ำป่าสักเป็นเส้นทางเชื่อมต่อจากแผ่นดินลาวลุ่มน้ำภาคกลางของสยามของเกรียงไกร เกิดศิริ (2554 : 108) ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับเครือข่าย เรื่อง อิง-ยม- น่าน ความสัมพันธ์ทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมระหว่าง สุโขทัย แพร่ น่าน และ พะเยา ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ โดย ศรีศักร วัลลิโภดม (2544) เช่นเดียวกันกับ สันนิษฐานของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพที่ บัชริน วงศ์ศิริ ได้ยกมาอ้างในงานของเธอว่า

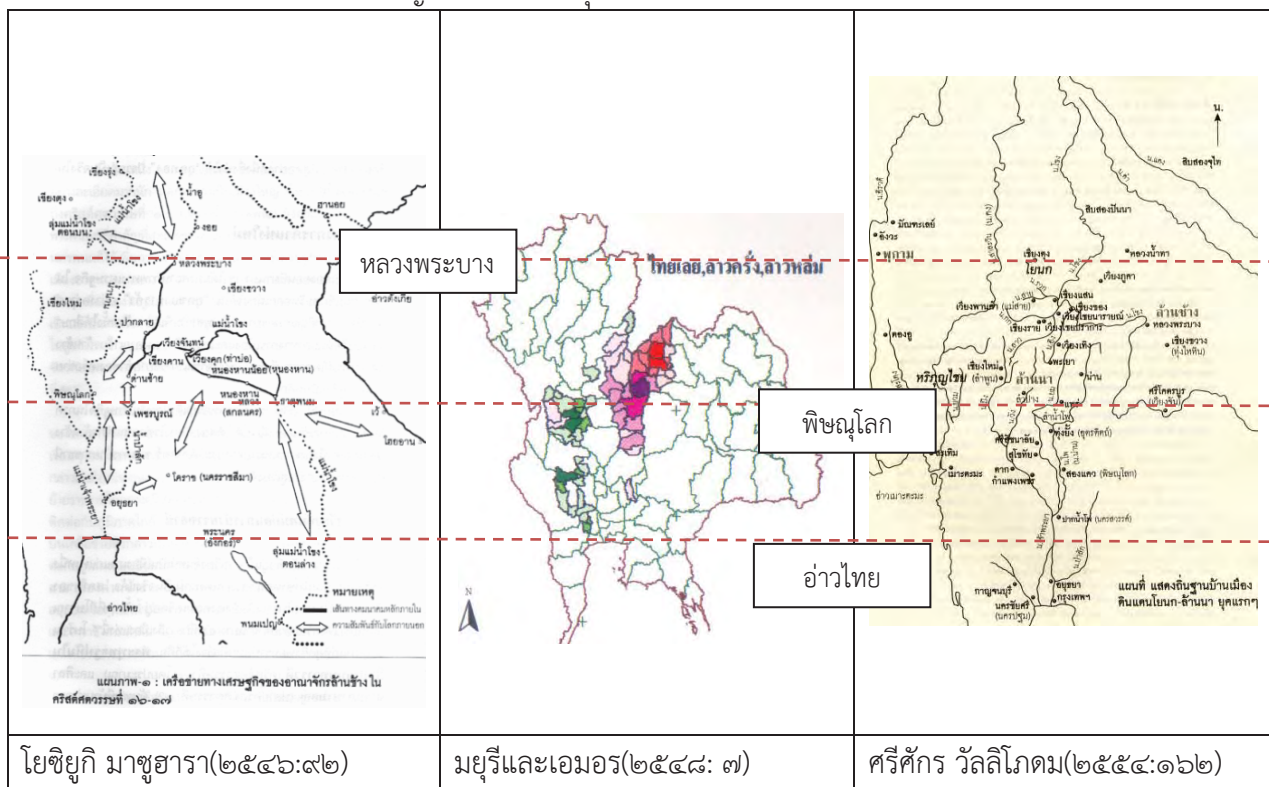
“...ชนพื้นเมืองหล่มเก่า.. สืบเชื้อสายมาจากหลวงพระบางทั้งสำเนียงภาษาและวัฒนธรรมบางอย่าง อาจจะก่อนสุโขทัยก็ได้ เพราะในจารึกสุโขทัยยังปรากฏชื่อเมืองราด เมืองลุม ควบคู่กัน...ผู้คนที่อพยพมาจากหลวงพระบางอาจเคลื่อนย้ายมาตามลำน้ำโขงแล้วเข้ามาทางน้ำปาด (อุตรดิตถ์) ทำสัก เข้าสู่นครไทยและบางพวก

อาจเข้ามาทางจังหวัดเลยและเข้ามาทางบ้านแก่งท้าวเมืองแพร่ ด้านซ้าย สมทบกับสายนครไทยเข้าสู่หล่มเก่า หล่มสัก..” (บัวริน วงศ์ศรี, 2548: 121-122)

ประกอบ นิมมานเหมินท์ได้ยกกรณีศึกษาของการใช้ ภาษาไทยถิ่นอีสานในบางส่วนของจังหวัดใน ภาคกลางรวมไปถึง อุดรดิษฐ์, พิษณุโลก, สุโขทัยและเพชรบูรณ์ โดยอ้างถึงวารี วิศวกุลที่ตั้งข้อสังเกตว่าภาษาไทย ถิ่นอีสานมีพูดในตำบลหาดเสี้ยว อ.ศรีสัชนาลัย และตำบลคลองมะพลับ อ.ศรีนคร(เพ็ญอ้าง : 41) ในส่วน เพชรบูรณ์ได้อ้างถึง สมทรง บุรุษพัฒน์ ที่ศึกษาพบว่า ประชากรที่อาศัยใน อ.หล่มเก่า อ.หล่มสัก อ.น้ำหนาว ส่วน ใหญ่เป็นคนท้องถิ่นดั้งเดิมรวมถึงพบว่าภาษาไทยพวนหรือลาวพวน ลาวแง้ว และลาวซึ้งหรือลาวครั่ง เป็นภาษา ที่ใช้พูดกันหนาแน่นในเขตอ.ศรีเทพ อ.วิเชียรบุรี อ.บึงสามพัน อ.หนองไผ่ อ.ชนแดนและ กิ่งอ.วังโป่งและมีพูด ประปรายที่ อ.เมือง อ.หล่มสัก และกิ่งอ.เขาค้อ (ประกอบ นิมมานเหมินท์ 2547:40 - 42)

เมื่อวางข้อมูลทางภูมิศาสตร์ของเครือข่ายทางเศรษฐกิจภูมิภาคเข้ากับข้อมูลทางภูมิศาสตร์ของ ภาษาดังที่จะนำเสนอในตารางที่ 2-1 เราจินตนาการได้ว่าอาณาบริเวณที่ “ภูครั่งแขวงเมืองพิษณุโลก” มี ตำแหน่งอยู่นั้นเป็นแหล่งผลิตรวบรวมครั้งส่วยและที่ตั้งถิ่นฐานของคนที่พูดภาษาไทย-ลาวสำเนียงหลวงพระบางที่ ผสมผสานกันมายาวนาน ก่อนเกิดการอพยพไปเวียงจันทน์ของครัวลาวครั่งในช่วงเข้าสู่รัชกาลที่สอง โดย สันนิษฐานเป็นอาณาบริเวณอย่างกว้างเท่านั้น เพราะในขณะนี้เรายังไม่พบข้อมูลที่จะบ่งชี้ตำแหน่งอย่าง เฉพาะเจาะจงลงไปได้ว่าเมืองภูครั่งอยู่หรือเคยอยู่ที่จุดใด

ส่วนศรีศักร วัลลิโภดม เห็นว่า จากหลักฐานทางโบราณคดีของแอ่งที่ราบระหว่างภูเขาในภาคเหนือ ก่อตั้งสังคมและรัฐขนาดเล็กจำนวนมาก สังคมรัฐเหล่านี้ที่ติดต่อกันและกันด้วยระบบแม่น้ำโขงและสาขา รวมถึง แม่น้ำน่าน แม่น้ำอิงเป็นเส้นทางสำคัญ สืบได้ถึงก่อนยุคประวัติศาสตร์

รูป 6-4 การเปรียบเทียบข้อมูลแผนที่ภูมิประวัติศาสตร์ของ ภูมิ-เศรษฐกิจ/ภูมิ-ภาษา/ภูมิ-โบราณคดี

“ทำเนียบหัวเมือง ร.ศ. ๑๑๘”

เอกสารที่จะนำมาพิจารณาขึ้นต่อมาก็คือ “ทำเนียบหัวเมือง ร.ศ. ๑๑๘” (พ.ศ. ๒๔๔๒) เอกสารชิ้นนี้ ครู ประมวล พิมพ์เสน ได้คัดสำเนาจากเอกสารโบราณตามที่ พระพจนวิลาส ได้จัดพิมพ์ในรัชกาลที่ ๕ ตามรับสั่ง ความว่า

“หม่อมเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย มีรับสั่งให้หม่อมอนุ วงษวรพัฒน์

แต่ยังเป็นปลัดสำรวจ รวบรวมจากทำเนียบในกระทรวงสอบกับบัญชีในกรมพระอาลักษณ์ และหนังสืออื่นอีกหลายฉบับ” (คานาพิมพ์ครั้งแรก รัตนโกสินทร ศก ๑๑๘)

เอกสารฉบับที่พิมพ์ใหม่นี้มี ๒๑๘ หน้า เนื้อหาแบ่งเป็นสามตอน

ตอนที่ ๑ ลำดับหัวเมือง แสดงชื่อเมืองตามลำดับศักดิ์ คือ ประเทศราช, เอก, โท, ตรี, จัตวา แต่ละเมือง ระบุเมืองน้อยที่ “ขึ้น” กับเมืองเหล่านั้นอีกเรียงตามมณฑลทั้ง ๑๗ มณฑลในสยาม

ตอนที่ ๒ ลำดับตำแหน่ง เรียงตาม ตอนที่ ๑ โดยแต่ละเมืองจะแสดง ชื่อตำแหน่งในระบบราชการ ปกครองและ ชื่อยศศักดิ์ราชทินนามประจำตำแหน่งแต่ละเมือง อาจจะถูกรวบรวมจากบัญชีในกรมพระอาลักษณ์ จำนวนตำแหน่งของแต่ละเมืองใช้บ่งชี้ถึงได้ ขนาด และ ทรัพยากรความสำคัญของเมืองนั้น

ตอนที่ ๓ ลำดับผู้รับราชการหัวเมือง แตกต่างจากตอนที่ ๒ ในสองประเด็นคือ ๑. แต่ละตำแหน่งเป็น คนที่ทำงานอยู่จริง ๆ โดยไม่มีรายละเอียดของเมืองขึ้น ยศศักดิ์ราชทินนามไม่ต้องตรงกับ ตอนที่ ๒ และ ๒. ให้ รายละเอียดในการทำงานระดับปฏิบัติการหน่วยงานย่อย เช่น ศาล กรมการอำเภอ คลังเมือง มหาดไทยเมือง นา เมือง แล้วก็มีชื่อคนรับผิดชอบเป็นคนจริง ๆ หน่วยงานละเอียดลงไปถึงระดับอำเภอ เอกสารตอนนี้ น่าจะอยู่ใน ระหว่างการปฏิรูประบบราชการ เพราะไม่มีระบบเมืองขึ้นอีกแล้ว บางรายการในจำนวนน้อยเริ่มมี จังหวัด เป็น ครั้งแรก เอกสารในตอน ที่ ๓ น่าจะถูกใช้สอยจริงในราชการได้มากกว่าและใหม่กว่า สองตอนแรก

ในการวิจัยชิ้นนี้ส่วนที่จะนำมาอภิปรายต่อไปตามความเกี่ยวข้องจึงเป็น ตอนที่ ๑ และตอนที่ ๒ ของ มณฑลพิษณุโลกซึ่งมีชื่อ “เมืองภูครั้ง” อยู่ด้วย โดยมีการนำมาสนับสนุนสมมติฐานแนวคิด “ลาวภูครั้งถิ่นฐานเดิม อยู่เมืองภูครั้ง ปรากฏในหลักฐานเพียงว่าตั้งอยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง” การวินิจฉัยต่อไปนี้จะนำไปเพื่อหักล้างแนวคิด จากหลักฐานโดยใช้วิธีศึกษาทางแผนที่ซึ่งได้เคยเสนอแล้วในส่วนเมืองขึ้นของพิษณุโลกในบทความก่อนหน้านี้

สำหรับเมืองภูครั้ง ปรากฏในเอกสารนี้ตอนที่ ๑ บัญชีมณฑลพิษณุโลก ๑. เมืองพิษณุโลก อ. (มีเมืองขึ้น ดังนี้) นครไทยนครชุม, ศรีภริมย์, พรหมพิราม, ชุมศรีลำแดง, ชุมแสงสงคราม, นครป่าหมาก, ด่านซ้าย, ขาดิตรการ, ภู ครั้ง, ไชยนาม ตะนม, ไทยบุรี, เทพบุรี ๒. เมืองพิไชย ท. (มีเมืองขึ้นดังนี้) น้ำปาด, ผาง, เชียงคาน, ตรอน, พิพัฒน์, พิมูล, ปัดบูร, ขุนกันอุตรดิฐ, ห่งยั้ง, ลับแล, ด่านนางพูน, ห่ง, อุทัยบุรี^๗, ไชยบุรีศรีน้ำฮ่ง^๗, สุวรรณภูมิ, เลียบ, เชียงแมน^๘, ท่าขุน ,หงาวดี^๙, ม่อนาแล^{๑๐}, เพียง^{๑๑}, วา^{๑๒} (พจนวิลาส. ๒๔๔๒: ๑๐ - ๑๒)

รายชื่อที่ขีดเส้นใต้ เป็นชื่อเมืองที่พบว่าอยู่ในลาว และมีผู้นำมาสนับสนุนแนวคิดเมืองภูครั้งฝั่งซ้าย แม่น้ำโขงโดยรวมเอาเมืองภูครั้งเข้าไว้ในกลุ่มด้วย อย่างไรก็ตามในเบื้องต้นนี้จะเห็นได้ว่าเป็นเมืองขึ้นของต่างเมือง กัน

เมื่อพิจารณาตอนที่ ๒ ในบัญชีมณฑลพิษณุโลก เมืองพิษณุโลก อ. จะพบ “ภูครั้ง ขึ้น ผู้ว่าราชการ เมือง พระมหาณรงค์” ทว่าใน เมืองพิไชย ท. เมืองขึ้นใน ตอนที่ ๑ รายชื่อที่ถูกขีดเส้นใต้ได้หายไป สนับสนุนว่า ชื่อเมืองภูครั้งอยู่นอกกลุ่มที่ต่อมากลางจากค้นหาจากเท่าที่จะทำได้จากแผนที่พบว่าชื่อเมืองเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็น เมืองที่อยู่ในดินแดนลาวที่สยามเสียให้ฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ ที่เรียกว่า “ดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง” ในกลุ่มนี้

พบว่าอุทัยบุรี,วา ที่ไปอยู่ในดินแดนตอนเหนือของลาวในแขวงพงสาลี เมื่อพิจารณาตามบริบทเวลาที่เอกสารตีพิมพ์ครั้งแรก คือ พ.ศ. ๒๔๔๒ ร่วมกับ เวลาทางการเมืองระหว่างสยามกับอินโดจีนของฝรั่งเศสในช่วงนั้น คือ พ.ศ.๒๔๓๖ ดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง หรือ ราชอาณาจักรลาวและจันทบุรี. พ.ศ.๒๔๔๖ ดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขง (จำปาสัก และไซยะบูลี) และพ.ศ. ๒๔๔๙ พระตะบอง เสียมราฐ ศรีโสภณ (มณฑลบูรพา) เห็นได้ว่าเอกสารนี้ใช้เวลาผลิตร่วมอยู่บริบทในระหว่างการเปลี่ยนแปลงสำคัญ ที่ไม่มีเวลาใดที่จะเสี่ยงกับการตกไปเป็นเมืองขึ้นของมหาอำนาจตะวันตกเท่ากับเหตุการณ์ที่เรียกว่า“วิกฤตการณ์ไทย-ฝรั่งเศส”ปัญหาที่สร้างความขมขื่นให้ไทย จนนำมาสู่วิกฤตการณ์ดังกล่าวคือ “ปัญหาฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง”(สุวิทย์ 2553 : 14) นี่อาจช่วยอธิบายได้ว่าทำไม รายชื่อเมืองที่ขีดเส้นได้ในตอนที่ ๑ จึงหายไปในตอนท้าย

ข้อมูลนี้มีความน่าเชื่อถือ ผู้เขียนพบเอกสารที่ระบุถึงนามดังนี้คือ คำและด่านซ้าย ในรายการจดหมายเทศรชกาลที่สามสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จ.ศ.๑๒๐๕ (พ.ศ.๒๓๘๖) (๗๐) ใบบอกพระราชสิทธิทานนถ เมืองพิษณุโลก นำส่ง เร่ว ครั่งส่วยและเครื่องบรรณาการกอง พระแก้วอาษา (ด่านซ้าย) และ จดหมายเหตุ ร.๓ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จ.ศ.๑๒๑๐ (พ.ศ.๒๓๙๑) (๑๐๖) ใบบอก(พิษณุโลก)พระราชทานนถเมืองพิษณุโลก ถึงนายเวรณ ศาลาอุทขุนว่า ได้นำทองคำส่วยกองพระ เมืองคำ มาถวาย อย่างไรก็ตามน่าจะเสียดายที่ยังไม่พบหลักฐานในฐานะเมืองเช่นที่พบ ด่านซ้ายและคำในเอกสารทั้งสอง ผู้เขียนขอสันนิษฐานว่าการอพยพครั้งปลายรัชกาลที่หนึ่งเป็นการอพยพระดับย้ายชุมชน ถ้ายังคงอยู่บ้างจำนวนประชากรที่หลงเหลือคงน้อยลงมากจนหมดกำลังที่จะส่งส่วยครั้งได้

สหสัมพันธ์ของชุดข้อมูลหลายแหล่งที่มาที่เป็นอิสระต่อกัน ที่ได้จำแนกแจกแจงเสนอในส่วนนี้สนับสนุนแนวสันนิษฐานที่ว่า “ครัวลาวครั้งแขวงเมืองพิษณุโลก”ในส่วนต้นทาง ต่อไปเราจะไปพิจารณา “สามปทวนนครไชศรี”ในตำแหน่งปลายทางที่ถูกกล่าวในจดหมายเหตุที่ได้เสนอไปแล้ว

“วิถีชุมชนนครชัยศรี”

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยชุมชนที่รวบรวมความรู้ในลุ่มน้ำนครชัยศรี โดยมีสาระสำคัญจาก ๑.การทบทวนการศึกษาทางประวัติศาสตร์ และ ๒.การวิจัยชุมชนด้วยการทำงานสัมภาษณ์ในภาคสนามที่เข้มแข็งโดยนักวิจัยที่ทำงานร่วมกันเป็นทีมวิจัยขนาดใหญ่ จากการทบทวนทางประวัติศาสตร์ในงานชิ้นนี้พบว่า นครชัยศรีเป็นที่ตั้งถิ่นฐานมนุษย์ตั้งแต่สมัยทวารวดีถึงสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ มีประชากรหลายกลุ่มชาติพันธุ์ภาษา ทั้งไทย จีน ลาว มอญ และ เขมร¹³ กล่าวสำหรับลาวก็มีทั้ง “ลาวครั้ง ลาวเวียงจันทน์ ลาวหลวงพระบาง และ ลาวโง่ง”¹⁴

การศึกษาเอกสารนี้ทำให้พบข้อสังเกตในแง่ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์พลัดถิ่นบางประการที่จะกล่าวต่อไป

“ลาวครั้งหายไป” เนื้อในส่วนที่เป็นการศึกษาภาคสนามของเอกสารไม่พบการมีอยู่ของลาวครั้งอีกเลย แต่เราทราบจากการศึกษาจดหมายเหตุไปแล้วว่าพวกเขาได้เข้ามาอยู่ที่นี้อย่างแน่นชัดในรัชกาลที่สอง เป็นไปได้ทั้งในทิศทางที่ว่าพวกเขากลับมกลืนกับกลุ่มลาวที่มีอยู่เดิมหรืออพยพย้ายออกหรือทั้งสองประการหรืออื่นๆ อย่างไรก็ตาม ณ ขณะนี้เราไม่รู้แน่ชัด

จากการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าครัวลาวเวียง กล่าวว่า “บรรพบุรุษของตอพพพหนีภัยสงครามการสู้รบ และถูกกวาดต้อนมาอยู่รวมกันที่ดินแดนแถบนี้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑” “..ลาวเวียงดั้งเดิมมาจากเจ้าเมืองซ้ายเขารบกันมา โยกย้ายกันมา..”¹⁵ อาจเป็นลาวเวียงต่างหากที่มี “เมืองซ้าย” หรือ อาจเป็นสาเหตุของ

ข้อเสนอที่บ่งบอเสนอว่า “เมืองภูคั้ง ..ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง” ซึ่งเราได้ทราบจากการศึกษาเอกสารชุดเดียวกันแล้วว่า ไม่มีอยู่จริง

การวิจัยด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

ก่อนจะนำเข้าสู่กระบวนการตอบคำถามตามโจทย์วิจัย ขอให้พิจารณาหาคำตอบอย่างคร่าวๆ จากชื่อโครงการวิจัย “การปรับตัวในบริบทใหญ่ของกลุ่มชาติพันธุ์” เสียก่อน และโดยที่ได้เสนอปัญหาและแนวนิยามที่ใช้ทดแทนกลุ่มชาติพันธุ์ไปแล้ว ก็จะนำตอบปัญหาประเด็นการปรับตัวในบริบทมากล่าวเกริ่นความ

กลุ่มชาติพันธุ์ภาษาไทลาวผู้อพยพพลัดถิ่นระลอกที่สองได้เลือกที่จะโยกย้ายจากถิ่นที่อยู่ในสุพรรณบุรีจากความแห้งแล้ง ทั้งสองกลุ่มได้เลือกตั้งถิ่นฐานในที่รกร้างในเวลานั้น ในขณะที่ชาวชุมชนที่จะมีทายาทเป็นชาวเนินขามในปัจจุบันอาจเลือกสถานที่ใกล้กับชุมชนอื่นๆ มากกว่ามีความเป็นบ้านป่าน้อยกว่า แต่ก็ได้รับผลกระทบจากที่ตั้งที่มีแง่ดีของการติดต่อค้าขายกับชุมชนอื่น แต่แล้วในยามที่เศรษฐกิจฝืดเคืองก็กลับกลายเป็นชุมทางของผู้ที่หนีอำนาจในพื้นที่รอยต่อของระบบรัฐ และ ส่งผลต่อสถานะของชุมชนในระยะต่อมา ซึ่งก็เป็นอนาคตที่ไม่มีใครล่วงรู้ได้ในการตัดสินใจ เลือก “บริบท”

ในขณะที่การปรับตัวของชาวเนินขามซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์โดยเปรียบเทียบน้อยแต่ก็มีความสัมพันธ์กับผู้ครอบครองที่มีผลกระทบทั้งสองด้านทั้งด้านการค้าการคมนาคม และด้านลบคืออิทธิพลชุมชนจรรอยต่อเขตการปกครอง (เจ้าหน้าที่ท้องที่, ผู้ใหญ่บ้านและกำนันเสียชีวิตเพราะถูกทำร้ายถึง ๘ ราย ระหว่างช่วงปีพ.ศ. ๒๕๔๗-๒๕๔๘-แดน พุ่มจำปา และวันทา เผือกผ่อง : 7)

ในระยะต่อมาชุมชนได้เน้นไปที่ความเป็นศิลปหัตถกรรมของผู้คนและเวลา อันได้แก่การพัฒนาการผลิตมัดหมี่ขัดจกย้อมผ้าจากสารธรรมชาติดั้งเดิมได้แก่ ย้อมครามสีแดงและย้อมครามสีน้ำเงิน

“การทอผ้าและอุปกรณ์ประกอบที่ประดิษฐ์ขึ้นใช้ฝ้ายที่ปั่นจากฝ้ายที่ปลูกเอง เลี้ยงไหมเอง ทอผ้าขึ้นเพื่อใช้เองผ้าฝ้าย จะนำไปย้อมด้วยเปลือกไม้และย้อมด้วยคราม”(แดน พุ่มจำปา และ วันทา เผือกผ่อง : 1)

คุณค่าของการคัดสรรค่วัตถุดิบธรรมชาติและชิ้นเชิงฝีมือของมนุษย์อันเป็นปฏิบัติการที่ต่อเนื่องจนได้รับผลผลิตที่มีลักษณะเฉพาะไม่เพียงแต่งดงามแต่ยังให้ความน่าสบายที่ดีต่อสุขภาพและความคงทนอันมีลักษณะที่สอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่สมควรได้รับการวิจัยต่อยอด, ยกย่องส่งเสริมจัดสรรทุนและพัฒนาการทางตลาดอย่างมาก

ส่วนบรรพชนกุดจอกที่เคยอพยพมาสู่พื้นที่ป่าซึ่งมีความเป็นเอกเทศ ก็ได้ค่อยๆ สร้างสมพื้นที่การผลิตทางเกษตรกรรมขึ้นจากการหักล้างถางพง จนเป็นชุมชนที่มีสถานะผลิตภาพทางเกษตรกรรมที่มั่นคง สามารถอุทิศเวลาความมุ่งมั่น และสามารถรักษาประเพณีวัฒนธรรมไว้ได้หลากหลาย ความสามัคคี การอุทิศตนเสียสละของสมาชิกและวิสัยทัศน์ ก็ทำให้สามารถประยุกต์ประเพณีวัฒนธรรมที่รักษาไว้ได้นั้นคัดสรรคัดเลือกใช้ประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ในการปฏิบัติการทางการเมืองสังคมในโอกาสที่เหมาะสม จนได้รับผลเป็นที่ประจักษ์

จะเห็นว่าคำถามการวิจัยที่หนึ่งและคำถามที่สามมีน้ำหนักไปทาง ด้านสถาปัตยกรรม ส่วนคำถามที่สองเป็นคำถามทางพลวัตสังคมสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการนำเสนอผลการวิจัยต่อไปนี้จะนำเสนอผลการวิจัยทั้งสองด้าน แยกตามประเด็นเนื่องจากวิธีการนำเสนอที่ที่แตกต่างกัน โดยด้านสถาปัตยกรรมจำเป็นต้องใช้การเปรียบเทียบเชิงรูป ส่วนคำตอบหรือผลวิจัยทางพลวัตสังคมจะใช้วิธีการบรรยายเปรียบเทียบ

ส่วนต่อไปจะนำไปสู่ผลการวิจัยในคำถามวิจัยที่ว่า

1. กลุ่มพลัดถิ่นย่อยทั้งสองมีพาหะ/รหัสทางวัฒนธรรมในสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างของตนในระบบหมู่บ้านและบ้านเรือน ที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันหรือไม่?

2. รหัสทางสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างของ “กลุ่มชาติพันธุ์พลัดถิ่นไทลาวเวียงลำเนียงหลวงพระบาง(คัง)” จากทั้งสามแหล่งกล่าวคือ สปป.ลาว; ภาคอีสานประเทศไทย;และที่ราบภาคกลางประเทศไทย มีความเหมือน/แตกต่างกัน มีพัฒนาการตามความแปรเปลี่ยนและปัจจัยในการปรับตัวของหมู่บ้าน กลุ่มบ้าน เรือน และ วิถีชีวิตอย่างไร?

การค้นคว้าและนำเสนอคำตอบด้วยวิธีการด้านสถาปัตยกรรมหัวข้อที่นำเสนอเป็นการตอบ โดยไล่เรียงจาก แบบแผนธรรมเนียมรหัสวัฒนธรรมในผังเรือน, รูปแบบ เรือน แบบเวียงจันทน์, ความเชื่อมโยงทางรูปทรงและแผนผังเรือนของไท-ลาว (คัง, ไทเลย, ไทพวน และ มลายู), กรณีศึกษาลูกผสมระหว่าง เรือนไท-เรือนลาว, กรณีศึกษาบ้านคำไซ,ทรายฟอง,หัวห้าในแง่การจัดกลุ่มระหว่างเวียงจันทน์-หลวงพระบาง, กรณีการศึกษาและการอนุรักษ์เรือนทิดเผ่า(เรือนแม่ต๋ำ),ร้านสูง –ร้านต่ำ,การเปรียบเทียบบรรยายพิธีกรรมตั้งเสาแฮกเสาขวัญระหว่างสปป.ลาวกับไทลาวที่เนินขาม,รายละเอียดผนังสถาปัตยกรรมลาวทำด้วยไผ่สาน, ความแตกต่างกันของรหัสและการปรับตัว “แผนผังหมู่บ้าน” สามภูมิภาค, การปรับตัวในระบบนิเวศ, การปรับตัวในวิถีชีวิตและระบบเศรษฐกิจในกรณีศึกษา, แนวโน้มในอนาคตของชุมชนไท-ลาวคังในพื้นที่ภาคกลาง ตามลำดับ

แบบแผนธรรมเนียมรหัสวัฒนธรรมในผังเรือน

เปิง ส่วนในอยู่บนเรือนหมายถึง พื้นที่ที่อยู่ระหว่างเสาช่วงหนึ่งอันเปรียบเสมือนที่อยู่ของผีเรือน ชาวบ้านมักตั้งหิ้งพระหรือหิ้งบรรพบุรุษไว้ตรงบริเวณเปิงนี้ และมีความเชื่อว่าห้ามผู้พักแรงหญิงชายนอนค้างด้วยกันที่นี่แม้เป็นสามีภรรยาก็ตาม ห้องติดกันคือ **ส่วม-ส่วม** เป็นห้องลูกสาว ที่ได้รับการคุ้มครองจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากเปิงด้วย การศึกษาของวีรวัฒน์ยังพบว่า เปิงเป็นพื้นที่ที่เป็นเหมือนห้องผี เป็นที่อาศัยของวิญญาณ ซึ่งเป็นวิญญาณที่ดี อาจเป็นวิญญาณบรรพบุรุษ เปิงเป็นส่วนโล่งที่ถูกกำกับโดยเสาแฮกคือเสาที่ขึ้นต้นแรก ส่วนเสาขวัญเป็นเสาคู่กับเสาแฮกและเป็นเสาทางวิญญาณ เสาแฮก-เสาขวัญเป็นตำแหน่งกำหนดพื้นที่เปิงของเรือน(วีรวัฒน์ :123) โดยห้องปิดที่ติดกับเปิงจะเป็นส่วนห้องนอนที่เรียกว่า **“ส่วม”, “ส่วม”**

ทรงยศ et.al:211-213 ได้สรุปไว้ว่า ในความหลากหลายของผู้คนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการเรียกพื้นที่ **เปิง**หรือกะเปิงแตกต่างกันไปได้แก่ ห้องเปิง ในกลุ่มไทลาวอีสานตอนกลาง **หน้าคอง** ในกลุ่ม พวน และ ไทเลย, **ฮอง** ในกลุ่มผู้ไท และ อ้างถึงสุรัตน์ วรสารรัตน์ที่กล่าวว่า กะเลิง เรียกว่า **แจ** ส่วนไทย้อและแฮกเรียกกะเปิงในความหมายของพื้นที่ส่วนกระเปิง แต่ถึงแม้จะเรียกต่างกันไปบ้าง

“แต่เป็นที่น่าสนใจยิ่งว่ากลุ่มชนไท-ลาวในอีสานทั้งหมด ทั้งไทลาว,แฮก,ย้อ,โย้ย,พวน เป็นต้น มีการนับถือ รับรู้การมีอยู่ของ ผีเรือน หรือ ผีเฮือน” เหมือนกัน

คำเรียกพื้นที่ห้องที่ตั้งหิ้งบูชาว่า**“หน้าคอง”** นั้นอาจเกี่ยวกับ **“คอง”** หรือ **“คลอง”**(“ครอง-ครองครอง-ครองธรรม”-ผู้วิจัย) ซึ่งคู่กับคำว่า **ฮิด** หรือ **ริด** ซึ่งแปลว่าแนวทางหรือรอย ฮิดคลองหรือคอง เป็นวิถีทางในการปฏิบัติทางวัฒนธรรมสังคม และยังอาจหมายถึง **“เหตุผล”** ความถูกต้อง ส่วนคำว่าเปิง ตามศัพท์มีความหมายได้สองอย่าง คือ หมายถึงห้องเปิดสำหรับผู้ชายนอน และ ตามความหมายโบราณ หมายถึง จาริต ประเพณีที่นิยมสืบมา เปิง หรือ หน้าคอง จึงเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่คอยดูแลจริยธรรมขั้นพื้นฐานในระดับครอบครัว

ห้องส่วม หรือ ห้องส่วมเป็นพื้นที่ในเรือนนอนส่วนที่ปิดล้อมมากที่สุด เป็นที่น่าสนใจที่ คำว่า “ส่วม” ในภาษาไทยถิ่นเหนือหมายถึง “หิ้ง หิ้งบูชา แผ่นกระดานติดตั้งข้างฝาเพื่อวางของหรือเครื่องบูชา, ที่นอนของพระ โดยเฉพาะเจ้าอาวาส(ไม่อนุญาตให้เข้าถึง) ต่อมาหมายถึงห้องนอนซึ่งไม่อนุญาตให้คนนอกครอบครัว “เข้า” เป็นที่น่าสนใจที่ความหมายของคำว่า “ส่วม” ในภาษาล้านนาก็มีความหมายบางส่วนที่เกี่ยวข้องกับหิ้งบูชาที่อยู่ในห้องเพิงหรือหน้าคองด้วย¹⁷

นอกจากนี้การไม่อนุญาตให้คนนอกครอบครัวเข้าถึงก็เป็นวิถีปฏิบัติที่ใช้กับห้องเพิง หรือ หน้าคองด้วย ปัญหาก็คือคำว่า ส่วมหรือส่วม ในอีสานถูกใช้แทนความหมายถึงห้องนอนลูกสาวได้อย่างไร และ เกี่ยวข้องกับห้องนอนของพระได้อย่างไร

เรื่อง“ส่วม”, “ส่วม” นิพนธ์นากร ศิริพรหมมา ได้ให้คำอธิบาย(ที่ตอบคำถามแรกของทรงยศไปด้วย) ว่า คือห้องปิดอันเป็นนอนของบุคคลที่ห้วงหวงของครอบครัวเป็นพิเศษ(เช่น ลูกสาว) จึงต้องการพลังการดูแล อาณาปารมี (charisma) จากผีบรรพบุรุษในเรือน สำหรับคำถามที่สองผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการที่ทั้งลูกสาวและพระในอุดมคตินั้นถือพรหมจรรย์ หรือ พรหมจารีและการไม่อนุญาตให้เข้าถึงก็เพื่อรักษาการประพฤติพรหมจรรย์

สำหรับผู้วิจัยคำว่า ส่วม ไม่ถูกเรียกเป็นปกติเพราะความหมายสัญลักษณ์ที่ไหลเลื่อนโดยที่สังคมไทยใช้คำนี้มาเรียก ห้องซบถ่ายในการให้ความหมายเลียงไปหรือความหมายโดยนัยของห้องปิดเฉพาะ กรณีความหมายสัญลักษณ์ที่เลื่อนไหลแล้วกลับตาลปัตรเช่นนี้ผู้วิจัยเห็นว่ายังมีคำอีกมากมายในรากคำไทลาวไต แท้ๆที่มีชะตากรรมในแนวเดียวกัน ชวนให้ค้นคว้าต่อไปว่าเป็นวิวัฒนาการหรือเป็นเพราะความแปลกแยกที่ไม่อาจนับถือตนเองทางสังคมหรือจะเป็น รูปสภาพพลัดถิ่นแบบหนึ่งแบบใด จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านกุดจอกเคยเรียก “ส่วม” และเลียงไปอีกเป็น “ในเรือน”ในปัจจุบันส่วนในของเรือนตามนัยยะ “ส่วนปิด” SPC ได้กล่าวเสนอไว้แล้ว

อย่างไรก็ตามการวิจัยครั้งนี้ได้ประเด็น “เสาแรก เสาขวัญ” ที่การศึกษาพื้นฐานระหว่างวิวัฒน์และ SPCมีการขัดแย้งสลับตำแหน่งกัน หากผลจากทั้งสองทางเป็นจริงจะนำไปสู่ข้อค้นพบในลักษณะที่แตกต่างกันอีกอย่างหนึ่งของรูปพลัดถิ่น และหากยังไม่มีข้อสรุปในขณะนี้ ก็ขอเสนอให้เก็บไปวิจัยในโอกาสต่อไป

รูป 6-5 เปรียบเทียบข้อมูลที่ผลลัพธ์สลับกลับกัน ในตำแหน่งเสาเอก-เสาขวัญในการศึกษาของ วีรวัฒน์ และ SPC

รูปแบบ เรือน แบบเวียงจันทน์

เป็นรูปแบบที่พบเห็นได้อย่างกว้างขวาง ในกรณีศึกษาทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของกลุ่มพลัดถิ่นไท-ลาวภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือในประเทศไทยในทุกกลุ่ม

เรือนเวียงจันทน์ SPC เปรียบเทียบ กับ เรือนในกรณีศึกษาที่กุดจอกและหนองแก้ว และ เรือนลาวในวิจัยของทรงยศที่ร้อยเอ็ด และ วีรวัฒน์ ที่บ้านโคกอุทอง

ข้อเสนอในประเด็นนี้สอดคล้องกับ การศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของกลุ่มไทลาวพวนของอรศิริ ปาณินท์ (2544:209) ที่เสนอว่า

“ระบบของผังพื้นไม่ว่าจะมีรูปทรงเรือนแบบใด ผังพื้นจะเป็นระบบเดียวกันหมด คือผังพื้นชั้นล่างใช้เก็บของ พักผ่อนเลี้ยงสัตว์ ผังพื้นชั้นบนจากบันไดเรือนจะตรงไปยังระเบียงหรือโถงชั้นบน ซึ่งเป็นพื้นที่เปิดโล่งขนาดใหญ่ มีส่วนนอนกระหนาบโถงกลางแปรตามสมาชิกในครอบครัว。”

สำหรับผู้วิจัยเมื่อได้ตรวจสอบเอกสารแล้วเห็นด้วยและยังเห็นรวมครอบคลุมไปถึงกลุ่มไท-ลาวอื่นและกลุ่มร่วมนิเวศอื่นได้อีกด้วย

ความเชื่อมโยงทางรูปทรงและแผนผังเรือน ของ ไท-ลาว คัง,ไทเลย, ไทพวน และ มลายู

เมื่อพิจารณารูปทรงหลังคาบ้านนหย่า ที่พบจำนวนหนึ่งในกรณีศึกษาที่บ้านหนองแ้วเนินขาม เมื่อนำมาวางเปรียบเทียบกับ กรณี ไทยเลยของทรงยศและคณะ ซึ่งมีบทสัมภาษณ์อ้างอิงถึงความต่อเนื่องไทยเลยกับ ลื้อ เมื่อนำ กรณีไทยลื้อที่อ.แม่แจ่มที่ผู้วิจัยเคยเยี่ยมเยียน วางสัมพันธ์กับกรณีศึกษาไทยพวนของทรงยศและคณะ ก็ทำให้เห็นถึงสัมพัทธภาพที่ไม่อาจกำหนดโดย “กลุ่มชาติพันธุ์” ได้ โดยรายการเปรียบเทียบสุดท้ายเป็นการ เปรียบเทียบ เรือนพื้นถิ่นมาเลย์ซึ่งเป็นรีสอร์ทโฮเทล กับ เรือนหลวงพระบางของ SPC ทั้งหมดนี้พบความ เหมือนกันร่วมลักษณะทางกายภาพและที่ว่างในกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับว่าแตกต่างกัน บางทีกรอบคิดปฏิฐานนิยม ประวัติศาสตร์ที่เป็นอคติแนวหนึ่งอาจมีที่มาจากต้นความทำนองนี้ โดยมีเหตุจากการเลือกให้ความสำคัญมากกับ “ศาสนาตามแบบฉบับ” มากกว่าสิ่งอื่นๆ

“หนังสือเล่มนี้จำกัดขอบเขตเฉพาะคาบสมุทรอินโดจีนเท่านั้น เพราะดินแดนดังกล่าวนี้(หมายถึง ภูมิภาคอินโดนีเซียแหลมมลายูและหมู่เกาะ)มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดและแน่นแฟ้นกับอินโดจีน น้อยกว่า ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่างๆในอินโดจีนด้วยกันเอง ศาสนาอิสลามได้มีบทบาทที่สำคัญยิ่งในแหลมมลายูและอินโดนีเซีย แต่ไม่ได้มีบทบาทสำคัญแต่อย่างใดเลยในอินโดจีน โดยทางภูมิศาสตร์แล้วถือได้ว่าแหลมมลายูอยู่ใน ภูมิภาคอินโดนีเซียไม่มากนัก...”

(ยอร์ช เซเดส์ -บางส่วนจาก “คำนำหนังสือชนชาติต่างๆในแหลมอินโดจีน”)

รูป 6-6 เปรียบเทียบเรือนจากกลันตัน,มาเลย์เซีย; เรือนลาวเมืองหลวงพระบาง และ เรือนปะกาเกอญอร์(กะเหรี่ยงจอร์)
อุ้มผาง จ.ตาก

กรณีศึกษา บ้านนางศรีเมือง คำยา: Hybridity เรือนไท-เรือนลาว

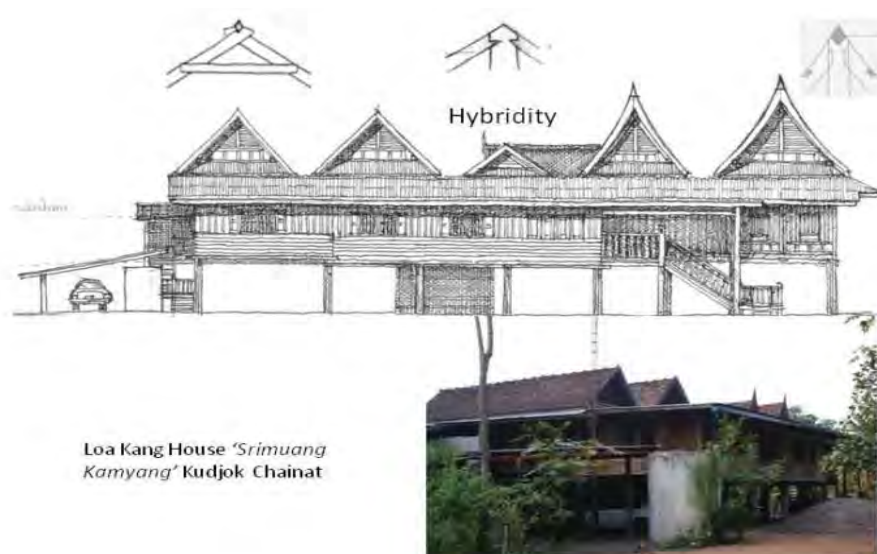
กรณีศึกษา บ้านนางศรีเมือง คำยา บ.กุดจอก เป็นเรือนรูปทรงแบบไทยเดิมแบบภาคกลาง ที่ต่อขยายมาจากเรือนแบบลาวซึ่งมีเสาแรกเสาขวัญและเพิง ทว่ากรณีนี้พบว่าระหว่างกระบวนการปลูกขยายเรือนจากศูนย์ เดิมซึ่งเป็นเรือนลาว มีรายละเอียด จันทันรับอกไก่ ที่น่าสนใจ คุณสมบัติสานระหว่าง เรือนไทภาคกลาง กับ ไม่เทิบ หัวสี่ยาวของเรือนลาวที่SPC ได้ศึกษาไว้

ประเด็นที่ว่ารูปแบบเรือนในระยะแรกเป็นเรือนแบบลาว เมื่อต่อเสริมเพิ่มขึ้นโดยส่วนต่อใช้ลักษณะ เรือนไทภาคกลางก็มีความน่าสนใจ ความจริงแล้วใน บ.กุดจอกมีเรือนทรงไทจำนวนมากกระจายอยู่ทั่วไป ผู้วิจัย เรียกกระบวนการนี้ใน ว่าการแสดงออกของกลุ่มพลัดถิ่นในเชิงปฏิบัติการ (Diasporic Manifestation of

Practice) ซึ่งประกอบขึ้นด้วยพลวัตสามส่วนร่วมกับ การแสดงออกของกลุ่มพลัดถิ่นในเชิงสำนักทางประวัติศาสตร์ของตัวตน(Diasporic Manifestation of Self)และ การแสดงออกของกลุ่มพลัดถิ่นในเชิงสถานที่และเวลา((Diasporic Manifestation of Place-Time compression)

รูปเรือน เรือนไทเดิมมีตัวเหงา¹⁸ ทั้งที่ผู้อาศัยอาจไม่จำเป็นต้องมีสำนึกชาตินิยมไทยในกรณีผู้พลัดถิ่น เช่นกรณี เรือนศรีเมือง คำยา ที่ถูกจอก โดยเรือนนี้ใช้อธิบายการงอกต่อเติมออกจากเขตรหัสทางวัฒนธรรมเดิมจากแกนเดิม –“ส่วน-เปิง” ที่อาจต่อเติมออกไปโดยรอบได้ด้วย

รายละเอียดบริเวณ ออกไก่เหมือนกัน (ลาวเรียก ไ้แม่แบน) จันทันเรียก ไ้แม่สียัว ซึ่งแตกต่างกับการปรุงเรือนไทยภาคกลางมาก น่าสนใจที่การรังวัดพบเรือนหลังหนึ่ง(ศรีเมือง คำยา) ในกุดจอกพบรายละเอียดที่เป็นลูกประสมไท-ลาว “เทินไม้สียัว”-“จันทัน”

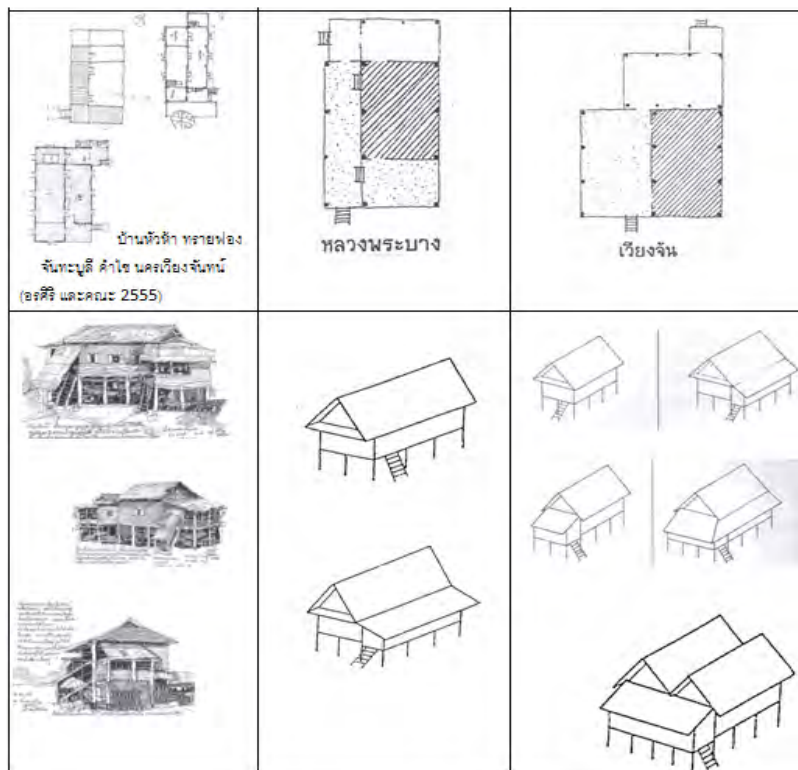

รูป 6-7 เรือนศรีเมือง คำยา และ ความเป็นลูกผสมของรูปแบบและการก่อสร้างในเรือนหลังนี้

กรณีศึกษา บ้านคำไซ,ทรายฟอง,หัวห้า นครหลวงเวียงจันทน์

รูปแบบแผนผังเรือนในหมู่บ้านนครเวียงจันทน์นี้รูปแบบผังคล้ายกับเรือนหลวงพระบางแม้ว่ารูปทรงจะออกทางเรือนเวียงจันทน์ตามการจำแนกของ SPC

ตามข้อมูลที่นำมาแจกแจงเท่าที่ปรากฏ จะเห็นว่ากรณีเรือนที่คณะสำรวจเมื่อ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๓ ทั้งสามเรือนนั้น หากจำเป็นต้องจำแนกจากระบบแผนผังก็น่าจะอยู่ในแบบเรือนหลวงพระบางมากกว่า เรือนทุ่งเพียงเวียงจันทน์ แต่หากมองเชิงรูปทรงก็กลับใกล้เคียงแบบทุ่งเพียงเวียงจันทน์ มากกว่า เรือนหลวงพระบาง

รูป 6-8 เรือนแขวงคำไซ นครเวียงจันทน์ ผังกลับคล้ายเรือนหลวงพระบาง

เรือนทิดเพ้า SPC กับเรือนแม่ตึงคำ เป็นเรือนหลังเดียวกัน

“เมื่อตะเวนลับขอบฟ้าไปแล้ว ทิดเพ้าก็ได้โคมตะเกียงแล้วนำไปใส่เหล็กห้อยอยู่นอกช่อเรือนระหว่างห้องกลางและเรือนครัวเบื้องตะเวนออกทุ่งพอมือมึงๆ”

เราทราบว่าบ้านนี้เป็นเรือนอนุรักษ์โดยรัฐแต่เราไม่ทราบถึงปัจจัยเงื่อนไขสนับสนุนต่างๆ เราสังเกตพบว่าการต่อเติมเปลี่ยนแปลงอาคารขึ้นภายหลัง ที่มีผลต่อรูปลักษณะของบ้านอยู่บ้าง และ โดยเฉพาะความรู้สึกทางสัญชาตญาณทางสถาปัตยกรรมต่อสถานที่โดยเฉพาะจากมุมมองของการวิจัยของ SPCเอง

“เรือนอนุรักษ์ค่อนข้างสมบูรณ์ที่ยังเหลืออยู่ในเมืองเวียงจันทน์ แต่อีกไม่นานก็คงไม่มีให้เห็นแล้ว เพราะเจ้าของเตรียมสร้างเรือนใหม่ ซิดเรือนเดิมแล้ว น่าเสียดายมาก” (อรศิริ ปาณินท์ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๕๓) ต่อไปเป็นส่วนหนึ่งของบทสัมภาษณ์ แม่ตึงคำโดยคณะวิจัย

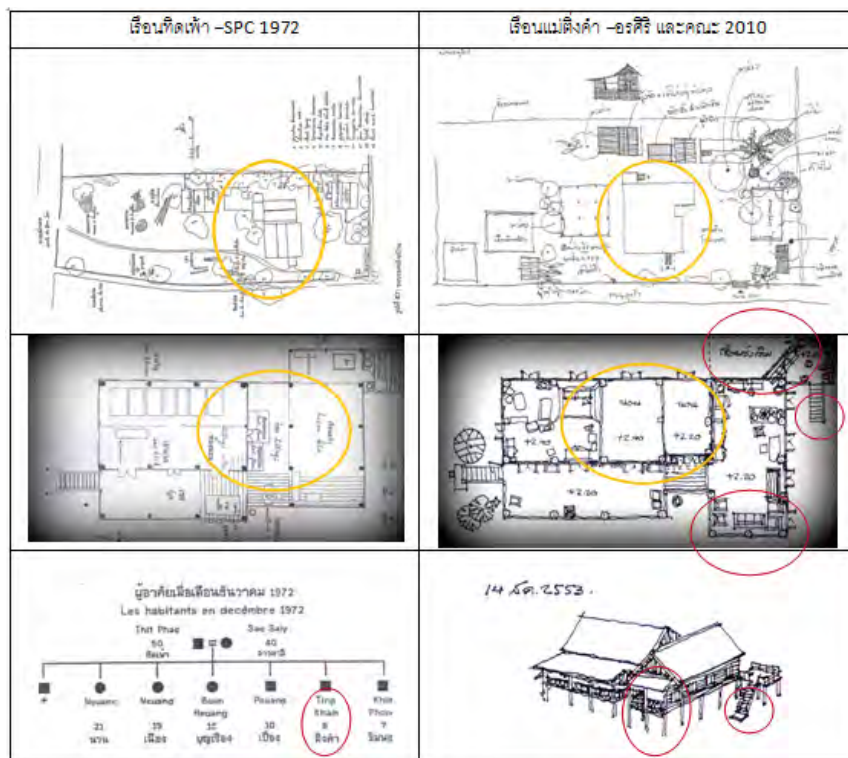
“ประเพณีลาวจะแต่งผู้ชายเข้าบ้าน ได้พบกันในงานบุญเวส ..ยังมีฮีตสิบสองคองสิบสี่ ยังมี ห่อข้าวเดือนเก้าประดับดิน และบุญข้าวจี..เดิมบ้านมุงสังกะสี ปี2003 ฝรั่งมาเปลี่ยนเป็นแป้นไม้ เปลี่ยนเสา และ ทำศาลานั่งเล่น(หลังบ้าน)ให้ด้วย..ได้ทุนเคยเลี้ยงวัว..แม่เคยตำหูก...ใช้น้ำซาง เดิมเป็นหลุมหนึ่คึก ภายหลังขุดต่อใช้ร่วมกันทั้งหมด....เดิมทำนาปี ปัจจุบันใช้น้ำคลองชลประทาน ทำนาปรังนาแขงปีละสองครั้ง (นาหว่านบ่ได้ข้าว)” สัมภาษณ์ แม่ คำตึง คำวงใสอายุ 46 ปี นางมีลูก 3 คน ญ 2 ช 1 เรือนอยู่กัน ห้าคน (๑๔ สิงหาคม พ.ศ ๒๕๕๓)

“การบันทึกชีวิตประจำวันของครอบครัวทิดเพ้า ในเดือนธันวาคมปี1972 อยู่บ้านดอนหนูนี่ เอ็ดให้เห็นการพัวพันระหว่างคนในครอบครัวกับเรือน ในฤดูแล้งปีนั้นว่างเว้นจากเรียกกสิกรรมที่หนักหน่วง ครอบครัวอยู่คอบหน้ากันอยู่ในละแวกใกล้เคียง หรือในเรือนนั่นเอง ตารางเวลาแต่ละคนบ่ได้ผูกขาดกับเวียกทางนอก ยกเว้นพวกที่เข้าโรงเรียน แต่แม่นเพื่อรับประกันการดำเนินชีวิตของจุลจักรครอบครัวต่างห่าง ดังนั้นแต่ละคนจึงประกอบส่วนให้

ครอบครัวตามเงื่อนไข และจัดแบ่งเวลาตามแบบของไหลวากิจกรรมต่างๆ ที่ดำเนินไปบอกถึงการมีชีวิตในพื้นที่ภายในเรือนได้หลากหลายกรณี ..”(SPC: 118-119)

ความลึกซึ้งของสัมพัทธภาพระหว่างบุคคลและสถานที่ จากการวิจัยที่ลุ่มลึก (Rich) ขึ้นนี้ ซึ่ง SPC ได้ อุดการวิเคราะห์ให้ทั้งบท ทำให้ผู้วิจัยอดตั้งคำถามไม่ได้ว่า “การอนุรักษ์เรือนหลังนี้ ซึ่งเป็นเรือนที่ยังมีผู้อยู่อาศัยมีความเหมาะสมแล้วหรือไม่เพียงใด” ดังที่ ผู้วิจัยได้คัดสรร “มุมมองทิศเพ้า” ไว้ในรูป 2-0-23 หน้า 69 นั้น “ทิศเพ้าเก็บเครื่องใช้ส่วนตัวเห็นประเนงแฝก ไม่ใช่ สังกะสี หรือแม้แต่ แป้นไม้”

ประเด็นเรื่องวิถีแห่งการอนุรักษ์เรือนแห่งนี้ อาศัยอยู่ที่การลำดับความสำคัญของวัตถุประสงค์สามประการ ได้แก่ คุณูปการทางวิชาการของ SPC ที่อุทิศให้กับการทำความเข้าใจสัมพัทธภาพ(แต่ก็เป็นสัมพัทธภาพที่ สมดุลย์อยู่ในปี 1972 ในวิทยานิพนธ์ SPC) ประการที่สอง การพิจารณา วิถีชีวิตของผู้คนที่เกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัย นั้นอยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงเสมอแต่รูปแบบของเรือนนี้ น่าศึกษาได้จากการจัดระบบในท้องนอนและ ห้องครัวใหม่ของเรือนแม่ตังคำ ในระยะเวลาเกือบ 40 ปีจากจุดนั้น และ สุดท้าย วัตถุประสงค์ทางการอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยวรวมถึงอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม สำหรับผู้วิจัยคิดว่าเป็นโจทย์วิจัยตั้งต้นที่น่าสนใจสำหรับการ วิจัยในประเด็น “อนุรักษ์”

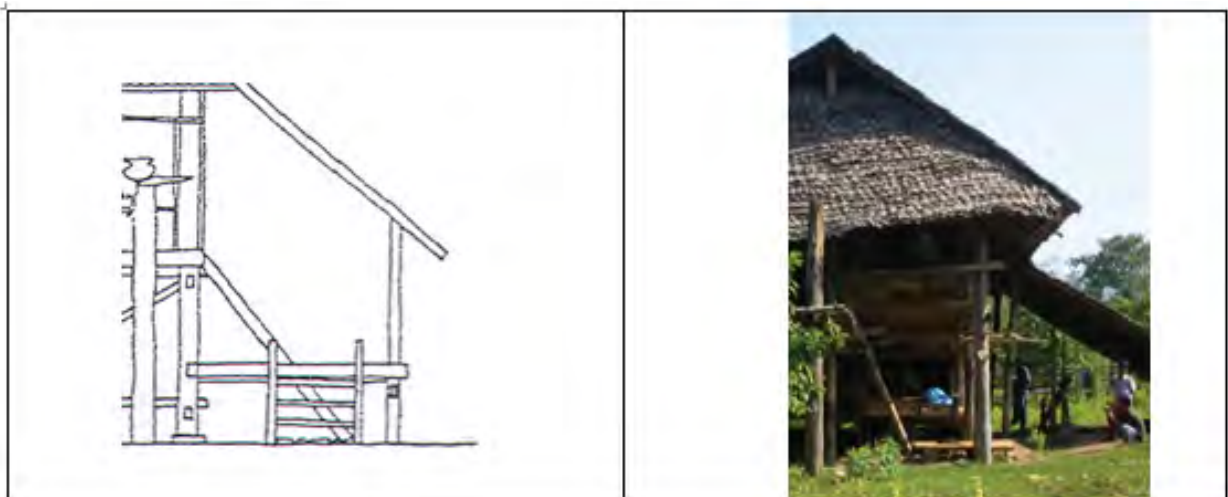
รูป 6-9 เรือนหลังเดียวกันในการวิจัยสองครั้ง และการต่อเติมอันเป็นผลจากการอนุรักษ์

ร้านสูง-ร้านต่ำ (ร้านเทิง-ร้านลุ่ม)

แบบเฉพาะของเรือนหลวงพระบางที่ไม่พบในภาคกลางประเทศไทย ผู้วิจัยกลับไปพบรูปแบบคล้ายร้านต่ำในเรือนกะเหรี่ยงฉกรร ภาคตะวันตก ส่วนที่ว่างทางสถาปัตยกรรมที่คล้าย ร้านลุ่ม-ร้านต่ำก็พบในเรือนกะเหรี่ยงเช่นกัน อาจเป็นลักษณะที่มีความลงตัวของการใช้ชีวิตทั้งทางนิเวศวิทยาสังคมและในชีวิตประจำวัน

ในมุมมองนิยามแล้ว ข้อสังเกตเหล่านี้ชวนขัดแย้งกับฐานความรู้เป็นการย้อนแย้งในตัวเอง ทว่าในมุมมองของการทำความเข้าใจแบบสัมพัทธภาพแล้วปรากฏการณ์ ที่วัดทางวัฒนธรรมเช่นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นต่างกลุ่มท่ามีความพ้องกันเนื่องเพราะมีต้นทางที่สอดคล้องกับระบบนิเวศน์ และภาวะวิถีจักรชีวิตธรรมชาติ นั่นเอง เป็นการยืนยันความยั่งยืนของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในระดับรากฐานที่มากไปกว่ากว่าหรือเท่ากับการตั้งคำถามต่อสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างที่เห็นและเป็นอยู่

ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตในกรณีเรือนกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว และ กรณีเรือนมลายู ไปแล้ว ซึ่งเมื่อผู้วิจัยได้มีโอกาสทำความเข้าใจในแง่ที่ตัวเองเคยทดสอบที่ว่างเหล่านี้ ก็พบว่าภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งภาคพื้นทวีปไปจนถึงหมู่เกาะต่างมีความสอดคล้องต้องกันประสานกลมกลืนมากกว่าความแตกต่างซึ่งน่าจะเป็นผลของมายาคติในระหว่างที่ต่างสถาปนารัฐชาติและประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้สำนักกระแสหลัก

รูป 6-10 ที่ว่างแบบ “ร้านลุ่ม” ในเรือนลาวหลวงพระบาง และ เรือนกะเหรี่ยงในอัมผางลุ่มน้ำแม่จัน ตาก

การเปรียบเทียบบรรยายพิธีกรรมตั้งเสาแฮกเสาขวัญของ SPC ในลาว กับแดน ที่ เนินขาม

รายงานวิจัยทั้งสองชิ้นได้พรรณาให้รายละเอียดในประเด็นนี้อย่างลุ่มลึก(Rich)และเป็นอิสระต่อกันในบริบททางสถานที่และเวลาที่แตกต่างกัน การศึกษาเปรียบเทียบ ใน ประเด็น “เสาแรกและเสาขวัญ” จึงให้ความรู้เชิงพลวัต

“พวกเขาเกลี่ยเสาแรกและเสาขวัญ ขึ้นสูงประมาณ ๕๐ เซนติเมตร โดยหนุนด้วยท่อนไม้ เสานี้เป็นเสาแม่ของเรือน และ เป็นที่”นับถือ”กว่าต้นอื่น จึงต้องได้รับการเคารพนับถือเป็นพิเศษ การแบ่งชั้นจะแสดงออกด้วยความสูงที่แตกต่างกันเสมอ ความแตกต่างนี้ไม่เพียงแต่เป็นสัญลักษณ์เท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมอีกด้วย (เช่น) คนลาวจะต้องอยู่ต่ำกว่าผู้ที่พวกเขาเคารพนับถือเสมอและไม่อาจ “ข้ามหัว” ได้

ดังนั้นการที่เสา2ต้นนี้ถูกยกให้สูงกว่าต้นอื่นๆ จึง สืบเนื่องมาจากว่า เป็นที่สถิตย์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักรักษา เรือน ห้ามข้ามเสาทั้งสองในขณะที่ปลูกสร้างเด็ดขาดซึ่งการยกหัวเสาขึ้นก็เป็นการขึ้นอยู่แล้ว อีกประการหนึ่งคือ การป้องกันวิญญาณร้ายที่อาจติดต่อกับผืนดิน หัวเสาเหล่านี้ต้องได้รับการกล่าวนำก่อนในการทำพิธีการตั้งเสา เรือน โดยการผูกห้อยขี้ผึ้งและเครื่องเซ่นไหว้(เครื่องค้ำของคุณ)ที่จะนำความสมบูรณ์พูนสุขมาสู่ครอบครัว ในพิธี จะมีการสวดมนต์และรดน้ำ ที่หัวเสาขวัญด้วยกันจะผูกโยงสายสิญ(ฝ้ายมงคล)แล้วอ้อมทุกคนที่มาร่วมพิธีและส่ง ถึงพระสงฆ์(ครูบา)ในพิธี

ในเวลาที่มีพิธีตั้งเสาเรือน จะเก็บกวาดลานไปทางทิศตะวันออกและทิศเหนือ ซึ่งเราสังเกตว่าตำแหน่ง ของพระสงฆ์จะอยู่ทางทิศตะวันออก ในเวลาทำพิธีก่อนจะตั้งเสา และ อยู่ในทิศเหนือหัวเสา เสาเรือนจะวางกอง อย่างเป็นระบบ ทางด้านทิศตะวันตกของเรือน โดยไม่ต้องวางวัสดุที่อยู่ทางทิศใต้.. วันนี้จึงเป็นวันพิธีตั้งเสาซึ่ง นาย ช่างและกรรมกรไม่มีหน้าที่เข้าร่วม มีแต่เจ้าของเรือนและครอบครัว และ “ผู้รู้” เท่านั้นมาร่วมรับผิดชอบกับ พระสงฆ์จากวัดใกล้เคียง ... วันรุ่งขึ้น(31 ธันวาคม1969 เป็นวันแรมเจ็ดค่ำเดือนหนึ่ง) เวลา 7.15 คำลาวผู้เป็น เจ้าของเรือนอยู่พร้อมกับลูกเมียและแม่ พวกเขากำลังผิงไฟอยู่ มีเสื่อปูพร้อมผ้าห่ม เมื่อคืนค่ำเหล่าและลูกชาย สองคนได้นอนอยู่ที่นี้ พวกเขาบอกว่าประเพณีที่ต้องถือกันว่าหลังจากที่พระสงฆ์สวดที่ดินแล้ว จะปล่อย สถานที่ไปไม่ได้เพราะอาจมีผู้มาทำให้สถานที่นี้มีมลทินได้ ซึ่งผู้ประสงคร้ายอาจฉวยโอกาส “มาทำสิ่งไม่ดีใส่”-เช่น ปั่นกระดูกคนตายลงไปในขุมดินเสา (SPC:302;321)..... เพิ่นต้องเริ่มการปลูกสร้างแต่เช้ามีดินที่ที่แน่นเห็น “ใบกล้วยเลื่อมต้องแสงแดด”..

ยันต์หัวเสา ..ติดหล้านำเอายันต์หัวเสาที่เขาเขียนใส่สมุดนักเรียนออกมา แผ่นยันต์ดังกล่าวเป็นรูป กลมแบ่งเป็นสี่ส่วนเท่าๆกัน มีสองแถบตั้งฉากกันกลางรูป(ดวง)..แผ่นยันต์มีสองแบบ แบบหนึ่งเขียนคำบาลี.... แบบหนึ่งมีอิติปิโส และ มีคำว่า “ดิน”สำหรับตำแหน่งเสาขวัญที่อยู่ทิศดินนอน..แผ่นยันต์มีบทบาทป้องกันขับไล่ สิ่งชั่วร้ายป้องกันไฟไหม้เรือนและทำให้ผู้อยู่มีขวัญดีทั้งปวงมีและสิ่งอื่นๆ.. 7.30 เจ้าของเรือนติดแผ่นยันต์ กรรมกรยกเสาแรกขึ้นเล็กน้อย ผู้ใหญ่บ้าน(ตาแสง)ได้เทียบปลายเสาแรก แล้วทำกับเสาขวัญเช่นกัน เขามัดหัวเสา ส่วนอีก 5 คนขึ้นไปบนห้าง รอต้า..

การเสี่ยงทายด้วยเม็ดข้าว

ติดหล้ากับกรรมกรผู้หนึ่งนั่งยองยองใกล้ดินเสาที่อยู่กลาง เขาหันหลังให้โครงสร้างระหว่างเสาที่สอง หันหน้าไปทิศตะวันออก เอาผ้าเช็ดหน้าพาดบ่าซ้ายแทนผ้าเปียง ถอดหมวกออกใส่หัวเข่าขวา แล้วยกขันเงินสูง ห่วมหัว ในขันมีข้าวสารพร้อมเทียนจุดแล้ว มีกรรมกรอีกคนนั่งทางขวาคอยก้นลมให้ ติดหล้าขยับขันไปทางซ้าย แล้วเหลียวมองทิศเหนือที่จะเป็นเสาขวัญ เขากล่าวเป็นภาษาบาลีสองประโยคแล้วอวยพรให้ผู้อยู่อาศัย แล้วก็ หยิบข้าวสารในขันยื่นให้ผู้อยู่ข้างๆหยิบมือหนึ่ง ผู้รับเอาไปนับ(นับได้๑๑เม็ดเป็นเลขศิโยนทั้ง) ติดหล้าต้องหยิบ ใหม่อีก จนกว่าจะเลขคู่ติดกันสามครั้ง ทางดินเสาก็จะนำเอาไม้ไผ่ป่า(ซึ่งเป็นไม้พญาไม้ในปิ่น) ท่อนเล็กพร้อม เงินเหรียญหนึ่งวางใส่กลาง

เสาและชื่อ

สำหรับการติดตั้งเสา ใช้แรงแขนจากคนเพียงห้า หรือหกคนยก สองคนถือไม้ค้ำ (ไม้สองตัวช่วยกันอยู่ ตรงปลาย) อาศัยง่ามยกปลายเสาขึ้น เรียกว่า “ไม้บ่าแก้ว” อีกคนหนึ่งอยู่ที่ดินเสาคอยถือแผ่นไม้แป้นสับลงในขุม ดินเสา เพื่อให้เสาไหลลงหลุมสะดวก.....(SPC:321)

.....สร้างบ้านใหม่ ชุมชนชาวไทเวียงบ้านเนินขามเมื่อขึ้นเสาเอกจะมีการนำเอา เครื่องมือเครื่องใช้ในการทอผ้า ได้แก่ “กวก” (เป็นอุปกรณ์ในการ “คันหมี่”) ผูกกับเสาเอกพร้อมผ้า 3 สี แดง ขาว น้ำเงิน ต้นอ้อย ต้นกล้วยถือเป็นเครื่องมงคลในการขึ้นเสาเอก (แดน:20)

พิธีขึ้นเสาเอก(เนินขาม) ใช้พราหมณ์ทำพิธี การทำพิธีที่ถูกต้องเชื่อกันว่าจะทำให้คนในบ้านมีความสุข ไม่ทะเลาะกัน รำรวย ถ้าไม่ทำพิธีนี้จะทำให้ทำมาหากินไม่ร่ำรวย ไม่มีเวลาอยู่บ้าน คนอยู่บ้านอยู่อย่างไม่เป็นสุข เป็นต้น

พิธีขึ้นเสาเอกมีเคล็ดหลายประการ เช่น ดินที่ขุดจากหลุมทั้ง 8 ทิศ ต้องกองเดินไปทางเดียว การวางเสาเอก เสาโท ให้ไปทางเดียวกันไม่เช่นนั้นคนในบ้านจะอยู่ไม่เป็นสุข เวลาทำพิธียกเสาหลุมรองรับเสาด้านล่างด้วยใบบัว ห้ามคนข้ามเสาเอก เสาโท

อุปกรณ์ในการทำพิธี ได้แก่ กวก 2 อัน ผ้าสามสีหรือผ้าขาวม้าที่มี 3 สี 2 ผืน ต้นกล้วย ต้นอ้อย ไม้มงคล 9 ชนิด ไม้แก่นโค่น ไม้แก่นขนุน ไม้มะยม ไม้ไผ่สีสุก ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้คูน (ชัยพฤกษ์) ไม้สักทอง ไม้ราชพฤกษ์ ดอกดาวเรือง ใบบัว ใบรัก ใบเงิน ใช้อย่างละ 9 ดอก 9 ใบ ขนมห่มแดง ขนมห่มขาว ข้าว 3 สี (แดง ขาว ดำ) 8 ดอก

วิธีดำเนินการ ผูกกวกและคาดผ้าขาว ม้าที่ยอดเสาเอก เสาโท ผู้มีฐานะดีจะนำบานสี ธนบัตร สร้อยคอ แหวน ไปห้อยที่กวก เวลาทำพิธีเริ่ม “ยามใบตองเลี่ยม” ประมาณเวลา 06.00 น.พราหมณ์ที่ทำพิธี ท่องคาถาไปรอบๆ หลุมทั้ง 8 ทิศ พร้อมวางข้าว 3 สี รูป 1 ดอก สดางค์เหรียญเงิน เหรียญทองลงในกระทง ใบตองทุกหลุม ยกเว้นเสาเอก เสาโท วางเงิน 9 บาท การทำพิธีจะใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง” (แดน:29)

สิ่งที่แตกต่างกันคือ บุคคลากรในการสวดมนต์ทำพิธีขึ้นเสาเอกเสาเอกกล่าวคือ ที่ลาวใช้ครูบา-พระสงฆ์ ส่วนเนินขามใช้พราหมณ์ ส่วนสิ่งที่เหมือนกันได้แก่ เคล็ดการวางเสาไปทางเดียวกัน นอกจากนี้คือการระบุเวลาใช้สำนวนเปรียบเทียบกับใบตองให้ความหมายโดยนัยเช่นกันน่าสนใจมาก

“ยามใบตองเลี่ยม” - แต่เขามีดันทันที่ที่แถมเห็น “ใบกล้วยเลื่อมต้องแสงแดด”.

บางสิ่งบางอย่างก็ฝังอยู่ในความทรงจำในจิตได้สำนึก

รายละเอียดผนังสถาปัตยกรรมลาวทำด้วยไผ่สาน

(ผนังไผ่สาน กรู ฉาบปูนขาว / ดินมูลโคกระบือ หรือไม้กรู กักบ)

พบรูปแบบผนังในเรือนส่วนใหญ่ที่หลวงพระบางโดยไม่จำกัดฐานะในลารายละเอียดนี้เป็นเคยเป็นที่นิยมใช้โดยทั่วไป ตั้งแต่ พระราชวัง เรือนขุนนาง เป็นรายละเอียดดีเยี่ยม สวยงามให้ภาวะความน่าสบายดีต่อสุขภาพคงทนน้ำหนักเบาตัวแบบยั่งยืนที่สมควรนำมาปรับประยุกต์ใช้ในประเทศไทยเป็นอย่างยิ่ง (หากไม่ติดขัดในอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมและทุนนิยม-phatasmagoria จนเกินไปนัก) ในการเลือกวัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและการดำรงชีวิต ที่มีความสามารถรองรับ(Carrying capacity) ได้สูง สังคมที่มองไม่เห็นเหตุปัจจัยที่จะนำสู่ความยั่งยืนทางนิเวศวิทยาและละเลยวัสดุเหล่านี้เพียงเพราะสยบต่อทุนนิยมอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมย่อมทำลายโอกาสที่จะมีสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างที่ให้นิสิตสุขด้วยของตัวเอง

ผนังไผ่สานใช้ในหลายแบบหลายโอกาสและลำดับชั้นในสถาปัตยกรรมรวมถึงสถาปัตยกรรม “สูง” กับผนังวัสดุที่ดีที่สุดในสภาพทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในลาว

ความแตกต่างกันของรหัสและการปรับตัว “แผนผังหมู่บ้าน” สามภูมิภาค

ต่างล้วนเป็นหมู่บ้านกระจุกตัว (Cluster) ที่ความสัมพันธ์ของเรือนแต่ละหลังมีความสัมพันธ์ทางสายเลือดทางเพศภาวะเป็นตัวกำหนดตำแหน่งความใกล้เคียงเกิดเป็นหย่อมบ้านของเครือข่ายญาติฝ่ายหญิง (Virilocallity) รวมไปถึงทิศทางสันหลังคาหลักและการหันหัวนอนในชีวิตและพิธีกรรมสำคัญตั้งแต่เกิดแต่งงาน (SPCวิเคราะห์ไว้ดีเลิศเป็นต้นแบบได้) นอกจากจะอยู่ในเขตที่สูงและลาดชันก็จะมีการหันเหไปบ้าง แต่ละครอบครัวมีอยู่ข้างเป็นของส่วนตัว ของส่วนรวมหรือพื้นที่ทางสังคม ประกอบด้วย หอผีบ้าน และ วัด

ภูมิทัศน์หมู่บ้านเดิมที่กันรั้วเพียงเพื่อป้องกันศัตรูสัตว์ไม่ให้เข้าไปกินพืชในบ้าน หรือ หากอยู่ในเขตที่ลาดก็ไม่มีการปักกัน ใต้ถุนบ้านเป็นพื้นที่สาธารณะที่เปิดต้อนรับ ไม่กันรั้วปักปิ่นกรรมสิทธิ์

ลักษณะสำคัญนี้มีแนวโน้มที่จะลดลงในประเทศไทย เนื่องจากสภาพทางกายภาพการเสี่ยงฝุ่นจากการคมนาคมภายในที่จะมีความถี่สูงขึ้นและ สาเหตุสภาพทางสังคมระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมทุนนิยมก็มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์นี้ด้วยอย่างสำคัญ การที่ทิศทางของรัฐดำเนินไปทางทุนนิยมเสรีนิยมอย่างยิ่งยวดจะทำให้ชุมชนหมู่บ้านภาคกลางทุกแห่งก็มีแนวโน้มที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้ทั้งสิ้น

แผนผังสปป.ลาว

อันเนื่องมาจาก ความลาดชันสูง การเรียงตำแหน่งบ้านจึงเกิดจากตอบการไหลของน้ำการพังทลายในที่ลาดชันและธรณีสัณฐานรวมไปกับรหัสสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างทางสังคม

รหัสทางสัญลักษณ์ความเชื่ออาจถูกระบุว่าเกี่ยวข้องกับศาสนาซึ่งถูกห้ามมาก่อนจะให้เสรีภาพทางศาสนาอีกครั้ง อย่างไรก็ตาม หอผี และหรือ วัด ยังคงเป็นองค์ประกอบสำคัญของ(หมู่) บ้าน

แผนผังภาคอีสาน

กรณีบ้านเขวายังมี ดอนปู่ตา ใช้ประกอบพิธีตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ ภาคอีสานโดยรวมยังมีประเพณีพิธีกรรมค่อนข้างมาก อย่างไรก็ตามคำสั่งสอนของหลวงปู่มั่นภูริทัตโตและคณะลูกศิษย์พระป่าธรรมยุติกได้สร้างผลเชิงประจักษ์ในภูมิทัศน์หมู่บ้านในภูมิภาคนี้ อย่างมีนัยสำคัญ(ทรงยศ)ในหมู่บ้านหน่วยศึกษาทั้งสอง ต่างมีพิธีกรรมเกี่ยวกับหอผีบ้าน ซึ่งหอผีบ้านเช่นเดียวกันกับที่ บ้านโคก สุพรรณบุรีและ ดอนหนุน เวียงจันทน์ ที่จะแยกอยู่ห่างจากหมู่บ้าน บางครั้งก็ใช้หอผีบ้านร่วมกันในละแวกใกล้เคียงในกรณีที่มีสำนักทางอัตลักษณ์ร่วมกัน

แผนผังภาคกลาง

หนองแห้ว หอผีบ้านอยู่ใน ต.เนินขาม ในวัดเนินขามนั่นเอง ส่วน บ.กุดจอก เคยมีหอผีบ้านนี้ ในตำแหน่งที่ไกลออกไปประมาณ 5 กม. ทางตะวันตก บ.ทุ่งโป่งอยู่ในเขตเมืองของอ.หนองมะโมงในปัจจุบัน ผีบ้านนี้เป็นวีรบุรุษในพื้นที่ถิ่น บางครั้งเรียกว่าผีเจ้านาย อาจมีมากกว่าหนึ่งทรงก็ได้ ปัจจุบันน่าสนใจที่ยังเหลืออยู่ที่บ้านโคกเท่านั้นที่ยังมีพิธีกรรมเลี้ยงผีเป็นการล้างทุกข์และเลี้ยงผีตามที่บนบานไว้ ในเดือนเจ็ดก่อนฤดูปักกล้าทำนาทุกปี แผนผังหมู่บ้านกรณีศึกษาภาคกลาง

บ้านโคก อุทอง การยังคงมี ศาลผีเทวดาและผีเจ้านายรวมถึงประเพณีพิธีกรรม (วีรวัฒน์ วรายน) จะเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญสำหรับที่นี่ในอนาคต

หมู่บ้านในขัณหาทั้งสองการให้มีผู้อาวุโสให้สัมภาษณ์ระบุว่า “เคย” มีศาลและพิธีกรรมผีเทวดาผีเจ้านาย สำหรับเนินขามปัจจุบันคือวัดเนินขาม

ส่วน กุดจอกคือบริเวณ “โป่ง” ในป่า (ปัจจุบันคือบ.ทุ่งโป่ง ต.หนองมะโมง ~5km.ทางตะวันตกของกุดจอก) โดยใช้ร่วมกันหลายหมู่บ้านเมื่อมีพิธีกรรมก็จะมีการมาร้องบอกก่อนระยะหนึ่ง ตอนยังเป็นเด็ก

แต่ได้สาบสูญไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรมไปนานแล้วหนึ่งช่วงคน และห่างออกไปทางตะวันออก ~2 km. มีป่าดงที่มีโบราณสถาน เรียกว่า ดงพระเจดีย์

สำหรับจุดจอกมีประวัติศาสตร์รุ่นใหม่เกี่ยวกับ “เสรีไทย- ป่วย อึ้งภากรณ์ เคยถูกจับในเขตนี้และเคยถูกนำตัวมาคุมตัวอยู่บริเวณลานกลางหมู่บ้าน¹⁹ ซึ่งปัจจุบันมีอาคารสำนักงานสหกรณ์หมู่บ้าน ประเด็นนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการทางภูมิทัศน์อัตตชีวีประวัติของอาจารย์ป่วย อึ้งภากรณ์ โดยอาจเป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และธนาคารแห่งประเทศไทยที่มีความเกี่ยวข้องทางประวัติศาสตร์จะพึงเห็นความสำคัญ

ผู้วิจัยยังมีข้อสังเกตอีกสี่ประการคือ

1. ประเพณีพิธีกรรมและตำแหน่งแห่งที่ผีเจ้านาย,ผีเวทดา,ผีบ้านนี้มีลักษณะทางสังคมร่วมกันกับผีนัตในพม่าที่น่าสนใจในการศึกษาต่อไปในแง่ที่ว่า โครงสร้างทางความคิดรวมหมู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นี้อาจมีที่มาตั้งต้นก่อนระบบภาษา(และศาสนาพุทธซึ่งอันนี้ชัดเจนอยู่แล้ว)

2. ระบบจังหวะเวลาเปลี่ยนผ่านทางจารีต(Turner's liminality and communitas) ในเวลาสงคราม ซึ่งจารีตที่เกี่ยวข้องกับ ข้อห้าม(taboo)จะได้รับการยกเว้นชั่วคราว(liminality) แต่ก็ต้องได้รับการบอกกล่าวอนุญาตกับผีเจ้านาย เช่นเดียวกับวันเลี้ยงผีเดือนเจ็ดรวมถึงการแปลงผีรายบุคคล ที่จะต้องไม่ตรงกับวันพระ(เพื่อให้เจ้านายได้ถือศีล)และทำในวันที่เหมาะสม การพิธีเลี้ยงผีเจ้านายใหญ่ประจำปีต้องกระทำก่อนเริ่มต้นปักกล้าฤดูเกษตรกรรม (เพื่อให้เคลียร์บัญชีเงินปีก่อน) ระบบวัฏจักรเวลานี้ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นระบบการจัดการความขัดแย้งของปัจเจกชนและส่วนรวมแบบหนึ่ง

3. สำหรับบ้านโคกการมีหอผีเจ้านาย 7 หอ โดยมีรายชื่อเจ้านายเพียง 5 ชื่อ(กุสุสันโธ,สุกะพระแก้ว,สิงหาญ,ท้าวขุนทาและขุนขาน-ซึ่งตามประวัติบอกเล่าว่า ต่างเป็นพ่อลูกพี่น้องน้องพี่กัน) ยังเป็นประเด็นสงสัยให้ศึกษาต่อเช่นกัน²⁰

4. เนื่องจากมีข้อมูลพื้นฐานอยู่พอสมควร การศึกษาเชิงสัมพัทธภาพภายในปริวรรตสามของ ตัวแทน/กฎเงื่อนไข/สถานที่เวลา จึงอาจถอดรหัสได้ความเข้าใจเพิ่มขึ้น ร่วมกับการศึกษาเชิงสัมพัทธภายนอกกับกรณีผีนัต(พม่า) หรือ ระบบเสมือนผีอื่นในวัฒนธรรมอื่น เป็นต้น

การปรับตัวในระบบนิเวศ

จากคำถามวิจัยข้อที่สอง (2)กลุ่มพลัดถิ่นย่อยทั้งสองมีสัมพันธภาพต่อกันและกันในการดำรงอยู่ในบริบทโลกาภิวัตน์ที่ซ่อนอยู่ในวาทกรรมพัฒนาในปัจจุบัน อย่างไร? และ ในบริบทของกลุ่มน้ำภาคกลาง ซึ่งมีความต่างไปจากพื้นที่อีสานและสปป. ทำให้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวคัง เป็นอย่างไร?

“..เป็นประเทศที่มีที่ราบสูงและภูเขาจำนวนมาก(ทำให้เกิด) บริเวณช่องเขา(จำนวนมาก)ที่ลัดเลียบตามริมฝั่งแม่น้ำโขงและบริเวณปากแม่น้ำต่างๆจะเกิดมีพื้นที่ราบขึ้น .. ชาวลาว(หนึ่งในบรรดาชนกลุ่มที่ใช้ภาษาไต)ที่มาจากทางภาคใต้ของจีนเมื่อ ศตวรรษที่11และ 12 ได้พร้อมพากันตั้งถิ่นฐานในที่ราบริมแม่น้ำเหล่านี้ โดยเปิดให้ชาวพื้นเมืองที่เคยอยู่อาศัยค่อยขยับตัวขึ้นไปอยู่ในเขตพื้นที่สูง..” (SPC-ภาคเปิดตัวเรื่อง: 3)

ตอนเหนือสาธารณรัฐประชาชนประชาธิปไตยลาวโดยเฉพาะบริเวณแขวงหลวงพระบางนั้นพื้นที่เป็นภูเขาสลับซับซ้อนมีที่ราบขนาดเล็กคู่ขนานกับแม่น้ำในที่ราบระหว่างหุบเขาแตกต่างกับเขตภาคกลางของประเทศที่มีที่ราบมากกว่าจึงเหมาะกับการทำนาขั้นบันไดและการทำนาข้าวไร่ในพื้นที่ไม่มากนักเพราะเป็นนี้เทคโนโลยีการทำนาที่เหมาะสมคู่กับขนาดแรงงานจำนวนน้อย²¹ การประมงและการจัดหาสินค้าป่าและ การเป็น

ศูนย์กลางการค้าเป็นฐานเศรษฐกิจหลักมาแต่โบราณ ซึ่งแตกต่างอย่างมากกับบริบททางภูมิศาสตร์ของที่ราบลุ่มภาคกลางในประเทศไทยที่มีที่ราบอันกว้างใหญ่ไพศาลที่โดยเปรียบเทียบแล้วก็มีแหล่งน้ำและความอุดมสมบูรณ์มากกว่า พื้นที่ราบในภาคอีสานซึ่งขาดแหล่งน้ำในฤดูแล้ง กล่าวได้ว่าระบบนิเวศของทั้งสามพื้นที่นั้นแตกต่างกันโดยพื้นฐาน อย่างไรก็ตามดูเหมือนเหมือนกลุ่มไท-ลาวมีความสามารถเรียนรู้ปรับตัวในระบบนิเวศใหม่โดยสะดวกและเต็มเปี่ยมไปด้วยความหวัง

อย่างไรก็ตามเนื่องจากเราไม่มีหลักฐานว่าชุมชนหมู่บ้านรายรอบหลวงพระบางในปัจจุบัน จะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันหรือเป็นต้นทางทางวัฒนธรรมของไทลาวคังในประเทศไทย นอกจากจะพิจารณาไท-ลาวคังในฐานะพลเมืองนครที่พลัดถิ่นหรือพิจารณาชุมชนของพวกเขาในฐานะที่แตกต่างสัดส่วนของความเป็นลูกประสม (Hybridity) และชาติพันธุ์ภาษาสำเนียง สังเกตจากการทบทวนเอกสารเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ยามศัพทในบทแรก

ทว่าหากมองพวกเขาในฐานะลาวลุ่ม หรือ ลาวเวียงหลวงพระบาง แล้วก็อาจกล่าวได้ว่า กลุ่มไท-ลาวคังนั้นสืบสานดำรงพาหะทางวัฒนธรรมบางประการได้อย่างมีนัยสำคัญน่าทึ่ง อย่างไรก็ตามการมองเชิงเปรียบเทียบก็น่าจะช่วยตรวจสอบที่มาที่ไปและอาจทำให้การมองรอบด้านขึ้น โดยมองกลยุทธ์การปรับตัวในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมจากปัจจัยทางประวัติศาสตร์แบบช่วงเวลาทางภูมิศาสตร์ของสำนักอองนาลล์ กล่าวคือธรณีสัณฐานและระบบนิเวศในแต่ละภูมิภาค

ลาวภาคเหนือ-หลวงพระบาง

ลักษณะธรณีสัณฐานและระบบนิเวศ เป็นภูเขาสูง ที่ราบสูง ป่าทึบมีที่ราบระหว่างหุบเขาเล็กน้อย หนาแน่นไปด้วยลำน้ำหลายสายที่อุดมสมบูรณ์ พบว่าเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์มาตั้งแต่ยุคหินเก่า แต่ก็ไม่เอื้อให้มีการขยายจำนวนผู้คนมากนัก

กลยุทธ์การปรับตัวของกลุ่มผู้คนไทลาว-วิถีชีวิตและวัฒนธรรม จึงพัฒนาการบ้านเมืองอย่างต่อเนื่องจากฐานเศรษฐกิจด้าน การประมง, ช่างฝีมือ, ขวานาข้าวไร่, พัฒนาศิลปวัฒนธรรมของความเป็นรัฐเฉพาะตัว การแลกเปลี่ยนและการรวบรวมสินค้าทำให้เป็นรัฐการค้าทางบกตามเส้นทางลำน้ำที่มีรากฐานยาวนาน

ลาวภาคกลาง-เวียงจันทน์

ลักษณะธรณีสัณฐานและระบบนิเวศ ตำแหน่งที่ตั้งอยู่ในส่วนภาคกลางที่มีที่ราบระหว่างแม่น้ำที่กว้างขวางมากที่สุดของแม่น้ำโขงที่ในช่วงที่ผ่านมาประเทศลาว จึงมีโอกาสนสะสมความอุดมสมบูรณ์จากผลิตภาพทางเกษตรกรรม พัฒนาเป็นศูนย์กลางในระยะต่อมา

กลยุทธ์การปรับตัวของกลุ่มผู้คนไทลาว-วิถีชีวิตและวัฒนธรรม เกษตรนาดำ, ประมง, การค้า, ช่างฝีมือ, ไร่, สวน, พัฒนาศิลปวัฒนธรรมของความเป็นรัฐเฉพาะตัว แต่ก็มีลักษณะของการเป็นคู่แข่งทางการเมืองการค้ากับหลวงพระบางไปด้วยประกอบจากการที่ผลิต บทบาททางการค้า ในภูมิภาคที่ไม่แตกต่างกัน

ลาวภาคอีสานประเทศไทย

ลักษณะธรณีสัณฐานและระบบนิเวศ ที่ราบกว้างใหญ่มากแม้ไม่อุ้มน้ำดินอุดมสมบูรณ์เท่าเนื่องจากเป็นทะเลเก่า แต่ก็มีแร่ธาตุและเกลือมาทดแทน นอกจากนี้แม่น้ำสาขาของแม่น้ำโขงมีทรัพยากรจากน้ำปลาอุดมสมบูรณ์

กลยุทธ์การปรับตัวของกลุ่มผู้คนไทลาว-วิถีชีวิตและวัฒนธรรม -ทำนาดำ(นาปี),เกลือ,การค้า,การประมง,ช่างฝีมือโลหะดินเผา,การผลิตแลกเปลี่ยน แต่ละชุมชนมีสินค้าที่ผลิตได้มากแต่จำเป็นต้องแลกเปลี่ยนเนื่องจากไม่อาจผลิตทรัพยากรอาหารได้ทุกท้องที่ การวาน-การเดินทาง-การแลกเปลี่ยนสินค้าในระดับท้องถิ่น-นายฮ้อย จึงเป็นกลยุทธ์สำคัญในวัฒนธรรมดั้งเดิมของภูมิภาคนี้

ลาวภาคกลางในประเทศไทย

ลักษณะธรณีสัณฐานและระบบนิเวศ ที่ราบกว้างใหญ่อุดมสมบูรณ์มีอัตราฝนสูงและดินอุ้มน้ำได้ดี การมีความมั่นคงด้านอาหารครบวงจรทั้งธัญพืชปลาและเนื้อสัตว์ ทำให้การติดต่อค้าขายกับชุมชนอื่นในบางชุมชนไม่ใช่ความจำเป็น และมีผลผลิตส่วนเกินที่จะเป็นปัจจัยให้การเก็บรักษาศิลปวัฒนธรรมมีความเป็นไปได้ กลยุทธ์การปรับตัวของกลุ่มผู้คนไทลาว-วิถีชีวิตและวัฒนธรรม ทำนาคานาหวานได้หลายรอบต่อปี ช่างฝีมือผ้าทอ-ผ้าย้อม(จก,ขิด,มัดหมี่)พัฒนาการด้านผ้าตอบทั้งมิติทางประวัติศาสตร์พลัดถิ่น ตอบทั้งเศรษฐกิจการเมืองสังคม ที่รัฐไทยกลับมาให้ความสำคัญในวาระ “ศิลปาชีพ” นำไปสู่คำถามงานวิจัยอีกประเด็นคือมีระดับการเป็นคู่แข่งกันเองของชุมชนหรือไม่ ถ้ามีก่อรูปและมีระดับพลวัตอย่างไรมีแนวโน้มอย่างไรในอนาคต

การปรับตัวในวิถีชีวิตและระบบเศรษฐกิจในกรณีศึกษา

แต่ละชุมชนกรณีศึกษา : ทรัพยากรทางชีวภาพในบริบทใหม่ทำให้เกิดการปรับตัวอย่างไร?

กุดจอก

ปัจจุบันเป็นชุมชนที่มีสถานะผลิตภาพทางเกษตรกรรมที่มั่นคง สามารถอุทิศเวลาความมุ่งมั่น และสามารถรักษาประเพณีวัฒนธรรมได้หลากหลาย ความสามัคคี การอุทิศตนเสียสละของสมาชิกและวิสัยทัศน์ ทำให้สามารถประยุกต์ประเพณีวัฒนธรรมที่รักษาไว้นั้นในโอกาสที่เหมาะสม คัดสรรค์เลือกใช้ประเพณีวัฒนธรรมเหล่านั้นซึ่งเป็นมูลค่าการลงทุนที่มากชนิดไม่เห็นแก่เห็นดเห็น้อย

จนการปฏิบัติการทางการเมืองสังคมจนได้รับผลเป็นที่ประจักษ์ กุดจอกจึงได้รับประโยชน์เชิงนโยบาย ในทรัพยากรโครงสร้างพื้นฐานจาก นโยบายส่งเสริมอัตลักษณ์เพื่อการท่องเที่ยวจากจังหวัดชัยนาทได้เป็นสำเร็จ จากปฏิบัติการที่ก้าวหน้าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพวกเขามีครบครันหลากหลายมิติ ผ้า อาหาร ดนตรีและการแสดง พวกเขาใช้ต้นทุนทางสังคมเหล่านี้ร่วมกันอย่างฉลาด ปฏิบัติการเมืองสังคมของพวกเขานอกจากจะเล่นอยู่ในวงการ “จังหวัด” แล้ว ยังขยายไปในพื้นที่ทางการเมืองทางวัฒนธรรม “ตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์” “ภูมิภาค” “ระหว่างประเทศ” “สปป.ลาว”

ดังจะเห็นได้จากรูปถ่ายที่ผู้วิจัยนำมาเสนอ อนึ่งผู้วิจัยไม่มีโอกาสถ่ายรูปที่คณะชาวไทคังบ้านกุดจอก ในโอกาสสำคัญๆอีกมาก เช่น การรับขวัญสู่ขวัญ พญาอ้วน พรหมจักรเอกอัครราชทูตลาวประจำประเทศไทย เนื่องในโอกาสที่ท่านพ้นตำแหน่งกลับสู่ประเทศ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ และ ในพิธีสู่ขวัญ สมเด็จพระเทพรัตนฯ ในพิธีสงกรานต์แบบลาว ณ สถานทูตลาวประจำประเทศไทย เมษายน ๒๕๕๕ การมีส่วนร่วมในงานวันชนเผ่าแห่งชาติในจังหวัดเชียงใหม่ อีกด้วย

‘Homeland Idealism’

Imagined communities connected with historical identities encode or intent in culture medias as weaving-cloths, music, foods, rituals with **Kudjok** community they kept in good conservation and manipulation its politically.

There is no ethnic name of ‘*Krang-Khang*’ in official lists of LPDP-ethnic group.
Lao Khang : Unoriginal ethnic group = Diasporas

รูป 6-11 การพลัดถิ่นแบบสำนึกอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์(Homeland Idealism diasporic conscienceness)ของชาวคุดจอก

- ‘Boutique Multicultural Manifestation’ - landscape changing
Kudjok community 2009 2011

Not only landscape of village but brought lot of infrastructure . They win for budget war.

รูป 6-12 การพลัดถิ่นแบบ(Boutique Multicultural Manifestation)จากการตอบรับโดยวาทกรรมการพัฒนา

อย่างไรก็ดีสองรูปเปรียบเทียบท้ายสุดก็ทำให้เราต้องสังวรต่อ วาทกรรมการพัฒนาในรอบสามปีของการดำเนินการวิจัย ชุมภูมิปัญญาและสัญญาะตัวเหงาม้วนแบบวัดวังในลำนาล้านช้าง ที่ติดตั้งแต่ละหน้าบ้านภูมิปัญญา บ้านคุดจอกจากการจัดสรรงบประมาณจากจังหวัดชัยนาท ที่สนับสนุนให้หมู่บ้านคุดจอกเป็นทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยวของจังหวัดเมื่อวางร่วมกับเรือนเดิมและหลงเข้าก็สร้างลักษณะลูกผสมบางอย่าง (Juxtapositional Hybridity)จากมุมผู้วิจัยแล้ว ประเด็นไม่ใช่รูปทรงลักษณะเท่ากับการวางเทียบกันของ “มูลค่า” และช่วงเวลาทำวิจัยเพียงสามปีก็ทำให้เราเข้าใจปรากฏการณ์ทางทฤษฎี ไม่ว่าจะ “compression of

space-time (Harvey) หรือ simulation and simulacra (Baudillard) ได้และเห็นว่าทฤษฎีของทั้งสองท่านมีความสำคัญและมีอำนาจการอธิบายได้เป็นอย่างดี

เนินขาม

โดยทั่วไป “เนิน” ขาม เป็นพื้นที่ตอนกึ่งทำให้ไม่ได้ aansงค์จากระบบชลประทาน การปรับตัวของระบบวิถีชีวิตจึงเน้นหนักไปด้านหัตถกรรมอันเนื่องจากเวลาส่วนเกินที่มีมาก การทอผ้าพื้นเมือง ซึ่งมีผู้ผลิตสืบทอดหลายกิจการ (ดู แคน พุ่มจำปา และวันทา เผือกผ่อง) และแม้ว่าพวกเขาจะไม่ได้พูดด้วยสำเนียงหลวงพระบางอันอาจถือเป็นต้นตอแต่การผลิตผ้าลาวคัง แต่ความเป็นไทเวียงผูกอพยพแห่งนครหลวงกำแพงเวียงจันทน์ก็ทำให้พวกเขาได้เก็บรักษามรดกทางวัฒนธรรมผ้าที่ละเอียดประณีตเช่นกัน พวกเขาใช้ผ้าพื้นเมืองในการดำรงอยู่ในชีวิตประจำวัน (ผ้าย้อมคราม) การพัฒนาการผลิตมัดหมี่ขัดจกย้อมผ้าทั้งครั้งและครามโดยเฉพาะผ้าย้อมครามดั้งเดิม

“การทอผ้าและอุปกรณ์ประกอบที่ประดิษฐ์ขึ้นใช้ฝ้ายที่ปั่นจากฝ้ายที่ปลูกเอง เลี้ยงไหมเอง ทอผ้าขึ้นเพื่อใช้เองผ้าฝ้าย จะนำไปย้อมด้วยเปลือกไม้และย้อมด้วยคราม” (แคน พุ่มจำปาและวันทา เผือกผ่อง:1)

จึงมีคุณค่าของการคัดสรรวัตถุดิบธรรมชาติและชิ้นเชิงฝีมือของมนุษย์จนได้รับผลผลิตที่มีลักษณะเฉพาะไม่เพียงแต่งดงามแต่ยังให้ความน่าสบายที่ดีต่อสุขภาพและความคงทนอันมีลักษณะที่สอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่สมควรได้รับการวิจัยต่อยอด, ยกย่องส่งเสริมจัดสรรทุนและพัฒนาการทางตลาดอย่างมาก เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีโอกาสต่อเนื่องในระบบเศรษฐกิจภายนอก

บ้านโคก

(ทรัพยากรทางชีวภาพในบริบทใหม่ทำให้เกิดการปรับตัวอย่างไร? คำถามนี้เป็นคำถามเดียวกับคำถามหลักของวิทยานิพนธ์มหานิติศาสตร์ของวรรณัย พงศาชลการ)

การสัมภาษณ์และข้อมูลใหม่ได้เสริมคำตอบเดิมเพิ่มเติมใหม่ว่า แม้วาระบบชลประทานที่มีต้นทางมาจากแหล่งน้ำคลองมะขามเฒ่าแม่น้ำท่าจีนจะเป็นตัวแปรสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม(การทำสวนผัก)ในทิศทางที่ดี แต่รายละเอียดเล็กน้อยของการคาดคิดคล่องจากผิวดินเป็นผิวดินกริตของคลองชลประทานเหล่านั้นภายหลังเป็นเหตุการณ์สำคัญ ที่ส่งผลให้ความชุ่มชื้นของพื้นที่ในบริบทรอบๆแม้จะอยู่นอกระบบชลประทาน

เมื่อเปลี่ยนเป็นคอนกรีตมีผลโดยตรงต่อความชุ่มชื้นของที่ดินโดยรวมฐานเศรษฐกิจสำคัญคือการทำสวนผักซึ่งเคยมีรอบระยะสั้นสร้างผลกำไรมาก จึงกลับซบเซาในทิศทางลง

ทว่าโครงสร้างพื้นฐานทางชลประทานคงไม่อาจสร้างความเปลี่ยนแปลงอะไรได้อีกด้วยว่าน้ำท่วมใหญ่ปี 2554 ทำให้มีการกะเก็งซื้อขายที่ดินเกิดขึ้นอีกในหลายจังหวัดที่น้ำไม่ท่วมรวมถึงที่ในอำเภออุทองในสุพรรณบุรีด้วย ก่อนหน้านั้นบ้านโคกนั้นถูกล้อมทางทิศใต้โดยถนนมาลัยแมนและถนนอุทองด้านข้างในทิศตะวันตกในระยะที่ไม่ไกลเลยจากศูนย์กลางอ.อุทอง การขยายตัวของพื้นที่เทศบาล “วาทกรรมการพัฒนาและความเป็นเมือง” รุกเข้ามาในบ้านโคกอย่างมากอยู่แล้วเปลี่ยนพื้นที่เกษตรหลายแปลงกลายเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมบางที่บ้านโคกอาจเข้าข่ายรูปสภาพลัดถิ่นอีกแบบหนึ่งของการรุกคืบอย่างรวดเร็วทางเวลาและสถานที่ ประเด็นรูปสภาพลัดถิ่นจะนำเสนอในบทที่ห้าต่อไป

แนวโน้มในอนาคตของชุมชนไท-ลาวคังในพื้นที่ภาคกลาง

ในส่วนข้อค้นพบในบทต่อไปจะกล่าวถึง รูปสภาพประวัติศาสตร์ของการพลัดถิ่น อันเป็นแนวคิดที่ใช้พยากรณ์แนวโน้มในอนาคตของชุมชนไท-ลาวคังใน จุดนี้

รูปสภาพพลัดถิ่นเชิงอัตลักษณ์และสำนึกทางประวัติศาสตร์ ณ จุดหนึ่ง จะโน้มแนวก้าวไปในทิศทางอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมและนโยบายการท่องเที่ยว กรณีบ้านกุดจอกเริ่มเปิดศูนย์วัฒนธรรมไทคังประจำหมู่บ้านและการเปิดรับผลประโยชน์จากนโยบายการพัฒนาจากจังหวัดได้สำเร็จ ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อเมืองพลวัตทางการเมืองการปกครองและการต่างประเทศด้วยเครือข่ายกลุ่มชาติพันธุ์ กรณีเนินขามซึ่งถูกวางตัวเปรียบเทียบจึงเป็นคู่แข่งกันในเรื่องของจังหวัดชัยนาท แม้จะไม่ได้รับประโยชน์จากนโยบายพัฒนามากเท่าในขณะนี้แต่ก็มีโอกาสต่อไปในอนาคต รวมถึงการมีฐานการผลิตผ้าฝ้ายอมครามทอผ้าที่ค่อยๆสร้างตลาดของตัวเองได้สำเร็จก็ได้ โดยรูปสภาพพลัดถิ่นเชิงปฏิบัติการทางสังคมเช่นกัน

ทว่ารูปสภาพพลัดถิ่นด้านสถานที่และเวลาก็จะมีแนวโน้มในทิศทางคุกคามจากพลวัตจากระบบทางเศรษฐกิจ แผนพัฒนาขนาดใหญ่ทางตรงและทางอ้อม ภัยพิบัติน้ำท่วมภาคกลางส่งผลให้คนชั้นกลางในกทม. หาซื้อที่ดินน้ำไม่ท่วม ตลอดจนเศรษฐกิจที่มีแนวโน้มที่จะมีอัตราเฟ้อสูง เหล่านี้ น่าจะส่งผลสร้าง รูปสภาพพลัดถิ่นของการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งแห่งที่ ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นประเด็นที่น่าสนใจมากที่ชุมชนที่มีระยะรองรับ(Buffer Zone)ไม่มากนัก เช่น ชุมชนบ้านโคกอยู่ทอง ทว่าก็มีรูปสภาพพลัดถิ่นมีเหตุจากสำนึกอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ยังเก็บรักษาพิธีกรรมผีเทวดาและผีเจ้านายเอาไว้ได้ ว่าจะมีชะตากรรมอย่างไร

วิจารณ์ผลการศึกษา

“..(ที่นี่)ไม่มีอะไรมาเตือนว่าที่ส่วนตัว “ห้ามเข้า” หรือ “ที่นี้ห้ามดู”

การเตือนแบบนี้เป็นสิ่งที่ใช้การไม่ได้กับประเทศที่อาศัยความโอบอ้อมอารี ในการต้อนรับแขกผู้คน...”(SPC)

บทวิจารณ์ข้อค้นพบทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแบบแผนผังหมู่บ้าน

ผัง(หมู่บ้านและภูมิ(ทัศน์)บริเวณ

1. ไทยภาคกลางพบ ผังแบบเรือนห่าง ที่ค่อยๆ เพิ่มจำนวนจนชัดเจน (หรือไม่สามารถเปรียบเทียบกับสปป.ลาวได้เนื่องจากบริบทภูมิประเทศแตกต่างกันมาก)

2. รหัส วัด หอผี (หอเจ้านาย,หอเทวดา) ในหมู่บ้าน คงอยู่ หรือ อยู่ในความทรงจำ ทั้งสามภูมิภาค

2.1 ประเพณีพิธีกรรมและตำแหน่งแห่งที่ผีเจ้านาย,ผีเทวดา,ผีบ้านนี้มีลักษณะทางสังคมร่วมกันกับพื้นที่ในพม่าที่น่าสนใจในการศึกษาต่อไปในแง่ที่ว่า โครงสร้างทางความคิดรวมหมู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นี้อาจมีที่มาเก่าแก่มาตั้งแต่ต้นก่อนระบบภาษา (และศาสนาพุทธซึ่งอันนี้ชัดเจนอยู่แล้ว)

2.2 ระบบจังหวะเวลาเปลี่ยนผ่านทางจารีต “อนิจกรรม”(Turner’s liminality and communitas) ในเวลาสงกรานต์ ซึ่งจารีตที่เกี่ยวข้องกับ ข้อห้าม(taboo)จะได้รับการยกเว้นชั่วคราว(liminality) ที่ต้องได้รับการบอกกล่าวอนุญาตกับผีเจ้านาย เช่น การแปลงผีรายบุคคล และ กำหนดแนวเขตเวลาการเลี้ยงผีเดือนเจ็ด ที่จะต้องไม่ตรงกับวันพระ(เพื่อให้เจ้านายรับเหล่าได้) การพิธีเลี้ยงผีเจ้านายใหญ่ประจำปีต้องกระทำก่อนเริ่มต้นปักกล้าดูเกษตรกรรม (เพื่อให้การบนบานในปีก่อนเสร็จสิ้น) ระบบวัฏจักรเวลานี้ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นระบบการจัดการความขัดแย้งของปัจเจกชนและส่วนรวมแบบหนึ่ง

2.3 กรณีบ้านโคกมีหอผีเจ้านาย 7 หอ โดยมีรายชื่อเจ้านายเพียง 5 ชื่อ เป็นประเด็นอดสงสัยให้ศึกษาต่อ22

2.4 การศึกษาเชิงสัมพัทธภาพภายในปริวิตสามของ ตัวแทน/กฎเงื่อนไข/สถานที่เวลา จึงอาจถอดรหัสให้ได้ความเข้าใจเพิ่มขึ้น ร่วมกับการศึกษาเชิงสัมพัทธภายนอกกับกรณี ผีนัด(พม่า) หรือ ระบบเสมือนผีอื่นในวัฒนธรรมอื่น หรือการทำความเข้าใจลักษณะทางภูมิทัศน์ที่เป็นผลทั้งจากการเลือกและบทสะท้อนของสังคมในการตอบสนองต่อสภาวะบริบทในขณะนั้น

3. ความสัมพันธ์วิถีสังคมกับระบบได้ถูกมองล่าง, รั้วต้อนรับ, ในภูมิทัศน์ มองเห็นได้ยากแต่เป็นสิ่งที่มีความหมายมาก แม้ยังคงพบเห็นได้บ้าง แต่กำลังสูญหายไปตามความหนาแน่นของสื่อสารสนเทศเป็นธรรมดา

บทวิจารณ์ข้อค้นพบทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแบบแผน “เรือน”

1. แบบแผนธรรมเนียมมรดกวัฒนธรรมในผังเรือน (เปิง-ส่วน-เสาเอก-เสาขวัญ-ในเฮือน) พบว่าไม่ต่างกันแม้ในกลุ่มวัฒนธรรมไท-ลาว หรือ กลุ่มวัฒนธรรมอื่นในภูมิภาคที่รอการวิจัยต่อไป

2. รูปทรงเรือนเวียงจันทน์เป็นสิ่งที่พบเห็นได้อย่างกว้างขวาง ในกรณีศึกษาทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของกลุ่มพลัดถิ่นไท-ลาวในประเทศไทยทั้ง คัง เวียง พวน โดยกรณี ชาวปัตตานี ลาวพวนและ ไท-ลาว คัง ที่พบได้โดยทั่วไปนั้น อาจอธิบายในมุมมองทฤษฎีนี้ได้ดี โดยเฉพาะกรณีทีอริสได้เสนอประเด็นไว้ กรณีบ้านพวน สิบสองจุไท-เวียงจันทน์-ประเทศไทย(สุพรรณบุรี) (ที่มองแบบได้อัสโปราแบบแพคติสม์ถึง สองครั้ง สองชั้น)

3. รูปทรงแบบไทยเดิมภาคกลางก็พบในกรณีศึกษาหนึ่งที่ถูกต้อง (ได้อัสโปราแบบแพคติสม์ขั้นแรก) ทว่าเคสที่ว่าก็พบเป็นการปลูกขยายเรือนจากศูนย์เดิมซึ่งเป็นเรือนลาวมีดีเทล ไม่เทิบหัวสียัวที่เป็นลาวด้วยจัดเป็นลูกประสม (Hybridity)

4. รูปทรงปั้นหยา พบด้วย และยังพบรวมไปถึง ไทยเลย(ทรงยศ et.al) อ้างถึงความต่อเนื่องกับ ลื้อ ซึ่งในรายงานสัมภาษณ์เกี่ยวกับผ้าทอ ก็มีการระบุว่า “จก” ได้รับถ่ายทอดจาก “ลื้อ”

5. รูปแบบ ร้านสูง-ร้านต่ำแบบหลวงพระบาง(ร้านเทิง-ร้านลุ่ม) ยังไม่เห็นในภาคกลางประเทศไทย (แต่พบรูปแบบคล้าย ร้านสูง-ร้านต่ำในเรือนกะเหรี่ยง)

6. รายละเอียดผนังสถาปัตยกรรมลาวทำด้วยไม้สานกรูาบปูนขาว-ดินมูลโคกระปือ หลวงพระบาง เป็นรายละเอียดดีเยี่ยม สวยงามให้ภาวะความน่าสบายดีต่อสุขภาพคงทนน้ำหนักเบาตัวแบบยั่งยืนที่ควรนำมาวิเคราะห์ใช้ในไทยด้วย ในประเทศไทยผนังไม้ระแนงโปร่งดีตามตั้ง ถูกใช้อย่างกว้างขวางเนื่องจากระบายอากาศได้ดี

7. กรณีศึกษาที่ บ้านคำไซ นครหลวงเวียงจันทน์ ผู้วิจัยสังเกตว่าพิจารณารูปแบบแผนผังเรือน คล้ายกับทางหลวงพระบางมากกว่าในขณะที่รูปทรงเรือนดูเป็นแบบเวียงจันทน์(ตามการจำแนกของ SPC)นี้เป็นเพียงข้อสังเกตคร่าวๆที่ต้องการการวิเคราะห์ที่ลึกซึ้งขึ้นต่อไป

8. เรือนติดเพ้า เป็นเรือนเดียวกับ เรือนแม่ตังคำ ควรถือเป็นโอกาสการศึกษาเปรียบเทียบหลายมิติที่ลึกขึ้น

9. แบบแผนธรรมเนียมในขั้นตั้งเสาเอกพบมีการอธิบายถึงพิธีกรรมในการตั้งเสาเอก-เสาขวัญ ระหว่าง SPC สามารถนำมาเปรียบเทียบกับรายงานนิพนธ์พิธีกรรม ตั้งเสาเอกก็พบสิ่งที่เหมือนกันและสิ่งที่แตกต่างกัน ทว่าการทบทวนเอกสารพบการแย้งกันเรื่องตำแหน่งเสาแรก-เสาขวัญระหว่าง SPC กับวิวัฒน์ ที่สลับตำแหน่งแตกต่างกัน หากถูกต้องทั้งคู่ก็จะเป็นความเข้าใจเพิ่มเติมด้านการแปรเปลี่ยน หรือแม้ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งผิดก็จะได้ช่วย สร้างฐานความรู้ให้ชัดเจน

ข้อเสนอแนะต่อ SPC

เมื่อผู้วิจัยได้ค้นคว้า “เรือนลาว-SPC” ซึ่ง อ.ดร.เกรียงไกร เกิดศิริ ได้ถอดความเป็นภาษาลาวในอักษรไทย ได้พบว่างานวิจัยชิ้นนี้มีคุณค่าทางวิชาการเป็นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตามผู้วิจัยขอเสนอแนะข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ ตำราเล่มนี้เท่าที่ตัวเองจะพอมองเห็นที่ผิวเผินดังนี้

1. เนื่องจากเนื้อหาหรือตัวบทมีความหลากหลายอย่างยิ่ง แม้ว่าแต่ละประเด็นมีความสมบูรณ์บูรณ์ภาพในตัวเองก็ตามแต่การเป็นวิทยานิพนธ์ของโครงการวิจัยที่กว้างขวางจึงทำให้ยังมีความกระจัดกระจายอยู่บ้าง ยกตัวอย่างเช่น เรื่อง “ร้าน” ที่กล่าวไปแล้ว บางครั้งการส่วนเนื้อหาสัมผัสกับส่วนสรุปประกอบก็เป็นการเติมเต็มกันและกันหากได้บรรณาธิการอีกครั้งคงเต็มไปด้วยอรรถสทงวิชาการ กรณีนี้พอภาษาเป็นอุปสรรคผู้อ่านมักไม่อ่านตัวบทมุ่งตัดยอดแต่รูปกราฟฟิก

ขออนุญาตชี้ชวนให้สนทนาเรื่องรูปแบบภาษาต่อเนื่องอีก ด้วยภาษาที่ไม่คุ้นเคยทำให้การอ่านครั้งแรกไม่ถูกต้องเข้าสู่ความเข้าใจ อาจใช้สองภาษาหรือมากกว่าไปด้วยกันก็เป็นวิธีที่ยังเก็บวัตถุประสงค์ของการถ่ายทอดเนื้อหาความรู้สึกเข้าไปมาระหว่างภาษา

2. การไม่มีบรรณานุกรมสำหรับหนังสือทางวิชาการเล่มนี้เป็นจุดที่ควรเพิ่มเติมรวมถึงการทำตรรกะนี้ แม้ว่าจะมีเชิงอรรถพอให้ตามได้บ้าง ผู้วิจัยเห็นว่าบรรณานุกรมก็มีความจำเป็นที่จะสนทนากับงานที่ถูกนำมาอ้างถึงในกรณีที่จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการกับผู้สนใจที่จะหยิบยกประเด็นอื่นๆมาศึกษาในอนาคต

3. ผู้วิจัยเห็นว่าจะเป็นการโอกาสในอนาคตหากการพิมพ์เผยแพร่ครั้งต่อไปได้มีการพิจารณาข้อจำกัดเหล่านี้ หนังสือเล่มนี้เป็นตำราวิชาการที่มีปริมาณมาก การจัดพิมพ์แยกต่างหากแต่ละภาค อาจดึงดูดผู้สนใจในรายประเด็นได้ โดยแต่ละภาคอาจมีคู่สนทนาที่เหมาะสม เช่น ภาคสามการก่อสร้างกับงาน เรือนไทเดิม ฤทัย ใจจงรัก ก็จะได้อรรถทวิยิ่งขึ้นไปอีก หรือ บทที่สี่ ซึ่งเป็นบทที่มีกลืนอายมานุษยวิทยาหากมีโอกาสสนทนากับการวิจัยมานุษยวิทยาบางกลุ่ม เช่น แบบวิเคเตอร์เทอร์เนอร์, บุรีดิเยอร์และเกรียช ก็น่าจะสร้างสีสันดีไม่แพ้กัน สำหรับมุมมองส่วนตัวของผู้เขียนอดได้เินการสนทนากับมาร์ติน ไฮเดกเกอร์ในการสร้างบ่อน-ที่ทางของตนเอง ไม่ได้ ทั้งเห็นร่วมมากกว่าเห็นต่างกับมุมมองตัวของวทัญญู ณ ถลาง ทั้งเรือนชนบทและบ้านในเมืองของท่านเอง

การที่หนังสือมีรูปเล่มเล็กกลงแล้วก็อาจจัดพิมพ์ได้มีสองหรือสามภาษา ก็เป็นได้ทั้งว่าทกรรมอาเซียนที่กำลังมาถึง ดูจากระดับความสำคัญคุณค่าของเนื้อหาหนังสือแล้ว ก็มีความเป็นไปได้ที่จะถูกอ่านและใช้อ้างอิงอย่างกว้างขวางทั่วไป

4. สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยรู้สึกละอายใจเป็นข้อผิดพลาดส่วนตัวที่ไม่ได้ทำความเข้าใจในตำราเล่มนี้ตั้งแต่เวลาช่วงต้นๆ ในการทำงานวิจัยและนำมาสื่อสารกับผู้ที่รักการทำวิจัยในทีมวิจัยทุกท่านก่อนหน้านี้ อาจทำให้การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีคุณภาพผลลัพธ์โดยรวมเกิดขึ้นอีกไม่มากนักน้อย

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของสิ่งเล็กๆ

“ไม่มีหรือกประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ จะมีก็แต่ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับแง่มุมสารพันของชีวิตมนุษย์เท่านั้น” คาร์ล ปอปเปอร์ นักปรัชญาวิทยาศาสตร์(1902-1994)²³

การศึกษาในภาคสนามที่กุดจอกและเนินขามพบว่า คนไท-ลาว(ครั้ง)คง ได้ใช้ครั้งนอกเหนือไปจากวงของ “ผ้า” ย้อมคง การที่ครั้งเป็นผลผลิตทางชีววิทยาเปิดให้มีมิติใช้สอยมากกว่าที่เคยเข้าใจ ได้แก่ การใช้ครั้งเป็นส่วนประกอบในตำรายารักษาโรคพื้นถิ่น การใช้ครั้งเป็นส่วนประกอบของอาหารใช้เล็กน้อยใน ขนมชั้นสีแดงอมม่วง เป็นต้น การใช้ครั้งเป็นวัสดุเชื่อมประสานในเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันโดยใช้ “ซี่ครั้ง” ซึ่งเป็นของ

เหลือจากครึ่งใช้ในการ ประสานหลักกับไม้ในอุปกรณ์การเกษตร เช่น มีด เคียวกับด้ามจับที่ทำด้วยไม้หรือไม้ไผ่ อุดรอยต่อแทนขัน หรือ ประกอบด้ามอาวุธ เป็นต้น ไพฑูรย์ ออบเชยได้ทบทวนไว้แล้วด้วยว่าใช้เป็นยารักษาโรคได้

“เรื่องนี้คือสารที่เรียกว่า ครั่ง มนุษย์ได้นำมาใช้ประโยชน์กัน ตั้งแต่สมัยโบราณกว่า ๔,๐๐๐ ปีมาแล้ว โดยใช้เป็นสมุนไพร ยารักษาโรคโลหิตจาง โรคลมชักช้อ เป็นต้น”

ประเด็นนี้เพียงพอต่อการทำงานวิจัยต่อเนื่องต่อไปทางวัฒนธรรมศึกษาคติชนวิทยาเรียกว่า “ภูมิวัฒนธรรมของสิ่งเล็กน้อยๆของ” ครั่ง” ในฐานะผู้วิจัยเคยทดลองศึกษาแม่เตาไฟในวัฒนธรรมกะเหรี่ยง ซึ่งเป็นสิ่งเล็กๆที่น่าสนใจมาก”²⁴ แรงบันดาลใจที่ขับเคลื่อนจาก เทพเจ้าของสิ่งเล็กๆ ของ อรุณธิดี รอย²⁵

นอกจากผ้าย้อมครั่งแล้ว พบการใช้ครามย้อมผ้าฝ้ายซึ่งมีวิวัฒนาการทางการตลาดภายในชุมชนเนินขามเองก็ถือว่ายังมีชีวิตชีวาน่าสนใจ การใช้ครามเป็นส่วนสำคัญของอารยธรรมมนุษย์มีต้นทางยาวไกลก่อนประวัติศาสตร์ การวิจัยแนวเดียวกันกับสิ่งเล็กน้อย เช่น มะพร้าว, ตาล, ข้าว และไผ่ มีต่อ อารยธรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปและมหาสมุทรที่เซดส์เคยจำแนกแยกไว้ อาจเปิดให้เราได้ทำความเข้าใจมองหาโอกาสของการศึกษาของสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างในความหมายที่กว้างขวางไปกว่าสถาปัตยกรรม มองหาโอกาสที่ “บางครั้งสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างเล็กๆอาจอธิบายวัฒนธรรมหนึ่งได้ทั้งอารยธรรม”

ข้อค้นพบ “ความพลัดถิ่นที่ย้อนแย้งในวงจรปริวรรตสาม”

ความฉงนสนเท่ห์ที่ ชาวไท-ลาวคังบ้านกุดจอกได้เก็บรักษาวัฒนธรรมของตนเองด้วยจิตวิญญาณเชิงส่วนร่วม(collective consciousness) ทั้งในฐานะสำนักทางประวัติศาสตร์และสามารถนำเอาไปใช้ในบริบทสังคมการเมืองปัจจุบันได้อย่างดี และ เป็นสำนักความหวังของอนาคต ทั้งที่เมื่อทำการสืบค้นทางประวัติศาสตร์แล้ว จุดเริ่มต้นทางประวัติศาสตร์ของพวกเขาจะกลับเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปในวงวิชาการ ทั้งที่สถานะน่าจะอยู่ในระดับที่ถกเถียงกันอยู่

การสืบค้นทางประวัติศาสตร์ในงานวิจัยนี้ได้อธิบายข้อสันนิษฐานเดิมที่ว่าพวกเขามาจากเมืองซำยแม่น้ำโขง ซึ่งต้องกล่าวไว้ด้วยว่าผู้วิจัยตรวจสอบความสอดคล้องกับความพยายามทำความเข้าใจตนเองของพวกเขา ทั้งจากมุมมองตัวแทนคณะกรรมการกลุ่มชาติพันธุ์ ที่เห็นว่า กลุ่มย่อยสี่กลุ่ม(กา,แง้ว,คัง,เวียง)ควรพิจารณาในกลุ่มใหญ่เดียวกัน และ ผู้ให้ข้อมูลคนสำคัญท่านอื่นๆ โดยมีความเป็นอิสระต่อกันเพื่อหวังให้มีความเที่ยงธรรมทางวิชาการ(trustworthiness)เท่าที่จะทำได้

สิ่งเหล่านี้ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างสำนักทางประวัติศาสตร์กับวัตรธรรมทางวัฒนธรรมซึ่งหมายถึงสถาปัตยกรรมและแบบแผนการดำรงชีวิตด้วย จึงจำเป็นต้องทบทวนลวดลายเครื่องมือวิจัย “แนวคิดกลุ่มชาติพันธุ์” และ “ปฏิธานนิยมทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น” ที่อาจตายตัวไม่สอดคล้องกับสัมพัทธภาพพลวัตเสียใหม่ แนวทางกระแสหลักเหล่านี้แม้ว่าอาจให้ผลดีในการเริ่มต้นปฐมบทของการสร้างภูมิทัศน์ความรู้ แต่มีข้อจำกัดในการอธิบายภูมิทัศน์ใหม่ๆที่องค์ประกอบทางสังคมเศรษฐกิจการเมืองอีกมากมายจะไหลร่วมมาประกอบสร้าง ดังนั้นผู้วิจัยจึงออกแบบคัดเลือกแนวคิดในฐานะเครื่องมือในการวิจัยที่รองรับสัมพัทธภาพพลวัต หลังจากพัฒนาเครื่องมือคิดจะขอเรียกตามเพื่อเป็นเกียรติแด่ ทองพันธุ์ พูนสุวรรณ ในที่นี้ว่า พลวัตปริวรรตสาม (Triangulation Dynamics) ซึ่งผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตอยู่ๆทำความเข้าใจพัฒนาจนเห็นว่าคุณภาพของการแนวคิดที่ครอบคลุมความคิดจากสาขาสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างปรัชญาสังคมวิทยาวัฒนธรรมศึกษาและมนุษยวิทยาไว้ด้วยกัน

ปรับปรุงและได้นำเสนอต่อแวดวงวิชาการอย่างสม่ำเสมอตั้งแต่ พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา²⁶ นอกจากพลวัตรวิวัฒนาการแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าแนวทฤษฎีคนพลัดถิ่นที่ได้รับการพัฒนามาจากแวดวงวัฒนธรรมศึกษาสำนักเบอร์มิงแฮม Stuart Hall ที่ว่า

“..เราควรพิจารณาอัตลักษณ์(และความพลัดถิ่น)ในฐานะผลิตผลซึ่งไม่มีวันแล้วเสร็จอยู่ในสายการผลิตอยู่ตลอดทั้งยังคงสร้างตัวสร้างตนอยู่ไม่จบสิ้นท่ามกลางการนำเสนอ มุมมองนี้สร้างประเด็นปัญหาสนใจต่อการนิยามอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่อิงกับกระบวนการสร้างอำนาจอย่างยั่งยืนและอ้างความจริงแท้อย่างยิ่ง”

ผู้วิจัยเห็นว่ากระบวนการปริวรรตสามมาปรับใช้ได้ กระบวนการนี้เป็นเครื่องมือทางความคิดอย่างหนึ่งทีลบล้างปัญหาทางญาณวิทยา หรือปัญหาอันเกิดจากโครงสร้างทางความคิดเช่น การตกกับดักขั้วตรงข้าม (dichotoma), การติดยึด(ตน)ในศูนย์กลาง เช่น ติดในบริบทที่ตัวเองเคยชิน (Ethnocentrism), และข้อจำกัดด้านการคงตัว(static)ของเครื่องมือคิดที่พัฒนามาในกรอบปฏิฐานนิยม-ประจักษ์นิยม²⁷ เป็นต้น ในที่นี้ ผู้วิจัยได้นำไดอะแกรมเชิงองค์รวมที่ทดลองนำแนวคิดสำคัญมาประยุกต์ใช้เพื่อตรวจสอบเครื่องมือลองใช้กรอบนั้นกับแนวคิดจำนวนหนึ่งของนักคิดหลังโครงสร้างนิยม (บูร์ดิเยอร์) แล้ว จึงนำมาสร้างเทมเพลตขึ้น แล้วนำมาใช้ในไดอะแกรมรูปสภาพพลัดถิ่น (Diasporic Manifestation)

รูปสภาพพลัดถิ่น (Diasporic Manifestation) ในงานวิจัยนี้หมายถึง เงื่อนไขที่เป็นเหตุ(มูลเดิม),เป็นต้นเรื่อง,เป็นสมุหทัย ,เป็นปัจจัย(ความปรุงแต่ง)ให้เกิดการแสดงออกให้เห็นได้จากสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างของสังคมแบบผู้พลัดถิ่น(ผู้พลัดถิ่นในที่นี้ใช้ในความหมายอย่างไม่จำกัดทางเวลา) บางทีภาวะที่ไม่อาจใช้แนวคิดสภาพพลัดถิ่นอธิบายน่าจะได้แก่กรณีสัมพัทธภาพของพื้นที่เชิงบุคคล (Being,Belonging-Heidegger) ที่คงสภาพเชิงปรมาณูในศูนย์กลาง เช่น ในกรณี “มุมส่วนตัวของทิดแพ้ว”

รูปสภาพพลัดถิ่นปริวรรตสาม ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยที่ปรุงแต่งให้เกิดภาวะนั้น ได้แก่ รูปสภาพพลัดถิ่นอันเกิดจากสำนักอัตลักษณ์(ทางประวัติศาสตร์)ของบุคคลและชุมชน (Diasporic Manifestation of Public-Person/Self, Subjectivity) อยู่ในสถานะเชิงรุก , รูปสภาพพลัดถิ่นอันเกิดจากการปฏิบัติการที่แสดงออกเพื่อการร่วมอยู่ในสังคม (Diasporic Manifestation of Practice-Representation/Sociality) ที่มักเกิดในสถานการณ์เชิงรับ เพื่อให้ผ่านกระบวนการเข้ารหัสทางสังคมเช่น นิจกรรม Habitus และ รูปสภาพพลัดถิ่นอันมีเหตุจากการเปลี่ยนแปลงทางสถานที่เวลา(Diasporic Manifestation of Place-Time/Locality) มักเกิดในสถานการณ์ที่ไม่อาจหยั่งรู้มาก่อน คือมีตัวแปรใหม่ที่ระบบเวลาที่แตกต่างกับระบบเวลาเดิม อาจเป็นแบบฉับพลันเช่นภัยธรรมชาติ,การรุกรานจากวาทกรรมความเจริญ หรือ เป็นแบบค่อยๆเป็นค่อยๆไป เช่น การเปลี่ยนแปลงเชิงนิเวศวิทยาภูมิทัศน์ ก็ได้ รูปสภาพทั้งสามแยกกันด้วยการจำแนก แต่ก็เป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกันได้ด้วย

1. รูปสภาพพลัดถิ่นมีเหตุจากสำนักอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ของบุคคลและชุมชนหรือภาวะความเป็นองค์ประธาน (Diasporic Manifestation of Public-Person/Self, Subjectivity) ผู้วิจัยสังเกตว่าการดำรงสภาพนี้มีแก่นไขที่แนบแน่นที่จะอยู่ในสถานการณ์เชิงรุก ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นสภาพพลัดถิ่นแบบที่สอดคล้องกับการเก็บรักษาวัฒนธรรมในสำนักทางประวัติศาสตร์ในกรณีบ้านกุดจอก การรักษาพิธีกรรมวัฒนธรรมเทคโนโลยีวิถีชีวิต(แห่ตุงทอย้อมจกขิดผ้า หมอแคนหมอ(ขับ)ลำ(นำ) อาหารเฉพาะ พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ และการลงทุนทางเวลาและลงแรงผลิตซ้ำอย่างไม่รู้เหนื่อย) ในกรณีนี้มีเหตุปัจจัยจากสำนักทางประวัติศาสตร์อันสร้างและเก็บความภูมิใจในสำนักทางสำคัญ อย่างไรก็ตาม สภาพพลัดถิ่นนี้ก็เป็นผลพวงมาจากเหตุสภาพพลัดถิ่นสองประการที่เหลืออยู่ด้วย กล่าวคือ ในกรณีนี้การอพยพมาดำรงอยู่ในสถานที่ปลอดภัย(Isolate)จากอำนาจ และมีอุดมสมบูรณ์ทำให้ค่อยๆพัฒนาผลผลิตส่วนเกิน และการเก็บรักษาผลผลิตส่วนเกินไว้ ซึ่งก็จัดว่าเป็นเหตุปัจจัยแบบ Place-Time/Locality

ของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนหน้านี้ รวมไปถึงการเป็นผลจาก การเลือกบทบาทในการแสดงออกเพื่อดำรงอยู่ในสังคมไทยในระยะต่อมาเช่น รูปแบบกรณีเรือนศรีเมือง คำยา ซึ่งเป็นแบบเรือนที่พบมากพอสมควรในภาคจอก ก็จัดได้ว่าเป็นใช้กลยุทธ์ชั้นเชิงของรูปสภาพลัดถิ่นปฏิบัติการทางสังคม Diasporic Manifestation of Practice-Representation/Sociality ซึ่งก็แม้ไม่ได้ก่อกำเนิดสภาพดังกล่าวโดยตรงแต่ก็มีส่วนทางอ้อมในการเพิ่มโอกาสทางเลือกมากขึ้นในการเลือกเล่นในปฏิบัติการทางสังคมหนึ่ง มีรายงานจากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชาวภาคจอก ความพากภูมิใจในเหตุการณ์ผ้านั้น มีกล่าวที่มีทำนองท่งท่าสูงสุดคืนสู่สามัญ-เมื่อกล่าวถึงใช้ผ้าเชิงจก(ที่มีความวิจิตรประณีตแต่โดยตำแหน่งเป็นเชิงผ้าจีน)ในการทอผ้าที่พระธรรมอันเป็นของสูงสุด นอกจากนี้ ยังกล่าวถึง “จีนใหม่มัดหมี่แดงครั้งตื่นจก”²⁸ ในฐานะพยานของการผนวกวัฒนธรรมประดิษฐ์กรรม “จก” มาจากชาวลื้อหลวงพระบาง เข้ากับ “มัดหมี่” จาก อารยธรรมขอม อันเกี่ยวเนื่องกับ อภิเชษสมรสของพระเจ้าฟ้าจัมปฐมกษัตริย์ กับ เจ้าฟ้าหญิงขอม นอกจากการถ่ายทอดวัฒนธรรมของ “ผ้า”²⁹ แล้ว “พระบาง” อันเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองหลวงพระบางก็ได้มาแต่ครั้งนั้น เรื่องนี้ทำให้เข้าใจได้ว่า สำนักตัวตนร่วมหรือสำนักทางประวัติศาสตร์ร่วมกันนั้น ได้ถูกผนึกไว้ในวัตถุทางวัฒนธรรมในกรณีนี้คือ “ผ้า”

การทอผ้าในทัศนะของคนในวัฒนธรรมของแดนพุ่มจำปาและวันทา ผีอกผ่อง

“ช่างทอคิดประดิษฐ์ลวดลายขึ้นมาจากสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว ในขณะที่ทอผ้า ลวดลายบนผ้าทอมือ บ่งบอกถึงภูมิปัญญาของช่างทอซึ่งทอได้งดงามประณีตแล้วยังสร้างลวดลายขณะทอจกและทอชิด โดยไม่วางแบบล่วงหน้า โดยเฉพาะลายหลักจะคิดประดิษฐ์ขึ้นมาจากสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัวในขณะที่ทอผ้า เมื่อเห็นสวยงามจะสร้างลายลงบนผืนผ้า จึงเห็นลายขาเปีย (อุปกรณ์การทอผ้า) ลายตะขอ ลายล่อม ลายพันธูไม้ เช่น พลุที่เลื้อยกิ่งอยู่บนร้าน ปรากฏอยู่บนผืนผ้า เมื่อเห็นสวยงามก็จะถือเป็นลายเฉพาะของตนเองและถ่ายทอดลวดลายกันภายในครอบครัว เมื่อช่างทอเสียชีวิตจึงไม่มีผู้ทราบชื่อลาย หรือลิมชื่อลาย เมื่อเห็นคนอื่นใส่ชิ้นตื่นจกสวยก็เอามาจากทอและใส่ลวดลายตามที่ตนชอบลงไปด้วย ดังนั้นช่างทอส่วนมากจะไม่สามารถบอกชื่อลายได้ ลวดลายอาจคล้ายกันแต่ก็ไม่เหมือนกัน การเรียกชื่อลายแตกต่างกัน ถ้าจะมีการรวบรวมชื่อและลวดลายการจกที่มีอยู่ในจังหวัดชัยนาททั้งหมด คงจะต้องใช้เวลาาน อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นงานศิลป์ที่มีอยู่ขึ้นเดียวในโลก”³⁰

“เจ้าสาวไทเวียงจะนุ่งชิ้นมัดหมี่ใหม่ตื่นจกลีแดง ที่ทอเตรียมไว้หรืออาจได้รับมรดกลืบทอดจากมารดาหรือยายมาใช้ในพิธีแต่งงาน” และการรักษาสำนักเช่นกรณีนี้ ผู้วิจัยเรียกว่า “Diasporic Manifestation of Public Person/Self-Subjectivity”

2. รูปสภาพลัดถิ่นเชิงปฏิบัติการทางสังคม (Diasporic Manifestation of Practice-Representation/Sociality) รูปสภาพนั้นนอกจากจะพบได้ในการวิจัยครั้งนี้แล้ว ผู้วิจัยยังมีข้อสังเกตด้วยว่าเป็นรูปสภาพที่พบกันในการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมาเป็นเวลานานแล้ว เพียงแต่ประเด็นมักถูกเสนอในฐานะข้อสังเกตมากกว่าเป็นข้อค้นพบ หรือถูกมองว่าไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมศาสตร์ ทั้งที่ว่าในเรือนไทเดิมที่ปรากฏในภูมิทัศน์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไทยภาคกลางนั้น หลายชุมชนที่ “เลือก” แสดงออกด้วยสถาปัตยกรรมเรือนไทเดิมหาได้เป็นคนไทยดั้งเดิมไม่ แต่เป็นชนพลัดถิ่นในความหมายที่ตรงไปตรงมาที่สุดจากการกวาดต้อนครัวในสงครามระหว่างรัฐ เช่น ชาวเมืองแห่งรัฐปัตตานีที่ถูกกวาดต้อนให้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ใน อยุธยา³¹, นนทบุรี, หนองจอก มินบุรี, เพชรบุรี³²

ผู้วิจัยเห็นว่ากรณีชาวลาวพวนที่หนี “ฮ่อ” จากถิ่นฐานเดิม ในเมืองพวนแขวงขวาง มาสู่ชาวนครเวียงจันทน์ แล้วถูกกวาดต้อนเข้ามาสู่ภาคกลางประเทศไทยและย้อนกลับไปแขวงขวางซึ่งเป็นผลการศึกษาที่สำคัญของกลุ่มไทพวนในโครงการวิจัยใหญ่

“..มีความเป็นไปได้มากที่กลุ่มไทพวน จะใช้เวลาพำนักในเวียงจันทน์ นานพอที่รูปแบบของการอยู่ของเรือนเวียงจันทน์ จะตกทอดมาถึงกลุ่มไทพวนที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทย เช่นเดียวกับที่ถ่ายทอดให้แก่กลุ่มไทพวนที่ย้อนกลับไปตั้งถิ่นฐานในแหล่งเดิม ณ แขวงเชียงขวาง..”³³ (อรศิริ 2554:211)

สามารถเข้าใจจากมโนทัศน์รูปสภาพพลัดถิ่นเชิงปฏิบัติการทางสังคมสองชั้น (Double Diasporic Manifestation of Practice-Representation/Sociality) กล่าวคือ เมื่อถูกกวาดต้อนเข้ามาอยู่ในที่ใหม่แต่ก็ได้ใช้รูปสภาพเชิงปฏิบัติการทางสังคมที่เลือกในการถูกกระทำในครั้งแรกมาใช้ในสถานที่แห่งที่สองได้ด้วย

การเลือกรูปสภาพแนวนี้นี้ในการสังเกตครั้งแรกผู้วิจัยเคยมองด้วยมุมมองทฤษฎีการกลมกลืนกันทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาอีกซึ่งขึ้นจะพบว่า รูปสภาพพลัดถิ่นแบบปฏิบัติการนี้มักถูกใช้ควบคู่ไปกับรูปสภาพพลัดถิ่นสำนักอัตลักษณ์ เช่น สำหรับชาวหนองจอกมินบุรีที่เลือกอยู่ในเรือนปั้นหม้อตัวเหาะแบบไทยในรูปสภาพพลัดถิ่นแบบปฏิบัติการ ในขณะเดียวกันก็ใช้รูปสภาพพลัดถิ่นสำนักอัตลักษณ์ในการแสดงออกทางศาสนาในการสร้างสรรค์อาคารสาธารณะ³⁴ เป็นต้น อย่างไรก็ตามหากพิจารณาอย่างเฉพาะเจาะจงยิ่งในวาระหลังสมัยใหม่ที่กำลังจะกล่าวถึงการปิดกั้นทางสถานที่เวลาในรูปสภาพพลัดถิ่นแล้ว รูปสภาพพลัดถิ่นเชิงปฏิบัติการทางสังคมก็แยกไม่ออกจากการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมไปได้

3. รูปสภาพพลัดถิ่นของการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งแห่งที่ (บ่อน) (Diasporic Manifestation of Place-Time/Locality) เป็นรูปสภาพพลัดถิ่นที่มีเหตุปัจจัยจากการเปลี่ยนแปลงเชิงที่ว่างเวลา(Place-Time)หรือตำแหน่งแห่งที่-ที่ทาง-บ่อน-(Locality) มีการเปลี่ยนมิติใดมิติหนึ่งหรือหลายมิติระหว่างเวลาสถานที่ เช่น แนวคิดเรื่องการบีบอัดของเวลาและสถานที่ compression of space-time (David Harvey) และแนวคิดความท่วมท้นความจริงของสิ่งจำลอง (Simulacra and Simulation) ของ โบร์ดิยาร์ด(Jean Baudrillard) ที่กล่าวถึงภาวะที่ระบบเวลาต่างๆในโลกซึ่งเคยเป็นไปตามเหตุปัจจัยทางนิเวศวิทยา กลางวัน-กลางคืน น้ำขึ้น-น้ำลง ได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบเวลาเดียวกันของการค้าการติดต่อเปรียบเสมือนโลกแบน และ ปรากฏการณ์ที่ติดตามมา อาทิเช่น การท่วมท้นทางข้อมูลรูปสัญลักษณ์ สิ่งจำลองที่จำลองตัวเองจนไม่อาจแยกแยะได้ว่าอันใดคือต้นแบบและสิ่งเลียนแบบ โดยเฉพาะจากการท่วมท้นของการสื่อสารมวลชนข่าวสารการโฆษณาชวนเชื่ออันเป็นพาหะของทุนหลังสมัยใหม่ (Phantasmagoria)จนทำให้สิ่งลอกเลียนกลายเป็นสัจจะในตัวของมันเอง

กรณีงานวิจัยของ วสันต์ ปัญญาแก้ว³⁵ ที่สนใจ การเปลี่ยนแปลงพื้นที่เขตปกครองตนเองในจีนตอนใต้ ในบริบทการพัฒนาของสาธารณรัฐประชาชนจีนทำให้ประชากรดั้งเดิมต้องกลายเป็นผู้พลัดถิ่นในผืนแผ่นดินของตนเอง เนื่องจากเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเชิงนโยบายที่ทั้งรวดเร็วและรุนแรง เขากล่าวอ้างลัทธิข้อคิดของเรย์มอนด์ วิลเลียมส์ที่เรียกว่า “โทรทัศน์นั้นเปรียบเสมือนรถยนต์ เป็น ‘mobile privatization’ ที่จะขับเคลื่อนนำพาผู้คนออกเดินทาง(ผ่านโทรทัศน์) ไปในดินแดนต่างๆที่ห่างไกลได้ ได้สัมผัสกับประสบการณ์ใหม่ๆโดยที่ไม่จำเป็นต้องเดินทางเชิงกายภาพจริงๆ ในทางกลับกัน จากงานศึกษานี้ผมอยากเสนอว่าในสิบสองปีมานี้ ถนนสมัยใหม่ในตัวของมันเองนั้นแหละที่คือตัวนำพาประสบการณ์แปลกใหม่จากดินแดนอันห่างไกลให้เดินทางเข้ามาสู่หมู่บ้านของชนชาติไท....”

มูลเหตุปัจจัยของรูปสภาพพลัดถิ่นของการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งแห่งที่ในกรณีของการปิดกั้นของเวลาสถานที่นั่นเอง

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้พบว่ารูปสภาพของการเปลี่ยนแปลงทางตำแหน่งแห่งที่นี้ อาจเกิดอย่างซ้ำๆและค่อยเป็นค่อยไปก็ได้ ในกรณีที่ได้พบว่า [บลอร์ว] วัฒนธรรมบ้านสาธารณะของปกากะญอ(กะเหรี่ยงฉกรรจ์)ดั้งเดิมที่ได้สูญหายไปจากผืนผืนการตั้งถิ่นฐานใหญ่ (patch) แต่กลับพบว่าคงเหลืออยู่ใน ผืนผืนการตั้งถิ่นฐานกระจาย (Scatter) ในประเทศไทย ในแง่จิตวิทยาภูมิทัศน์แล้ว พื้นที่ทั้งหมดเคยเป็นผืนผืนภูมิทัศน์(patch)ผืนใหญ่

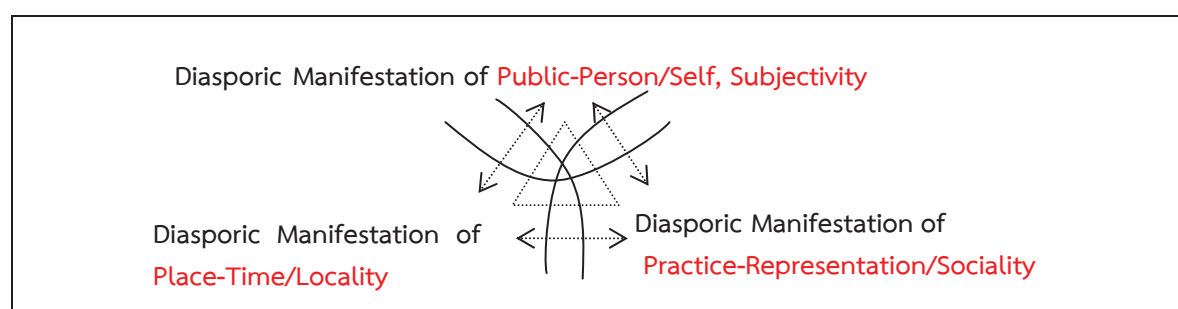
เดียวกันมาก่อนแล้วที่ค่อยๆเปลี่ยนไปอย่างช้าๆ (เช่น กรณีนี้จากอพยพเข้ามาของกลุ่มประชากรชาติพันธุ์ไท) ทำให้การเปลี่ยนแปลงแผนทางสถานที่ค่อยๆลดในปัจจัยของติดต่อระหว่างกันในกลุ่มชนกะเหรี่ยงภาษาเดียวกัน แต่กลับส่งผลให้ยังรักษารูปสภาพพลัดถิ่นได้ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์ (สถานที่) หรือ การเปลี่ยนแปลงและซ้อนทับของระบบสื่อสารมวลชน(เวลา)อันเป็นพาหนะที่สำคัญที่สุดของอำนาจและทุนจึงมีผลกระทบต่อการรักษารูปสภาพพลัดถิ่นเช่นกัน อีกทั้งยังมีลำดับชั้นของรูปสภาพพลัดถิ่นซ้อนเหลื่อมเป็นชั้นๆ

รูปสภาพแบบนี้พบว่าวัฒนธรรมบางสิ่งบางอย่างอาจถูกขับเน้นถูกเลือกให้ดำรงอยู่เป็นพิเศษเท่ากับรูปสภาพที่ไม่ถูกขับเน้นก็สลายไปราวกับไม่เคยมี จนในระยะเวลาหนึ่งอาจมีสถานะแตกต่างไปจากประเทศแม่อย่างมากก็ได้ เช่น การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมจีนในจีนโพ้นทะเล การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมคนไทยในสหรัฐอเมริกา ภาษาอังกฤษสำเนียงที่ถูกเก็บไว้ในออสเตรเลีย เป็นต้น จากนั้นก็จดหมายเหตุเกี่ยวกับคนพลัดถิ่นลาวในสยามสมัยกรุงศรีอยุธยา

“..พลเมือง..ประเทศสยาม มีมากทั้งในที่ราบและตามชายน้ำ...เป็นคนต่างด้าวเสียกว่าหนึ่งในสาม..พื้นเพดั้งเดิมเป็นคนลาวและคนมอญ ซึ่งคนสยามจับเป็นเชลยศึกและกวาดต้อนเข้ามาในราชอาณาจักรเมื่อประมาณ ๒๐๐ ปีมาแล้ว...ปะปนเข้ากับคนสยาม จนยากที่จะพิจารณาเห็นความแตกต่างกันได้... สังเกตเห็นว่าพวกผู้ชายมักจะนุ่งห่มด้วยเสื้อผ้าสีแดงและตัดผมสั้นเหนือท้ายทอยกว่าคนสยาม.. คนต่างด้าว..เหล่านี้ยังคงรักษาภาษาของตนไว้ มีบางคนก็หัดพูดภาษาสยาม แต่ก็ยังมีสำเนียงแปลกเพี้ยน..อยู่”

แนวคิดรูปสภาพพลัดถิ่นปริวิตสามจึงมีความจำเป็นในการทำทำความเข้าใจตนเองและความยุ่งเหยิงทางสังคม ของพลเมืองทั้งในอดีตและอนาคตในภาวะหลังสมัยใหม่อย่างมาก ในระดับปัจเจกบุคคลแล้ว ความรู้สึกแปลกแยก(Alienation) มีส่วนกำเนิดหรือแสวงหาคำอธิบายจากศูนย์ของรูปสภาพพลัดถิ่นปริวิตสามได้ไม่มากนักน้อย ส่วนในระดับส่วนร่วม(collective)น่าสนใจศึกษาทฤษฎีวัฒนธรรมศึกษาพลัดถิ่นในกาลต่อไป

Triangulation of dynamic of thought ought to unify both post-structurism theory and social praxis even interpreted apparatus on ‘cultural landscape’ of those who live in ‘hyphen’ of diasporic heterogeneity World. None of these manifestations can be seen in isolation. For ignorance of one will cause effect to others. Dynamical balancing will inescapable in common consciousness, however there are no formulas to determine the optimal output of such combination like sustainable development model recently reviews.

รูป 6-13 แบบจำลองความคิด ของ Triangulation Diasporic Manifestation

ข้อจำกัดในการวิจัย(Research Constrains)

ข้อจำกัดของการวิจัยครั้งนี้มีส่วนจากการที่ไม่สามารถใช้คำถามวิจัยเดิมที่ถูกตั้งตั้งแต่เดิมเป็นฐานคติได้ ซึ่งเป็นเพราะในขั้นตอนการทบทวนเอกสารผู้วิจัยได้พบความบกพร่องของความรู้หลักที่แพร่หลายมาแต่เดิม ดังนั้นทรัพยากรวิจัยส่วนใหญ่จึงถูกจัดสรรให้กับการรื้อทบทวนทบทวนสร้างข้อบกพร่องนั้นอย่างเป็นระบบซึ่งออกแบบให้เป็นการทำงานวิจัยเชิงคุณภาพในการจัดการความบกพร่องนี้ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ขึ้นอีกงานหนึ่ง อนึ่ง การรับผิดชอบในส่วนนี้ได้เปิดการมีส่วนร่วมกับท่านผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางวิชาการโดยตรงในการนำเสนอบทความในวารสารวิชาการและการอ่านบทความ จึงมีผลให้การนำเสนอวัตถุประสงค์การวิจัยสามข้อแรกตลอดจนการศึกษาต่อวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้ผลการวิจัยที่มีความเที่ยงธรรม เชื่อถือได้ (Validity, Trustworthiness)

แต่ที่ก้ำกึ่งทำให้น้ำหนัก ของการจับประเด็นรหัสทางวัฒนธรรมในภาคการวิจัยภาคสนามมีข้อจำกัดตามไปด้วย ทำให้ไม่ทันการณ์ ยกตัวอย่างเช่น เมื่อไม่ได้กำหนดโจทย์ประเด็นปัญหาไว้ก่อนทำงานภาคสนามก็ไม่ได้มองหาชุดข้อมูลอื่นๆ การควบคุมเวลาและทรัพยากรวิจัยขึ้นอยู่กับการจัดสรรส่วนรวมที่ผู้วิจัยลงภาคสนามโดยไม่ทัน “ตกผลึก”

ในแง่ข้อจำกัดของผู้วิจัยซึ่งเป็นเครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพที่สำคัญที่สุดในตัวเองที่เมื่อพบกับปัญหาที่คิดว่ามีสำคัญมากกว่า (Priority) ก็หมกมุ่นกับปัญหาตั้งต้น ทำให้การเตรียมข้อมูลหรือการวิจัยตอบวัตถุประสงค์การวิจัยอาจมีข้อบกพร่อง

ทว่าก็เป็นโอกาสให้ผู้วิจัยทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นท่านอื่นๆในอนาคต จะทำการศึกษาแบบเฉพาะกรณีอย่างละเอียดซ้ำ(Reexamined) โดยจับประเด็นรหัสทางวัฒนธรรมไท-ลาวซึ่ง เคลมองค์-ชาร์ปองเตียร์ ได้นำเสนอไว้อย่างลุ่มลึกโดยเฉพาะในมิติร่วมพื้นที่ทางมนุษยวิทยา-เรือนหลังหนึ่งอยู่บ้านดอนนูน-เข้าด้วยกันน่าจะสร้างคุณูปการทางวิชาการได้อย่างมาก

การได้รับที่ตั้งหน่วยศึกษาที่ตลิ่งในมิติของการวิจัยพลัดถิ่นกันและกัน ทว่าก็อาจมีคำถามในแง่ความเป็นตัวแทนของชุมชนชาติพันธุ์ภาษาสำเนียงหลวงพระบางในประเทศไทย แต่ก็ทดแทนด้วยการทำความเข้าใจเชิงสัมพัทธ์ในความเป็นคนที่พลัดถิ่นนครหลวงพระบางเวียงจันทน์ ในความหมายเดียวกับที่ชาวเหนือนิยมเรียกตัวเองว่า คนเมือง

สรุป

1. การศึกษานี้ได้หากล้างข้อสันนิษฐาน“เมืองภูครั้งตั้งอยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง” และการศึกษาสนับสนุน “ครัวเมืองภูครั้งแขวงเมืองพิษณุโลก”

2. เสนอให้พิจารณาภูมิชาติพันธุ์ไท-ลาวครั้งเวียงในแง่ของกลุ่มชาติพันธุ์ภาษาแทนที่จะเลือกกำหนดจากจุดกำเนิดเชิงสถานที่ซึ่งเฉพาะในกรณีนี้เห็นได้ว่าเป็น “จินตกรรมทางวิชาการ-ความแตกต่างหลากหลายอันเกินแก่นในภาษาของมนุษย์” ตามข้อสรุปประเด็นที่แผ้วถางทางให้เกิดชุมชนจินตกรรมรูปแบบใหม่ๆในกรณีรัฐ (-รัฐชาติแบบต่างๆในโลกในศตวรรษที่สิบเก้าถึงปัจจุบัน) ที่เกิดจาก

“การมาบรรจบกันของทุนนิยมและเทคโนโลยีการพิมพ์ กับ ความแตกต่างหลากหลายอันเกินแก่นในภาษาของมนุษย์” (เบน แอนเดอร์สัน 2552:81)

การศึกษาภาคสนามนี้พบด้วยว่าระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในประเทศไทยด้วยกันแล้ว พวกเขามีแนวโน้มที่จำแนกกลุ่มชาติพันธุ์พลัดถิ่นด้วยกันนี้จากมุมมองของพวกเขาเองอย่างแตกต่างกันออกไป โดยมีสำเนียงและอัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์เป็นตัวแปรหลัก

ในขณะที่ความสัมพันธ์ต่อกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่งและกลุ่มชาติพันธุ์ลาวพวนเป็นไปในทางบวก กลุ่มชาติพันธุ์พลัดถิ่นสำเนียงเวียงจันทน์หรือ ไท ลาวเวียงและกลุ่มชาติพันธุ์พลัดถิ่นสำเนียงหลวงพระบางหรือลาวคัง ซึ่งใช้ภาษาเดียวกันมีความต่างในแนวเสียงสำเนียงกลับมีแนวโน้มที่จะพิจารณากันและกันในทางลบโดย “สำเนียง” ที่ต่างฝ่ายต่างฟังกันและกันออกถึงความต่างกันและนำไปผนวกกับสำนึกทางประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน กรณีนี้ตรวจสอบในชุมชนควบคุมในบ้านโคกอุทอง;สุพรรณบุรี เช่นเดียวกับ ชุมชนหน่วยศึกษากันห้วยเหว เนินขามและบ้านกุดจอก กล่าวได้ว่าหากสำเนียงภาษาเป็นเครื่องมือชิ้นแรกของการจำแนกแยกความเป็นอื่นแล้ว เครื่องจักรชิ้นต่อมาคืออัตลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ของความเป็นคู่แข่งระหว่างกันของกลุ่มชาติพันธุ์พลัดถิ่นทั้งสองที่เป็นสัญลักษณ์คู่สมพันธ์ของพระพุทธรูปคู่บ้านคูเมือง “เวียงจันทน์-หลวงพระบาง/พระแก้วมรกต-พระบาง”³⁶

3. Hybridity in Competitive/ Paradox of Hybridity

มุมมองที่พบในทางกลับกัน คือมีความแตกต่างกันและกันน้อยมากและเต็มไปด้วยภาวะผสมผสาน (Hybridity) ระหว่างกันและกันของทั้งสองสำเนียงภาษา (ทั้งประวัติศาสตร์วงศ์ตระกูลเมื่อสืบสาวทางวงศาวิทยา ประวัติศาสตร์ชุมชน หรือ วัตถุทางวัฒนธรรมของทั้งสองกลุ่มที่มีรูปลักษณะไม่แตกต่างกันต่างสืบทอดจากมรดก วัฒนธรรมของอารยธรรมระดับนครหลวงรัฐ)

ตอนบนของโครงสร้างสังคมรัฐไทยมีอิทธิพลต่อการจำแนกกลุ่มชาติพันธุ์ในที่นี่เป็นอย่างยิ่ง เมื่อทั้งสองชุมชนต่างอยู่ในสนามของการแข่งขันโดยธรรมชาติ กรณีชุมชนเนินขามซึ่งมีสัดส่วนไท-ลาวเวียงสำเนียงเวียงจันทน์สูงกว่าไท-ลาวคังสำเนียงหลวงพระบางเป็นอย่างมากแต่พวกเขาถูกผลักดันให้นำเสนอผลิตรูปแบบ วัฒนธรรมจากรัฐและตลาดในการกำหนดอัตลักษณ์ที่ฝ้าย้อมครึ่งแบบภาพตัวแทน(Representation) ของกลุ่ม วัฒนธรรมลาวครึ่งในแบบที่ตายตัว ส่วนกุดจอกที่อยู่ในเกมส์เดียวกันตามความคาดหวังที่จะแปรศิลปประเพณี ให้เป็นต้นทุนของ “อุตสาหกรรมวัฒนธรรม” จากรัฐ แต่อยู่อีกด้านหนึ่งโดยแรงจูงใจจากเดิมพันของการแข่งขัน ที่มูลค่าบประมาณที่จะถูกนำ “ลง” ไปในพื้นที่เป็นรางวัล ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเห็นว่าสภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรม ลูกผสมความพลัดถิ่นที่ย้อนแย้ง(Paradox of Hybridity Diasporas)ที่ตัวแปรตั้งต้นมีส่วนมาจากภาวะการณ์ ปัจจุบัน ก็มีพลภาวะพื้นฐานที่เป็นแรงขับเคลื่อนอย่างที่เราควรพิจารณาอย่างยิ่ง

4. การพิจารณากรณีกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครึ่งลาวเวียงในแบบที่ร่วมเข้าใจฐานการนิยามตนเองของพวกเขาในแง่ที่ว่าเป็นผู้เจริญอยู่ในวัฒนธรรมอันสูง(เคย)อยู่ในเมืองหลวงของรัฐหรือในเวียง “ลาวเวียง-คนเมือง” ขอเรียกมันที่ตอนนี้ว่า “กลุ่มชาติพันธุ์คนพลัดถิ่นหรือกลุ่มวัฒนธรรมคนพลัดถิ่น”(Diaspora ethnicity) ซึ่งชาติพันธุ์คนพลัดถิ่นเป็นวัฒนธรรมที่ผนวกด้วยค่านิยมของผู้อพยพย้ายถิ่น (Immigrant value) ในการปรับตัวทางความคิด ค่านิยม และวิถีชีวิต ลูกหลานได้รับการอบรมเลี้ยงดูให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและให้มีศักยภาพที่จะปรับเปลี่ยนเข้าสู่วิถีชีวิตใหม่ๆได้ (อมรา 2547: 153) จึงขอเสนอให้เรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ที่เคยเรียกว่า “ลาวครึ่ง-ลาวเวียง” ไว้ว่า “ไท-ลาว(คัง-เวียง)สำเนียงหลวงพระบาง-เวียงจันทน์” รวมไปถึงกลุ่มลาวแจ้วลาวกาตามข้อเสนอของสมิง จงกะสิกิจในกรณีนี้การผนวกร่วมเป็นหน่วยศึกษาเดียวกันหรือกระบวนการศึกษาร่วมกัน ก็น่าจะเป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจพลวัตปฏิกิริยาเชิงชาติพันธุ์พลัดถิ่นนี้ในเชิงสิ่งที่มีส่วนร่วมมากกว่าการมองหาความแตกต่างกัน เช่นข้อเสนอแนะให้ศึกษา ครั้ง ในฐานะ เทพเจ้าของสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างเล็กๆ

5. กลุ่มวัฒนธรรมใดที่ถูกเลือกกำหนดเป็นหน่วยศึกษาแล้วพบว่าความรู้ที่เกี่ยวข้องหลักกับประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์นั้นยังอยู่ในสถานะที่กำกวม การศึกษาต่อเนื่องทางวัฒนธรรมของวัฒนธรรมนั้นๆ ย่อมไม่อาจหวังผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการได้ ในกรณีนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทบทวนการศึกษาทางประวัติศาสตร์อันเป็นต้นทางเป็นลำดับขั้นเสียก่อน การทบทวนทางวิธีวิทยาของการวิจัยทางชาติพันธุ์ที่เป็นฐานคติต่อสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นศึกษาและการศึกษาทางวัฒนธรรมย่อมกลับมาเป็นวงจรความรู้ย้อนกลับอันทบทวนกันและกันอีกด้วย

6. สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในฐานะ “ตัวกลางทางวัฒนธรรม” อย่างหนึ่ง คติชนวิทยา และแขนงที่สนใจตัวกลางทางวัฒนธรรมแบบอื่นๆ เช่น ผ้า นิทาน อุปกรณ์ เครื่องใช้ ของเล่น จำเป็นต้องสนทนาวิสาสะกันด้วยคำสำคัญร่วมกันอันได้แก่ “วัฒนธรรม” “ชาติพันธุ์” “พันธุ์ทาง” “พลัดถิ่น” “รัฐชาติ”³⁷ โอกาสที่จะทำความเข้าใจตามความมุ่งหวังข้างต้นอาจต้องการการสนทนาสัมพัทธภาพ (สัมมา-สัมมนา) กับนานาสาขาวิชาอย่างเปิดเผยอย่างวิพากษ์ ทั้งนี้การวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า ตัวกลางที่ไม่ใช่ภาษานั้น อาจสืบทางประวัติศาสตร์ที่ยาวไกลกว่าชาติพันธุ์หรือภาษา

ความสามารถที่จะทำความเข้าใจและเข้าถึง “ความหมายในระดับสูงที่สิ่งสู่-อิทธิพลจำบัง-(latent) อยู่ในสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างของความเป็นชาติพันธุ์” ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นศึกษา จะเป็นหนทางที่จะเข้าใจ “ความรู้ดั้งเดิม” และสร้าง “ความรู้แบบอื่นใหม่” และ โอกาสในการผนวกความรู้ความเข้าใจทางทฤษฎีกับศาสตร์ปรัชญา, สังคมวิทยา, มานุษยวิทยา, วัฒนธรรมศึกษา จะมีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์ เสถียรภาพและ ความยั่งยืนเพื่อมนุษยชาติท่ามกลางวิกฤตการณ์และหายนะทางสังคม และ หายนะทางสิ่งแวดล้อมที่บีบคั้นคุกคามตั้งประจักษ์กันอย่างกว้างขวางทั่วถึง รวมไปถึงการให้ความตระหนักและพึงระมัดระวังต่อการที่ศาสตร์และศิลปวิทยาการนี้จะเป็เพียงพาหนะให้กับมิติด้านมืดของ “อุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม”

METHODOLOGY: TRIANGULATION ON THEORIES

(Anthro.) V. Turner	-	Exergetic Dims.	+Operation Dims.	+ Position Dims.
(Soc.) P.Bourdieu	-	Agent	+Habitus	+Fields
(Ph.,Cul.St.) J.Harbermas	-	Emancipatory int.	+Practical int.	+Technical int.
(BE.) A.Rapoport	-	High-L. meaning	+Med.-L.mean.	+Low.L.mean.
(Ph.) M.Heidagger	-	Being	+Belonging	+Dwelling
(Arch.)	-	Users	+De(sire+sign)	+Architecture
(Buddism S)	-	สตต.(สัตต)	+ สังโยชน์	+ ภาพ

รูป 6-14 ตารางแสดงความพ้องทางตำแหน่งเนื้อหาในทฤษฎีสำคัญในสาขาวิชาต่างๆ

7. กระแสน้ำของเหล่าประเทศที่ร่วมกันในการที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา การรวมตัวกันในเวทีประชาคมอาเซียนนั้นหากมองแต่มิติเศรษฐกิจ การเมืองเท่านั้นก็จะไปไม่ถึงสันติสุขและความยั่งยืนที่พึงมีร่วมกัน มิติแห่งการแลกเปลี่ยนเติมเต็ม (complementarity) กันทางวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่งานวิจัยนี้ใคร่เสนอแนะไว้ ณ ที่นี้

โดยเล็งเห็นว่ามีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้แล้วได้ประโยชน์เท่าเทียมกันทั้งประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในทางสถาปัตยกรรมนั้น แบบแผนระบบผนังฝาแฝดสานฉาบปูนอันสง่างามร่มเย็นของลาวควรได้เปิดโอกาสให้ประเทศทุนนิยมแบบไทยได้สัมผัสใช้ ในทางกลับกัน มิติวัฒนธรรมพลัดถิ่นที่ถูกเก็บรักษาทางประวัติศาสตร์ในแผ่นดินไทยเช่น การทอผ้าย้อมผ้าอันวิจิตรบรรจงควรส่งเสริมให้ได้สนองกลับสู่แผ่นดินแม่ลาวเช่นเดียวกัน สัมพัทธ์ภาพที่สร้างสรรค์ของทั้งสองประเทศจึงจะโน้มนำให้ประเทศอื่นในประชาคมได้สร้างประสบการณ์เรียนรู้ร่วมกันของกันและกันขึ้นได้

เชิงอรรถที่ 6

- ¹ มยุรี ถาวรพัฒน์ และ เอมอร เชื้อสวน, สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: ลาวครั้ง, (สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อ พัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล: นครปฐม, 2548, หน้า 8
- ² ชนัญ วงษ์วิภาค, ลาวครั้ง: การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม Lao Krang: A Study of Local History and Acculturation, (ภาควิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร: นครปฐม, ๒๕๒๙) หน้า 16-17
- ³ สำเนียงภาษาลาวออกเสียง คัง ไม่มี เสียง ร ควบ ในที่นี้ให้ไว้ทั้งสองไปก่อน แม้ว่าผู้เขียนเห็นว่า “การใช้ตามเจ้าของวัฒนธรรมเป็นหลักสำคัญ” ก็ตาม
- ⁴ บังอรปิยะพันธุ์ (๒๕๔๑: ๔) อ้างจาก จดหมายเหตุรัชกาลที่๓, สมุดไทยดำ (๑๘), ร่างตราเจ้าพระยาจักรีตอบเมืองสุพรรณ จ.ศ. ๑๒๐๒ พ.ศ. ๒๓๘๓
- ⁵ คู่มือฉบับสมุดไทย- ปลูกเรือนพราหมณ์ ลาวเมืองภูครั้งเจ้าเวียงจันทน์ส่งลงมาไปอยู่เมืองนครไชยศรีเป็นเงิน
- ⁶ อุทัยบุรี พบ “Ban Muang Ou- tai” ตั้งอยู่ริมน้ำออนในแขวงพงสาลีในแผนที่ Laos political 2003 http://lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/laos_pol_2003.jpg
- ⁷ ไชยบุรีศรีน้ำอยู่ พบ “Xaignabouli” เมืองหลักของแขวงไชยบุรีในแผนที่ Laos political 2003 http://lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/laos_pol_2003.jpg
- ⁸ เชียงแมน พบ “Xiang Men” ในหลวงพระบางตรงข้ามฝั่งน้ำโขง Laos city Map 1:12,500 Louangphrabang(Luang Prabang) http://lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/txu-oclc-5569925-louangphrabang-1967.jpg
- ⁹ หงสาวดี พบ “Muang Hongsa” ในแขวงไชยบุรีในแผนที่ Laos political 2003 http://lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/laos_pol_2003.jpg
- ¹⁰ ม่อนาแล พบ “Ban Nale” ในแขวงไชยบุรีในแผนที่ Laos political 2003 http://lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/laos_pol_2003.jpg
- ¹¹ เพียง พบ “Muang Phiang” ในแขวงไชยบุรีในแผนที่ Laos Topographic Maps 1:50,000 http://www.lib.utexas.edu/maps/topo/laos/muang_phiang-laos-50k.pdf
- ¹² วา พบ “Wa” ตั้งอยู่ริม(น้ำออน) เซออน ในแขวงพงสาลีในแผนที่ "Map of Indo-China showing proposed Burma-Siam-China Railway" from the Scottish Geographical Magazine. Published by the Scottish Geographical Society and edited by Hugh A. Webster and Arthur Silva White. Volume II, 1886. http://lib.utexas.edu/maps/historical/indo_china_1886.jpg
- ¹³ เสาวภา พรศิริพงษ์ และ คณะ (2548:25-42) วิถีชุมชนนครชัยศรี. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรม. มหาวิทยาลัยมหิดล โดย สมัยทวาราวดีอ้างอิงจากการศึกษาของธิดา สาระยา สมัยต่อมาอ้างอิงจากการศึกษาของสุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์
- ¹⁴ เพิ่งอ้าง : 36
- ¹⁵ เพิ่งอ้าง : 59 อ้างอิงจากการสัมภาษณ์ พระครูโสภณสาธุการผู้ให้สัมภาษณ์
- ¹⁶ อ้างถึง พรเพ็ญ ฮันตระกูล.2544.คลองธรรมประชาธิปไตย. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ¹⁷ อ้างถึง มณฑลไชยวิเศษ.2545. ส้วม และ เครื่องสุขภัณฑ์ในประเทศไทย .กรุงเทพฯ:มติชน

¹⁸ “เรือนไทเดิม” ในวงการสถาปัตยกรรมในประเทศไทยมีความเห็น(จากแวนวัฒนธรมกลุ่มชาติพันธุ์,ปฏิฐาน-
ประจักษ์นิยม)

สรุป ถึงอัตลักษณ์ที่สำคัญ(icon)ไว้สองประการคือ

1. หน้าจั่วตัวเหงาและสัดส่วนของมัน

(ประการแรกนี้ถูกลดทอนและถูกนำไปใช้งานเชิงสัญลักษณ์ จากภาคอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมอย่าง
แพร่หลาย)

2. กรณี เรือนล้อมชาน

ในที่นี้ผู้วิจัยใคร่ขอเสนอความเห็นจากมุมมองทัศนวัฒนธรรมสัมพัทธภาวะ ที่ยังคงเปิดให้ถกเถียงกันต่อไปได้ว่า

กรณีแรกเรือนหน้าจั่วตัวเหงาเราพบเจ้าของเรือนที่ผู้อาศัย ที่เป็นลูกหลานของผู้อพยพพลัดถิ่นจาก
สงครามตีเมืองขึ้นต้นสมัยรัตนโกสินทร์โดยเฉพาะ ลาวและมลายู ในอาณาบริเวณพื้นที่กว้างขวางในภาคกลาง
ประเทศไทย เลือกรูปแบบนั้น

ในแง่สัดส่วนของจั่วตัวเหงา ยังตรวจวัดสำรวจอย่างละเอียดและกว้างขึ้น เราก็คพบvariation ที่มากขึ้น

กรณีที่สอง “ชาน” ที่ถูกเรือนล้อม ที่มีขนาดใหญ่จนเป็นที่สังเกตเนื่องจากมีความจำเป็นในนิเวศเกษตร
เขตน้ำท่วมถึง(ก่อนการพัฒนาพื้นที่ราบลุ่มภาคกลางเกือบทั้งหมด) มันเคยจำเป็นต้องมีสถานที่แห้งเพื่อใช้
ตากข้าวโดยเฉพาะข้าวฟางลอยหรือข้าวพันธุ์หนี่น้ำท่วมได้ที่เลือกปลูกและเก็บเกี่ยวมาทางเรือในฤดูน้ำหลาก
โดยเฉพาะ อย่างไรก็ตามการนี้ไม่มีความจำเป็นอีกแล้วเนื่องมาจากวิถีชาวนาภาคกลางร่วมกับระบบ
ชลประทานทำนาข้าวแบบปฎิวัติเขียวอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ผู้วิจัยคิดว่าอาจตรวจสอบสมมุติฐานได้จากการเปรียบเทียบอัตราการเปลี่ยนแปลงที่น่าจะแตกต่างกัน
อย่างมีนัยสำคัญ ระหว่าง จำนวนเรือนที่เลือกใช้น้ำจั่วตัวเหงา กับ จำนวนเรือนที่เลือกเรือนล้อมชาน รวมถึงการ
ทำความเข้าใจ “ภูมิทัศน์วัฒนธรรมปัจจุบันของเรือนไท”เชิงวิพากย์จากมุมมองผู้ใช้ผู้อาศัยผู้พลัดถิ่น

¹⁹ เก็บความจากการสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่บ้านกุดจอก สนั่น เวียงแก้ว(๘๔), บุญเกื้อ จบศรี(๗๑), สังเวียน จันศรี
(๖๘), ประดิษฐ์ อ่ำแก้ว(๖๖) ในงานศพ แม่ทองใจ จบศรี ,เมษายน ๒๕๕๓

²⁰ วีรวัฒน์ วรายน อ้างถึงสารนิพนธ์ของ นารถฤดี วิวัฒน์กุล.2542.การดำรงอยู่ร่วมกันของกลุ่มความเชื่อผีเจ้านาย
และกลุ่มความเชื่อผีเทวดา กรณีศึกษา: ชาวลาวครึ่งหมู่บ้านโคก ตำบลอุ้มทอง อำเภอบัวทอง จังหวัดสุพรรณบุรี.
ศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชามนุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

²¹ Lucien M. Hanks,ลูเซียน เอ็ม แฮงค์, 2527, Rice and Man: Agricultural Ecology in Southeast Asia
ข้าวกับมนุษย์ นิเวศวิทยาทางการเกษตรในเอเชียอาคเนย์ , นฤจร อิทธิจิระจรัส(แปล),มูลนิธิโครงการตำรา
สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์,สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

²² วีรวัฒน์ วรายน อ้างถึงสารนิพนธ์ของ นารถฤดี วิวัฒน์กุล.2542.การดำรงอยู่ร่วมกันของกลุ่มความเชื่อผีเจ้านาย
และกลุ่มความเชื่อผีเทวดา กรณีศึกษา: ชาวลาวครึ่งหมู่บ้านโคก ตำบลอุ้มทอง อำเภอบัวทอง จังหวัดสุพรรณบุรี.
ศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชามนุษยวิทยา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

²³ Tom Standage.2005. A History of the World in 6 Glasses. ประวัติศาสตร์โลกใน๖แก้ว. คุณากร
วานิชย์วิรุฬห์ (แปล).มติชน: กรุงเทพฯ (2552: 13)

²⁴ ศรีนัย สมันตรัฐ. 2553. แม่เตาไฟ(กะเหรี่ยง)ใช้จะมีแต่ปาก~ท้องและของกิน.ใน เอกสารประกอบการประชุม
ปาก~ท้อง ของกิน จริยธรรมและการเมืองเรื่องอาหารการกิน, ๒๕-๒๗มีนาคม๒๕๕๓ (:332- 371)

- ²⁵ Arundhati Roy.1997. The God of Small Things. สดใส(แปล).กรุงเทพฯ:มูลนิธิเด็ก
- ²⁶ ศรัณย์ สมันตรัฐ. 2547.เสวนา “แตกหน่อต่อยอด” เพื่อเป็นเกียรติในวาระการเกษียณอายุราชการ ของศาสตราจารย์ อรศิริ ปาณินท์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พุทธศักราช 2547 : ผศ.ดร. กิจชัย จิตขจรวานิช
- 2550(ก). ว่าด้วยมิติของที่ว่างในสภาวะแวดล้อมสรรค์สร้างองค์รวมและเหตุปัจจัยแห่งความยั่งยืน.
- 2550(ข). อันกาลเทศะนั้น.....ออกแบบได้. วารสารระแนง ฉบับพิเศษที่ 5 กรกฎาคม๒๕๕๐.
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- 2552.ภูมิทัศน์วัฒนธรรมย้อนคิด: การแสวงหาทฤษฎีสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง.
-2553. “แย่งยื้อนุ่งสู่งินหาง”โดยอะแกรมพลวัตแนวคิดเชิงองค์รวมขององค์/กาลเทศะ/ปฏิบัติการ.
-2555. บทบาทของ [อ]/นิกรรม ในแวดวงการศึกษาสังแวดล้อมสรรค์สร้างแบบรัฐนาฏกรรม
- ²⁷ อานันท์ กาญจนพันธุ์.2548. ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม การทะลุกรอบและกับดักความคิดแบบคู่ตรงข้าม. อัมรินทร์ : กรุงเทพมหานคร
- ²⁸ แดน พุ่มจำปา และ วันทา เผือกผ่อง:79-80 ได้ให้สาระสำคัญของ ชิ่นมัดหมี่ไหมตีนจก ไว้ว่าประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนหัวขึ้น ตัวขึ้น และตีนขึ้นนำมาตัดประกอบกันเป็นชิ้นทั้งผืน ทั้ง 3 ผืน ส่วนมีกรรมวิธีการทอที่แตกต่างกัน ดังนี้
- ส่วนหัวขึ้น ใช้ผ้าฝ้ายทอพื้นสลับทอขัด (ขิดหัวขึ้น) มีหลายสี ความกว้างประมาณ (4-8 นิ้ว)
- ส่วนตัวขึ้น ใช้ผ้าไหมนำไปมัดย้อมเป็นลวดลายตามชอบ และมีการเรียกชื่อตามวิธีการทอ ดังนี้
- หมี่ลวด (หมี่โลด) ใช้เรียกชิ่นมัดหมี่ไหมที่ทอแบบต่อเนื่องโดยไม่มีการทอเทคนิคอื่นมาคั่น เช่น หมี่สะเกา หมี่รวงเล็ก
- หมี่น้อย ใช้เรียกชิ่นมัดหมี่ไหมหรือฝ้ายที่มีการทอคั่นด้วยสีพื้น เช่น สีเหลือง เขียว ส้ม ขาว แดง เป็นเส้นคั่นขนานกับลำตัวตามยาวของชิ่น ลายหมี่นิยมทำลายนาคร หรือลายอื่นๆ ที่มีขนาดเล็ก
- หมี่ตา ใช้เรียกชิ่นมัดหมี่ไหมที่มีการทอขัดด้วยไหมหรือฝ้ายสีขาวหรือสีเหลืองสลับกับมัดหมี่ไหมเป็นลายริ้วขนานกับลำตัวเป็นระยะตลอดผืน
- ส่วนตีนขึ้น ส่วนมากทอด้วยผ้าพื้นลายขัดด้วยเส้นด้ายฝ้ายสีแดง (หรือดำ) ยาวประมาณ 2 นิ้ว เริ่มด้วยทอขัดเป็นลายย่อย ต่อด้วยการจกลายหลักด้วยลวดลายต่างๆ ตามชอบด้วยฝ้ายหรือไหมสีต่างๆ จนหมดแถวสลับกับทอเส้นพุ่งจนจบลายหลักด้วยทอขัดเป็นลายย่อยเช่นเดียวกับด้านบนจนเสร็จ จะทอด้วยลายขัดมาตรฐานยาวประมาณ 5-8 นิ้ว ผ้าฝ้ายสีแดง (หรือสีดำ) ส่วนริมผ้านด้านล่างสุด (ริมผ้า) มักจะทอด้วยด้ายสีต่างๆ หรือมีริ้วเป็นลายเล็กๆ ผ้าจกในตีนขึ้นเป็นผ้าจกที่สวยงามที่สุด และแสดงฝีมือได้ดีที่สุด เมื่อทอจกเสร็จเรียบร้อยแล้วนำไปเย็บต่อกันกับผ้าขึ้น ทำให้เรียกกันโดยทั่วไปว่า “ ผ้าตีนจก ” ชิ่นมัดหมี่ไหมตีนจกหญิงชาวไทเวียงไม่ใช่นุ่งในชีวิตประจำวันทั่วไป จะใช้นุ่งในโอกาสสำคัญ หรือโอกาสพิเศษต่างๆ เช่น ในพิธีแต่งงาน เจ้าสาวไทเวียงจะนุ่งชิ่นมัดหมี่ไหมตีนจกสีแดง ที่ทอเตรียมไว้หรืออาจได้รับมรดกสืบทอดจากมารดาหรือยายมาใช้ในพิธีแต่งงาน
- ²⁹ อรไท ผลดี ผู้อำนวยการสำนักพิพิธภัณฑ์และวัฒนธรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้กรุณาให้ความเข้าใจกับผู้วิจัยเพิ่มเติม โดยเรียกเทคนิคเหล่านี้ว่าสามกษัตริย์ของผ้า โดย กระบวนการวิธี การจกผ้า เป็นการจดจำลายผ้าในระดับของสร้างแผนที่จิตใจที่ต้องจดจำสีและลวดลายละเอียดแต่ละส่วนของผ้าขึ้นในสมองล้วนๆ เพื่อที่จะเลือก “จก” ในตำแหน่งแห่งที่นั้นๆในขณะทอผ้า ลายผ้าโบราณที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นเป็นการ

จดจำทางตำแหน่งแห่งที่เช่นนี้ ผู้วิจัยคิดว่าเป็นกิจกรรมทางสมองคล้ายกับการจดจำมนต์คัมภีร์ขนาดยาวจนขึ้นใจจนท่องย้อนกลับได้ เป็นกระบวนการทางสติปัญญาที่ยากมากในทัศนะโลกทัศน์ปัจจุบัน

³⁰ แดน พุ่มจำปา และ วันทา เผือกผ่อง : 75 ชัดเส้นใต้โดยผู้วิจัย

³¹ อรศิริ ปาณินท์. 2541. เรือนพื้นถิ่นละแวกเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา. (:142)“ บ้านอิสลาม คลองตะเคียนนี้เป็นหมู่บ้านที่มีประวัติการตั้งถิ่นฐานยาวนานมาก แต่ก่อนเป็นหมู่บ้านอิสลามที่เป็นเรือนไทยประเพณีทั้งหมู่บ้าน”-สัมภาษณ์บุตรสาวผู้ใหญ่บ้านม.๒ ต.คลองตะเคียน เมื่อ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๔๐ เล่าว่าบิดาของท่านซึ่งปัจจุบันเป็นผู้ใหญ่บ้านเคยเป็นช่างปรังเรือนไทยมาก่อน และ แต่ก่อนช่วง ๕๐-๖๐ ปีมาแล้ว ครั้งเมื่อบิดายังทำงานช่าง ทั้งหมู่บ้านเป็นเรือนไทยประเพณี...”

³² ศรัณย์ สมันตรัฐและคณะ. 2550. โครงการวิจัยย่อยที่ 6 :ภูมิทัศน์วัฒนธรรมลุ่มน้ำเพชรบุรี ในรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ การศึกษาเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างลุ่มน้ำเพชรบุรี. อรศิริ ปาณินท์และคณะ. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

³³ อรศิริ ปาณินท์.2554. บ้านและเรือนพื้นถิ่นไทพวนบางปลาม้า สุพรรณบุรี: ความแปรเปลี่ยนและการปรับตัว. ใน วารสารหน้าจั่วประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย ฉบับที่๘ กันยายน๒๕๕๔-สิงหาคม ๒๕๕๕:201-216.

³⁴ R. King .ได้ตั้งข้อสังเกตจากภูมิทัศน์สองข้างทางจากสนามบินหนองงูเห่าเข้าสู่กรุงเทพมหานคร ใน reading Bangkok

³⁵ วสันต์ ปัญญาแก้ว.2553. ถนนหนทาง การรื้อถอนความเป็นถิ่นฐาน และ กิจการร้านอาหารใต้ในหมู่บ้านย่านชานเมืองเชียงรุ่ง สิบสองปันนา.ใน เอกสารประกอบการประชุม ปาก~ท้อง ของกิน จริยธรรมและการเมือง เรื่องอาหารการกิน, ๒๕-๒๗มีนาคม๒๕๕๓ (: 242)

³⁶ Ross King,2011 :9 อ้างจาก Reynolds,1969:78-89 ว่า การคืน “พระบาง”กลับไปลาวในรัชกาลที่ ๑ นั้นเกิดจากความเชื่อที่ว่าหากพระพุทธรูปที่เป็นคู่แข่งขันนี้ประดิษฐานอยู่ร่วมกันในราชอาณาจักรเดียวกันแล้วจะนำมาซึ่งภัยวิบัติอย่างร้ายแรงต่อราชอาณาจักร และได้เสนอคำถามต่อมาว่า สัญญลักษณ์ทางจิตวิญญาณของอัตตลักษณ์ “ลาว”ระหว่างคู่ขั้วนี้ ยังดำรงเป็นภาพตัวแทนคู่ขัดแย้งในระหว่างเหตุการณ์การลุกขึ้นของมวลชนเสื้อแดง(ลาวอีสาน) ในกรุงเทพฯ ณ ปัจจุบัน ด้วยหรือไม่?

³⁷ “วัฒนธรรม”(กาญจนา แก้วเทพ. 2544; ยุกติ มุกดาวิจิตร. 2548; อมรา พงศาพิชญ์. 2547;เกษม เพ็ญภินันท์. 2552) และ “ชาติ-พันธุ์” (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2550; ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. 2547; สุเทพ สุนทรเกาส์. 2548 ; วีระ สมบูรณ์. 2553; Keyes.C.F. 2001; Hobsbawm.E, Terence.R.(eds.)1984; เบน แอนเดอร์สัน. 2552)

บรรณานุกรมบทที่ 6

- Adorno.T. 1991. The Culture Industry. (ed.)J.M. Bernstein. London: Routledge.
- Anderson.B.1983. Imagined communities. ชุมชนจินตกรรม:บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิดและการแพร่ขยายของชาตินิยม. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ บก. แปล.2552. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
- Bhabha.H. "[Signs Taken For Wonders](http://postcolonialweb.org/poldiscourse/bhabha/bhabha4.html)":Hybridity and Resistance (http://postcolonialweb.org/poldiscourse/bhabha/bhabha4.html)
- Baird & Shoemaker. 2008. People,Livelihoods,and Development in the Xekong River Basin,Laos. Bangkok: White Lotus.
- Chazée. L. 1999. The peoples of Laos: rural and ethnic diversities. Bangkok: White Lotus.
- Feyerabend. P.1975. Against Method.Outline of An Anarchistic Theory of Knowledge.London:Verso.
- Garraghan. Gilbert J. 1946. A Guide to Historical Method. New York: Fordham University Press
- Goh.B.H. and Wong.S.(eds.)2004. Asian Diasporas: Cultures,Identities,Representations. Hong Kong: Hong Kong University Press.
- Hall.S. *Cultural Identity and Diaspora*, in Framework (no.36)p.222-237, Jim Pines (eds.) download available http://www.unipa.it/~michele.cometa/hall_cultural_identity.pdf
- Heidegger,Martin,1971. Building Dwelling Thinking, in Poetry,Language, Thought.Hofstadter,Albert(translation). New York: Harper&Row.
- Hobsbawm.E, Terence.R .(eds.)1984. The Invention of Tradition. London: Cambridge.
- Keyes.C. 2001. Cultural Differences, The Nation State, and Rethinking Ethnicity Theory: ‘Lesson’ from Vietnam, The David Skomp distinguished Lecture in Anthropology. Indian University, April 19th,2001
- King. R. 2011. Reading Bangkok. Singapore: NUS Press.
- McClure.W.R &Bartuska.T.J.(eds.) 2007. The Built environment: a collaborative inquiry into design and Planning. New Jersey: Wiley.
- Perry-Castaneda Library Map Collection, University of Texas Libraries, downloaded 2010. Laos political2003; Laos city Map 1:12,500 Loungphrabang(Luang Prabang); Laos Topographic Maps 1:50,000;Map of Indo-China showing proposed Burma-Siam-China Railway" from the Scottish Geographical Magazine. Published by the Scottish Geographical Society and edited by Hugh A. Webster and Arthur Silva White. Volume II, 1886.
- Rapoport. Amos. 1982. The Meaning of the Built Environment: A Nonverbal Communication Approach. Tucson: The University of Arizona Press.

- Reynolds. C.1969. Ritual and Social Hierarchy: An Aspect of Traditional Religion in Buddhist Laos. History of Religion Journals 9,1,1969.
- Roy. Arundhati.1997. The God of Small Things. สดใส(แปล).กรุงเทพฯ:มูลนิธิเด็ก
- S. Clément-Charpentier et Pierre Clément1990, L'habitation lao dans les régions de Vientiane et de Luang Prabang. สุนันทา กันละยากัตติยะสั๊ก, แก้วพิลาวัน อาไพลาต,เวียงแก้ว สุกสะหวัดดี,อะพีไซยะเดตอินสีเชียงใหม่ (แปลลาว)2003. เกรียงไกร เกิดศิริ. แปลภาษาลาวถอดอักษรไทยและอธิบายศัพท์.เรือนลาวในเขตเวียงจันและหลวงพระบาง. อนุชานนท์:กรุงเทพฯ
- Standage. T.2005. A History of the World in 6 Glasses. ประวัติศาสตร์โลกใน6แก้ว. คุณากร วาณิชวิรุฬห์ (แปล)2552: กรุงเทพฯ:มติชน
- กาญจนา แก้วเทพ. 2544. ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา. กรุงเทพฯ: เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์.
-2553. แนวพินิจใหม่ในสื่อสารศึกษา. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- กำพล จำปาพันธ์.2553 “ข้า” กับ “ความเป็นลาว” : ความหมายและความเป็นมาของ “ลาวเทิง” ในประวัติศาสตร์ไท-ลาวจากยุคอาณาจักรล้านช้างสู่รัฐประชาชาติ ใน วารสารเมืองโบราณ ปีที่๓๖๑.๑, ม.ค.-มี.ค. ๒๕๕๓, :67
- เกรียงไกร เกิดศิริ.2554. ภูมิหลังการตั้งถิ่นฐานกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว และการเคลื่อนย้ายมาสู่ประเทศไทย ในหน้าจั่วว่าด้วยประวัติศาสตร์
- สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย ฉบับที่7ก.ย.๒๕๕๓-ส.ค.๒๕๕๔, น. ๘๓-๑๓๒. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มศก.
- เกษม เพ็ญภินันท์(บก). 2552. ความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมในมนุษยศาสตร์. กรุงเทพฯ: สกว.,วิภาษาแกรนท์ อีแวนส์. 2549. ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว ประเทศกลางแผ่นดินใหญ่เอเชียอาคเนย์. ดุษฎี เฮย์มอนด์(แปล).เชียงใหม่:ซิลค์เวอร์ม
- จอห์น เอช อาร์โนลด์.2549 , ประวัติศาสตร์ของประวัติศาสตร์, ไชยันต์ รัชชกุล (แปล).กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
- ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. 2547.ทบทวนแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์ ข้ามยุคสมัยกับการศึกษาในสังคมไทย ใน ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ชนัญ วงษ์วิภาค. 2529. ลาวครั้ง: การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกับการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม Lao Krang: A Study of Local History and Acculturation. นครปฐม: ภาควิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ชัยรัตน์ เจริญสินโอฬาร.2545. สัญวิทยา,โครงสร้างนิยม,หลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์.กรุงเทพฯ: วิภาษา
- ดุษฎี วรรณธรรมดุษฎี.2552. รสนิยม ‘ป๊อป ร็อค’ ในอุตสาหกรรมวัฒนธรรมของดนตรียอดนิยม/แบบดอร์โน. ใน ความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมในมนุษยศาสตร์.เกษม เพ็ญภินันท์(บก). กรุงเทพฯ: สกว. วิภาษา
- แดน พุ่มจำปา และวันทา เผือกผ่อง. 2552. วัฒนธรรมไทเวียงฝ้าทอเนินขาม.กรุงเทพฯ: การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย

- ต้นข้าว ปาณินท์ .2553. คนและความคิดทางสถาปัตยกรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมมติ
เต็ม วิชาคหกิจ.2540.ประวัติศาสตร์ลาว.กรุงเทพฯ:มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษย
ศาสตร์,The Toyota Foundation.
- ทรงยศ วีระทวีมาศ,สุดจิต สนั่นไหว,นพดล ตั้งสกุลและ จันทนีย์ วงศ์คำ(มปป.).รายงานสรุปปีที่1กลุ่มเมธีวิจัย
อาวุโส สกว.ภูมิปัญญาและพัฒนาการและความสัมพันธ์ระหว่างกันของเรือนพื้นถิ่นไทย-ไท: คุณลักษณะ
ของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น.
- ธีรวรรณ สมะพันธุ์.2520. เรือนกะเหรี่ยงโปว์ หมู่บ้านแม่จาง. สารนิพนธ์ประกาศนียบัตรชั้นสูง บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัย ศิลปากร
- มณฑุทัยไชยวิเศษ.2545. ส้วม และ เครื่องสุขภัณฑ์ในประเทศไทย .กรุงเทพฯ:มติชน
- นารถฤดี วิวัตรีกุล.2542. เรื่องการดำรงอยู่ร่วมกันของกลุ่มความเชื่อผีเจ้านายและกลุ่มความเชื่อผีเทวดา
กรณีศึกษา: ชาวลาวครึ่งหมู่บ้านโคก ตำบลอุ้มทอง อำเภอกู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี.ศิลปศาสตรบัณฑิต
ภาควิชามานุษยวิทยา คณะโบราณคดี ม.ศิลปากร
- นิโกลาส แชรแอส .2231(2506,2550). ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม(ในแผ่นดิน
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช). สันต์ ท. โกมลบุตร(แปล), ศรีปัญญา: นนทบุรี,๒๕๕๐(๒๕๐๖) , ต้นฉบับ
พิมพ์ครั้งแรกในปารีส 1688 [พ.ศ.๒๒๓๑])
- บังอร ปิยะพันธุ์. 2541. ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์ The Lao in Early Bangkok. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, กาญจนี
ละอองศรี (บก.) กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์
และมนุษยศาสตร์
- บัวริน วังศิริ. 2548. อัตลักษณ์ลาวหลวงพระบาง: การผลิตซ้ำวัฒนธรรมผ่านพิธีกรรมนางเทียม ใน ไทยศึกษา
Journal of Thai Studies (ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ กุมภาพันธ์ - กรกฎาคม ๒๕๔๘)๑๑๙-๑๓๗. กรุงเทพฯ :
สถาบันไทย ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์.2494. ๓๐ชาติในเชียงราย.กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์สยาม.พิมพ์ครั้งที่๓- ๒๕๕๑(๑-๒๕๔๓
- ประคอง นิมนานเหมินทร์. 2547. มองภาษา:มองภาษาถิ่นและมองภาษาในวรรณกรรมท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: แม่คำ
ผาง
- ปิแยร์ บูร์ดิเยอ .2550. เศรษฐกิจของทรัพย์สินเชิงสัญลักษณ์. ชนิตา เสงี่ยมไพศาลสุข(ป).นพพร ประชากุล (บ).
กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2550. ความอึดอืดเหลือของมโนทัศน์ชาติพันธุ์ ใน วารสารสังคมศาสตร์(ปีที่๑๐๑.๑/
๒๕๕๐)เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- พจนวิลาส(พระ). 2442. ทำเนียบหัวเมือง ร.ศ.๑๑๘. ครูประมวล พิมพ์เสน บก.2544.ขอนแก่น:ศูนย์ถ่ายทอดภูมิ
ปัญญาไทย
- พรเพ็ญ อันตระกูล.2544.คลองธรรมประชาธิปไตย. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร
- พิพัฒน์ พสุธารชาติ.2547. องค์รวม:บทวิพากษ์ว่าด้วยวิทยาศาสตร์และศาสนาในสังคมไทย. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์สยาม.
- พีรศักดิ์ ชัยได้สุข.2551. ชาติเสือไว้ลาย.กรุงเทพฯ: มติชน.

- ไพฑูรย์ อบเพชร.2546. ครั้ง. ใน จุลสาร RIST~AT Regional Information Service Centre for Southeast Asia on Appropriate Tech. (July-August 2003). เชียงใหม่: สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ available download at July 23rd 2011 คณะ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ <http://www.ist.cmu.ac.th/riseat/nl/2003/08/06.php>
- ผ่องพรรณ ตริยมงคลกุล และ สุภาพ ฉัตรธารณ์, 2553 การออกแบบการวิจัย. กรุงเทพฯ: สนพ. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- มยุรี การพัฒนและ เอมอร เชาว์สวน. 2548. สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: ลาวครั้ง. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ยอร์ช เซเดส์ 1962, ชนชาติต่างๆในแหลมอินโดจีน, ปัญญา บริสุทธิ์(แปล) ๒๕๒๕, กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์ฯ
- ยุกติ มุกดาวิจิตร. 2548. อ่าน'วัฒนธรรมชุมชน' : วาทศิลป์และการเมืองของชาติพันธุ์ นิพนธ์แนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ : ฟาเดียวกัน.
- โยชิยุกิ มาซุฮาร่า.2546. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของราชอาณาจักรลาวล้านช้าง สมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔-๑๗ จาก "รัฐการค้าภายในภาคพื้นทวีป" ไปสู่ "รัฐกึ่งเมืองท่า". กรุงเทพฯ: มติชน.
- รังสรรค์ จันต๊ะ.2552. บ้าน โหล่ง และเมือง เขตความสัมพันธ์บนฐานเศรษฐกิจและวัฒนธรรมชุมชนในแอ่งเชียงใหม่-ลำพูนตอนบน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)
- ริชาร์ด พี เฟียนแมน.2553 ฟิสิกส์ ๖ บทสุดท้าย. บัญชา ธนบุญสมบัติและศล แปล. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์สารคดี
- รุจิรา เชาว์ธรรม และคณะ.2545. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกลุ่มชาติพันธุ์ลาวแง้ว รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ชุดโครงการความหลากหลาย ทางวัฒนธรรมไทยภาคกลาง สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- เรืองเดช ปันเขื่อนขันธ์. 2542. เรียนภาษาลาวเบื้องต้น.นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล
- ฤทัย ใจจรงค์. 2539.เรือนไทยเดิม. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยาม.
- วรรณัย พงศาหลากร.2538 . พิธีเศรษฐกิจกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในชุมชนไท-ลาวคัง: ศึกษากรณีบ้านโคก ตำบลอุ้มทอง อำเภ่อู้อทอง จังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยามหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
-2007. เมื่อผมไปเลี้ยง "ผี" กับลาวครั้งที่บ้านโคก, download available at <http://www.oknation.net/blog/voranai/2007/11/05/entry-1>
- วสันต์ ปัญญาแก้ว.2553. ถนนหนทาง การรื้อถอนความเป็นถิ่นฐาน และกิจการร้านอาหารไต้ในหมู่บ้านย่ายาน เมืองเชียงรุ่ง สิบสองปันนา ในเอกสารประกอบการประชุมวิชาการปาก-ท้องของกิน จริยธรรมและการเมืองเรื่องอาหารการกิน (๒๕-๒๗ มีนาคม ๒๕๕๓), ๒๒๐-๒๕๑, ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร: กรุงเทพฯ
- วันดี พินิจวรสิน. 2554. ลาวเวียงบ้านเล็ก. ใน วารสารหน้าจั่วประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย ฉบับที่ ๘ กันยายน ๒๕๕๔-สิงหาคม ๒๕๕๕
- วินัย พงศ์ศรีเพียร.2531. ในการอภิปรายเรื่อง "ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ การเมืองและสังคมภูมิภาคตะวันตก" ใน รายงานการประชุม "สังคม-วัฒนธรรมภาคตะวันตกศึกษา" กรุงเทพฯ, : ศูนย์วิจัยมหาวิทยาลัยศิลปากร

- วีระ สมบูรณ์ (แปล), 2549. วิทยาศาสตร์ในสังคมเสรี. พอล ฟายเออร์ราเบนด์. กรุงเทพฯ: คบไฟ
- วีระ สมบูรณ์. 2553. รัฐ-ชาติ ชาติพันธุ์: ข้อเสนอแนะบางประการว่าด้วยความเป็นชาติความเป็นรัฐ และปัญหาชาติพันธุ์. กรุงเทพฯ: สมมติ
- วีรวัฒน์ วรายน. 2548. ความมีตัวตนของ ฝึ ในวัฒนธรรมลาวครั้งที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสภาพแวดล้อมสรรค์สร้างของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ม.ศิลปากร
- ศรันย์ สมันตรัฐและคณะ. 2550. โครงการวิจัยย่อยที่ 6 : ภูมิทัศน์วัฒนธรรมลุ่มน้ำเพชรบุรี ในรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์การศึกษาเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างลุ่มน้ำเพชรบุรี. อรศิริ ปาณินท์และคณะ. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- ศรันย์ สมันตรัฐ. 2547. เสวนา “แตกหน่อต่อยอด” เสวนาทางวิชาการในวาระการเกษียณอายุราชการ ของศาสตราจารย์ อรศิริ ปาณินท์ ณ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พฤศจิกายน 2547. กิจชัย จิตขจรวานิช(บก.)
- 2550(ก). ว่าด้วยมิติของที่ว่างในสภาวะแวดล้อมสรรค์สร้างองค์รวมและเหตุปัจจัยแห่งความยั่งยืน. In Proceedingsการประชุมวิชาการ สถาปัตย์ปาฐะ สถาปัตยกรรมในดินแดนสุวรรณภูมิ, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร: 185-196
- 2550(ข). อันกาลเทศะนั้น....ออกแบบได้. วารสารระแนงฉบับ 5 .กรกฎาคม ๒๕๕๐. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มก.
- 2552. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมย้อนคิด: การแสวงหาทฤษฎีสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง. In Proceedingsการประชุมวิชาการนานาชาติทางสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมแห่งดินแดนสุวรรณภูมิ. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- 2553(ก). แม่เตาไฟ(กะเหรี่ยง)ใช้จะมีแต่ปาก~ท้องและของกิน. In เอกสารประกอบการประชุม ปาก~ท้อง ของกิน จริยธรรมและการเมืองเรื่องอาหารการกิน, (๒๕-๒๗ มีนาคม ๒๕๕๓). ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร: กรุงเทพฯ
- 2553(ข). “แย่งยื้องูขึ้นทาง” ไดอะแกรมพลวัตแนวคิดเชิงองค์รวมขององค์/กาลเทศะ/ปฏิบัติการ. วารสารหน้าจั่ว ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ฉบับที่ 7: 257-278 กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์. ศิลปากร.
- 2554. สืบค้นไท-ลาวภูคัง/ครั้ง/คลัง/ครั้งอีกครั้ง: ตำแหน่งแห่งที่, ประวัติศาสตร์ และ กระบวนวิธีวิทยา. หน้าจั่วว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย ฉบับที่ 8. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์. ศิลปากร.
- 2555. บทบาทของ [อ]/นิจกรรม ในแวดวงการศึกษาสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างแบบรัฐนาฏกรรม เอกสารยังไม่ตีพิมพ์
- ศรีศักร วัลลิโภดม. 2554. ประวัติศาสตร์โบราณคดีของ ล้านนาประเทศ. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สมิง จงกะสิกิจ. มปป. คนไทยเชื้อสายลาว
- สุจิตต์ วงษ์เทศ และคณะ. มปป. โครงการประวัติศาสตร์ไทยสังเขป download available
<http://www.sujitwongthes.com/outlineofthaihistory/category/book/>

สุเทพ สุนทรเกสซ์. 2548. ขาดิพนธ์สัมพันธ. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

สุนีย์ ประสงค์บัณฑิต.2553. แนวความคิดฮาบิตัสของปิแอร์ บูร์ดิเยอร์กับทฤษฎีทางสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

สุภางค์ จันทวานิช และ รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข.2549. แนวคิดทางสังคมวิทยาของปิแอร์ บูร์ดิเยอร์.ในรวมบทความทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาปี 2549 เนื่องในโอกาสเกษียณอายุราชการของศ.ดร.อมรา พงศาพิชญ์. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์

สุวิทย์ ธีรศาสตร์. 2553. เบื้องลึกการเสียดินแดนและปัญหาปราสาทพระวิหาร จาก ร.ศ.112ถึงปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: สมาคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี.

..... 2543. ประวัติศาสตร์ลาว 1779-1975.กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

.....,2548. ประวัติศาสตร์เทคโนโลยีการเกษตร.กรุงเทพฯ: มติชน

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชัยนาท และ สภาวัฒนธรรมจังหวัดชัยนาท(มปป.). ,ตามหา ลาวครั้ง ที่ถูกจอก. กระทรวงวัฒนธรรม

เสาวภา พรศิริพงษ์, พรทิพย์ อุศุภรัตน์,อภิญญา บัวสรวง,ดวงพร คำบุญวัฒน์ และ ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์. 2548. วิถีชุมชนลุ่มน้ำนครชัยศรี. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชน มหาวิทยาลัยมหิดล. หอสมุดแห่งชาติ. 2373. สำเนาจดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓เลขที่(๒๑) บัญชีเรื่องจำนวนครัวซึ่งมาแต่เมืองหลวงพระบาง จ.ศ.๑๑๙๒.

หอสมุดแห่งชาติ. 2360. จดหมายเหตุรัชกาลที่สองเลขที่(๑๐)ร่างสุกอักษรถึงเมืองเวียงจันทน์เรื่องสืบราชการเมืองพุทไธเพชร, จ.ศ. ๑๑๗๙

หอสมุดแห่งชาติ. 2358. จดหมายเหตุรัชกาลที่สอง คัดจากสมุดไทยดำ เลขที่(๑๔)บัญชีเบิกจ่ายพระราชทรัพย์และพระราชทาน ประจำเดือนในแผ่นดินสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จ.ศ.๑๑๗๗

หอสมุดแห่งชาติ.(มปป.). รายการบัญชีจดหมายเหตุรัชกาลที่สาม ระหว่าง จ.ศ.๑๒๐๐-๑๒๑๒

หอสมุดแห่งชาติ.2383. สำเนาจดหมายเหตุรัชกาลที่๓,สมุดไทยดำ เลขที่(๑๘)ร่างตราเจ้าพระยาจักรี ตอบเมืองสุพรรณจ.ศ. ๑๒๐๒ , คัดสำเนา สอบทานสำเร็จ ๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๘

อมรา พงศาพิชญ์.2547. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม(กระบวนการทัศน์และบทบาทในประชาสังคม). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อรศิริ ปาณินท์และคณะ.2553.รายงานความก้าวหน้างานวิจัยรอบปีที่ ๑โครงการวิจัย “การศึกษาแบบองค์รวมในการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ ไทย-ลาว ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ม.เกษตรศาสตร์

.....2555. เอกสารการสำรวจในโครงการวิจัยการศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลาวในลุ่มน้ำภาคกลางประเทศไทย. ทุนอุดหนุนวิจัยศาสตราจารย์ดีเด่นปีพ.ศ.๒๕๕๒

อรศิริ ปาณินท์. 2554. บ้านและเรือนพื้นถิ่นไทพวนบางปลาม้า สุพรรณบุรี: ความแปรเปลี่ยนและการปรับตัว. ในวารสารหน้าจั่วประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย ฉบับที่๘ กันยายน๒๕๕๔-สิงหาคม ๒๕๕๕

-
-2543. ปัญญาสร้างสรรค์จากเรือนปั้นถิน: ปาฐกถาศิลป์ พิระศรี ครั้งที่๕. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
-2541. เรือนปั้นถินละแวกเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพลอากาศตรี เอกชัย มุสิกบุตร วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ๒๔กพ. ๒๕๔๑

รายการสัมภาษณ์

- สนั่น เวียงแก้ว(๘๔) (ผู้ให้สัมภาษณ์). บุญแก้ว จบศรี(๗๑) (ผู้ให้สัมภาษณ์)., สังเวียน จันศรี(๖๘) (ผู้ให้สัมภาษณ์)., ประดิษฐ์ อำแก้ว(๖๖) (ผู้ให้สัมภาษณ์). ณ วัดศรีสโมสร ต.กุดจอก ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔ สันทนา กลุ่ม
- นิวัฒน์กร ศรีพรมหา(ผู้ให้สัมภาษณ์) ต.กุดจอก-อ.หนองมะโมง ๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๓ และ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔
- แดน พุ่มจำปา(ผู้ให้สัมภาษณ์). โรงเรียนอนุบาลประจำอำเภอเนินขาม ต.เนินขาม,อ.เนินขาม จ.ชัยนาท,วันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ ๒๕๕๔
- สมิง จงกะสิกิจ (ผู้ให้สัมภาษณ์). ณ สถานเอกอัครราชทูต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวประจำประเทศไทย, ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๔

ผู้สัมภาษณ์ : พุดตาน จันทรางกูร สุทธิดา สัตยากร เกรียงไกร เกิดศิริ วีละ อาโนลัก นพดล ตั้งสกุล ทรงยศ วีระทวีมาศ และ ศรัณย์ สมันตรัฐ

บทที่ 7

ปัจจัยทางกายภาพและวิถีชีวิตที่บ่งบอกอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในไทย

การสืบค้น และข้อจำกัดในการศึกษา และสำรวจ

การศึกษา วิเคราะห์และวิจัยเพื่อตอบคำถามเกี่ยวกับการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทยโดยศึกษารายละเอียดของเนื้อหาเกี่ยวกับการปรับตัวในบริบทแบบบูรณาการ หรือศึกษาในลักษณะขององค์รวมซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงซึ่งกันและกันที่ส่งผลต่อการปรับตัวตลอดช่วงเวลาประมาณ 200 ปีของการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย เน้นความสัมพันธ์ระหว่างบริบทธรรมชาติ บริบทสรรค์สร้างที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตซึ่งสัมพันธ์กับระบบและความแปรเปลี่ยนของนโยบายเศรษฐกิจและการเกษตรของภาครัฐ การสร้างเสริมและพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐาน ซึ่งส่งผลต่อวิถีชีวิตและอาชีพหลักและรองอันเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อเนื่องกันเป็นลูกโซ่ถึงกายภาพของหมู่บ้าน ผังหมู่บ้าน เรือน และวัสดุก่อสร้างเรือนตามลำดับ

จากการศึกษาตั้งแต่บทที่ 1 – บทที่ 6 ได้เสนอรายละเอียดที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่ง ลาวพวน ลาวเวียง และลาวครั่ง ซึ่งทำให้เห็นภาพรวมได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวทั้ง 4 กลุ่มมีทั้งลักษณะร่วมและลักษณะต่างที่สัมพันธ์กับพื้นที่ตั้งถิ่นฐานกลุ่มชาติพันธุ์ไทย และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆในพื้นที่เกี่ยวเนื่อง และปัจจัยที่สัมพันธ์กับนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทยรวมของภาครัฐ รวมทั้งความเข้มข้นในการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ดั้งเดิมของแต่ละกลุ่ม เพื่อขยายความเข้าใจในอัตลักษณ์ทั้งทางกายภาพและวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่ม คณะวิจัยจึงได้ศึกษาลงลึกในเนื้อหาที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์เฉพาะตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวทั้ง 4 กลุ่ม อันประกอบด้วยศรัทธาและความเชื่อ สภาพแวดล้อมของภูมิทัศน์ชุมชน ลักษณะที่วางในเรือน ความสัมพันธ์ระหว่างที่วางภายในและนอกเรือนกับวิถีชีวิต ความแปรเปลี่ยนของรูปทรงเรือนและวัสดุก่อสร้าง และท้ายสุดคือภูมิปัญญาอันเกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์ทั้งในพิธีกรรม และในชีวิตประจำวัน

จากการสืบค้นจากเอกสารทุติยภูมิ และการสำรวจภาคสนามในลักษณะการวิจัยชุมชนซึ่งทำการศึกษาวิจัยร่วมกับชาวบ้านในชุมชนที่เลือกสรรเป็นกรณีศึกษาทั้ง 4 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวทั้ง 4 กลุ่มมีความเข้มข้นในการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของกลุ่มต่างกันมาก เนื่องจากหลายพื้นที่ได้รับความเจริญในกระแสโลกาภิวัตน์ มีความกลายกลืนในการเป็นชุมชนเมือง และมีการแพร่กระจายจากวัฒนธรรมหลักของกลุ่มคนไทยในพื้นที่ร่วมที่ทอดเงาครอบคลุมอย่างกลมกลืนจนแยกอัตลักษณ์ดั้งเดิมไม่ออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่ม ลาวเวียง ลาวพวน และลาวครั่ง ซึ่งนับถือพุทธศาสนา เช่นเดียวกับคนไทยในกลุ่มวัฒนธรรมหลัก กิจกรรมทางความเชื่อและประเพณีผสมผสานกลมกลืนจนแทบเป็นเนื้อเดียวกันอย่างสมดุล กิจกรรมประเพณีบางลักษณะที่มีความต่างอย่างมาก เช่น ประเพณีกำฟ้า ทำบุญล้อมบ้าน (ทำบุญหลังบ้าน) ของลาวพวนยังคงเด่นชัด แต่ประเพณีอื่นๆไม่ว่าจะเป็นสงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา ตรุษ สารท ก็มีลักษณะคล้ายคลึง และปฏิบัติร่วมกับกลุ่มคนไทยได้อย่างคล่องตัว

กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางที่ในอดีตมีความต่างในความเชื่ออย่างสิ้นเชิงกับกลุ่มอื่นๆ คือ ลาวโซ่ง (ไทดำ) ที่ในงานวิจัยนี้เน้นกรณีศึกษาที่บ้านเขาย้อย และบ้านหนองปร่ง อำเภอย้อย จังหวัดเพชรบุรี เป็นกลุ่มที่ในอดีตนับถือผี และยังคงนับถือเช่นเดิมในปัจจุบัน แต่ด้วยความ

แพร่กระจายทางความเชื่อจากคนไทยในพื้นที่ใกล้เคียง ปัจจุบันกลุ่มลาวโซ่งเริ่มมีความเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อ

ในการศึกษาปัจจัยทางกายภาพที่บ่งบอกอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในพื้นที่ภาคกลางส่วนใหญ่จึงเน้นหนักไปที่กลุ่มลาวโซ่ง ซึ่งมีอัตลักษณ์ที่ยังดำรงไว้มากกว่ากลุ่มอื่นๆ ดังนั้นในการเสนอรายละเอียดเนื้อหาในบทที่ 7 ซึ่งประกอบด้วย 7 เนื้อหาย่อย จึงมีเนื้อหาเกี่ยวเนื่องกับกลุ่มไท-ลาวทั้ง 4 กลุ่ม เพียง 1 เนื้อหา และเนื้อหา เกี่ยวกับกลุ่มลาวครั่ง 1 เนื้อหา ส่วนลาวพวนและลาวเวียงนั้นอัตลักษณ์ทางกายภาพเฉพาะกลุ่มไม่เด่นชัด เนื้อหาในรายละเอียดของบทที่ 7 จึงเน้นหนักไปยังกลุ่มลาวโซ่ง ซึ่งมีความเข้มข้นของอัตลักษณ์เฉพาะตัวอยู่ในปัจจุบัน

เนื้อหาทั้ง 7 เนื้อหาซึ่งเป็นปัจจัยที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวทั้ง 4 กลุ่ม ประกอบด้วย

- การปรับตัวของการใช้ที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว
- ความสัมพันธ์ของที่ว่างกับวิถีชีวิต: ที่ว่างนอกเรือนและที่ว่างสาธารณะของลาวครั่ง
- ศรัทธาวิวัฒนาการในกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่ง
- การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนที่สัมพันธ์กับประเพณีลาวโซ่ง
- วัสดุก่อสร้าง และความเปลี่ยนแปลงในเรือนลาวโซ่งในบริบทใหม่
- การเปลี่ยนแปลงในเครื่องใช้ เครื่องจักสานของชาวลาวโซ่ง

ตอนที่ 1

การปรับตัวของการใช้ที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว

เป็นอยู่อย่าง ลาวพวน ลาวเวียง ลาวครั่ง ลาวโซ่ง

ลาวพวน ลาวเวียง ลาวครั่ง และลาวโซ่ง ได้รับการจำแนกอยู่ในกลุ่ม ชนชาติลาวกลุ่ม ซึ่งหมายรวมถึงชาวลาวที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตที่ราบต่ำ ใช้ภาษาในกลุ่ม ตระกูลภาษาไท-กะได ระบบเศรษฐกิจโดยรวมเป็นแบบพึ่งพาตนเองด้วยการเกษตรกรรม ได้แก่ การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และหัตถกรรม โดยแต่ละชาติพันธุ์ต่างก็มีอัตลักษณ์เฉพาะตน

การอพยพโยกย้ายถิ่นฐานของกลุ่มชนชาติพันธุ์ไท-ลาวดังกล่าว ส่วนใหญ่เกิดจากภัยของศึกสงคราม ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เรื่อยมาถึงสมัยกรุงธนบุรี ต่อเนื่องถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น¹ ซึ่งเป็นการกวาดต้อนเพื่อมาตั้งถิ่นฐานเป็นทรัพยากรแรงงานในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย โดยการเคลื่อนย้ายผู้คนมาจาก 3 พื้นที่หลัก คือ เมืองเวียงจันทน์ ที่ตั้งถิ่นฐานของลาวเวียง ลาวครั่ง เมืองเชียงขวาง ที่ตั้งถิ่นฐานของลาวพวน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และ เมืองแฉก (เดียนเบียนฟู) ที่ตั้งถิ่นฐานของลาวโซ่งในดินแดนสิบสองจุไทยประเทศเวียดนาม² เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ลุ่มน้ำในภาคกลางของประเทศไทย ได้แก่ ลุ่มน้ำท่าจีน ลุ่มน้ำแม่กลอง และลุ่มน้ำเพชรบุรี

ปัจจุบันการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนชาติพันธุ์ไท-ลาว กระจายตัวอยู่ในหลายจังหวัด ดังนี้ (จังหวัดที่เน้นตัวหนักคือจังหวัดที่เลือกเป็นกรณีศึกษาในภาคกลาง)

ลาวพวน : สุพรรณบุรี ฉะเชิงเทรา นครนายก นครสวรรค์ เพชรบูรณ์ ลพบุรี สุโขทัย ปราจีนบุรี และพิจิตร

ลาวเวียง : ราชบุรี สระบุรี ฉะเชิงเทรา จันทบุรี สุพรรณบุรี ลพบุรี นครนายก และกาญจนบุรี

ลาวครั่ง : สุพรรณบุรี ชัยนาท นครปฐม และพิษณุโลก

ลาวโซ่ง : เพชรบุรี ราชบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี นครสวรรค์ และกำแพงเพชร

ลักษณะทางกายภาพและการใช้ที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว

ลักษณะทางกายภาพและการใช้ที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว ในการศึกษาแบ่งการสำรวจพื้นที่ศึกษาออกเป็น 8 พื้นที่ จำแนกเป็น 4 กลุ่มชาติพันธุ์ ในประเทศไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และประเทศเวียดนาม ได้แก่

ลาวพวน: แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

เรือนลาวพวนในแขวงเชียงขวางซึ่งเป็นต้นกำเนิดของเรือนพวนในไทย แต่กลับพบปัญหาสงครามและการเมืองการปกครองที่ทำให้หมู่บ้านและเรือนลาวพวนในแขวงเชียงขวางถูกทำลายสูญสิ้นไม่เหลือเรือนเก่าให้ศึกษาแม้แต่หลังเดียว หมู่บ้านที่เป็นต้นกำเนิดของชาวพวนไทย เช่น บ้านหมี่ เมืองแปก บ้านนาอู่ เมืองคูน และหมู่บ้านพวนอื่นๆ ในแขวงเชียงขวางล้วนมีอายุการสร้างเท่าๆ กัน คือ 35 ปี (ค.ศ.1975 หรือ พ.ศ. 2518) ทำให้ไม่สามารถเห็นพัฒนาการของเรือนลาวพวนได้ แต่สรุปได้ว่าเรือนทุกแห่งมีรูปลักษณะของผังพื้นและรูปทรงคล้ายคลึงกัน และผังพื้นดังกล่าวยังมีรูปลักษณะเดียวกับเรือนลาวพวนในประเทศไทยด้วย³

การใช้ที่ว่างภายในเรือนลาวพวน: แขวงเชียงขวาง สามารถจำแนกตามประโยชน์ใช้สอยดังนี้

ใต้ถุนเรือน เป็นพื้นดินอัดแน่น ใช้สำหรับเก็บพื้นเก็บของ แบ่งกันเฉพาะสำหรับการเลี้ยงสัตว์ บางพื้นที่เช่นบ้านหมี่ เมืองแปก ยังเป็นใต้ถุนโรงเตี๊ยมที่ทอผ้า

บันได มีหลังคาคลุม พบทั้งที่วางบันไดตั้งฉากและขนานกับตัวเรือน ซึ่งบันไดอาจเข้าสู่โถงกลางได้หลายทิศทางโดยเน้นความสำคัญของถนนเป็นหลักมากกว่าความเชื่อ⁴ และจะมีบันได 2 ตำแหน่ง คือ บันไดขึ้นด้านหน้าเรือนขานติดกับโถงหลัก และบันไดขึ้นด้านหลังเรือนติดกับเรือนครัว จำนวนชั้นเป็นจำนวนเลขคู่ ได้แก่ 5 7 และ 9 ชั้น

ชาน เป็นส่วนหน้าบ้าน ลดชั้นต่ำมีบันไดขึ้นเรือน

โถงกลาง ยกกระตักสูงกว่านอกชานอยู่ภายในชายคาหน้าห้องนอนและหอนมิด้า ใช้เป็นพื้นที่พักผ่อน รับแขก และใช้เป็นที่นอนของแขกผู้มาเยือน

ห้องนอน และห้องมิด้า นิยมกันห้องนอนด้วยฝาไม้อัด ส่วนใหญ่นิยมประดับตกแต่งด้วยรูปหรือปฏิทินแม่หญิงลาว

เรือนครัว แม่เตาไฟ ตั้งอยู่ด้านท้ายเรือน แม่เตาไฟยังเป็นแบบบุพกาล คือมีแม่เตาไฟกลางห้อง แม่เตาไฟนี้บางเรือนมีชุดเดียว แต่บางเรือนมีแม่เตาไฟ 2 ชุด ๆ หนึ่งใช้ประกอบอาหาร อีกชุดหนึ่งใช้ต้มน้ำชุดนี้อาจแปลงเป็นเตาสำหรับแม่ที่คลอดลูกใหม่ใช้อยู่ไฟโดยมีเตียงไม้ไผ่วางเคียงข้างอยู่ด้วย⁵

ลาวพวน: จ.สุพรรณบุรี ประเทศไทย

การสร้างเรือนของลาวพวนนั้นจะนิยมสร้างเรือนขนาดใหญ่สมบูรณ์เป็นหมู่ในการสร้างคราวเดียวกัน ห้ามไม่ให้ต่อเติมในภายหลัง ด้วยความเชื่อที่ว่า การต่อเติมจะทำให้เกิดสิ่งอัปมงคลแก่ลูกหลานตามความเชื่อที่ว่า “ต่อตูปเสียหลาน ต่อฉานเสียลูก”⁶

การใช้ที่ว่างภายในเรือนลาวพวน: จ.สุพรรณบุรี สามารถจำแนกตามประโยชน์ใช้สอย ดังนี้

ใต้ถุนเรือน ส่วนใหญ่เป็นพื้นดินคอกกริดเนื่องจากการใช้สอยใต้ถุนเรือนเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ เก็บข้าวของเครื่องใช้ในด้านการเกษตรกรรม รวมถึงการกั้นผนังห้องนอน

บันได มีบันได 2 ตำแหน่ง คือ บันไดขึ้นด้านหน้าเรือนขานติดกับโถงหลัก และบันไดขึ้นด้านหลังเรือนติดกับเรือนครัว จำนวนชั้นเป็นจำนวนเลขคู่ ได้แก่ 7 และ 9 ชั้น

ชาน เป็นส่วนหน้าบ้าน ลดชั้นต่ำมีบันไดขึ้นเรือน

โถงกลาง ยกกระตักสูงกว่านอกชานอยู่ภายในชายคาหน้าห้องนอน ใช้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์
ห้องนอน กั้นห้องเป็นเรือนนอน ยกพื้นสูงกว่าโถงกลางเล็กน้อย

เรือนครัว แม่เตาไฟ เรือนครัวตั้งไว้ท้ายโถงต่อเนื่องกับชานแดดที่ใช้ซักล้าง ในเรือนบางหลังจะใช้เรือนครัวที่ใต้ถุนเรือนมีหลังคาคลุม ไม่พบเห็นการใช้แม่เตาไฟแบบบุพกาล

ห้องน้ำ บนเรือนบางหลังมีการต่อเติมห้องน้ำมักตั้งใกล้กับเรือนครัว

ลาวเวียง: นครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

การใช้ที่ว่างภายในเรือนลาวเวียง: นครหลวงเวียงจันทน์ สามารถจำแนกตามประโยชน์ใช้สอย ดังนี้

ใต้ถุนเรือน ในบริบทเมืองเป็นพื้นดินคอกกริด ใช้เก็บของ ตากผ้า และผูกเปลญวนไว้นอนเล่น ส่วนบริบทชานเมืองเป็นพื้นดินอัดแน่น ตั้งแคร่ไม้สำหรับนั่งเล่นและเป็นพื้นที่พบปะกับเพื่อนบ้านข้างเคียง

บันได มีหลังคาคลุม บันได 2 ตำแหน่ง คือ บันไดขึ้นด้านหน้าเรือนชานติดกับโถงหลัก และ บันไดขึ้นด้านหลังเรือนติดกับเรือนครัว จำนวนชั้นเป็นจำนวนเลขคี่ ได้แก่ 7 และ 9 ชั้น

ชาน มีหลังคาคลุม เป็นส่วนหน้าบ้าน ลดชั้นต่ำมีบันไดขึ้นเรือน

โถงกลาง ยกกระต๊อบสูงกว่านอกชานอยู่ภายในชายคาหน้าห้องนอน ใช้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ ห้องนอน และเปิง มีการกั้นห้อง ยกพื้นสูงกว่าโถงกลางเล็กน้อยภายในห้องมีหิ้งพระหรือร้าน

ไหว้บรรพบุรุษ

เรือนครัว แม่เตาไฟ เรือนครัวตั้งไว้ท้ายโถงต่อเนื่องกับชานแดดที่ใช้ซักล้าง ในเรือนบางหลัง จะใช้เรือนครัวที่ได้ถุนเรือนมีหลังคาคลุม โดยทั่วไปไม่พบเห็นการใช้แม่เตาไฟแบบบุพกาล (ยกเว้นใน เรือนอะนุลัก)

ลาวเวียง: จ.ราชบุรี ประเทศไทย

การใช้ที่ว่างภายในเรือนลาวเวียง: จ.ราชบุรี สามารถจำแนกตามประโยชน์ใช้สอย ดังนี้

ใต้ถุนเรือน พบทั้งที่เป็นพื้นดินอัดแน่น แบ่งกันส่วนไว้เลี้ยงสัตว์ และที่เป็นพื้นตาดคอนกรีต ใช้เก็บของ ตากผ้า ตั้งแคร่ไม้สำหรับนั่งเล่นและเป็นพื้นที่พบปะกับเพื่อนบ้านข้างเคียง

บันได มีหลังคาคลุม บันไดขึ้นด้านหน้าเรือนชานติดกับโถงหลัก จำนวนชั้นเป็นจำนวนเลขคี่ ได้แก่ 7 และ 9 ชั้น

ชาน มีหลังคาคลุม เป็นส่วนหน้าบ้าน ลดชั้นต่ำมีบันไดขึ้นเรือน

โถงกลาง ยกกระต๊อบสูงกว่านอกชานอยู่ภายในชายคาหน้าห้องนอน ใช้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ ห้องนอน และเปิง มีการกั้นห้อง ยกพื้นสูงกว่าโถงกลางเล็กน้อยภายในห้องมีหิ้งพระหรือร้าน

คุณพระ

เรือนครัว แม่เตาไฟ เรือนครัวตั้งไว้ท้ายโถงต่อเนื่องกับชานแดดที่ใช้ซักล้าง ในเรือนบางหลัง จะใช้เรือนครัวที่ได้ถุนเรือนมีหลังคาคลุม โดยทั่วไปไม่พบเห็นการใช้แม่เตาไฟแบบบุพกาล

ห้องน้ำ บนเรือนบางหลังมีการต่อเติมห้องน้ำมักตั้งใกล้กับเรือนครัว

ลาวครั่ง: แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

การใช้ที่ว่างภายในเรือนลาวครั่ง: แขวงหลวงพระบาง สามารถจำแนกตามประโยชน์ใช้สอย ดังนี้

ใต้ถุนเรือน เป็นพื้นดินอัดแน่น ครึ่งตาดคอนกรีต กั้นห้องสำหรับเก็บของหรือทำเป็น ห้องนอน ตั้งแคร่ไม้สำหรับนั่งเล่นและเป็นพื้นที่พบปะกับเพื่อนบ้านข้างเคียง ตั้งที่ทอดผ้า บางหลังมีการต่อเติมเพิงหน้าบ้านทำเป็นพื้นที่ขายของ ในเรือนที่ได้ถุนเป็นดินอัดแน่นนั้นจะแบ่งพื้นที่สำหรับเก็บพืนเก็บ ของ และตั้งแคร่ไม้

บันได มีหลังคาคลุม บันได 2 ตำแหน่ง คือ บันไดขึ้นด้านหน้าเรือนชานติดกับโถงหลัก และ บันไดขึ้นด้านหลังเรือนติดกับเรือนครัว จำนวนชั้นเป็นจำนวนเลขคี่ ได้แก่ 5 7 และ 9 ชั้น

ชาน มีหลังคาคลุม เป็นส่วนหน้าบ้าน ลดชั้นต่ำมีบันไดขึ้นเรือน

โถงกลาง ยกกระต๊อบสูงกว่านอกชานอยู่ภายในชายคาหน้าห้องนอน ใช้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์

ห้องนอน และเปิง มีทั้งที่กั้นห้องเป็นเรือนนอน ยกพื้นสูงกว่าโถงกลางเล็กน้อย และที่ไม่ กั้นห้องแต่ใช้พื้นที่โถงกลางเอนกประสงค์ในการหลับนอน

เรือนครัว แม่เตาไฟ เรือนครัวตั้งไว้ท้ายโถงต่อเนื่องกับชานแดดที่ใช้ซักล้าง ในเรือนบางหลัง จะใช้เรือนครัวที่ได้ถุนเรือนมีหลังคาคลุม ไม่พบเห็นการใช้แม่เตาไฟแบบบุพกาล

ลาวครั่ง: จ.ชัยนาท ประเทศไทย

การใช้ที่ว่างภายในเรือนลาวครั่ง : จ.ชัยนาท สามารถจำแนกตามประโยชน์ใช้สอย ดังนี้

ใต้ถุนเรือน เป็นพื้นดินอัดแน่น ใช้สำหรับเก็บของ เครื่องมือทางการเกษตรกรรม ตั้งแคร่ไม้สำหรับนั่งเล่นและเป็นพื้นที่พบปะกับเพื่อนบ้านข้างเคียง บางหลังมีการแบ่งกั้นพื้นที่สำหรับเลี้ยงสัตว์

บันได มีหลังคาคลุม บันได 2 ตำแหน่ง คือ บันไดขึ้นด้านหน้าเรือนชานติดกับโถงหลัก และบันไดขึ้นด้านหลังเรือนติดกับเรือนครัว จำนวนชั้นเป็นจำนวนเลขคู่ ได้แก่ 5 7 และ 9 ชั้น

ชาน มีหลังคาคลุม เป็นส่วนหน้าบ้าน ลดชั้นต่ำมีบันไดขึ้นเรือน

โถงกลาง ยกกระดานสูงกว่านอกชานอยู่ภายในชายคาหน้าห้องนอน ใช้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์

ห้องผี อยู่ติดกับเรือนนอน ไม่กั้นห้องภายในมีหิ้งพระหรือร้านไหไว้บรรพบุรุษ

ห้องนอน และเปิง กั้นห้องเป็นเรือนนอน ยกพื้นสูงกว่าโถงกลางเล็กน้อย

เรือนครัว แม่เตาไฟ เรือนครัวตั้งไว้ท้ายโถงต่อเนื่องกับชานแดดที่ใช้ซักล้าง ในเรือนบางหลัง จะใช้เรือนครัวที่ได้ถุนเรือนมีหลังคาคลุม ไม่พบเห็นการใช้แม่เตาไฟแบบบุพกาล

ลาวโซ่ง: จังหวัดเดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม

การใช้ที่ว่างภายในเรือนลาวโซ่ง: จังหวัดเดียนเบียนฟู สามารถจำแนกตามประโยชน์ใช้สอย ดังนี้

ใต้ถุนเรือน เป็นพื้นดินอัดแน่น ใช้สำหรับเก็บพื้นเก็บของ แบ่งกั้นเฉพาะสำหรับการเลี้ยงสัตว์

บันได ส่วนใหญ่วางตั้งฉากกับตัวเรือนและจะมีบันได 2 ตำแหน่ง คือ บันไดขึ้นด้านหน้าเรือนชานติดกับโถงหลัก และบันไดขึ้นด้านหลังเรือนติดกับเรือนครัว จำนวนชั้นเป็นจำนวนเลขคู่ ได้แก่ 7 9 และ 11 ชั้น

ชาน เป็นส่วนหน้าบ้าน ลดชั้นต่ำมีบันไดขึ้นเรือน ซึ่งส่วนนี้ไม่มีหลังคาคลุม คล้ายกับนอกชานเรือนไทยในชนบท

ระเบียง ยกกระดานสูงกว่านอกชานอยู่ภายในชายคาหน้าห้องนอนหรือห้องผี ปกติใช้รับแขก และเป็นที่หลบฝนของสมาชิกในครัวเรือน

ห้องนอน มีทั้งที่กั้นห้องเป็นเรือนนอน ยกพื้นสูงกว่าโถงกลางเล็กน้อย และที่ไม่กั้นห้องแต่จะใช้การจัดวางเฟอร์นิเจอร์ และผ้ามาเพื่อกำหนดอาณาเขตของที่นั่งนอน

ห้องผี หรือกะล่อห้อง ไม่กั้นห้องเป็นพื้นที่สำหรับเลี้ยงผีใช้เป็นที่ทำพิธีเสนเรือน ห้องผีเป็นเขตหวงห้ามของคนภายนอกและต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าของเรือนเสียก่อนจึงจะเข้าไปได้

เรือนครัว แม่เตาไฟ ตั้งอยู่ด้านท้ายเรือน พื้นมักทำจากฟากไม้ไผ่แยกกับตัวเรือนหลักซึ่งเป็นพื้นไม้จริงอย่างชัดเจน แม่เตาไฟยังเป็นแบบบุพกาล

ลาวโซ่ง: จ.เพชรบุรี ประเทศไทย

การใช้ที่ว่างภายในเรือนลาวโซ่ง: จ.เพชรบุรี สามารถจำแนกตามประโยชน์ใช้สอย ดังนี้
ใต้ถุนเรือน เป็นพื้นดินอัดแน่น ใช้สำหรับเก็บของ เครื่องมือทางการเกษตรกรรม ตั้งแคร่ไม้สำหรับนั่งเล่นและเป็นพื้นที่พบปะกับเพื่อนบ้านข้างเคียง เรือนบางหลังมีการกั้นเป็นห้องเก็บของหรือห้องนอน

บันได มีหลังคาคลุม บันได 2 ตำแหน่ง คือ บันไดขึ้นด้านหน้าเรือนชานติดกับโถงหลัก และบันไดขึ้นด้านหลังเรือนติดกับเรือนครัว จำนวนขั้นเป็นจำนวนเลขคู่ ได้แก่ 7 และ 9 ขั้น

ชาน มีหลังคาคลุม เป็นส่วนหน้าบ้าน ลดชั้นต่ำมีบันไดขึ้นเรือน

โถงกลาง ยกกระต๊อบสูงกว่านอกชานอยู่ภายในชานคา ใช้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์

ห้องนอน มีทั้งที่กั้นห้องเป็นเรือนนอน ยกพื้นสูงกว่าโถงกลางเล็กน้อย และที่ไม่กั้นห้องแต่จะใช้การจัดวางเฟอร์นิเจอร์ และผ้า màn เพื่อกำหนดอาณาเขตของพื้นนอน

ห้องผี หรือกะล่อห้อง กั้นเป็นห้องสำหรับเลี้ยงผีใช้เป็นที่ทำพิธีเสนเรือน ห้องผีเป็นเขตหวงห้ามของคนภายนอกและต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าของเรือนเสียก่อนจึงจะเข้าไปได้

เรือนครัว แม่เตาไฟ เรือนครัวตั้งไว้ท้ายโถงต่อเนื่องกับชานแดดที่ใช้ซักล้าง ในเรือนบางหลังจะใช้เรือนครัวที่ใต้ถุนเรือนมีหลังคาคลุม ไม่พบเห็นการใช้แม่เตาไฟแบบบุพกาล

ผลและการอภิปรายผล

ลักษณะทางกายภาพและการใช้ที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว

การพิจารณาลักษณะทางกายภาพและการใช้ที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว ได้ดังนี้

บริบทแวดล้อมที่สัมพันธ์กับที่ว่างภายในเรือน

ใต้ถุนเรือน

ใต้ถุนเรือนมีการปรับใช้ในหลายลักษณะ ได้แก่

ลาวพวนในแขวงเชียงขวางและลาวโซ่งในเมืองแกง (เดียนเบียนฟู) ยังคงการใช้สอยพื้นที่ใต้ถุนเรือนโล่งสำหรับเก็บพื้นเก็บของ แบ่งกั้นเฉพาะสำหรับการเลี้ยงสัตว์

ลาวเวียงในนครหลวงเวียงจันทน์มีการกั้นห้องเป็นพื้นที่เก็บของ ห้องน้ำและห้องนอน ส่วนบ้านเรือนในแถบชานเมืองนั้น ใต้ถุนยังเป็นที่ว่างโล่งใช้เป็นพื้นที่พบปะกันของคนในชุมชน

ลาวครั้งในแขวงหลวงพระบางได้รับอิทธิพลของกระแสเมืองมรดกโลกทำให้มีการแบ่งกั้นสำหรับทำเป็นร้านค้าขายของด้านหน้าบ้านและห้องนอนในบ้านที่ติดกับทางเดินสัญจรภายในชุมชน

แตกต่างกับบริบทของประเทศไทยที่พบว่าบ้านเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว เกือบทั้งหมดได้ถูกปรับเปลี่ยนให้มีการใช้งานมากขึ้น มีการตั้งแคร่ไม้สำหรับนั่ง ผูกเปลญวนสำหรับนอน บ้างใช้เป็นที่จอดรถจักรยานยนต์ รถยนต์ เครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตรกรรม กั้นห้องเป็นพื้นที่เก็บของ ในบางหลังมีการกั้นเป็นห้องน้ำและห้องนอนเนื่องจากเป็นครอบครัวขยายซึ่งพื้นที่บนเรือนไม่สามารถรองรับสมาชิกในครอบครัวที่เพิ่มขึ้นได้อย่างเพียงพอ

บันได

บันได หรือทางขึ้นเรือนเป็นที่ว่างที่เชื่อมโยงระหว่างที่ว่างภายนอกกับที่ว่างภายในเรือนเข้าด้วยกัน ส่วนใหญ่วางตั้งฉากกับตัวเรือนและจะมีบันได 2 ตำแหน่ง คือ บันไดขึ้นด้านหน้าเรือนชานติดกับ

โถงหลัก และบันไดขึ้นด้านหลังเรือนติดกับเรือนครัว จำนวนชั้นใช้จำนวนเลขคู่เป็นหลัก ได้แก่ 5 7 9 และ 11 ชั้น (บันได 5 ชั้น พบในเรือนกรณีศึกษาพื้นที่แขวงเชียงขวาง แขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และ จ.ชัยนาท ประเทศไทย) จากกรณีศึกษาพบว่าบันไดจะหันในทิศทางที่แตกต่างกันตามบริบทแวดล้อมของหมู่บ้าน ซึ่งความเชื่อเกี่ยวกับทิศบันไดยังคงพบเห็นในกลุ่มเรือนที่เกาะกลุ่มมีลานโล่งเชื่อมถึงกัน ส่วนการตั้งบ้านเรือนที่ปลูกหลังจากมีถนนตัดเข้ามานั้นทำให้ทิศบันไดอิงกับทางสัญจรหลักในหมู่บ้านเป็นที่ตั้งไม่สัมพันธ์กับความเชื่อดั้งเดิม

ที่ว่างภายในเรือน

พื้นที่ใช้สอยชั้นบน โถง

ที่ว่างบนเรือนมีลักษณะโปร่งโล่ง ไม่มีการกั้นห้องใช้งานเอนกประสงค์ เป็นที่นอนของสมาชิกภายในบ้าน และเพื่อประกอบพิธีกรรมบนเรือนในวาระสำคัญ ดังเช่นพิธีเสนเรือนของชาวลาวโซ่งนั้นต้องการพื้นที่ขนาดใหญ่เพื่อรองรับเพื่อนบ้านในชุมชนที่เข้าร่วมพิธีกรรม

ห้องผี

ห้องผีตามความเชื่อมีทั้งกั้นห้องในลาวพวน ลาวเวียง ลาวครั่ง และไม่กั้นห้องในลาวโซ่ง ใช้เป็นที่ทำพิธีกรรมบนเรือนต่อเนื่องกับโถงกลาง ห้องผีเป็นเขตหวงห้ามของคนภายนอกจะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าของบ้านก่อนจึงจะเข้าไปได้ เพราะเชื่อว่าคนภายนอกเข้าไปในห้องผีจะทำให้เจ้าของบ้านเดือดร้อนเจ็บป่วยได้⁷

เรือนครัว แม่เตาไฟ

เรือนครัวอยู่ท้ายเรือนและติดกับชานแดดเป็นส่วนใหญ่ ในพื้นที่แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และ จ.เตียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม แม่เตาไฟยังคงเป็นแบบบุพกาล แต่ในบริบทอื่นๆ ได้ถูกปรับเปลี่ยนเป็นครัวแบบสมัยใหม่

ยั้งข้าว

จากเดิมเป็นส่วนที่อยู่ภายนอกเรือน ภายหลังเลิกใช้ยั้งเนื่องจากการทำนาที่ไม่ต้องอาศัยการเก็บข้าวเปลือกทำให้ยั้งข้าวกลายเป็นที่เก็บของ ในลาวโซ่ง จ.เพชรบุรี พบการต่อเติมเรือนเข้ากับยั้งข้าวซึ่งมีระดับพื้นสูงกว่าพื้นเรือนเล็กน้อยเพื่อใช้เป็นห้องเก็บของเท่านั้น

สรุปการปรับตัวของการใช้ที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว

จากผลและการอภิปรายผลทำให้เกิดข้อสรุปของการปรับตัวของการใช้ที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว ได้ดังนี้

ลักษณะทางกายภาพและการใช้ที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว

ลักษณะทางกายภาพและการใช้ที่ว่างภายในของเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว เป็นผลผลิตของวิถีชีวิตและการอยู่อาศัยในบริบทแวดล้อม สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์

รูปลักษณะของเรือนมีการปรับเปลี่ยนไปทั้งในบริบทดั้งเดิมและบริบทใหม่ หากแต่วิวัฒนาการที่แตกต่างขึ้นกับบริบทแวดล้อม ดังเช่นเรือนลาวพวนในแขวงเชียงขวางซึ่งอยู่ในพื้นที่สูงจะมีลักษณะใต้ถุนเตี้ย เมื่อเปรียบเทียบกับเรือนลาวพวนในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางที่ต้องยกใต้ถุนสูงเนื่องจากมีฤดูน้ำหลาก ซึ่งการใช้ที่ว่างภายในเรือนก็สอดคล้องกับการใช้ที่ว่างใต้ถุนเรือน คือมีการเพิ่มและลดพื้นที่สัมพันธ์กับประโยชน์ใช้สอยที่เจ้าของเรือนและสมาชิกในครอบครัวเป็นผู้กำหนด โดยแรงกระทำจากสภาพแวดล้อมรอบด้าน ได้แก่ บริบทแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับภูมิลักษณะ ทรัพยากรชีวภาพ ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น นโยบายของภาครัฐ รวมถึงการโยกย้ายแรงงานเข้าสู่เมือง

เปรียบเทียบความเหมือน-ต่าง ของการใช้ที่ว่างภายในเรือน

การใช้ที่ว่างภายในเรือนได้สะท้อนออกมาเป็นกายภาพที่แตกต่างกันตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน ดังเห็นได้จากลักษณะการใช้สอยที่ว่างในบริบทแวดล้อมที่สัมพันธ์กับที่ว่างภายในเรือน ได้แก่

ใต้ถุนเรือน ที่มีความสัมพันธ์กับที่ว่างภายในเรือนอย่างแยกกันไม่ออกนั้นมีความเหมือนกันในแง่ของการใช้สอยที่มีการปรับใช้ที่ว่างจากเดิมที่มีการแบ่งกันส่วนสำหรับเลี้ยงสัตว์ ใต้ถุนในลักษณะนี้เป็นพื้นที่เก็บของและไม่ใช่ที่อยู่อาศัยของคน แต่เมื่อมีการปรับใช้พื้นที่ใต้ถุนมากขึ้น นำพื้นที่เลี้ยงสัตว์ออกไปและใต้ถุนสูงขึ้นทำให้คนลงมาใช้พื้นที่ใต้ถุนแทน หากสมาชิกในครอบครัวมีจำนวนมากขึ้นก็จะมี การกันเป็นห้องนอน ห้องนั่งตามมาภายหลัง

บันได โดยมากมักจะมี 2 ตำแหน่ง คือ บันไดขึ้นด้านหน้าเรือนขนติดกับโถงหลัก และบันไดขึ้นด้านหลังเรือนติดกับเรือนครัว จำนวนขั้นใช้จำนวนเลขคู่เป็นหลัก ได้แก่ 5 7 9 และ 11 ขั้น ตามความสูงของใต้ถุนเรือน ทิศการวางบันไดสัมพันธ์กับรูปแบบของทางสัญจรในชุมชนอย่างชัดเจน

พื้นที่ใช้สอยชั้นบน โถง พบทั้งที่มีลักษณะโปร่งโล่ง ไม่มีทั้งที่กันห้องนอนแยกออกจากพื้นที่เอนกประสงค์ เพื่อประกอบพิธีกรรมบนเรือนในวาระสำคัญ และที่กันแยกห้องนอนออกมาทั้งที่รับเอาวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ามา และการปรับเปลี่ยนเพื่อกำหนดอาณาเขตที่ชัดเจนมากขึ้น

ห้องผี ตามความเชื่อมีทั้งกันห้องในลาวพวน ลาวเวียง ลาวครั่ง และไม่กันห้องในลาวโซ่ง เพื่อใช้เป็นที่ทำพิธีกรรมบนเรือนต่อเนื่องกับโถงกลาง ภายหลังมีทั้งการเอาฝาห้องผีออกใน ลาวเวียง ลาวครั่ง และมีการกันห้องในลาวโซ่ง แต่สิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงคือห้องผีจะยังเป็นเขตหวงห้ามของคนนอก ในบริบทของประเทศไทยปัจจุบันได้รับเอาศาสนาพุทธเข้ามาไว้ในเรือนด้วยจึงปรากฏว่ามีหิ้งพระ หรือโต๊ะหมู่บูชาควบคู่ไปกับการไหว้ผีเรือน

เรือนครัว แม่เตาไฟ ตั้งอยู่ท้ายเรือนติดกับขนแดด ในพื้นที่แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และ จ.เตียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม แม่เตาไฟยังคงเป็นแบบบุพกาล แต่ในบริบทอื่นๆ ได้ถูกปรับเปลี่ยนเป็นครัวแบบสมัยใหม่

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับตัวของที่ว่างภายในเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว

สภาพแวดล้อมของเรือน

หมายถึง ลักษณะการเกาะกลุ่มกันของหมู่บ้าน เส้นทางสัญจร และพื้นที่สาธารณะในชุมชน ล้วนก่อให้เกิดผลกระทบต่อการปรับเปลี่ยนที่ว่างภายในเรือนทั้งสิ้น จากการลงพื้นที่สำรวจภาคสนามพบว่า

- กลุ่มเรือนที่มีลานโล่งเชื่อมถึงกัน ความเชื่อและประเพณีที่เกี่ยวข้องกับเรือนและลานสาธารณะในชุมชนยังคงหลงเหลืออยู่
- เรือนที่ปลูกตามแนวขนานกับถนน พบในหมู่บ้านลาวพวน แขวงเชียงขวาง ที่ตั้งภายหลังการตัดถนนเนื่องจากการอพยพย้ายถิ่นฐานออกและกลับเข้ามาใหม่ทำให้ตัวเรือนต้องวางขนานอ้างอิงกับทางสัญจรหลัก ความเชื่อเกี่ยวกับทิศหัวนอนจึงเลื่อนลงหายไป

วิถีชีวิตที่เกี่ยวกับเรือน

การขยายตัวของจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ทำให้มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อกันเป็นห้องนอนเพิ่มขึ้น จากที่ตอมนอนรวมกันที่โถงกลาง อีกทั้งการรับเอาห้องน้ำมาเป็นองค์ประกอบหนึ่งของเรือนก็ทำให้ลักษณะของที่ว่างเปลี่ยนแปลงไป

การประกอบอาชีพเดิมส่วนใหญ่เป็นชาวนา มียุ้งข้าวสำหรับเก็บข้าวเปลือก ภายหลังมีการผลิตข้าวเป็นจำนวนมากอีกทั้งโรงสีรับข้าวเปลือกถึงท้องนาทำให้ยุ้งข้าวถูกลดความสำคัญลง ในบางพื้นที่เลิกใช้ยุ้งข้าวปรับมาเป็นห้องเก็บของ และทำทางเชื่อมกับตัวเรือนชั้นบน

ความเชื่อและประเพณีที่เกี่ยวกับเรือน

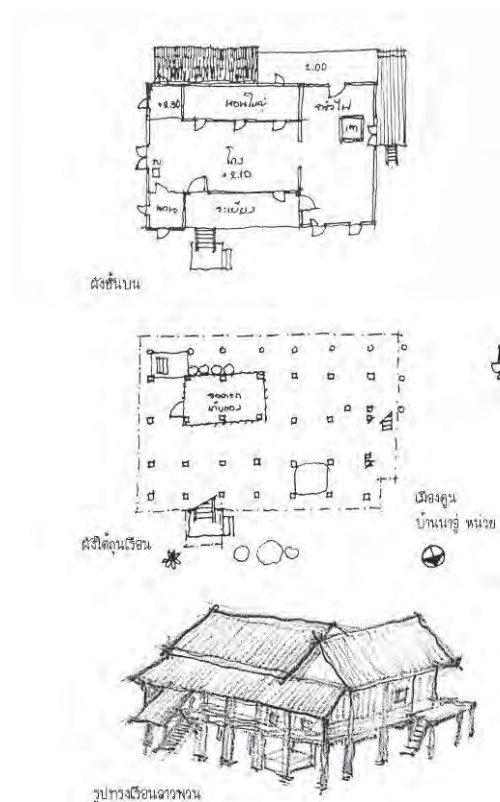
ความเชื่อที่ยังปรากฏเด่นชัดคือ ห้องผี การใช้ที่ว่างบนเรือนที่โปร่งโล่งนั้นสัมพันธ์กับความเชื่อพิธีกรรมที่รองรับจำนวนคนในชุมชนอย่างเด่นชัดในกลุ่มของไท-ลาวในประเทศไทย ซึ่งพิธีเสนเรือนหรือการไหว้ผีเรือนที่ต้องรวมคนทั้งหมู่บ้านมาไว้บนเรือนหรือโถงกลางเป็นพิธีกรรมที่ยังคงตกทอดมาถึงปัจจุบัน

สรุป

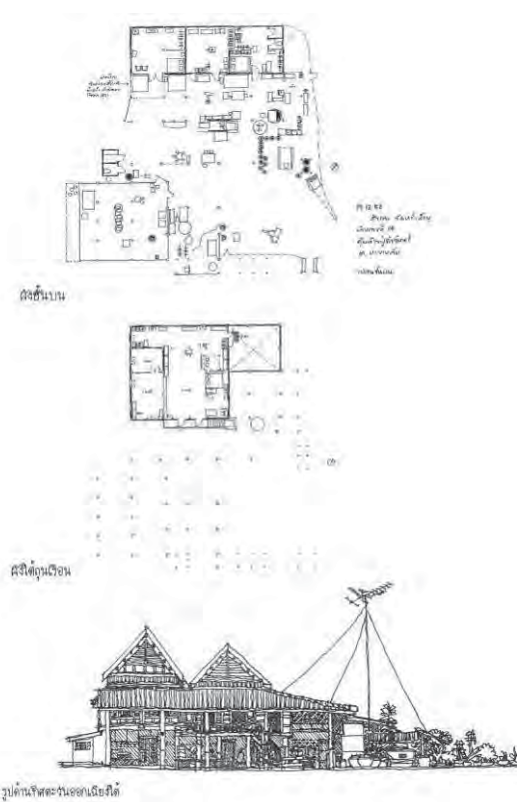
งานวิจัยนี้ต้องการค้นหว่า การปรับตัวทั้งในกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริบทดั้งเดิมในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประเทศเวียดนาม และในบริบทลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทยนั้นมีความเหมือน-ต่างของการใช้ที่ว่างภายในเรือนอย่างไร และปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ว่างภายในเรือน จากการค้นคว้าภาคเอกสาร การลงพื้นที่ภาคสนาม และการสัมภาษณ์เจ้าของเรือนกรณีศึกษาพบว่าลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นไท-ลาว ทั้งในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประเทศเวียดนาม และประเทศไทยเองนั้นต่างก็มีพลวัตและแนวทางการปรับตัวที่แตกต่างกันออกไป หากแต่ยังคงอัตลักษณ์ที่แสดงออกถึงความเชื่อที่เกี่ยวกับเรือน โดยสะท้อนออกมาอย่างชัดเจนในพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับการใช้ที่ว่างภายในเรือน

ข้อเสนอแนะ

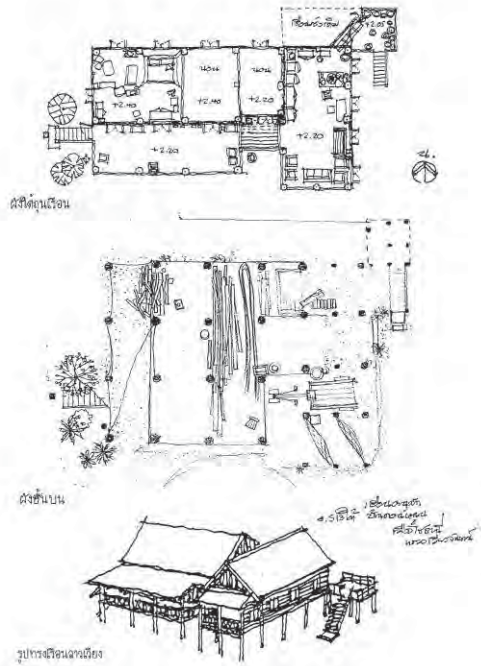
ผลการวิจัยข้างต้นประเมินจากการรวบรวมข้อมูลภาคสนามเป็นหลัก การนำข้อมูลภาคเอกสารที่ลงลึกในประเด็นของการสืบค้นถึงแบบแผนดั้งเดิมและประวัติศาสตร์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อมาวิเคราะห์เชื่อมโยงกับข้อมูลภาคสนามเป็นสิ่งที่ต้องทำในขั้นตอนต่อไป เพื่อการศึกษาเชิงเปรียบเทียบของการใช้ที่ว่างภายในเรือนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ให้เห็นมิติที่หลากหลายและครบถ้วนมากยิ่งขึ้น

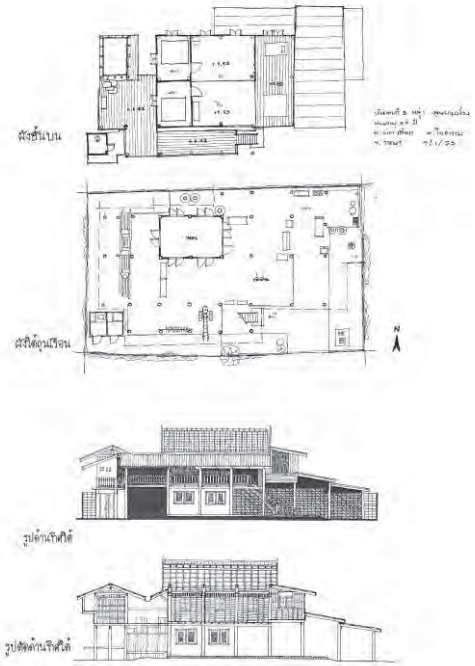
รูป 7-1 ลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นลาวพวน แขวงเชียงขวาง สปป.ลาว
ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม

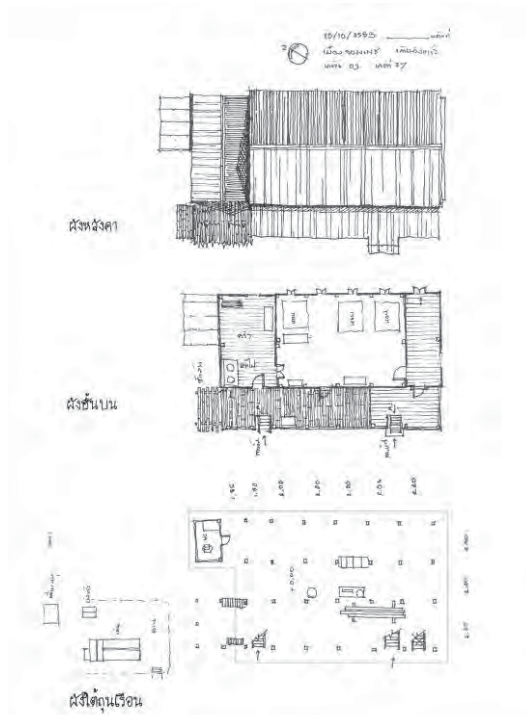
รูป 7-2 ลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นลาวพวน จ.สุพรรณบุรี ประเทศไทย
ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม

รูป 7-3 ลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นดินลาวเวียง นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว
ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม

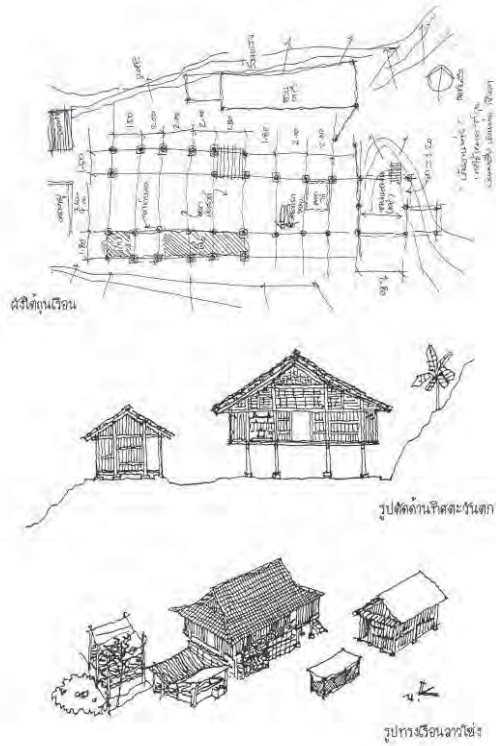
รูป 7-4 ลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นดินลาวเวียง จ.ราชบุรี ประเทศไทย
ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม

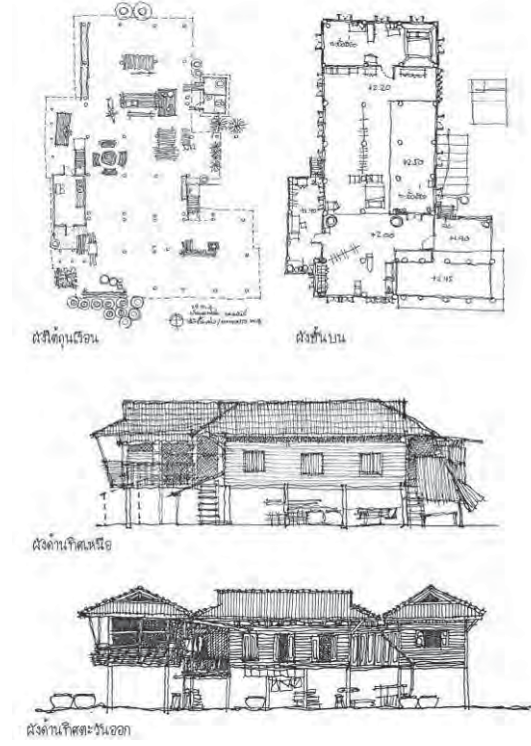
รูป 7-5 ลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นดินลาวครั้ง แขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว
ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม

รูป 7-6 ลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นดินลาวครั้ง จ.ชัยนาท ประเทศไทย
ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม

รูป 7-7 ลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นลาวโซ่ง
จ.เตียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม
ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม

รูป 7-8 ลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นลาวโซ่ง
จ.เพชรบุรี ประเทศไทย
ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม

ตอนที่ 2

ความสัมพันธ์ของที่ว่างกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว: ที่ว่างสาธารณะ ที่ว่างในและนอกเรือน

ที่มา

จากการศึกษาทบทวนเอกสารเกี่ยวกับความเป็นมาและประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาติพันธุ์ไท-ลาวในบริเวณภาคกลางของประเทศไทยพบว่า กลุ่มชนชาติพันธุ์ไท-ลาวทั้ง 4 กลุ่มในการศึกษาโครงการวิจัยหลัก เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ในตระกูลภาษาไท-กะได โดย ชาวลาวเวียงนั้นเป็นชื่อเรียกเฉพาะสำหรับกลุ่มชาวลาวที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์ ลาวพวนเป็นกลุ่มที่เคยอยู่แถบเมืองพวนเมืองเชียงขวาง และชาวลาวครั่ง เป็นกลุ่มชาวลาวที่มีถิ่นฐานเดิมที่เมืองภูคัง ส่วนลาวโซ่งหรือไทดำนั้นเป็นกลุ่มชนลาวที่มีถิ่นเดิมอยู่แถบลุ่มแม่น้ำดำและแม่น้ำแดง ในบริเวณสิบสองจุไทย เมืองแฉก (เดียนเบียนฟู) ประเทศเวียดนามปัจจุบัน⁸

กลุ่มชาวลาวถูกกวาดต้อนลงมาตั้งพื้นที่บริเวณลุ่มแม่น้ำภาคกลางตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้นด้วยเหตุผลความมั่นคงทางการเมืองและศึกสงคราม ในอดีตเคยตั้งชุมชนอยู่ริมสองฝั่งลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและลุ่มแม่น้ำสาขา เช่น แม่น้ำแม่กลอง ก่อนที่จะอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ตอนในของแผ่นดินของทั้งสองฝั่งน้ำ เนื่องจากในสมัยรัชกาลที่ 1 มีการอนุญาตให้ชาวมอญมาอยู่ริมแม่น้ำแม่กลองช่วงบ้านโป่งถึงโพธารามได้ ชาวลาวจึงพากันเคลื่อนย้ายไปอยู่ที่ตอน บริเวณลุ่มแม่น้ำภาคกลางมีชาวลาวหลายกลุ่มทั้งลาววน ลาวเวียง ลาวโซ่ง ลาวพวน และลาวครั่ง แต่ละกลุ่มจะตั้งชุมชนแยกกันอยู่ในกลุ่มของตนไม่ปะปนกัน⁹

การโยกย้ายบ้านเรือนมาสู่พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำภาคกลางของไทยซึ่งเป็นบริบทใหม่ที่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติแตกต่างจากถิ่นฐานเดิมเป็นอย่างมาก ทุกกลุ่มชาติพันธุ์จึงจำเป็นต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำเนินวิถีชีวิตต่อไปได้ อย่างไรก็ตามข้อมูลเบื้องต้นจากการลงสำรวจพื้นที่ชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวชี้ให้เห็นว่า ความเชื่อเรื่องผียังคงเป็นวัฒนธรรมร่วมที่โดดเด่นอย่างหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวลาวแม้ว่าจะมีการอพยพย้ายถิ่นฐานบ่อยครั้ง การนับถือผีนี้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวลาวเป็นอย่างมาก¹⁰

เห็นได้จากการผนวกเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับผี โดยเฉพาะผีบรรพบุรุษเข้าไปในการประกอบพิธีกรรม งานประเพณีวัฒนธรรม หรือแม้กระทั่งการดำรงชีวิตประจำวัน ซึ่งส่งผลสืบเนื่องไปถึงรูปแบบและการใช้ประโยชน์ของที่ว่างภายในชุมชน ดังนั้นในการศึกษาความสัมพันธ์เกี่ยวกับที่ว่างและวิถีชีวิต จึงจำเป็นต้องเกี่ยวเนื่องกับชุมชนที่ยังคงมีประเพณีพิธีกรรมการนับถือผีอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพื่อศึกษาการแปรเปลี่ยนและปรับใช้พื้นที่ว่างให้สอดคล้องกับบริบทของถิ่นฐานใหม่

จากการสำรวจภาคสนามในเบื้องต้นและการทบทวนวรรณกรรม พบว่า ชุมชนของกลุ่มชาวลาวเวียงแฉกบุรีรัมย์มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางกายภาพและทางสังคมวัฒนธรรมค่อนข้างมากเพื่อตอบสนองกับเงื่อนไขทางสังคมและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ประเพณีความเชื่อและวิถีการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมสูญหาย ลักษณะทางกายภาพของสิ่งปลูกสร้างปรับเปลี่ยนเป็นรูปแบบตามสมัยนิยม¹¹ ชุมชนลาวพวนในจังหวัดสุพรรณบุรีนั้นแม้จะมีหลักฐานทางกายภาพ เช่น ผังหมู่บ้านที่เก่าแก่ มีลักษณะของเรือน ยุงข้าว และเครื่องมือเครื่องใช้เกี่ยวกับการทำนาแบบดั้งเดิมให้เห็นอยู่บ้าง แต่สภาพทางสังคมและวิถีชีวิต วัฒนธรรม มีความเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสวัฒนธรรมหลักของไทย¹² แนวคิดของวิถีชีวิตและความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษที่มีผลสะท้อนสืบเนื่องไปสู่การแปรเปลี่ยนของรูปแบบและการใช้

ประโยชน์ที่ว่างนั้นไม่เหลือให้เห็นมากนักในชุมชนลาวพวน อัตลักษณ์ของเรือนพวนแบบดั้งเดิมยังคงความชัดเจนเฉพาะในส่วนพื้นที่ใช้สอยภายในเรือนเสียเป็นส่วนใหญ่ การคงเอกลักษณ์ไว้ภายในเรือนได้ค่อนข้างดีนี้คล้ายคลึงกับที่พบในเรือนลาวโซ่ง จากการลงสำรวจพื้นที่ในเบื้องต้นพบว่าชุมชนลาวโซ่งเมืองเพชรบุรียังสามารถสะท้อนแนวคิดวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม และรักษาวัฒนธรรมประเพณีไว้ได้ชัดเจนที่สุด พิธีกรรมเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อเรื่องผียังคงอยู่อย่างเข้มแข็ง แต่หากพิจารณาในเชิงความสัมพันธ์ของที่ว่างกับวิถีชีวิตประกอบไปด้วยแล้ว หลักฐานต่างๆ ที่ยังพอหลงเหลืออยู่ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของวิถีการดำเนินชีวิตที่มีต่อที่ว่างภายในเรือนลาวโซ่งแถบทั้งสี่ ซึ่งสอดคล้องกับบทสรุปของอาจารย์วีระ อินพัน ทั้ง ในการศึกษาเกี่ยวกับเรือนไทดำในไทยว่า เรือนไทดำมีความเป็นเรือนแห่งวิถีชีวิต มีความผูกพันของคนต่อเรือนอย่างแนบแน่น¹³ ซึ่งความสัมพันธ์ของชีวิตที่มีต่อเรือนในเชิงนี้ไม่ครอบคลุมขอบเขตของคำว่า ที่ว่าง ที่การวิจัยนี้ต้องการศึกษา ข้อมูลเบื้องต้นจากการลงสำรวจพื้นที่ชุมชนลาวครั้งจังหวัดชัยนาทพบว่า ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมของชาวลาวครั้งสะท้อนให้เห็นได้ผ่านองค์ประกอบเชิงกายภาพของหมู่บ้านที่เก่าและกลุ่มเรือนในระบบครอบครัวขยาย ชาวลาวครั้งมีการใช้พื้นที่ว่างภายนอกตัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ประจำวันโดยมากอยู่บริเวณที่ว่างใต้ถุนเรือน และภายนอกเรือนแทบทั้งสิ้น การใช้ประโยชน์ภายในเรือนหลักๆ เห็นเพียงยามเข้าครัว และยามนอนเท่านั้น

การศึกษาเบื้องต้นของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างนั้นพบว่า วัฒนธรรมของคนกลุ่มใหญ่ก็มีอิทธิพลอย่างมากต่อวัฒนธรรมของคนกลุ่มน้อย ดังจะเห็นตัวอย่างได้จากการปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตในหลายด้านเพื่อให้สอดคล้องกับกระแสสังคมหลักและวัฒนธรรมดั้งเดิมที่รากลึกลงไปของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวลาวเวียงและลาวพวนในประเทศไทย ซึ่งจะแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดจากกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่งและลาวครั้ง ที่มีการปรับตัวให้สอดคล้องกับกระแสวัฒนธรรมหลักของไทย แต่ไม่ได้ถูกกลืนไปโดยสิ้นเชิง อัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ยังมีความสำคัญและใกล้ชิดกับการดำรงชีวิตประจำวัน สืบเนื่องจากเหตุผลข้างต้นในการนี้งานวิจัยจึงได้กำหนดขอบเขตการศึกษาแบบแผนการดำเนินชีวิตและการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง ซึ่งจะช่วยให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของที่ว่างกับวิถีชีวิตที่สะท้อนสู่ลักษณะทางกายภาพของชุมชนได้

ผู้ใดคือลาวครั้ง?

ประวัติความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง

ลาวครั้ง ลาวคั้ง หรือลาวภูคัง หลากหลายชื่อที่ใช้เรียกขานกลุ่มชนชาติพันธุ์ลาวที่อาศัยอยู่ตอนกลางของประเทศไทย การอ้างถึงแหล่งที่มาของชาวลาวครั้งนั้น ยังไม่มีความแน่ชัดในแง่เอกสารหลักฐาน ข้อมูลที่อ้างตามหลักฐานโบราณทางประวัติศาสตร์จดหมายเหตุของสยามในช่วงรัชกาลที่ 2 ระบุว่า ชาวลาวครั้ง เป็นกลุ่มชนลาวที่อพยพมาจากเมืองภูคัง โดยภูคังเป็นหัวเมืองลาวที่อยู่ซ้ายของฝั่งแม่น้ำโขง แต่ก็มีได้มีระบุไว้ชัดเจนว่าเมืองภูคังนี้อยู่ที่ใดกันแน่¹⁴ ในขณะที่ข้อสันนิษฐานอีกทางหนึ่งเชื่อว่าภูคังเป็นเทือกเขาทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือในเขตอาณาจักรหลวงพระบาง ซึ่งน่าจะเป็นดินแดนดั้งเดิมของชาวลาวครั้ง¹⁵ นอกจากนั้นยังมีข้อสังเกตจากชื่อเรียกที่น่าจะมีที่มาจากคำว่า “ครั้ง” ที่ใช้สำหรับย้อมผ้า ซึ่งสอดคล้องกับเอกสารจดหมายเหตุของไทยในสมัยรัชกาลที่ 3 พศ. 2384 (จศ. 1203) เลขที่ 100 ที่กล่าวถึงการเกณฑ์ส่วยประเภทครั้งจากกลุ่มชาวลาวจากเมืองเพชรบูรณ์และเมืองเลย ข้อมูลดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกับแนวคิดทางภาษาศาสตร์ที่ชี้ให้เห็นว่าลาวครั้งมีสำเนียงพูดคล้ายคลึงกับคนในแถบจังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดเลย แขวงหลวงพระบาง¹⁶ และเมื่อสำรวจพื้นที่ศึกษาแล้วพบว่า กลุ่มชาวลาวครั้งในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำภาคกลางนั้น มีความชำนาญในเรื่องการทอผ้า และผ้าที่ทอส่วนใหญ่จะเน้นสีแดงโดดเด่น

เด่นโดยใช้วิธีย้อมด้วยครั่ง ซึ่งตรงกับเทคนิคการใช้สีย้อมผ้าจากธรรมชาติ เช่น การย้อมสีแดงจากครั่ง ที่พบในผ้าทอโบราณของหลวงพระบาง คาดว่าได้รับอิทธิพลมาจากภูมิปัญญาพื้นถิ่นในการใช้สีย้อมผ้าจากธรรมชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว ทางตอนเหนือของประเทศไทย¹⁷

ที่มาของชาวลาวครั่งในประเทศไทยที่พบจากเอกสารประวัติของท้องถิ่นและบทความต่างๆ เกี่ยวกับลาวครั่งจากหลายๆ แหล่ง ทั้งในหนังสือ บทความบนเว็บไซต์ รวมไปถึงการบอกเล่าเรื่องราวของผู้สืบเชื้อสายลาวครั่งในการลงพื้นที่ศึกษา เชื้อไปในทิศทางเดียวกันว่าบรรพบุรุษของชาวลาวครั่งในหลายจังหวัดภาคกลางของประเทศไทยนี้อพยพมาจากหลวงพระบาง¹⁸ จากการศึกษาทบทวนเอกสารวรรณกรรมเกี่ยวกับความเป็นมาและประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั่ง จึงทำให้สามารถสรุปกรอบแนวคิดของงานวิจัยนี้บนข้อสันนิษฐานว่าชาวลาวครั่งในประเทศไทยนั้น มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงมาจากรากเหง้าชาวลาวแขวงหลวงพระบางในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั่งในประเทศไทย

กลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั่งที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยในปัจจุบันนี้ เป็นผู้สืบเชื้อสายจากชาวลาวทั้งที่อพยพมาเองและถูกกวาดต้อนมาจากหลวงพระบางในช่วงศึกสงครามสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ชาวลาวครั่งมีการอพยพเคลื่อนย้ายบ้านเรือนกันหลายครั้งแต่ส่วนใหญ่จะกระจายอยู่ในภาคกลางและภาคเหนือของประเทศไทย การอยู่อาศัยในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 จะอยู่ในแถบจังหวัดนครชัยศรี (นครปฐม) สุพรรณบุรี และราชบุรี ต่อจากนั้นจึงมีการโยกย้ายมาอยู่แถบจังหวัดอุทัยธานีในภายหลัง ปัจจุบันชุมชนที่มีเชื้อสายลาวครั่งกระจายอยู่ทั้งในภาคกลางและภาคเหนือตอนล่าง ได้แก่ จังหวัดเพชรบูรณ์ กาญจนบุรี กำแพงเพชร ชัยนาท ตาก นครปฐม นครสวรรค์ พิจิตร พิษณุโลก ราชบุรี ลพบุรี สุโขทัย สุพรรณบุรี อุตรดิตถ์ และอุทัยธานี จากการรวบรวมจำนวนประชากรชาวลาวครั่งเมื่อ พ.ศ. 2538 ภายใต้โครงการแผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย โดยสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท ระบุว่ามีการตั้งถิ่นฐานกันอย่างหนาแน่น ในจังหวัดกำแพงเพชร สุพรรณบุรี นครปฐม และชัยนาท¹⁹ โดยในจังหวัดสุพรรณบุรี จะตั้งชุมชนอยู่ที่อำเภอดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก ส่วนในจังหวัดชัยนาทจะกระจุกตัวกันอยู่ที่อำเภอนาโพธิ์ และอำเภอนาโพธิ์

วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวลาวครั่ง

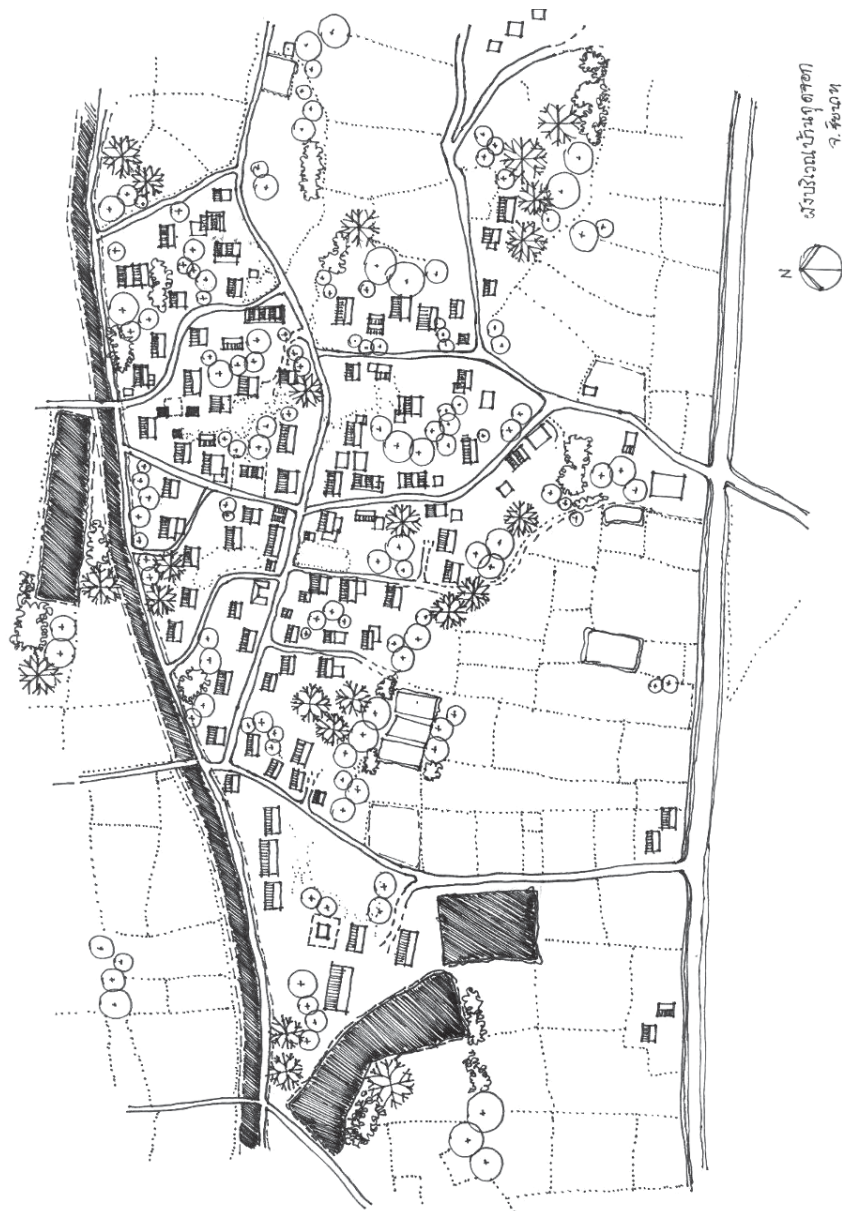
ชาวลาวครั่งมีภาษาและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง จากการศึกษาเอกสารประวัติศาสตร์พบว่าอาชีพหลักของชาวลาวครั่งในถิ่นฐานเดิมนั้นเน้นการหาของป่าล่าสัตว์และทำไร่เลื่อนลอย หลังจากอพยพมาอยู่ในประเทศไทยจึงเริ่มมีการลงหลักปักฐานถาวรขึ้น มีการทำเกษตรกรรมหาพื้นที่เพาะปลูกและทำนาเป็นอาชีพหลักมาจนปัจจุบัน ยามว่างจากทำนาก็ทำงานจักรสานและทอผ้า ผู้หญิงชาวลาวครั่งมีความชำนาญในการทอผ้ามาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ และสืบสานเทคนิคการย้อมด้วยสีธรรมชาติ การทอและการจักสานตลอดจนเฉพาะตัวที่เป็นเอกลักษณ์ของผ้าทอลาวครั่ง

ความเป็นอยู่ของชาวลาวครั่งจะเป็นระบบเครือญาติ ตามประเพณีดั้งเดิมเมื่อแต่งงานแล้วฝ่ายชายจะย้ายไปอยู่เรือนของฝ่ายหญิงในช่วงแรก และเมื่อฐานะดีขึ้นจะแยกครอบครัวออกมาอยู่เรือนหลังใหม่ในบริเวณใกล้เคียงกันและไม่มีการแบ่งอาณาเขตระหว่างกลุ่มเรือนที่ชัดเจน ตัวเรือนเป็นลักษณะเรือนพื้นถินยกใต้ถุนสูงจะพบยุงข้าวอยู่แถบทุกหลังคาเรือน โดยแยกห่างออกจากตัวเรือนหลัก ลักษณะวิถีชีวิตของชาวลาวครั่งมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับความเชื่อหลังความตาย หรือเรื่องผีบรรพบุรุษความเชื่อในเรื่องผีสอดแทรกเชื่อมโยงทั้งในงานประเพณีและการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับชีวิตตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บตาย ซึ่งสะท้อนไปสู่การใช้สอยพื้นที่ว่างที่ตอบสนองต่อกิจกรรมทางความเชื่อเหล่านั้นทั้งในการจัดวางผังหมู่บ้าน ผังบริเวณบ้าน หรือแม้กระทั่งผังเรือน

ลักษณะทางกายภาพและข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่การศึกษา

บริบทธรรมชาติ หมู่บ้านและวิถีชีวิตของชาวลาวครั่ง บ้านกุดจอก อำเภอนองมะโมง จังหวัดชัยนาท ประเทศไทย

ชุมชนลาวครั่งบ้านกุดจอกมีอายุการตั้งถิ่นฐานในบริเวณกุดจอกมาไม่ต่ำกว่า 120 ปี เนื่องจากมีแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี และมีระบบนิเวศน์อุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยดอกจอก ภายหลังจึงเรียกว่า กุดจอก ซึ่งกุดจอกนี้อยู่ใกล้กับแหล่งน้ำธรรมชาติอีกแห่งหนึ่งชื่อว่าห้วยขุนแก้ว มีต้นกำเนิดจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ไหลจากทิศตะวันตกไปทิศตะวันออก ไปบรรจบกับแม่น้ำมะขามเต่า(แม่น้ำท่าจีน) บริเวณ อ.วัดสิงห์ จ.ชัยนาท

รูป 7-9 : ผังหมู่บ้านกุดจอก อำเภอนองมะโมง จังหวัดชัยนาท
ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม โดย สุธิดา สัตยากร 3 กพ. 2554

ชุมชนบ้านกุดจอกประกอบไปด้วยกลุ่มชนจากหลากหลายชาติพันธุ์ ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ลาว
ครั้ง ลาวใต้ และชาวไทยเชื้อสายจีน ซึ่งแต่ละกลุ่มจะตั้งบ้านเรือนแยกจากกัน หมู่บ้านกุดจอกมีพื้นที่
ประมาณ 4 ตารางกิโลเมตร ลักษณะทางกายภาพของบริเวณที่อยู่อาศัยมีพืชพรรณปกคลุมค่อนข้าง
หนาแน่น และมีนาข้าวล้อมรอบ ปัจจุบันชาวบ้านนิยมใช้เส้นทางสัญจรหลัก 2 เส้นทางเข้าไปในหมู่บ้าน
และสามารถวนเป็นวงรอบได้ ทำให้การเข้าถึงพื้นที่ต่างๆภายในหมู่บ้านเป็นไปอย่างสะดวกสบาย โดย
ถนนหลักที่เข้าสู่หมู่บ้านนี้แยกมาจากถนนหลวงสาย 3213 ที่เชื่อมต่อมาจากตัวอำเภอเมืองชัยนาท (ดู
ภาพที่1) ซึ่งลักษณะถนนภายในหมู่บ้านเป็นถนนคอนกรีต แต่ยังคงใช้เส้นทางเดียวกับทางเกวียนเดิมที่คด
เคี้ยวตัดไปในกลุ่มเรือนกลุ่มต่างๆ และเชื่อมต่อออกไปยังทุ่งนาโดยรอบ การปรับปรุงสภาพถนนภายใน
หมู่บ้านจากถนนดินเป็นถนนคอนกรีตทำให้ต้องยกระดับถนนขึ้นสูงจากเดิมมาก ส่งผลให้ระดับถนนใหม่
กลายเป็นคันกันน้ำทำให้เกิดน้ำท่วมบ้านเวลาหน้าน้ำ ปัจจุบันทางการได้เริ่มทำการวางรางระบายน้ำแบบ
เปิดเพื่อระบายน้ำในหมู่บ้านออกไปยังห้วยขุนแก้ว มีการขุดลอกห้วยให้ลึกและกว้างขึ้นเพื่อระบายน้ำออก
จากหมู่บ้านได้อย่างรวดเร็ว

พื้นที่สาธารณะของชุมชนประกอบไปด้วย วัดศรีสโมสร โรงเรียนวัดศรีสโมสร และสถานี
อนามัยตั้งอยู่ใกล้กับปากทางเข้า-ออกหลักของหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านในบ้านกุดจอกเองและหมู่บ้าน
ใกล้เคียงสามารถมาใช้ได้สะดวก นอกจากนั้นป่าแหวหรือป่าช้าได้กลายเป็นป่าของชุมชนขนาดประมาณ
19 ไร่ และได้มีบทบาทเป็นป่าช้าเหมือนดังอดีต

สภาพเรือนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านเป็นเรือนพื้นดินยกใต้ถุนสูง และบางส่วนเป็นเรือนไม้ทรงไทย
หลังคาจั่วสูง มีการนำวัสดุสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการซ่อมแซมและต่อเติมเรือนเก่า เช่น การใช้เสาคอนกรีต
เพื่อช่วยค้ำยันเสาไม้เดิมที่เริ่มผุพัง การใช้คอนกรีตบล็อกเพื่อกั้นห้องเพิ่มเติมบริเวณใต้ถุนบ้าน ส่วนบ้านที่
สร้างใหม่มีการนำวัสดุสมัยใหม่มาใช้แทบทั้งสิ้น ได้แก่ เสาคอนกรีต ไม้เทียม และหลังคากระเบื้อง
นอกจากนี้ชาวบ้านเริ่มมีการขายที่ดินในหมู่บ้านและย้ายออกไปตั้งถิ่นฐานที่อื่น ส่วนใหญ่เจ้าของใหม่มักไม่
เห็นคุณค่าของเรือนพื้นดินแบบดั้งเดิมจึงมีการรื้อถอนบ้านเดิมทิ้งและปลูกสร้างบ้านใหม่ที่มีแบบตามสมัย
นิยม

บริบทธรรมชาติ หมู่บ้านและวิถีชีวิตของชุมชนพื้นถิ่นในแขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว

ลักษณะภูมิฐานของประเทศลาวส่วนใหญ่เป็นภูเขาสูง มีที่ราบลุ่มขนาดเล็กกระหว่างหุบ
เขา การคมนาคมส่วนใหญ่ใช้ทางน้ำเป็นเส้นทางหลัก แต่สามารถเดินทางได้ในบางช่วงของปีเท่านั้น
สำหรับการคมนาคมทางบกมีไม่เพียงพอ เนื่องจากข้อจำกัดทางด้านภูมิประเทศ ประชากรส่วนใหญ่คือ
“ลาวลุ่ม” เลือที่จะอาศัยในบริเวณที่ราบริมแม่น้ำโขงเพื่อประโยชน์ในการทำมาหากินอาชีพหลักของชาว
ลาวลุ่มคือการทำเกษตรกรรม โดยมีสัดส่วนมากถึงร้อยละ 80 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการปลูกข้าวและอีกร้อยละ
17 ทำ237อาชีพค้าขาย²⁰ หลังจากเสร็จสิ้นฤดูทำนาชาวบ้านก็หันมาทำงานหัตถกรรมสำหรับใช้ใน
ครัวเรือน เช่น ปั่นด้าย ทอผ้า จักสาน ตีเหล็ก ทำอุปกรณ์เกี่ยวกับการประมง

รูป 7-12 : ผังหมู่บ้านปากซีก แขวงหลวงพระบาง
 ที่มา: จากการสำรวจภาคสนาม โดย นกตล จันทวีระ 24 ตค. 2553

สภาพหมู่บ้านพื้นถิ่นที่สนใจศึกษาได้แก่ ปากน้ำอู ซึ่งมีทั้งหมด 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านเชียงแมน บ้านท่าม่วง บ้านช่างไห บ้านปากอู และบ้านปากซี ซึ่งอยู่ห่างจากบริบทเมืองของหลวงพระบางออกไปบริเวณริมแม่น้ำโขง และกึ่งแม่น้ำสาขา ทุกหมู่บ้านตั้งอยู่บนที่ราบเนินเขา ลักษณะบ้านเรือนเกาะกลุ่มกันริมแม่น้ำโขง โดยส่วนใหญ่วัดจะอยู่บนที่ราบที่สูงที่สุดของชุมชน มีทางเข้าหลักจากท่าหน้าเชื่อมต่อไปสู่กลุ่มบ้าน ภายในหมู่บ้านแบ่งส่วนต่างๆ ดังนี้ เขตทำนา-ทำไร่-ทำสวน เขตเลี้ยงสัตว์ เขตป่าช้า เขตวัด เขตหาของป่า ชาวบ้านยังมีการดำรงชีวิตแบบอิงธรรมชาติ มีความใกล้ชิดกับแม่น้ำ วิธีการทำมาหากินเปลี่ยนไปตามฤดูกาลน้ำขึ้นน้ำลงของแม่น้ำโขง

ความสัมพันธ์ของที่ว่างกับวิถีชีวิตของชาวลาวครั้ง ที่ว่างกับการทำมาหากินและชีวิตความเป็นอยู่

จากการสำรวจภาคสนามพบว่า การทำมาหากินหลักคือการทำนาในบ้านกุดจอกได้รับการสนับสนุนจากทางรัฐบาลให้เปลี่ยนจากการทำนาปีเป็นนาปรัง (2 ครั้งต่อปี) และใช้เครื่องจักรสมัยใหม่ที่ทำให้การเกี่ยวข้าวและส่งขายข้าวเปลือกสู่โรงสีของชาวนาง่ายและเร็วขึ้นกว่าสมัยก่อน ทำให้ประเพณีการลงแขกเกี่ยวข้าวของหมู่บ้านหายไป และส่งผลให้พื้นที่ยังฉางและลานตากข้าวมีบทบาทน้อยลงมาก

พื้นที่ได้ทุนซึ่งแต่เดิมเคยเป็นพื้นที่สำหรับการทอผ้าและจักสานเมื่อว่างเว้นจากฤดูเพาะปลูกได้เปลี่ยนไปเป็นพื้นที่พักผ่อน พบปะพูดคุย ทำกิจกรรมภายในครัวเรือน แต่ในปัจจุบันมีการสนับสนุนจากภาครัฐให้จับกลุ่มอาชีพจากภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในชุมชน เช่น กลุ่มทอผ้าพื้นเมือง กลุ่มจักสานไม้ไผ่ กลุ่มข้าวซ้อมมือ กลุ่มพิธีความเชื่อและการละเล่นตามประเพณี²¹ การจับกลุ่มอาชีพดังกล่าวส่งผลให้พื้นที่ได้ทุนเรือนและบริเวณพื้นที่ระหว่างเรือนหลักของแต่ละกลุ่มอาชีพกลายเป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะ

การแบ่งอาณาเขตพื้นที่ของบ้านแต่ละหลังของชาวลาวครั้งที่บ้านกุดจอกไม่ชัดเจน จากการสังเกตผังหมู่บ้านกลุ่มเรือนที่เป็นเครือญาติกันจะอยู่ในรั้วเดียวกัน และไม่มีรั้วกันระหว่างเรือนข้างเคียง มีเพียงแต่ไม้พุ่ม ที่ไม่สูงเกินระดับสายตาปลูกเป็นแนวรั้วอยู่บ้าง รั้วที่กั้นในระหว่างกลุ่มเรือนที่พบเห็นมีหลากหลายขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์และการใช้ประโยชน์ที่ว่างภายนอกและภายใน เช่น การทำรั้วไม้ไผ่ป้องกันจากสัตว์เลื้อยไม่ให้เข้ามาในเขตตัวบ้าน และมีการกั้นรั้วกำหนดอาณาเขตชัดเจนเฉพาะพื้นที่ที่ติดกับพื้นที่ว่างสาธารณะและถนนหลัก ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับการกำหนดขอบเขตพื้นที่ของหมู่บ้านในเขตหลวงพระบาง

จากการสำรวจหมู่บ้านพื้นถิ่นในหลวงพระบาง พบว่า การทำมาหากินมีการเปลี่ยนแปลงตามระดับน้ำขึ้นน้ำลง ระดับน้ำของแม่น้ำโขงในระหว่างฤดูฝนและฤดูแล้งมีความแตกต่างกันมากถึง 20 เมตร ในฤดูฝน ที่ระดับน้ำขึ้นสูงชาวบ้านจะทำอาชีพประมงเป็นหลัก ส่วนในฤดูแล้งจะใช้พื้นที่ริมแม่น้ำสำหรับเพาะปลูก

พื้นที่สำหรับการทำนาในหมู่บ้านพื้นถิ่นลดลงไปมาก เนื่องจากอิทธิพลจากการท่องเที่ยวของหลวงพระบางในฐานะเมืองมรดกโลก โดยเฉพาะบ้านเชียงแมนที่ตั้งอยู่บนที่ราบริมตลิ่งแม่น้ำโขงฝั่งตรงข้ามเมืองหลวงพระบาง ที่เปลี่ยนอาชีพจากการทำนามาสู่อาชีพค้าขาย ดังเห็นได้จากร้านค้าและบริการนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศที่กระจายตัวอยู่บนถนนทางเดินหลักของชุมชน ซึ่งแตกต่างอย่างชัดเจนจากบริเวณที่ถัดจากเขตท่องเที่ยว แม้จะอยู่ในชุมชนเดียวกันกลับพบว่าหมู่บ้านยังมีการใช้ประโยชน์เพื่อการพบปะสังสรรค์และ เลี้ยงสัตว์

ส่วนหมู่บ้านที่อยู่ห่างจากตัวเมืองหลวงพระบางการเปลี่ยนแปลงของที่ว่างภายในชุมชนที่เกิดอิทธิพลของการท่องเที่ยวยังไม่มากนัก จากการสำรวจพื้นที่บ้านม่วงแก้วและบ้านช่างไห พบว่า อาชีพหลัก

ของชาวบ้านยังคงเป็นการทอผ้า วิธีการทำมาหากินอื่นๆก็ยังคงพึ่งพาอาศัยธรรมชาติอยู่ ยังมีการทำสวนผักและทำไร่ ส่วนการทำนาจะลดลงมากเนื่องจากพบยุงข้าวหรือเฝ้าข้าวในหมู่บ้านเป็นจำนวนมากน้อยอย่างไรก็ตาม ชาวบ้านบางส่วนได้ปรับพื้นที่บริเวณเรือนของตนให้กลายเป็นร้านขายผ้าทอมือและเปิดพื้นที่ใต้ถุนสำหรับทอผ้าเพื่ออวดภูมิปัญญาพื้นถิ่นแก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้ ในหมู่บ้านยังมีอาชีพต้มเหล้าขายนอกเหนือไปจากการเพาะปลูกและทอผ้า

สำหรับหมู่บ้านที่การท่องเที่ยวยังเข้าไปไม่ถึง เช่น หมู่บ้านปากอูและบ้านปากซี วิถีชีวิตดั้งเดิมของคนในหมู่บ้านยังคงอิงกับธรรมชาติมาก ชาวบ้านส่วนใหญ่ยึดอาชีพเลี้ยงสัตว์และเกษตรกรรมเห็นได้จากพื้นที่นา พื้นที่ทำสวนผัก ทำไร่ข้าวโพดและปลูกธัญพืช รวมทั้งพื้นที่สวนครัว และเล้าหมู เป็ดไก่ ที่เป็นของตนเองในแต่ละบ้าน สำหรับบ้านปากอูมีการปรับใช้พื้นที่ว่างริมทางเข้าหลักของหมู่บ้านเป็นร้านค้าแผงลอยขายของที่ระลึกทั่วไป

เนื่องจากสภาพทางภูมิประเทศของหมู่บ้านริมโขงที่มีพื้นที่ราบจำกัด ทำให้มีการปรับพื้นที่เป็นขั้นบันไดเพื่อการอยู่อาศัยซึ่งเป็นการแบ่งอาณาเขตบ้านไปโดยปริยาย ส่วนพื้นที่สาธารณะมักใช้รวมกับบริเวณวัดซึ่งตั้งอยู่บนส่วนที่ราบขนาดใหญ่ที่สุดของหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้พื้นที่ลานวัด ศาลาวัด และพื้นที่ว่างใต้ต้นไม้ใหญ่ที่มีร่มเงาเป็นพื้นที่ในการพบปะสังสรรค์ของหมู่บ้าน สำหรับพื้นที่ใต้ถุนเรือนยังคงใช้เป็นพื้นที่พักผ่อนและพบปะพูดคุยในระดับเพื่อนบ้าน นอกเหนือไปจากการใช้งานในครัวเรือน เช่น ทำกับข้าว และเก็บของ พื้นที่ใต้ถุนเรือนจึงมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมต่อที่ว่างจากตัวเรือนไปสู่พื้นที่สาธารณะ

ความสัมพันธ์ของที่ว่างกับประเพณีและความเชื่อ

ชาวลาวครั้งมีความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่ต่างกับกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวอื่นๆมากนัก ความเชื่อในเรื่องผีที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวลาวครั้งเป็นอย่างมาก แท้จริงแล้วหมายถึง ผีบรรพบุรุษ มีทั้งผีเจ้านายและผีเทวดา โดยมีความเชื่อว่าผีเจ้านายเป็นเจ้าผู้เป็นใหญ่ในสมัยอดีตกาล หรือเป็นวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ส่วนผีเทวดาเป็นวิญญาณของรุกเทวดาที่เคยคุ้มครองบ้านเมืองหลวงพระบาง มีการสร้างศาลสำหรับผีเจ้านาย หรือเรียกว่า หอเจ้านาย ประจำอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน เพื่อเป็นการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจในการทำมาหากินและการดำเนินชีวิตสำหรับคนในชุมชน

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีนั้นมีการสืบทอดต่อมาจนกลายเป็นประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวลาวครั้ง ได้แก่ พิธีทำบุญกลางบ้าน พิธีสู่ขวัญ พิธีการเลี้ยงผีเจ้านาย ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ได้แก่ ประเพณีการเกิด การบวช การแต่งงาน และพิธีศพ นอกจากนี้จะเชื่อเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วชาวลาวครั้งยังนับถือศาสนาพุทธและมีประเพณีทางศาสนาเหมือนกับคนไทยส่วนใหญ่ทั่วไป ได้แก่ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีเข้าพรรษาและออกพรรษา การบรรพชา

ผังหมู่บ้าน พื้นที่ทางความเชื่อ และที่ว่างสาธารณะเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อที่ว่าง พบว่าสมัยโบราณลักษณะผังหมู่บ้านพื้นถิ่นของชาวลาวหลวงพระบางเคยมีหอผีบรรพบุรุษกลางหมู่บ้าน โดยมีลานดินโล่งเพื่อเป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมของคนในชุมชนถือเป็นพื้นที่ศูนย์รวมยึดเหนี่ยวจิตใจ แต่ในปัจจุบันพื้นที่ทางความเชื่อและพื้นที่บูชาผีบรรพบุรุษ ได้แก่ หอเจ้านายได้สูญหายไปจากชุมชนพื้นถิ่นหลวงพระบางส่วนใหญ่ เนื่องจากชาวลาวหลวงพระบางจำต้องละทิ้งระบบความเชื่อเรื่องผีซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบคอมมิวนิสต์ของประเทศลาวในสมัยอดีต โดยรัฐบาลลาวอนุญาตให้มีการสร้างวัดขึ้นทดแทนหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบสาธารณรัฐประชาธิปไตย²²

อย่างไรก็ดี แนวคิดในเชิงการวางผังหมู่บ้านมิได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมนักในเชิงความหมายของพื้นที่ วัดทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจแห่งใหม่ของคนในชุมชนยังคงปลูกสร้างบนพื้นที่บริเวณกลางหมู่บ้านเป็นหลัก รวมถึงการคงอยู่ของลักษณะของลานดินโล่งกลางหมู่บ้านเพื่อประกอบพิธีกรรมและทำกิจกรรมสาธารณะต่างๆ ภายในชุมชน จากการสำรวจภาคสนาม ณ หมู่บ้านพื้นถิ่นหลวงพระบาง พบว่าที่บ้านม่วงแก้วยังมีลักษณะของลานดินกลางหมู่บ้านอยู่ ส่วนในหมู่บ้านอื่นๆ ได้แก่ บ้านปากอู บ้านเชียงแมนบ้านปากซี้ และบ้านช่างไห มีการผนวกพื้นที่ลานกลางบ้านนี้เข้ากับลานวัด แม้ว่าลานดินกลางบ้านนี้และจะมีรายละเอียดของรูปแบบทางกายภาพและการกำหนดขอบเขตของพื้นที่แตกต่างกัน แต่ก็ยังทำหน้าที่เป็นลานประเพณีและกิจกรรมของคนในหมู่บ้านเอกเช่นในอดีต โดยมีทางเท้าเชื่อมต่อจากลานกลางบ้านไปยังบ้านเรือนและพื้นที่อื่นๆ โดยรอบหมู่บ้าน

บทบาทและลักษณะความเชื่อมโยงจากพื้นที่ภายในชุมชนสู่ลานกลางบ้านนี้ ยังคงเห็นได้อยู่ในชุมชนบ้านกุดจอก ตำแหน่งของลานกลางบ้านของชาวลาวครั้งกุดจอกถูกวางไว้บนพื้นที่กลางหมู่บ้าน รูปแบบทางกายภาพของ“ลานกลางบ้าน” มิใช่เป็นเพียงลานดินโล่งเหมือนที่หลวงพระบาง แต่มีองค์ประกอบที่หลากหลายมากขึ้นมีการสร้างตัวอาคารที่ทำการกองทุนหมู่บ้าน การศึกษานอกโรงเรียนระดับตำบล พื้นที่ออกกำลังกาย พื้นที่พบปะ และโทรศัพท์สาธารณะในบริเวณลานกลางบ้านนี้ กิจกรรมที่เกิดขึ้นที่ลานกลางบ้านของหมู่บ้านกุดจอกเห็นจะเป็นพิธีการที่เกี่ยวเนื่องกับการบริหารจัดการหมู่บ้านเสียเป็นส่วนใหญ่ คงเหลือแต่พิธีการทำบุญกลางบ้านช่วงเดือนหกเท่านั้นที่ยังใช้พื้นที่ลานกลางบ้านเป็นที่ประกอบพิธี เนื่องด้วยเหตุผลของทำเลที่ตั้งที่อยู่กึ่งกลางหมู่บ้านพอดีสามารถผูกโยงสายสัญญาณจากจุดที่ทำพิธีไปยังบ้านเรือนในชุมชนได้สะดวก ส่วนการประกอบพิธีกรรมประเพณีทางความเชื่ออื่นๆ ได้โยกย้ายไปใช้พื้นที่ว่างสาธารณะภายในบริเวณวัดเกือบทั้งหมด วัดจึงเป็นศูนย์กลางของชุมชนอีกแห่งหนึ่งที่ไม่ได้อยู่กลางหมู่บ้าน

เหตุที่วัดศรีสโมสรของบ้านกุดจอกมิได้ตั้งอยู่บนพื้นที่บริเวณกลางหมู่บ้านอย่างแท้จริงนั้น ผู้ใหญ่บ้านกุดจอกเล่าตามประวัติว่าชาวลาวครั้งมีการอพยพเคลื่อนย้ายเพื่อขยับขยายทำเลทำกิน จนมาพบพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์เหมาะสมแก่การทำนา ได้แก่ พื้นที่บริเวณกุดเข้และกุดจอก และพบวัดร้างในบริเวณเดียวกันนั้น จึงได้บูรณะปฏิสังขรณ์วัดขึ้นใหม่ในพื้นที่เดิม เรียกชื่อว่า วัดศรีสโมสร และตั้งชุมชนอยู่ริมกุดจอกเพื่อความสะดวกในการทำนา และใช้อุปโภคบริโภค วิธีการดำเนินชีวิตของชาวลาวครั้งที่มีวัดเป็นศูนย์กลางนี้จึงไม่ต่างกับชุมชนชาวลาวในแขวงหลวงพระบางนัก เนื่องจากชาวลาวครั้งที่มาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือศาสนาพุทธ ชาวลาวเมื่อโยกย้ายบ้านเรือนมาอยู่ในประเทศไทยช่วงแรกคาดว่ามีการปรับตัวเข้าวัดไทยก่อนแล้วจึงมีการสร้างวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนของตนในภายหลัง²³

ลักษณะเด่นทางกายภาพของพื้นที่ว่างที่สัมพันธ์กับประเพณีและความเชื่อเรื่องผีในชุมชนลาวครั้ง นอกจากสะท้อนชัดในพื้นที่อันเป็นศูนย์รวมยึดเหนี่ยวจิตใจ อันได้แก่ หอเจ้านายและวัด และพื้นที่ศูนย์กลางกิจกรรมประเพณี ได้แก่ ลานกลางบ้าน แล้วพื้นที่ทางความเชื่อที่ถือเป็นอีกลักษณะเด่นในระดับการวางผังหมู่บ้าน คือ ป่าแฮ่ว หรือป่าช้า สำหรับผู้ที่ตายโหงหรือตายแบบผิดปกติ ชาวลาวครั้งจะไม่นำศพเข้าบ้าน แต่จะนำไปฝังไว้ที่ป่าแฮ่วนี้ จากการสอบถามชาวบ้านในชุมชนลาวครั้งบ้านกุดจอก พบว่ามีการกล่าวอ้างถึงการสร้างศาลสำหรับผีเจ้านายหรือที่เรียกว่าหอเจ้านายในอดีต แต่ไม่สามารถระบุได้ว่าอยู่ที่ใดกันแน่ สำหรับพื้นที่ป่าแฮ่ว หรือ ป่าช้า นั้นอยู่ทางจากหมู่บ้านไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ในตำแหน่งกึ่งกลางทางระหว่างบ้านกุดจอกและบ้านเนินขามซึ่งเป็นชุมชนลาวครั้งเหมือนกัน เพราะในอดีตมี

การใช้พื้นที่ป่าแล้วร่วมกัน แต่ในปัจจุบันนิยมใช้วิธีการเผาและประกอบพิธีศพตามพิธีทางศาสนาพุทธ บทบาทของป่าแล้วในฐานะป่าช้าจึงสูญหายไปโดยปริยาย

ผังบริเวณเรือนกลุ่มเรือนและพื้นที่ว่างระหว่างเรือนที่สัมพันธ์กับประเพณีความเชื่อ เรื่องผีบรรพบุรุษ

ชาวลาวครั้งให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ของเครือญาติอย่างแน่นแฟ้น เมื่อมีประเพณี พิธีกรรมที่สำคัญ สมาชิกในครอบครัวจะมาร่วมและช่วยงานกันทุกคน พื้นที่ใต้ถุนเรือนที่เชื่อมต่อสู่พื้นที่ว่างภายนอกบริเวณรอบตัวเรือนจึงมีบทบาทสำคัญมาก ดังที่พบในการลงพื้นที่ศึกษา ณ บ้านเชียงแมน แขวงหลวงพระบาง ซึ่งแม้จะมีลักษณะสัณฐานของหมู่บ้านที่เกาะตัวตามยาวสองฟากถนนที่ขนานไปกับลำน้ำโขง แต่ยังคงเห็นลักษณะทางกายภาพของความเป็นกลุ่มเรือนอยู่บ้าง ส่วนใหญ่ตัวเรือนมีการต่อเติมพื้นที่ใต้ถุนตามที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก แต่ยังคงมีการใช้พื้นที่รอบบริเวณเรือนและพื้นที่ว่างระหว่างเรือนเพื่อประกอบกิจกรรมประเพณี เช่น งานพิธีศพ ที่มักจะตั้งศพอยู่ชั้นล่างภายในเรือนของตนเอง และใช้พื้นที่ต่อเนื่องไปยังบริเวณพื้นที่ว่างรอบตัวเรือนที่เป็นลานดิน บางครั้งมีการขยับขยายเชื่อมโยงไปสู่ถนนหลักอันเป็นพื้นที่สาธารณะ

เนื่องจากเงื่อนไขทางด้านสังคมและสภาพแวดล้อมที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในบริบทประเทศไทย จึงทำให้ประเพณีและวัฒนธรรมบางส่วนในชุมชนชาวลาวครั้งบ้านกุดจอกเจือจางลง หรือมีการปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับยุคสมัยมากขึ้น งานพิธีศพจึงไม่นิยมตั้งศพที่เรือนของตนเองเหมือนในอดีต ในปัจจุบันชาวบ้านนิยมตั้งศพและจัดงานพิธีในพื้นที่สาธารณะของหมู่บ้าน ศาลาวัดมากกว่า ด้วยเหตุผลในเรื่องการรองรับแขกคนได้มากและความสะดวกในการเข้าถึงมากกว่า พื้นที่ว่างรอบบริเวณเรือน กลุ่มเรือน และพื้นที่ว่างระหว่างเรือนจึงลดบทบาทลงไปเกือบหมดสิ้นสำหรับงานประเพณีและกิจกรรมสาธารณะ อย่างไรก็ตามพื้นที่ภายนอกระหว่างกลุ่มเรือนนี้ยังคงผูกพันอย่างมากกับกิจกรรมการทำมาหากินและชีวิตความเป็นอยู่ประจำวันดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทวิเคราะห์เรื่องที่ว่ากับการทำมาหากินและชีวิตความเป็นอยู่

ความแปรเปลี่ยนและปัจจัยที่ส่งผลต่อความแปรเปลี่ยนของที่ว่า

จากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งก็ไม่ต่างไปจากกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวอื่นๆ ที่มีการปรับตัวชีวิตความเป็นอยู่หลายประการเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและบริบทในปัจจุบัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ได้สะท้อนส่งผลไปสู่บทบาทและการใช้ประโยชน์ของที่ว่าอย่างมาก พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องผีหลายอย่างเลือนรางและถูกแทนที่ด้วยพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ทำให้วัดเป็นสถานที่หลักสำหรับประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อต่างๆ พื้นที่ทางความเชื่อ เช่น หอเจ้านาย และป่าแล้ว สูญหายไป อย่างไรก็ตาม แม้ว่าวิถีปฏิบัติในการดำรงชีวิตและพิธีกรรมบางอย่างจะปรับเปลี่ยนไป แต่การนับถือผีอย่างแน่นแฟ้นและนับถือพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดนี้ ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวรวมทั้งลาวครั้ง ยังรักษาขนบประเพณี พิธีกรรมที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยอดีตได้ และยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวลาวต่างผูกพันกันและยังดำรงวัฒนธรรมดั้งเดิมอยู่ได้จนทุกวันนี้²⁴

นอกจากนี้นโยบายการปกครองและกระแสการพัฒนาเมืองมีผลต่อค่านิยมและรูปแบบการดำเนินชีวิตด้วยเช่นกัน การพัฒนาระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการเป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมการใช้ชีวิต เมื่อได้ลงสำรวจชุมชนพื้นถิ่นทั้งในหลวงพระบางและในประเทศไทย องค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนที่สะดุดตาอย่างมาก นอกจากบ้านคอนกรีตบล็อกแบบสมัยใหม่ที่ถอดแบบมาจาก

บ้านจัดสรรในเมืองแล้ว อีกสิ่งหนึ่งคืองานรับสัญญาณดาวเทียมที่มีอยู่แทบทุกหลังคาเรือน สะท้อนให้เห็นว่าโทรทัศน์ที่มีอิทธิพลอย่างมากในการแทรกซึมค่านิยมสมัยใหม่ภายใต้กระแสทุนนิยมตามอย่างเมืองใหญ่ ทำให้ผู้สืบเชื้อสายลาวครั้งรุ่นหลังมองข้ามรูปแบบความสำคัญของภูมิปัญญาดั้งเดิมไป

วิถีชีวิตชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งบ้านกุดจอกและหมู่บ้านพื้นถิ่นในหลวงพระบางนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางคล้ายๆ กัน แต่การเปลี่ยนแปลงที่มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนของที่วางในบริบทประเทศไทยนั้นค่อนข้างรวดเร็วและก้าวกระโดดกว่ามาก ซึ่งส่งผลมาจากนโยบายส่งเสริมการเกษตรกรรม การพัฒนาระบบการจัดการน้ำ และการทำนาปรัง รวมไปถึงการส่งเสริมนโยบายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน ปัจจัยเหล่านี้ก่อให้เกิดการปรับตัวครั้งใหญ่ของชุมชนชาวลาวครั้ง ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนทั้งในเชิงองค์ประกอบทางกายภาพ บทบาทหน้าที่ การใช้ประโยชน์ คุณค่า และความหมายของที่วางในชุมชน โดยส่วนใหญ่มุ่งหวังให้สนองตอบต่อความต้องการในแง่ความสะดวกสบายและทันสมัยมากขึ้น

บทสรุป

การย้ายถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาว จากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมาสู่พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำภาคกลางของไทย ซึ่งเป็นบริบทใหม่ที่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติแตกต่างจากถิ่นฐานเดิมเป็นอย่างมาก ทุกกลุ่มชาติพันธุ์จำเป็นต้องมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทใหม่ อย่างไรก็ตาม กลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวก็ได้ปรับตัวตามกระแสวัฒนธรรมหลักไปเสียหมด โดยเฉพาะชาวลาวครั้งที่ยังสามารถสืบสานรูปแบบวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมอยู่ได้ค่อนข้างดี ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษยังคงเป็นวัฒนธรรมที่โดดเด่นและมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตมาก เห็นได้จากการผนวกแนวความเชื่อเรื่องผีเข้ากับวิถีการทำมาหากินและความเป็นอยู่ ซึ่งส่งผลสืบเนื่องไปถึงรูปแบบและการใช้ประโยชน์ของที่วาง

การศึกษาความสัมพันธ์ของที่วางกับวิถีชีวิตที่สะท้อนสู่ลักษณะทางกายภาพของชุมชนลาวครั้งทำให้เห็นถึงการแปรเปลี่ยนและปรับใช้พื้นที่วางที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมในบริบทใหม่ในหลายระดับ ตั้งแต่พื้นที่ภายในเรือนและใต้ถุนเรือน ที่วางภายนอกและพื้นที่วางระหว่างเรือนในระดับผังบริเวณ ไปจนถึงที่วางสาธารณะในระดับผังหมู่บ้าน

อย่างไรก็ตาม ผังชุมชนของชาวลาวครั้งทั้งที่หลวงพระบางและที่บ้านกุดจอก จังหวัดชัยนาท ยังคงมีองค์ประกอบที่คล้ายคลึงกัน คือ มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนและมีลานกลางบ้าน ซึ่งแม้ว่ารูปลักษณะและองค์ประกอบทางกายภาพของที่วางดังกล่าวจะแตกต่างกันอย่างไร แต่ก็ยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับชุมชนอันสะท้อนความหมายของการอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิดในขณะเดียวกัน ลักษณะของสังคมแบบเครือญาติยังคงเข้มแข็งในชุมชนลาวครั้ง อันเห็นได้จากลักษณะทางกายภาพของการจัดวางผังบริเวณเรือนและกลุ่มเรือน

การปรับตัวเข้าสู่บริบทใหญ่ทางสิ่งแวดล้อมและสังคมไทย ทำให้ชุมชนลาวครั้งบ้านกุดจอกปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติในการทำมาหากินและรูปแบบประเพณีหลายส่วน พื้นที่วางภายในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในแง่บทบาทความสำคัญและการใช้ประโยชน์ ส่งผลไปถึงความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของที่วางการรับนโยบายทางการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาให้ชุมชนเป็นแหล่งเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในปี 2554 นี้เป็นการปรับตัวครั้งใหญ่อีกครั้งของชุมชนลาวครั้งบ้านกุดจอก ที่จะสอดแทรกบทบาทความเป็นพื้นที่สาธารณะให้กับที่วางใต้ถุนเรือนและที่วางภายนอกบริเวณกลุ่มเรือนทำให้เกิดความซับซ้อนในเชิงคุณค่าและความหมายของที่วางมากยิ่งขึ้น

ตอนที่ 3

ศรัทธาวิวัฒน์ในกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่ง

วิวัฒนาการความศรัทธาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่ง

การศึกษาวิวัฒนาการความศรัทธาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่ง เพื่อค้นหาความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกับระบบนิเวศวิทยาของแต่ละบริบทในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน และเพื่อค้นหาว่าสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างนี้ได้แปรเปลี่ยนไปตามวิวัฒนาการของความศรัทธาอย่างไรบ้างนั้น แบ่งช่วงเวลาของการศึกษาออกเป็นสามระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ช่วงเวลาของการตั้งถิ่นฐานในแคว้นสิบสองจุไทย เมืองแกง (ก่อนปี พ.ศ. 2321 หรือประมาณก่อน 200 ปีที่ผ่านมา) ปัจจุบันนี้กลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่งยังคงปักหลักอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นบนถิ่นฐานเดิมเป็นเวลานานกว่า 2,000 ปีมาแล้ว แม้ว่าชนกลุ่มนี้จะเพียงชนกลุ่มน้อยของเมืองเดียนเบียน ประเทศเวียดนามก็ตาม แต่สำหรับการวิถีชีวิตของชนกลุ่มนี้ยังคงดำรงอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ไม่แปรเปลี่ยน กล่าวคือลาวโซ่งหรือชาวไทดำมีความเชื่อที่แตกต่างไปจากคนไทยเผ่าอื่นๆ คือไม่ได้มีการนับถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำ มีแต่การนับถือผีเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ในที่นี้หมายถึงผีบ้าน ผีเรือน ผีป่า และผีบรรพบุรุษ

ข้อมูลจาก IDO Travellers : E-Magazine, www.idotravellers.com, ปีที่ 1 ฉบับที่ 4 ตุลาคม 2551 ความว่า ทุกวันนี้ชาวไทดำยังเคารพยำเกรงในสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งผืนนาและสายน้ำ พวกเขา ยังคงส่งสอนลูกหลานให้จดจำและระลึกถึงบุญคุณของผืนน้ำและผืนนา ตามสุภาษิตที่ว่า “ได้กินข้าวอย่าลืมเสียนา ได้กินปลาอย่าลืมเสียน้ำ” คำว่าเสียนา และเสียน้ำ หมายถึงผืนนาและผืนน้ำ

รูป 7-13 : สภาพแวดล้อมเมืองเดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม

ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม ธ.ค. 2553 เดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนาม

เอื้อเฟื้อภาพโดย : รองศาสตราจารย์วีระ อินพันทัง

ระยะที่ 2 ช่วงเวลาของการตั้งถิ่นฐานในชุมชนหมู่บ้านหนองปรัง ตำบลหนองปรัง อำเภอยะย้อย จังหวัดเพชรบุรี (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2321 จนถึงปัจจุบัน หรือประมาณ 200 ปีที่ผ่านมา) ตลอดระยะเวลาของการตั้งถิ่นฐานอยู่บนดินแดนของประเทศไทย ชาวโชนังยังคงรักษาวัฒนธรรมของตนไว้ได้อย่างตั้งมั่น เช่น การแต่งกาย ภาษา และพิธีกรรมต่างๆ ที่ถือปฏิบัติกันมาอย่างเคร่งครัด แต่ถึงอย่างไรก็ตาม การอยู่อาศัยท่ามกลางสังคม วัฒนธรรม และประเพณีที่มีความเชื่อและเคารพศรัทธาในศาสนาพุทธทำให้ชาวโชนังได้มีการปรับตัวที่จะเรียนรู้และถือปฏิบัติตามด้วยเช่นกัน ประกอบกับข้อสันนิษฐานที่ว่า ช่วงสมัยรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2401) ได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการสร้างอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา (เขาวิ้ง) จังหวัดเพชรบุรี ในครั้งนั้นได้มีการเกณฑ์กำลังลาวโชนังไปช่วยสร้างวัดด้วย ซึ่งก็น่าจะได้รับอิทธิพลมาไม่มากนัก

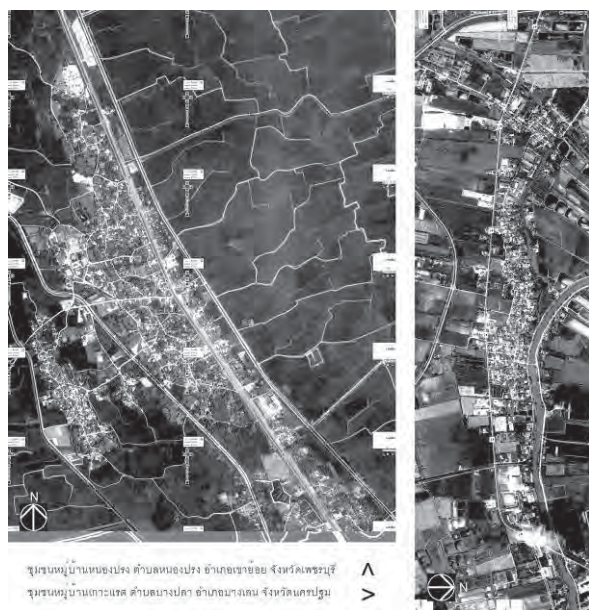
ข้อมูลจาก สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) (อพช.) เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2548 จากบทสัมภาษณ์ นายพนัส ล้วนเมือง กำนันบ้านหนองปรัง จังหวัดเพชรบุรี ความว่า

“ปู่ตายายเคยเล่าให้ฟังว่า เมื่อมาถึงเมืองเพชรบุรี ประมาณปี พ.ศ. 2322 ได้อพยพจากบ้านท่าแร่มาอยู่ที่บ้านหนองปรัง จ.เพชรบุรี จนถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่วิถีชีวิตของชาวไทยทรงดำบ้านหนองปรังมีวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจากแหล่งที่อยู่เดิมของพวกเรา ตั้งแต่การทำไร่ ทำนา ถือเป็นอาชีพหลักของชาวไทยทรงดำ ส่วนวิถีชีวิตด้านอื่นๆ เช่น เรื่องเครื่องนุ่งห่ม การแต่งกาย ภาษา วัฒนธรรม ยังคงรักษาและสืบทอดจากบรรพบุรุษมาจนถึงปัจจุบัน แต่พวกเราเริ่มมามีวัฒนธรรมใหม่เกิดขึ้น โดยการนับถือศาสนาพุทธควบคู่กับการนับถือผีบรรพบุรุษ จากเมื่อก่อนจะนับถือผีบรรพบุรุษอย่างเดียว”

นอกเหนือจากศาสนาพุทธแล้ว ในช่วงเวลาประมาณเมื่อ 20 ปีก่อน มีครอบครัวหนึ่งซึ่งนับถือศาสนาคริสต์ได้เข้ามาอยู่อาศัยและเผยแผ่ศาสนาให้กับชุมชนอย่างจริงจัง ด้วยการสร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของศาสนาคริสต์ไว้คอยให้การสนับสนุนรับเลี้ยงดูและให้การศึกษาอบรมและเผยแผ่หลักคำสอนของศาสนาตั้งอยู่ในหมู่ 3 ของชุมชนหมู่บ้านหนองปรัง ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาเมื่อมีอยู่ 5 ครอบครัวได้ทำพิธีรับ “บัพติศมา” (Baptism) คือการละทิ้งความเชื่อเก่าและเข้าเป็นสมาชิกของศาสนาคริสต์อย่างสมบูรณ์ ดังนั้นทั้ง 5 ครอบครัวลาวโชนังจึงไม่มีการประกอบพิธีกรรมแบบเดิมอีกต่อไป ในปัจจุบัน “มิชชันนารี” (Missionary) คือ กลุ่มองค์กรทางศาสนา ที่ทำงานเพื่อเผยแผ่ศาสนา และเปลี่ยนใจผู้คนให้**เข้ารีต** รวมถึงได้ทำการบุกเบิกสร้างคริสตจักร ในบริเวณศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หมู่ที่ 3 ซึ่งกำลังดำเนินการก่อสร้างอยู่นั้น ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า “เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2553 ที่ผ่านมา มีการทำพิธีศพของชาวคริสต์ แต่ในขณะนั้นยังไม่มีสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา จึงไปขอท่านเจ้าอาวาสวัดหนองปรังใช้สถานที่ประกอบพิธีศพ ซึ่งเจ้าอาวาสได้อนุญาตให้มีการใช้สถานที่ภายในวัดได้ เหตุการณ์ดังกล่าวสร้างความประทับใจแก่ชาวคริสต์เป็นอย่างมาก²⁵

จากการศึกษาข้อมูลที่ผ่านมาพบ วิวัฒนาการความศรัทธาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโชนังในชุมชนหมู่บ้านหนองปรัง จังหวัดเพชรบุรี มีการปรับตัวไปตามสังคม และวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น ด้วยการรับเอาวัฒนธรรมทางความเชื่อและความศรัทธาทั้งจากศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์นำมายึดถือปฏิบัติ โดยยังคงรักษาวัฒนธรรม

ความเชื่อดั้งเดิมของตนเอาไว้เกี่ยวกับการนับถือผีบรรพบุรุษ จึงนับเป็นการผสมผสานวัฒนธรรมความเชื่อและความศรัทธาอันหลากหลายของคนในชุมชนอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน

รูป 7-14 : ภาพถ่ายทางอากาศแสดงที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนหมู่บ้านหนองปรัง จังหวัดเพชรบุรี และที่ตั้งถิ่นฐานชุมชนหมู่บ้านเกาะแรต จังหวัดนครปฐม
ที่มา : แผนที่ภาพถ่ายดาวเทียมดิจิตอล / www.pointasia.com

รูป 7-15 : แผนที่แสดงการแบ่งเขตการปกครองชุมชนหมู่บ้านหนองปรัง จังหวัดเพชรบุรี และชุมชนหมู่บ้านเกาะแรต จังหวัดนครปฐม
ที่มา : ปรับปรุงจากแผนที่ภาพถ่ายดาวเทียมดิจิตอล / www.pointasia.com

ระยะที่ 3 ช่วงเวลาของการตั้งถิ่นฐานในชุมชนหมู่บ้านเกาะแรต ตำบลบางปลา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2440 จนถึงปัจจุบัน หรือประมาณ 100 ปีที่ผ่านมา) นับตั้งแต่มีการย้ายที่ตั้งถิ่นฐานจากจังหวัดเพชรบุรีมายังจังหวัดนครปฐม ในเขตพื้นที่หมู่ 11 และหมู่ 12 ในปัจจุบัน ก่อนจะมีการขยับขยายตัวของชุมชนออกไปจากหมู่ 11 เป็นหมู่ 13 และ 14 จากหมู่ 12 เป็นหมู่ 15 ชาวลาวโซ่งได้นำเอาวัฒนธรรมที่ได้แปรเปลี่ยนเป็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อผีบรรพบุรุษแบบดั้งเดิมกับการเคารพและศรัทธาในศาสนาพุทธติดตัวมาด้วยจากถิ่นฐานเดิมจังหวัดเพชรบุรี ข้อมูลสำคัญประการหนึ่งเกี่ยวกับการศึกษาพระธรรมของชาวลาวโซ่งคือ การเข้าประกอบพิธีกรรมสำคัญทางศาสนาด้วยการบวชพระ เมื่อลาวโซ่งรุ่นแรกเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชนหมู่บ้านเกาะแรต และได้เข้าพิธีบวชพระที่ วัดบางปลา (พ.ศ. 2274) ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านคนไทยซึ่งอยู่ห่างออกไปจากชุมชนที่อาศัยอยู่ก่อนจะมีวัดตั้งอยู่ในชุมชนเป็นวัดแรกชื่อว่า วัดเกาะแรต (ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 4 สิงหาคม 2482) หลังจากนั้นลาวโซ่งรุ่นต่อๆ มาจึงเข้าพิธีบวชพระที่วัดแห่งนี้มาโดยตลอด ปัจจุบันนี้นอกจากวัดเกาะแรตจะมีเจ้าอาวาสเป็นลาวโซ่งมาหลายต่อหลายรุ่นแล้ว ในชุมชนหมู่บ้านเกาะแรตยังคงมีวัดตั้งอยู่อีกมากมาย ได้แก่ วัดดอนยอ (พ.ศ. 2482) วัดศรีประชาพัฒนาราม (พ.ศ. 2528) วัดลาดสะแก (ไม่มีประวัติที่ชัดเจน) ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นวัดที่ลาวโซ่งใช้ประกอบประเพณี และพิธีกรรมทางศาสนาควบคู่ไปกับการเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษของตน ด้วยการผสมผสานพื้นที่ “ป่าเฮ่ว” ซึ่งเป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมส่งวิญญาณตามความเชื่อดั้งเดิม ให้ตั้งอยู่ในพื้นที่บริเวณวัด เนื่องจากการประกอบพิธีศพของลาวโซ่งได้มีการปรับเปลี่ยนไปจากเดิม ด้วยการผสมผสานพิธีศพของศาสนาพุทธเข้าไว้ด้วยกัน²⁶

ความศรัทธากับความสัมพันธ์เชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมชาติพันธุ์

จากวิวัฒนาการความศรัทธาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่งนับตั้งแต่การตั้งถิ่นฐานอยู่ในถิ่นกำเนิด แคว้นสิบสองจุไทย เมืองแก่ง มาจนถึงการตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชนหมู่บ้านหนองปรัง จังหวัดเพชรบุรี เมื่อประมาณ 200 ปีที่ผ่านมา และการขยายขยายการตั้งถิ่นฐานมาสู่ชุมชนหมู่บ้านเกาะแรด จังหวัดนครปฐม หรือประมาณ 100 ปีที่ผ่านมา วิถีแห่งความศรัทธาได้สร้างสรรค์สิ่งที่เรียกว่า “สิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง” ซึ่งหมายถึงการจัดการ “พื้นที่” ตามความต้องการของสังคมและวัฒนธรรมความศรัทธา ผสานไปกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ที่มีลักษณะแตกต่างกันไปตามแต่ละบริบท

แต่เดิมวัฒนธรรมความเชื่อของลาวโซ่งจะมีการ “นับถือผี” และความเชื่อเรื่อง “ขวัญ” เป็นอย่างมาก เพราะเชื่อว่าสิ่งต่างๆ อยู่ภายใต้อำนาจของผีและสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นเทพยดาที่คอยให้ความคุ้มครองพิทักษ์รักษาหรืออาจให้โทษ สำหรับ “ผีเฮือน” หรือ “ผีเรือน” คือผีบรรพบุรุษ เปรียบประดุจดั่งศาสนาประจำตัวและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ หากทำสิ่งที่ไม่ดีจะเป็นการ “ผิดผี” ผีเรือนอาจจะลงโทษได้ การแบ่งประเภทของผีตามลำดับความสำคัญและความเชื่อของลาวโซ่ง สามารถจำแนกได้ดังนี้

1. ผีแถนหรือผีฟ้า ตามความเชื่อของลาวโซ่งคือ เทวดาที่อยู่บนฟ้า คอยดลบันดาลให้มนุษย์พบเจอทั้งด้านดีและด้านร้าย ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติตัว ดังนั้น ลาวโซ่งจึงมีความเชื่อเกี่ยวกับการปฏิบัติตนให้ดีและถูกต้องตามประสงค์ของ “ผีแถน” หรือ “ผีฟ้า” เพื่อให้ตนประสบพบเจอแต่ความสุข

2. ผีบ้านผีเรือน ลาวโซ่งเชื่อว่า ผีบ้านหรือผีประจำหมู่บ้าน เป็นผีที่คุ้มครองป้องกันบ้านเรือนให้มีความร่มเย็นและอยู่อย่างมีความสุข โดยลาวโซ่งจะมีการสร้างศาลหรือที่เรียกว่า “ศาลเจ้าปู่หรือศาลปู่ตา” เพื่อใช้เป็นบริเวณประกอบพิธีเช่นไหว้ในทุกๆ ปี หรือที่เรียกว่า “เสน”

3. ผีบรรพบุรุษ เป็นผีเครือญาติที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย หรือพ่อ แม่ ลาวโซ่งจะมีการจัดทำพิธีเช่นไหว้ทุกปี เรียกว่า “พิธีเสนเรือน” โดยจะอันเชิญผีขึ้นมานบนเรือน ณ ห้องผีเรือนหรือห้องของบรรพบุรุษ เรียกว่า “กะล่อห้อง”

4. ผีป่าผีขวงและผีอื่นๆ เป็นผีที่สถิตอยู่ตามป่า ภูเขา แม่น้ำ หรือสถานที่ต่างๆ ซึ่งหากปฏิบัติตนไม่ถูกไม่ควร ลาวโซ่งเชื่อว่าผีป่าผีขวงจะลงโทษให้มีการเจ็บป่วย

ความเชื่อในเรื่อง “ขวัญ” เป็นความเชื่อของลาวโซ่งอีกประการหนึ่ง กล่าวคือ เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนถูกสร้างขึ้นมาจาก “แถน” พร้อมกับให้ของขวัญติดตัวมาอยู่ในร่างกาย 32 ขวัญ ซึ่งมองด้วยตาเปล่าไม่เห็น ขวัญทำให้ร่างกายเคลื่อนไหวและทำงานได้ แต่ในขณะเดียวกันขวัญก็อาจตกหล่นหรือสูญหายได้ง่าย หากตกใจหรือเจ็บป่วย จะทำให้ขวัญไม่อยู่กับเนื้อกับตัว จึงทำให้ลาวโซ่งมีพิธีเรียกขวัญ หรือที่เรียกว่า “สู่ขวัญ” เพื่อให้ขวัญกลับเข้ามาอยู่ในร่างกายอย่างปกติสุข⁶

สำหรับประเพณีและพิธีกรรมที่ลาวโซ่งยึดถือปฏิบัติกันมาเป็นประจำตั้งแต่บรรพบุรุษ และเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นมีอยู่ด้วยกันหลากหลายพิธี เช่น พิธีเสนเรือน การทำปัดตง พิธีตามขวัญผู้ป่วย พิธีเสนผีขึ้นเสื่อ พิธีเสนหับมด การอยู่ขวง พิธีแต่งงาน พิธีศพ เป็นต้น แต่สำหรับการศึกษานิเวศวิทยาวัฒนธรรมชาติพันธุ์ คือการศึกษาสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างที่กลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่งได้เสริมเติมแต่งเข้าไปในสภาพแวดล้อมของแต่ละบริบท ผันแปรไปตามวิถีชีวิต สังคมและวัฒนธรรม ดังนั้น การศึกษา “สิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง” ที่สัมพันธ์กับความเชื่อและความศรัทธาจึงเลือกศึกษาจากพิธีเสนเรือนและพิธีศพ ซึ่งเป็นพิธีที่มีการให้คุณค่าและความหมายกับ “พื้นที่” ต่างๆ สำหรับประกอบพิธีกรรมนั้นๆ รวมไปถึงการนับถือผีและความเชื่อเรื่องขวัญ ดังนั้นเพื่อให้การศึกษามีขอบเขตที่ชัดเจนยิ่งขึ้นจึงเลือกศึกษา “พื้นที่” ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อและความศรัทธา ดังนี้

1. เรือน พื้นที่สำหรับประกอบพิธีเสนเรือน และพิธีศพ
2. ป่าแหว หรือป่าช้า พื้นที่สำหรับประกอบพิธีส่งวิญญาณผู้ตายไปยังถิ่นฐานเดิมของบรรพบุรุษ
3. ศาลประจำหมู่บ้าน หรือศาลพ่อปู่ พื้นที่สำหรับประกอบพิธีไหว้ผีฟ้าและผีบรรพบุรุษ
4. ศาสนสถาน พื้นที่สำหรับประกอบพิธีศพและพิธีกรรมทางศาสนา

รูป 7-16 : แสดงการใช้พื้นที่ “เรือน” สำหรับการประกอบพิธีศพ
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม จังหวัดนครปฐม
วันที่ 24 กันยายน 2553

รูป 7-17 : แสดงการใช้พื้นที่ “กะล่อห้อง” ภายใน “เรือน” สำหรับการประกอบพิธีเสนเรือน
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม จังหวัดสมุทรสาคร
วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2553

รูป 7-18 : แสดงการใช้พื้นที่ “ป่าแหว” สำหรับการประกอบพิธีศพ
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม จังหวัดเพชรบุรี
วันที่ 21 มกราคม 2554

รูป 7-19 : แสดงการใช้พื้นที่ “ศาลประจำหมู่บ้าน” สำหรับการประกอบพิธีไหว้ผีฟ้าและผีบรรพบุรุษ
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม จังหวัดเพชรบุรี
วันที่ 21 มกราคม 2554

รูป 7-20 : แสดงการใช้พื้นที่ “ศาสนสถาน” สำหรับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธ วัดหนองปรัง
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม จังหวัดเพชรบุรี
วันที่ 21 มกราคม 2554

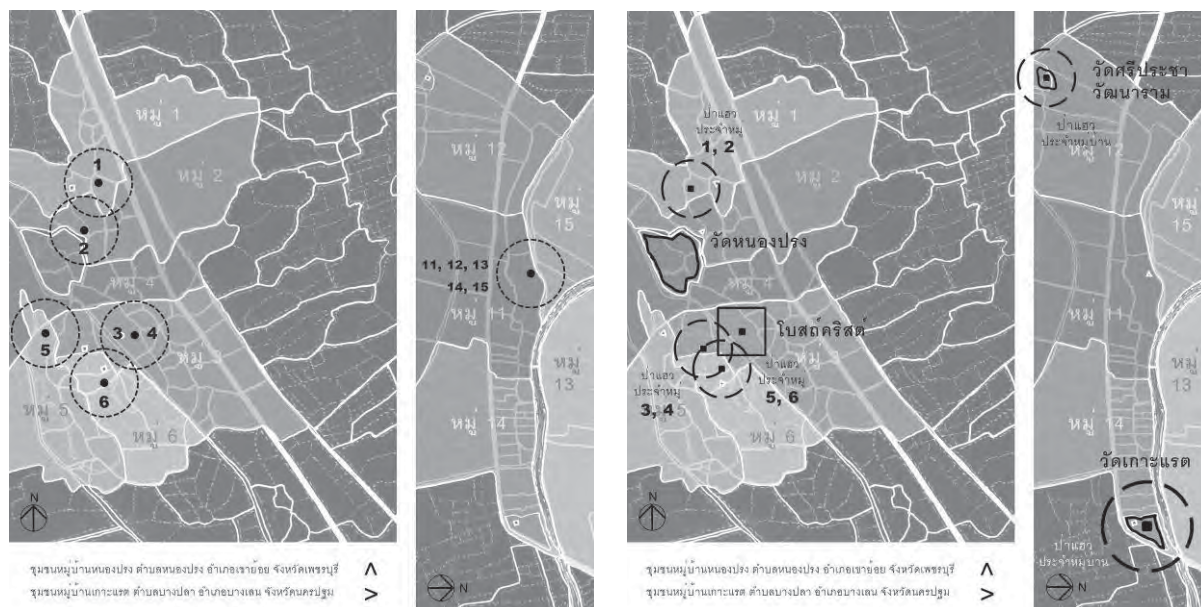
รูป 7-21 : แสดงการใช้พื้นที่ “ศาสนสถาน” สำหรับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม จังหวัดเพชรบุรี
วันที่ 21 มกราคม 2554

โดยการศึกษาสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างนี้ เพื่อค้นหาการกำหนดบทบาทและการให้ความหมายกับพื้นที่ การครอบครองพื้นที่ ตำแหน่งของพื้นที่ที่สัมพันธ์กับชุมชน และศึกษาความสัมพันธ์ของพื้นที่ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ในเชิงความสัมพันธ์กับชุมชน

ชุมชนหมู่บ้านหนองปรัง ตำบลหนองปรัง อำเภอยะย้อย จังหวัดเพชรบุรี จากการสำรวจภาคสนาม พบว่าสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างที่เกิดจากวัฒนธรรมความศรัทธามีการกระจายตัวไปตามการแบ่งเขตพื้นที่การปกครองในแบบของไทย กล่าวคือชุมชนหมู่บ้านหนองปรังมีการแบ่งเขตพื้นที่การปกครองออกเป็น 6 หมู่ด้วยกัน ดังนั้นหากเราพิจารณาถึงตำแหน่งของ “ศาลประจำหมู่บ้าน” พบว่า ในแต่ละหมู่บ้านต่างก็มีศาลประจำหมู่บ้านกระจายตัวอยู่ในทุกๆ หมู่ ยกเว้นหมู่ 4 ในกรณีที่จะทำพิธีเช่นไหว้ประจำปีชาวบ้านหมู่ 4 ก็จะมาประกอบพิธีที่ศาลประจำหมู่บ้านของหมู่ 3 จากข้อสันนิษฐานคาดว่า พื้นที่การปกครองของหมู่ 3 และหมู่ 4 มีขอบเขตที่อยู่ติดกัน ประกอบกับจำนวนครัวเรือนของหมู่ 4 มีปริมาณน้อย ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้ที่ศาลประจำหมู่ 3 จะเคยเป็นพื้นที่ส่วนกลางของทั้งสองหมู่ ก่อนที่จะมีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็นหมู่ 3 และหมู่ 4 สำหรับ “ป่าแหว่” ในปัจจุบันมีอยู่ด้วยกัน 3 แห่ง กระจายตัวอยู่ในหมู่ที่ 1, 3 และ 6 สำหรับหมู่ที่ 2 จะใช้งานร่วมกับหมู่ที่ 1, 4 กับ 3 และ 5 กับ 6 จากข้อสันนิษฐานคาดว่า สมัยก่อนที่จะมีการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 6 หมู่บ้าน ป่าแหว่ทั้ง 3 แห่งเคยเป็น “ป่าช้า” มาก่อนตามลักษณะของการใช้พื้นที่ประกอบพิธีศพแบบเดียวกับที่เคยอาศัยอยู่ที่เตียนเบียนฟู และมีขนาดของพื้นที่ใหญ่เพียงพอสำหรับชุมชนหมู่บ้านหนองปรัง แต่สำหรับในปัจจุบันเมื่อวิวัฒนาการความศรัทธาของลาวโซ่งได้เปลี่ยนแปลงไป การนับถือผีควบคู่ไปกับการนับถือศาสนาพุทธ ส่งผลให้การประกอบพิธีศพของลาวโซ่งจึงเปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน กล่าวคือ เดิมทีจากที่เคยประกอบพิธีศพที่เรือนพักอาศัยกับป่าแหว่ ได้กลายมาเป็นการประกอบพิธีที่เรือนพักอาศัย วัด และป่าแหว่ตามลำดับ ดังนั้นป่าแหว่ในปัจจุบันจึงมีขนาดที่เล็กลง เนื่องจากได้ยกเลิกพิธีเผาศพในพื้นที่ป่าแหว่ไปทำพิธีเผาศพที่วัดแทน ก่อนจะเก็บกระดูกมาทำพิธีส่งดวงวิญญาณกลับไปยังถิ่นฐานเดิม ดังนั้น “วัด” จึงกลายมาเป็น “พื้นที่” ที่มีบทบาทหน้าที่และความสำคัญตามความศรัทธาของลาวโซ่งในปัจจุบัน สำหรับวัดหนองปรัง เป็นศาสนสถานเพียงแห่งเดียวของศาสนาพุทธ เช่นเดียวกับโบสถ์คริสต์ที่กำลังทำการก่อสร้างอยู่ ทั้งสองแห่งนี้มีตำแหน่งที่ตั้งอยู่ที่ศูนย์กลางของชุมชนแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อชุมชนอย่างใกล้ชิด

ชุมชนหมู่บ้านเกาะแรด ตำบลบางปลา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม จากการสำรวจภาคสนาม พบว่าวิวัฒนาการความศรัทธาที่สืบสานมาจากครั้งยังอาศัยอยู่ในชุมชนหมู่บ้านหนองปรัง จังหวัดเพชรบุรี ก่อให้เกิดการสรรค์สร้างสิ่งแวดล้อมที่ผสมผสานเข้ากับสังคม วัฒนธรรม และการนับถือศาสนาพุทธมากยิ่งขึ้น ดังนั้นหากเราพิจารณาถึงตำแหน่งของ “ศาลประจำหมู่บ้าน” พบว่า ชุมชนแห่งนี้มีศาลประจำหมู่บ้านเพียงแห่งเดียว ตั้งอยู่บริเวณศูนย์กลางของชุมชน จากข้อสันนิษฐานคาดว่า แรกเริ่มเดิมทีชุมชนแห่งนี้มีการตั้งถิ่นฐานพร้อมๆ กับการตั้งศาลประจำหมู่บ้าน ซึ่งอยู่บริเวณหมู่ 11 ในปัจจุบัน และเนื่องจากสภาพแวดล้อมของที่ตั้งชุมชนแห่งนี้มีลักษณะด้านหน้าติดถนนและด้านหลังติดแม่น้ำ จึงทำให้ชุมชนมีการขยายตัวออกไปทางด้านข้างของพื้นที่ทั้งสองข้าง ก่อนจะมีการแบ่งเขตพื้นที่การปกครองออกเป็น 5 หมู่ในปัจจุบัน จึงทำให้ไม่มีการเพิ่มจำนวนของศาลประจำหมู่บ้าน แต่อย่างไรก็ตามในชุมชนก็ยังคงมีการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมด้วยการประกอบพิธีเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษประจำปี โดยจะประกอบพิธีร่วมกันทั้ง 5 หมู่ จึงถือว่าเป็นประเพณีใหญ่ของชุมชนแห่งนี้ สำหรับ “ป่าแหว่” ในปัจจุบันมีอยู่ด้วยกัน 2 แห่ง ซึ่งมีลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากความเป็นป่าช้า กล่าวคือ ป่าแหว่ทั้ง 2 แห่งนี้มีตำแหน่งที่ตั้งอยู่ในบริเวณเขตพื้นที่ของ “วัด” ซึ่งตั้งอยู่ที่ปลายทั้งสองข้างของชุมชน ได้แก่ วัดเกาะ

แรตและวัดศรีประชาวัดนาราม เนื่องจากการประกอบพิธีศพของชุมชนแห่งนี้ได้ปรับเปลี่ยนไปเป็นการผสมผสานพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเป็นหลัก จึงทำให้ป่าช้ามีจำนวนและขนาดของพื้นที่ที่ลดลง อย่างไรก็ตามการประกอบพิธีศพของชุมชนแห่งนี้ก็ยังคงใช้พื้นที่เรือนพักอาศัยและป่าช้าตามประเพณีแบบดั้งเดิม แม้ว่าจะมีการลดรายละเอียดของขั้นตอนลงบ้างก็ตาม เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน

รูป 7-22 : แผนที่แสดงตำแหน่ง “ศาลประจำหมู่บ้าน” ชุมชนหมู่บ้านหนองปรัง จังหวัดเพชรบุรี และชุมชนหมู่บ้านเกวแรต จังหวัดนครปฐม

ที่มา : ปรับปรุงจากภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่ภาพถ่ายดาวเทียมดิจิทัล
/ www.pointasia.com

รูป 7-23 : แผนที่แสดงตำแหน่ง “ป่าช้าและศาสนสถาน” ชุมชนหมู่บ้านหนองปรัง จังหวัดเพชรบุรี และชุมชนหมู่บ้านเกวแรต จังหวัดนครปฐม

ที่มา : ปรับปรุงจากภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่ภาพถ่ายดาวเทียมดิจิทัล
/ www.pointasia.com

การปรับตัวตามวิวัฒนาการความศรัทธากับความสัมพันธ์เชิงนิเวศวิทยา

ชุมชนหมู่บ้านหนองปรัง ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาชัย จังหวัดเพชรบุรี จากการศึกษาวิวัฒนาการความศรัทธาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่งหลังจากที่มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยพบว่า ช่วงเวลาของการตั้งถิ่นฐานในจังหวัดเพชรบุรี นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2321 หรือประมาณ 200 ปีที่ผ่านมา ถือเป็นช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ จากความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับการนับถือผีบรรพบุรุษเพียงอย่างเดียว แปรเปลี่ยนเป็นความศรัทธาที่ผสมผสานการนับถือศาสนาพุทธเข้าไปด้วย ส่งผลให้กลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่งต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปตามสังคม วัฒนธรรม และประเพณีต่างๆ บนพื้นฐานความศรัทธาที่เปลี่ยนไป วิวัฒนาการความศรัทธาดังกล่าวส่งผลต่อการปรับตัวของระบบนิเวศวิทยาหรือสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง ดังนี้

1. เรือน ยังคงมีพื้นที่สำหรับประกอบพิธีเสนเรือนอยู่เรียกว่า “กะล่อห้อง” หมายถึงพื้นที่มุมห้องสำหรับอันเชิญผีบรรพบุรุษมารับเครื่องเซ่นไหว้ เพียงแต่การทำเสนเรือนในปัจจุบันได้ลดจำนวนครั้งลง เหลือสองถึงสามปีต่อครั้ง จากที่เคยนิยมทำกันปีละหนึ่งครั้ง สำหรับพิธีศพ แม้ว่าการนับถือศาสนา

พุทธของลาวโซ่งจะทำให้รูปแบบของการประกอบพิธีกรรมนั้นเปลี่ยนไป แต่สำหรับการทำพิธีศพที่เรือนก็ยังคงยึดถือปฏิบัติกันอยู่อย่างเคร่งครัด

2. **ป่าแฮ่ว หรือ ป่าช้า** ยังเป็นพื้นที่สำหรับประกอบพิธีส่งดวงวิญญาณผู้ตายไปยังถิ่นฐานเดิมของบรรพบุรุษ เพียงแต่การประกอบพิธีกรรมในขั้นตอนของการเผาศพนั้น แต่เดิมจะทำการเผาศพในพื้นที่ของป่าแฮ่วนั้นเลย จึงทำให้ป่าแฮ่วมีขนาดใหญ่ แต่สำหรับในปัจจุบัน การประกอบพิธีกรรมในพื้นที่ป่าแฮ่วนั้นได้ยกเลิกขั้นตอนของการเผาศพไป คงเหลือไว้ซึ่งการทำ “เรือนแก้ว” หรือ “เรือนน้อย” คือ เรือนจำลองที่มีลักษณะเหมือนเรือนจริง การทำ “เสาหลวง” ซึ่งมีสองแบบคือแบบ “นก” สำหรับผู้ชาย และแบบ “ปลี” สำหรับผู้หญิง โดยที่ยอดเสาจะมีพาหนะนำวิญญาณของผู้ตายไปเผาศพในเมืงฟ้า และธงสีขาว-แดง บริเวณรอบเสาหลวง จึงทำให้ป่าแฮ่วในปัจจุบันมีขนาดที่เล็กลงไปจากเดิมมาก

3. **ศาลประจำหมู่บ้าน** หรือ ศาลพ่อปู่ ยังคงเป็นพื้นที่สำหรับประกอบพิธีไหว้ผีฟ้าและผีบรรพบุรุษอยู่ และเนื่องจากชุมชนหมู่บ้านหนองปร่งมีการขยายตัว จึงทำให้มีการแบ่งพื้นที่การปกครองตามแบบของไทยด้วยการแบ่งเป็นหมู่ ดังนั้นศาลประจำหมู่บ้านจึงมีการกระจายตัวออกเป็นหลายแห่งครอบคลุมพื้นที่อยู่อาศัยตลอดทั้งชุมชน โดยศาลแต่ละแห่งจะมีตำแหน่งอยู่ที่ศูนย์กลางของเขตปกครองแต่ละหมู่ การปรับตัวของระบบนิเวศดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมความเชื่อของลาวโซ่งแบบดั้งเดิม

4. **ศาสนสถาน** เป็นพื้นที่สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่เพิ่มเข้ามาใหม่ในวัฒนธรรมความเชื่อของลาวโซ่ง ที่มีการเคารพนับถือและศรัทธาในศาสนาพุทธ จึงทำให้ “วัด” กลายเป็น ศาสนสถานมีความสัมพันธ์กับประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ของลาวโซ่งเป็นอย่างมาก เช่นเดียวกับพิธีศพ ที่ปัจจุบันลาวโซ่งจะนิยมนำศพมาเผาที่วัดตามพิธีกรรมของศาสนาพุทธ หลังจากนั้นจึงจะเก็บกระดูกไปทำพิธีกรรมต่อที่ป่าแฮ่ว จึงนับเป็นการใช้พื้นที่ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อแบบผสมผสาน สำหรับศาสนาคริสต์ ปัจจุบันกำลังมีการก่อสร้างโบสถ์คริสต์อยู่ แต่จากการสำรวจข้อมูลภาคสนามพบว่า มีการใช้พื้นที่ประกอบพิธีศพในรูปแบบของศาสนาคริสต์ในพื้นที่ศาสนสถานของศาสนาพุทธ แสดงถึงการเกื้อกูลกันของวัฒนธรรมความศรัทธาในชุมชนหนองปร่งแห่งนี้

ชุมชนหมู่บ้านเกาะแรด ตำบลบางปลา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม สำหรับการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่งหลังจากที่มีการย้ายที่ตั้งถิ่นฐานจากจังหวัดเพชรบุรี นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2440 หรือประมาณ 100 ปีที่ผ่านมา ถือเป็นอีกหนึ่งช่วงเวลาสำคัญของวิวัฒนาการความศรัทธา ด้วยการนำเอาวัฒนธรรมความเชื่อในศาสนาพุทธที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่เคยอาศัยอยู่ในจังหวัดเพชรบุรี ประกอบกับสังคมและวัฒนธรรมในบริบทใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิมนี้ จึงก่อให้เกิดการปรับตัวของระบบนิเวศวิทยาหรือสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง ดังนี้

1. **เรือน** สำหรับเรือนบางหลังได้ทำการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ทั้งรูปแบบทางสถาปัตยกรรม วัสดุและเทคนิควิธีการก่อสร้าง ส่งผลให้เรือนมีวิวัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือเรือนบางหลังอาจจะไม่มี “กะล่อห้อง” แม้จะยังคงมีการประกอบพิธีเสนเรือนอยู่ หรือเรือนบางหลังไม่มีพื้นที่ใต้ถุนเรือน จึงทำให้การรวมพลังความศรัทธาของชาวบ้านที่จะมาทำพิธีศพที่เรือนพักอาศัยจากหายไป ด้วยการปรับเปลี่ยนไปประกอบพิธีศพที่วัดแทน

2. **ป่าแฮ่ว หรือ ป่าช้า** พื้นที่ประกอบพิธีศพ มีจำนวนลดลงแตกต่างไปจากบริบทเดิมและมีการกำหนดตำแหน่งของป่าแฮ่วในลักษณะใหม่ กล่าวคือ “ป่าแฮ่ว” ในชุมชนหมู่บ้านเกาะแรดนี้ ได้ฝังตัวอยู่ในขอบเขตของ “วัด” บริเวณเดียวกับพื้นที่เก็บกระดูก ซึ่งต่างจากเดิมที่เคยกำหนดขอบเขตพื้นที่ไว้ในบริเวณป่าช้าของชุมชน เพื่อให้สะดวกต่อการทำพิธีศพที่ผสมผสานพิธีกรรมทางศาสนาพุทธเข้าไว้ด้วยกัน

และถึงแม้พื้นที่ป่าแล้วจะใช้ทำพิธีสังดวงวิญญาณ แต่รูปแบบของพิธีกรรมก็ได้ถูกลดรายละเอียดของขั้นตอนลงไป

3. ศาลประจำหมู่บ้าน หรือ ศาลพ่อปู่ ชุมชนแห่งนี้แม้จะยังคงรักษาประเพณีดั้งเดิมเอาไว้ด้วยการจัดพิธีไหว้ศาลพ่อปู่ประจำปีทุกครั้ง แต่เนื่องด้วยปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมในบริบทนี้ จึงก่อให้เกิดการปรับตัวของระบบนิเวศ เป็นผลทำให้ศาลประจำหมู่บ้านของชุมชนแห่งนี้มีจำนวนลดลงไปจากบริบทเดิม

4. ศาสนสถาน หรือ วัดในศาสนาพุทธ นอกเหนือจากการเป็นสถานที่หลอมรวมจิตใจของคนในชุมชนลาวโซ่งแล้ว วัดยังเป็นพื้นที่ผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับการนับถือผีบรรพบุรุษ ด้วยการจัดสรรพื้นที่ป่าแล้วสำหรับประกอบพิธีศพด้วย

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาวิวัฒนาการความศรัทธาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่งสามารถแบ่งออกเป็นสามระยะเวลาดังนี้ ระยะที่ 1 ช่วงเวลาของการตั้งถิ่นฐานในแคว้นสิบสองจุไทย เมืองแกง (เดียนเบียนฟู ประเทศเวียดนามในปัจจุบัน) ก่อนปี พ.ศ. 2321 หรือประมาณก่อน 200 ปีที่ผ่านมา ระยะที่ 2 ช่วงเวลาของการตั้งถิ่นฐานในชุมชนหมู่บ้านหนองปรัง ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2321 จนถึงปัจจุบัน หรือประมาณ 200 ปีที่ผ่านมา และระยะที่ 3 ช่วงเวลาของการตั้งถิ่นฐานในชุมชนหมู่บ้านเกาะแรด ตำบลบางปลา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2440 จนถึงปัจจุบัน หรือประมาณ 100 ปีที่ผ่านมา

จากการศึกษาทั้งสามระยะเวลาคพบว่าความเชื่อและความศรัทธาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่งมีผลมาจากการย้ายที่ตั้งถิ่นฐานมายังบริบทใหม่ที่แตกต่าง ซึ่งแต่เดิมลาวโซ่งจะมีความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีบรรพบุรุษเพียงอย่างเดียว แต่ในปัจจุบันจากปัจจัยทางด้านสังคม วัฒนธรรม และประเพณีต่างๆ นี้เองที่ทำให้ลาวโซ่งมีการเรียนรู้ที่จะปรับตัวอย่างค่อยเป็นค่อยไปจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อให้สามารถดำเนินวิถีชีวิตในรูปแบบของวัฒนธรรมดั้งเดิมร่วมกับวัฒนธรรมในบริบทใหม่ได้อย่างกลมกลืน รวมไปถึงการเปิดรับเอาวัฒนธรรมความเชื่อและความศรัทธาในพุทธศาสนาเข้ามายุติถือปฏิบัติ ผสมผสานไปกับความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผีบรรพบุรุษ สะท้อนออกมาในรูปแบบของประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ที่แปรเปลี่ยนไป

วิวัฒนาการความศรัทธาของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวโซ่งนี้ ส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านการสรรค์สร้างสิ่งแวดล้อมด้วยการกำหนดบทบาทการใช้งานของพื้นที่ สำหรับการประกอบประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและความศรัทธา รวมไปถึงความหมายของพื้นที่ การครอบครองพื้นที่ และตำแหน่งของพื้นที่ที่สัมพันธ์กับชุมชน รวมเรียกว่าความสัมพันธ์เชิงนิเวศวิทยาวัฒนธรรมชาติพันธุ์ ความสัมพันธ์ต่างๆ เหล่านี้ผันแปรไปตามเงื่อนไขของสังคม วัฒนธรรม สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีลักษณะแตกต่างกันไปตามแต่ละบริบท รวมไปถึงปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “ศรัทธาวิวัฒน์”

ตอนที่ 4

การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนที่สัมพันธ์กับประเพณีลาวโซ่งในบริบทใหม่

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนคืออะไร

“ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” เป็นผลของความสัมพันธ์หรือการกระทำต่อกันอย่างสมดุล ระหว่างมนุษย์ วัฒนธรรมหรือองค์ประกอบทางสังคมต่างๆ และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยสะท้อนถึงการพัฒนาของสังคมหรือชุมชนนั้นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ผ่านลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ในสังคมหรือชุมชนนั้น²⁷ ปัจจัยที่มีผลทำให้ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงเกิดจากทั้งน้ำมือมนุษย์และธรรมชาติ ได้แก่ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ทรัพยากร เทคโนโลยี ความรู้ สังคม วัฒนธรรม ศาสนา ความเชื่อ²⁸

ทั้งนี้ จากคำอธิบายของ ศรีศักร วัลลิโภดม²⁹ เกี่ยวกับวัฒนธรรมใน “พัฒนาการทางสังคม วัฒนธรรมไทย” ที่ว่าคนในท้องถิ่นแต่เดิมปรับตัวตามสภาพแวดล้อมท้องถิ่นที่ต่างกันทำให้เกิดรูปแบบของการดำรงชีวิตหรือวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งนักวิชาการส่วนใหญ่มักใช้คำว่า “วัฒนธรรมชุมชน” แต่ ศรีศักร วัลลิโภดม เห็นควรใช้คำว่า “วัฒนธรรมท้องถิ่น” เพราะสังคมไทยแต่ดั้งเดิมมิได้มีชีวิตอยู่กับชุมชนหนึ่งโดดๆ

ดังนั้น จากคำที่กล่าวมา ในการวิจัยนี้ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนลาวโซ่ง จึงน่าจะมีความหมายที่สอดคล้องกับ ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบพื้นถิ่น ซึ่งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะเป็นตัวกำหนดทิศทางการดำเนินชีวิต และคนในท้องถิ่นมีการดำรงชีวิตที่ใกล้ชิดธรรมชาติ มีระบบเครือญาติที่เข้มแข็งเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ³⁰ โดยจากความหมายของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนดังกล่าว ทำให้สามารถอธิบายถึงลักษณะทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนลาวโซ่งในแคว้นสิบสองจุไทยของเวียดนามและในตำบลหนองปรัง จังหวัดเพชรบุรี ดังจะกล่าวถึงในลำดับต่อไป

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนไทดำ ประเทศเวียดนาม

จากการสำรวจภาคสนามในเขตพื้นที่บ้านหม่อง และบ้านกู่ ตำบลฮั้หลัก (ฮั้ดลือต) อำเภอมายเซิน จังหวัดเซินลา ประกอบกับการสัมภาษณ์นางแอ และนายหัก (2553 สัมภาษณ์ 10 ธันวาคม) ชาวไทดำในท้องถิ่นบ้านหม่อง จังหวัดเซินลา ประเทศเวียดนาม พบว่าโดยปกติชาวไทดำที่อยู่ในหมู่บ้านละแวกใด ก็จะต้องอยู่ติดที่ และส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสครอบครองที่ดินในเขตเมืองหรือที่ดินติดถนน หากมีได้จะต้องเป็นข้าราชการ ซึ่งรัฐจะมอบที่ดินสำหรับการปลูกสร้างบ้าน ชาวไทดำที่มีโอกาสปลูกสร้างบ้านในเขตเมืองหรือเป็นครอบครัวข้าราชการ ก็จะนิยมปลูกเป็นสโตน์ฝรั่งเศส เน้นสีเหลืองส้ม ไม่นิยมปลูกเรือนเครื่องไม้อย่างที่พบเห็นตามหมู่บ้านในหุบเขา นอกจากนี้ ที่ว่างสาธารณะที่พบเห็นได้เป็นส่วนใหญ่คือลานกว้างบนผืนนาในบริเวณใกล้กับศาลาประชาคมของหมู่บ้าน รายล้อมด้วยที่ลาดชันซึ่งมีเรือนลาวโซ่งปลูกวางเรียงรายลดหลั่นกัน ประเพณีและงานมงคลของหมู่บ้าน โดยเฉพาะพิธีแต่งงาน พบว่ามีการใช้งานพื้นที่บนผืนนาดังกล่าวเพื่อเลี้ยงแขกหรือที่มาร่วมงาน ดังจะเห็นได้จากพิธีแต่งงานของบ้านนางเฮีย ในเขตพื้นที่บ้านหม่อง จังหวัดเซินลา ซึ่งมีพิธีแต่งงานที่จัดบนตัวเรือนเป็นหลักตามประเพณีแต่เดิมมา บริเวณชานบ้านซึ่งยกสูงจากใต้ถุนยังเป็นที่ประกอบอาหารและต้อนรับคนในหมู่บ้าน และบริเวณศาลาประชาคมและผืนนาเบื้องล่างก็ได้ใช้สำหรับรองรับการจัดเลี้ยงเพิ่มเติมจากพื้นที่ตัวเรือนด้วย แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า พื้นที่ว่างใต้ถุนเรือนกลับไม่ได้ใช้สอยเพื่อรองรับกิจกรรมดังที่กล่าวมา แต่ใช้เพื่อจัดเก็บสิ่งของ

และอุปกรณ์ในการดำรงชีพหรือเลี้ยงสัตว์ (ในที่นี้คือ ไก่ และหมู) เท่านั้น และไม่ปรากฏว่ามีที่ว่างสาธารณะในลักษณะอื่นๆ แต่อย่างใด

ข้อสังเกตที่น่าสนใจจากการสำรวจภาคสนามในเขตพื้นที่บ้านกู่ ตำบลห้วยหลัก (ฮาดลือต) อำเภอมายเจิน จังหวัดเซินลา ประเทศเวียดนาม พบว่า ศาลาประชาคมได้ถูกวางตำแหน่งไว้ระหว่างสองหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกันและมีการใช้งานร่วมกันด้วยเหตุผลทางด้านการปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งแต่เดิมไม่ปรากฏในวันธรรมของลาวโซ่ง ซึ่งส่วนใหญ่มีพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนในแต่ละหมู่บ้านแยกจากกันอย่างชัดเจน เว้นแต่เรือนผีหรือป่าเฒ่าของหมู่บ้านเท่านั้นที่ใช้ร่วมกันเป็นพื้นที่สาธารณะ

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนลาวโซ่ง จังหวัดเพชรบุรี

จากการสังเกตการณ์และสำรวจภาคสนามในเขต อบต. หนองปรัง อำเภอเขาย้อย พบว่า ชุมชนที่อยู่ใกล้ชิดกับบริเวณปากทางเข้าจากถนนเพชรเกษม ได้เปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมไปมาก อันเนื่องจากเป็นเส้นทางสัญจรหลักเข้าสู่พื้นที่ชุมชน แต่ก็ยังคงมีพื้นที่บ้านหนองเข้ หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 6 ซึ่งอยู่ห่างจากแนวถนนเพชรเกษมประมาณ 2 - 3 กิโลเมตร ยังคงสภาพภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนลาวโซ่งที่รายล้อมด้วยพื้นที่เกษตรกรรมไว้ได้มากที่สุด อย่างไรก็ตาม บ้านเรือนหลายหลังที่เริ่มชำรุดทรุดโทรมตามกาลเวลา ได้มีการปรับเปลี่ยนวัสดุหลังคาและฝาผนังไปบ้างแล้ว และบางส่วนที่มีจำนวนสมาชิกในบ้านเพิ่มมากขึ้น ก็ได้เริ่มปลูกสร้างเรือนขยายหรือเรือนหลังใหม่เพิ่มเติมเป็นเรือนครึ่งปูนครึ่งไม้ หรือผนังก่ออิฐฉาบปูน และใช้วัสดุก่อสร้างอาคารตามแบบอย่างสมัยใหม่ เป็นที่น่าสนใจว่าบางบ้านที่ครอบครัวเริ่มมีฐานะแล้ว ได้ปรับเปลี่ยนสภาพของรั้วโปร่งแบบเดิม เป็นรั้วสูงหรือรั้วทึบไปมากแล้ว บางบ้านเริ่มทำประตูรั้วมิดชิดแน่นหนา นอกจากนี้ยังพบว่ามีรูปแบบรั้วต้นมะขามที่ทาง อบต. ได้จัดทำขึ้นสำหรับบ้านที่อยู่ติดกับแนวขอบถนนคอนกรีต เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยสวยงาม แตกต่างจากรั้วไม้รวกแบบดั้งเดิมที่ทำกันเองอย่างเรียบง่ายค่อยๆ ลดน้อยลงไป สาเหตุหนึ่งเนื่องจากแหล่งไม้รวกและไม่ไผ่ในการทำรั้วเดิมซึ่งหาได้บนภูเขาใกล้กับละแวกบ้าน ได้ถูกทางราชการประกาศห้ามมิให้เข้าไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเสรีเช่นแต่ก่อน

การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนและที่ว่างสาธารณะของลาวโซ่ง

จากการสำรวจภาคสนามของผู้เขียนในเขต อบต. หนองปรัง จังหวัดเพชรบุรี ยังพบว่า นอกจากบริเวณวัดที่เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทางศาสนาแล้ว ในบางหมู่บ้านยังมีลานส่วนกลางของบ้าน ซึ่งใช้เป็นที่พักพิง ทำกิจกรรม หรือเป็นสถานที่นัดพบเพื่อแลกเปลี่ยนผลผลิตทางการเกษตร ดังเช่นที่บ้านหนองเข้ หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 6 ได้ใช้ศาลาขนาดเล็กบริเวณปากทางเข้าหมู่บ้านเป็นตลาดนัดพืชผักสวนครัว โดยมีชาวบ้านจำนวนหนึ่งนำพืชผักสวนครัวที่ตนปลูก มาขายให้แก่รถรับส่งในบริเวณทางเข้าของหมู่บ้าน ในช่วงเย็น ในขณะที่บ้านหนองจิก หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2 ได้จัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมและศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนขึ้นในบริเวณลานส่วนกลางของหมู่บ้านที่อยู่ติดกับแปลงที่นาของหมู่บ้านด้านทิศตะวันตก บางส่วนได้ปรับเป็นพื้นคอนกรีตเพื่อรองรับกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้าน และส่วนหนึ่งยังแบ่งอาณาเขตลานโล่งด้านทิศตะวันตกเป็นป่าเฒ่าสำหรับทำพิธีศพในบางโอกาสด้วย เช่นเดียวกันกับบ้านหนองปรัง หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4 ได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่ป่าเฒ่าเดิมซึ่งตั้งอยู่นอกเขตกลุ่มเรือน มาเป็นสถานที่ตั้งสำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และสถานีอนามัยประจำตำบล ซึ่งใช้ประโยชน์ลานโล่งบริเวณด้านหน้า อบต. เป็นสนามกีฬาและลานอเนกประสงค์ รายรอบไปด้วยอาคารสนับสนุน ได้แก่ โรงเรือนต่างๆ และ

ห้องน้ำสาธารณะ ในขณะที่ด้านหลังของ อบต. ยังคงจัดสรรพื้นที่โล่งด้านหลังอาคารสำนักงานส่วนหนึ่ง เพื่อใช้ประกอบพิธีศพเช่นเดียวกัน โดยมีพื้นที่ทุ่งนากว้างใหญ่และแนวเขตหมู่บ้านเป็นฉากหลัง

โลกทัศน์ลาวโซ่งในบริบทใหม่: ที่ว่างที่แปรเปลี่ยน ประเพณีที่เลือนหาย

ความพยายามของมนุษย์ที่จะสื่อสารกับอำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งตนเชื่อว่าเป็นผู้บันดาลประโยชน์หรืออำนาจโทษต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าพิธีกรรมซึ่งแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น เมื่อพิธีกรรมได้รับถ่ายทอดและการปฏิบัติอย่างสืบเนื่องสม่ำเสมอจะก่อให้เกิดแบบแผนที่เรียกว่า ประเพณีร่วมกันของสังคม ในสังคมของชาวไททรงดำความเชื่อเรื่องผี และความเชื่อเรื่องขวัญ เป็นความเชื่อสำคัญที่มีผลต่อการดำรงชีวิต³¹ และก่อให้เกิดประเพณีต่างๆ เนื่องจากชาวลาวโซ่ง หันมานับถือศาสนาพุทธควบคู่ไปกับความเชื่อดั้งกล่าว ประกอบกับปัจจัยต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อม สภาพสังคมการปกครอง เทคโนโลยีที่เปลี่ยนไป ฯลฯ ทำให้ประเพณีถูกปรับเปลี่ยน บางประเพณีได้ลดบทบาทและความสำคัญลง บางประเพณีสูญหายไป (ดูตาราง 7-1) ส่งผลสู่การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและการใช้ที่ว่างซึ่งเกี่ยวเนื่องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชนไปด้วย ดังที่จะกล่าวถึงในบางส่วนต่อไป

ที่ว่างกับประเพณีเกี่ยวกับการบูชาผี

“ผี” ของชาวไททรงดำไม่ได้หมายถึงวิญญาณของผู้ตายแล้วเท่านั้น แต่จะหมายรวมทั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติทั้งปวงและบรรพบุรุษ โดยผีที่อยู่บน “เมืองฟ้า” หรือ “เมืองแถว” มีอำนาจเหนือมนุษย์ทั้งปวง ดลให้เกิดได้ทั้งสิ่งที่ดีและร้ายแม่มนุษย์จะเรียกว่า “แถว” ทั้งนี้ชาวไททรงดำเชื่อว่าหากต้องการให้ดำรงชีวิตได้อย่างอยู่เย็นเป็นสุข มนุษย์จะต้องปฏิบัติตามให้ถูกต้องตามความประสงค์ของผีแถว และต้องแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ โดยจัดให้มีพิธีกรรมที่เรียกว่า “เสน” หรือพิธีเซ่นไหว้ บูชาผี ในระดับครอบครัวจะมีพิธีเสนเรือนเพื่อบูชาบรรพบุรุษ แต่ในระดับหมู่บ้านและเมืองจะมีพิธี “เสนบ้าน” และ “เสนเมือง” เพื่อบูชาผีบ้านเมือง นอกจากนี้จะเป็นการบูชาบรรพบุรุษผู้บุกเบิกก่อตั้งเมือง อีกนัยหนึ่งยังเพื่อสร้างความเป็นสิริมงคลอยู่ดีกินดีอีกด้วย แต่เดิมในแคว้นสิบสองจุไทย ถิ่นฐานเก่าชาวไททรงดำ ยังมีทั้งพิธีเสนบ้าน เสนเมือง และเสนเรือน

พิธีเสนเมืองจะทำบริเวณที่เรียกว่า “ดงเสน” อยู่บริเวณศูนย์กลางของเมือง โดยทำควบคู่กับการบูชาผีดินและน้ำบริเวณ “วังเมือง” หรือ หนองน้ำใหญ่ของเมือง และบริเวณดอยใหญ่ที่เรียกว่า “ดาน” ซึ่งเป็นที่สถิตยของผีน้ำและผีประจำบ้านเมือง ส่วนพิธีเสนผีบ้านนั้น จะกระทำในบริเวณศูนย์กลางหมู่บ้าน ที่เรียกว่า “หอผีบ้าน” เป็นที่อยู่ของผีหัวหน้ากลุ่มผู้บุกเบิกหมู่บ้านคนแรกหรือ “เจ้าเสือ” ซึ่งจะมีลักษณะเป็นเสาปักเครื่องหมายของการตั้งถิ่นฐานของคนในหมู่บ้าน โดยมักจะมีต้นไม้ใหญ่อยู่ใกล้หอผีบ้านเรียกว่า “ดงเสือ”³² ปัจจุบันความเป็นแคว้นแคว้นภายใต้การปกครองตนเองล่มสลายไป การทำศึกสงครามอันยาวนาน และนโยบายการจัดการในระบบคอมมิวนิสต์ที่ห้ามปฏิบัติประเพณีอื่นที่มาร่วมกันในระดับบ้านเมือง จึงไม่มีการเสนเมืองมานานแล้ว เช่นเดียวกับการเสนบ้านที่เลิกรากันไป ชาวไทดำหันไปฉลองปีใหม่ในช่วงตรุษจีนหรือเดือนมกราคมเหมือนชาวเวียดนาม คงเหลือเพียงการเสนเรือนเท่านั้นที่ยังถือปฏิบัติกันอยู่³³ พื้นที่ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ แม้ยังมีร่องรอยให้เห็นได้อยู่แต่ก็ไม่ได้ใช้เป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรมอีกต่อไป

สำหรับการบูชาผีบรรพบุรุษที่ตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย เพชรบุรี นั้น ถนอม คงอัมมละมัย (2554 สัมภาษณ์ 29 มกราคม) กล่าวว่า ยังคงมีพิธีเสนเรือน และเสนบ้าน ซึ่งจะจัด ณ ศาลผีประจำบ้านหรือศาลปู่ตาที่สร้างขึ้นเพื่อรำลึกถึงบรรพบุรุษผู้มาบุกเบิกตั้งถิ่นฐานคนแรก แต่เดิมบริเวณรอบศาลปู่

ตาจะเป็นลานดินกว้าง รกร้าง เมื่อจะใช้พื้นที่จึงจะมีการถาง³⁴ ศาลเป็นเรือนไม้ขนาดเล็ก ไม่ได้เป็นเสาปักลงในดินเหมือนที่แคว้นสิบสองจุไทในเวียดนาม แต่จากการสำรวจพบว่าศาลปู่ตาในตำบลหนองปรัง ส่วนใหญ่จะมีการเทพื้นลานด้วยคอนกรีต มีทั้งที่ศาลตั้งอยู่ศาลเดียวและ 2 ศาล และจะมีต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงาอยู่ใกล้บริเวณศาลเสมอ คล้ายคลึงกับดงเสื่อของหอยบ้านของไททรงดำในเวียดนาม ทั้งนี้ โดยทั่วไปศาลปู่ตามักตั้งอยู่บนที่ดอน บริเวณใกล้ปากทางเข้าหมู่บ้านเพื่อทำให้เกิดความเป็นส่วนตัว แต่ที่มีความแตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ คือ บ้านหนองเข้ (หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 6) กลับพบป่าแหวบริเวณถนนทางเข้าหมู่บ้านก่อนพบศาลปู่ตา ซึ่งจะต้องทำการศึกษาต่อไปว่าเป็นเพราะเหตุใด จากการสังเกตพบว่า พื้นที่ศาลปู่ตายังมีการใช้งานอเนกประสงค์มากยิ่งขึ้น เช่น ใช้เป็นพื้นที่ตากข้าว พื้นที่จอดรถ ฯลฯ และในบริเวณบ้านหนองปรัง (หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4) มีการแบ่งพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นศูนย์คริสตจักรขนาดเล็ก จึงมีโอกาสนี้จะทำให้ความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของศาลปู่ตาลดลง

ที่ว่างกับประเพณีเกี่ยวกับการอยู่ดีกินดี

ชาวลาวโซ่งในอดีต มีความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมเกี่ยวกับความอยู่ดีของบ้านเมือง เพื่อให้มีความร่มเย็น อุดมสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยและภัยพิบัติ อย่างเช่นพิธีเสนเมือง และพิธีเสนบ้าน ในขณะเดียวกันบางประเพณีก็มีความเกี่ยวข้องกับการอยู่ดีกินดีในการทำอาชีพเกษตรกรรมโดยตรง อย่างเช่น พิธีนากก (ซึ่งคล้ายกับการทำนาแขกของชาวลาว หรือพิธีแรกนาขวัญของชาวไทย) พิธีเสนผืนน้ำ พิธีเลี้ยงผืนนา และพิธีเรียกขวัญข้าวขึ้นยุง อีกด้วย³⁵ จากการค้นคว้าของผู้เขียนพบว่า พิธีกรรมต่างๆ ได้ปรับเปลี่ยนไปตามบริบททางการปกครองและบริบททางสังคมวัฒนธรรมแตกต่างกันออกไป ดังที่กล่าวในตอนต้นว่า พิธีเสนเมืองของลาวโซ่ง ประเทศเวียดนาม ได้ยกเลิกไปตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 เนื่องจากขัดต่อแนวคิดสังคมนิยมแบบคอมมิวนิสต์ ขณะที่พิธีเสนบ้านหรือหมู่บ้านที่ล้มเลิกไปในเวลาเดียวกันกับพิธีเสนเมือง ยังคงปรากฏให้เห็นในชุมชนชาวลาวโซ่ง จังหวัดเพชรบุรี อยู่บ้างในปัจจุบัน โดยมักทำในพื้นที่ศูนย์กลางของหมู่บ้าน แต่ด้วยกิจกรรมสาธารณะของหน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่นที่เพิ่มมากขึ้น ก็ทำให้เกิดวัฒนธรรมการใช้งานที่ว่างสาธารณะในลักษณะใหม่ๆ เพิ่มขึ้นด้วย สังคมลาวโซ่งสมัยใหม่ได้เกิดพื้นที่สาธารณะทางการปกครองและวัฒนธรรมขึ้นมากกว่า 1 แห่งขึ้นไป อาทิ สำนักงาน อบต. วัดประจำหมู่บ้านและตำบล ศูนย์วัฒนธรรมชุมชน หรือแม้แต่โรงเรียน เป็นต้น

ภักทิยา ยิมเรวัต³⁶ ได้ให้ข้อสังเกตว่า พิธีกรรมอันสืบเนื่องมาจากประเพณีเกี่ยวกับการอยู่ดีกินดี และการเพาะปลูกต่างๆ เช่น พิธีนากก (พิธีแรกนาขวัญ) และพิธีเกี่ยวกับการเพาะปลูก ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ระยะของการทำนา ได้หมดไปจากในดินแดนสิบสองจุไทแล้ว และเริ่มมีการหวนรื้อฟื้นกลับคืนมา แต่ยังไม่เป็นรูปธรรมชัดเจนนัก ผู้เขียนยังพบข้อมูลที่น่าสนใจว่า ชุมชนลาวโซ่งหรือไทดำ จังหวัดเพชรบุรีนี้ เริ่มมีการทำเกษตรลดน้อยลงมาก และผลผลิตที่ได้จากจากการทำนาก็นำไปขายหรือส่งโรงสีแทบจะทั้งหมด³⁷ พิธีอื่นๆ ที่มีมาแต่ดั้งเดิมในชุมชนต้นกำเนิดของชาวลาวโซ่ง ซึ่งเคยกระทำกันทั้งในบริเวณแปลงนาและภายในเรือน อันได้แก่ พิธีเสนผืนน้ำเพื่อให้ น้ำทำอุดมสมบูรณ์ พิธีเลี้ยงผืนนาเพื่อให้คุ้มครองที่นาและให้ได้ผลผลิตที่ดี และพิธีเรียกขวัญข้าวขึ้นยุง เพื่อเรียกขวัญข้าวแม่โพสพจากที่นาให้มาสถิตอยู่ที่กะล่อมข้าวในบ้าน ฯลฯ มีแนวโน้มที่บางประเพณีดังกล่าวมาจะค่อยๆ หมดไปจากชุมชนลาวโซ่ง จังหวัดเพชรบุรี แม้ว่าที่ว่างของผืนนาจะยังไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนัก แต่ก็ปรากฏชัดเจนว่าที่ว่างภายในยุงหรือกะล่อมสำหรับเก็บรักษาผลผลิต ไม่มีการใช้งานอย่างสิ้นเชิงเป็นเวลานานแล้ว คงเหลือเพียงแต่พื้นที่ด้านล่างของกะล่อมสำหรับเก็บรักษาอุปกรณ์และเครื่องจักรกลเกษตรเท่านั้น (ดูรูป 7-31)

ที่ว่างกับประเพณีเกี่ยวกับความตาย

พิธีศพของชาวไททรงดำเป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ที่ชาวไททรงดำยังคงรักษาไว้ได้สืบมาถึงยุคปัจจุบัน โดยการตายของชาวลาวโซ่งเหมือนเปลี่ยนที่อยู่อาศัยจากโลกมนุษย์ไปสู่โลกผี ที่ไม่ได้ต่างจากโลกมนุษย์เลย เพียงแต่อยู่คนละที่กัน ป่าแฮเปรียบเสมือนพื้นที่เชื่อมโยงคนตายสู่เมืองฟ้า สำหรับลาวโซ่งในเวียดนามงานศพที่จัดให้ผู้ตายจะใช้วิธีเผาศพเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มีชาวลาวโซ่งบ้างท้องถิ่นที่ใช้วิธีฝังศพหรืออาจใช้วิธีฝังศพผู้ตายไว้ก่อน แล้วต่อมาก็ตัดกระดูกมาใส่หม้อรวมกัน แล้วจึงฝังใหม่อีกครั้ง เป็นการฝัง 2 ครั้ง และไม่ว่าจะใช้การเผาแล้วฝังถ้ากระดูกหรือ ฝังศพ ก็จะมีการสร้างเรือนแฮไว้เหนือหลุมศพผู้ตายเพื่อใช้เป็นเรือนส่งวิญญาณของผู้ตาย³⁸ ทั้งนี้จากการได้เดินทางสำรวจป่าแฮในเวียดนามบริเวณบ้านกู่ตำบลฮัทลัก (ฮัทลือต) อำเภอมายเซิน จังหวัดเซินลา พบว่าพื้นที่ตั้งของป่าแฮจะอยู่ในบริเวณที่โล่งใกล้พื้นที่เกษตรกรรม ห่างจากกลุ่มบ้านอยู่บริเวณหัวบ้านแต่ก็ไม่ไกลเกินกว่าจะเดินถึงได้ ตั้งอยู่บนเนินเขาหรือที่ลาดเชิงเขาที่มีความชันไม่มาก พื้นที่ฝังศพหรือที่ตั้งเรือนแฮจะมีการแยกส่วนกันอย่างชัดเจนระหว่างชายและหญิง เรือนแฮจะมีขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับเรือนแฮในประเทศไทย และจะใช้วัสดุที่ทำได้ในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ และทั้งอาจมุงด้วยกระเบื้อง โดยรูปแบบของเรือนแฮจะมีความคล้ายคลึงกับบ้านเรือนที่ชาวไททรงดำอาศัยอยู่ในปัจจุบัน (ดูรูป 7-26)

สำหรับในประเทศไทย ป่าแฮส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ท้ายหมู่บ้าน ตามคติความเชื่อที่ห้ามสร้างเรือนทับป่าแฮ เพื่อสงวนรักษาพื้นที่ไว้³⁹ ตำแหน่งป่าแฮจะตั้งอยู่ห่างจากกลุ่มบ้านเรือนออกไปสักหน่อย แต่อยู่ในระยะเดินได้สะดวก ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่สัมพันธ์กับทิศลมประจำถิ่นที่พัดมาจากทางทิศใต้โดยพิธีศพของชาวไททรงดำในไทยนั้นดั้งเดิมจะมีการทำพิธีสวดส่งวิญญาณผู้ตายสู่เมืองแถงที่เรือน ก่อนนำศพไปเผาที่ป่าแฮและทำพิธีส่งวิญญาณกลับไปยังเมืองแถง ซึ่งมีนัยยะสำคัญ 2 ประการ คือหมายถึงเมืองเทวดาและ/หรือเมืองฟ้าศูนย์กลางลาวโซ่งในดินแดนเวียดนามฝ่ายเหนือหรือสิบสองจุไทย ดินแดนของบรรพบุรุษที่จากมา หลังจากนั้นในวันรุ่งขึ้นจะทำพิธีเก็บกระดูกใส่ไหก่อนฝังไว้ในหลุมบริเวณที่เผาศพ และวางจองหรือแคร่ไม้ไผ่ พร้อมสร้างเรือนแฮครอบไว้อีกที⁴⁰ ทั้งนี้ในปัจจุบันยังคงมีพิธีศพดั้งเดิมดังที่กล่าวมา แต่จะมีพิธีของศาสนาพุทธมาเพิ่มเติมคือ ให้พระสงฆ์มาทำพิธีสวดศพในตอนกลางคืนและให้ลูกชายบวชให้ผู้ตาย โดยการเผาศพจะนิยมทำที่วัดเพราะสะดวกกว่า

การเปลี่ยนแปลงของป่าแฮใน ตำบลหนองปรัง จังหวัดเพชรบุรี

จากการศึกษา ป่าแฮในชุมชนลาวโซ่ง บ้านหนองจิก (หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2) หนองปรัง (หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4) หนองแซ่ (หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 6) อบต.หนองปรัง จังหวัดเพชรบุรี มีลักษณะทางกายภาพ บทบาท และรูปแบบการใช้งานของป่าแฮได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด ในประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้

- ลักษณะทางกายภาพ : ตำแหน่งที่ตั้งของป่าแฮอยู่ใกล้ชุมชนค่อนข้างมาก ตามปกติจะอยู่ในทิศตะวันตก อยู่ท้ายหมู่บ้าน แต่จากการสำรวจพื้นที่ตำบลหนองปรัง พบว่าป่าแฮส่วนใหญ่มีอยู่ใกล้กับทุ่งนาและเป็นที่น่าสังเกตว่าป่าแฮของบ้านหนองแซ่ (หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 6) ตำบลหนองปรัง จะตั้งอยู่บริเวณริมถนนก่อนเข้าหมู่บ้านแทนที่จะอยู่ท้ายบ้าน จึงมีความเป็นไปได้ที่ป่าแฮในพื้นที่ดังกล่าวอาจเคยเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกันกับพื้นที่ป่าแฮของบ้านหนองปรัง (หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4) แต่ถูกแบ่งแยกพื้นที่จากการขยายตัวของชุมชน ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าจะต้องทำการศึกษาต่อไปถึงเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ตั้งของป่าแฮ นอกจากนี้สภาพป่าแฮในพื้นที่ตำบลดังกล่าวมีสภาพไม่กรัง เข้าถึงได้ง่าย ขนาดของป่าแฮเล็กลงตลอดจนอยู่ใกล้สถานที่ราชการคือ อบต. และศูนย์วัฒนธรรม ซึ่งเห็นได้ชัดที่ บ้านหนองปรัง (หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4) และบ้านหนองจิก (หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2) ทั้งนี้ ขนาดเรือนแฮในพื้นที่ตำบลหนองปรังนี้จะมี

ขนาดเล็กลงเมื่อเปรียบเทียบกับเฮือนดั้งเดิม ดังตัวอย่างเฮือนแฮ้วในจังหวัดเซินลา แคว้นสิบสองจุไทย (ดูรูป 7-26)

- บทบาท : ป่าแฮ้วกลายเป็นพื้นที่ส่งวิญญาณผู้ตายภายหลังจากการทำพิธีศพในวัด คือ เผาศพแล้วจึงนำกระดูกมาฝังในป่าแฮ้วเพื่อทำพิธีส่งวิญญาณ ไม่ได้มาเผาเชิงตะกอนที่ป่าแฮ้วเหมือนในอดีต และบางคนก็จะทำพิธีทั้งหมดรวมทั้งพิธีส่งวิญญาณที่วัด

- รูปแบบการใช้งาน : มีการใช้พื้นที่หลากหลายประโยชน์ใช้สอยมากยิ่งขึ้นคือ เป็นสถานที่ราชการ ศูนย์วัฒนธรรมหมู่บ้าน ศูนย์การเรียนรู้ รวมทั้งไม่ได้ใช้เพื่อการเผาศพอย่างสม่ำเสมอเหมือนในอดีต ทั้งนี้จากที่กล่าวมา ปัจจัยที่น่าจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของป่าแฮ้วในประเด็นดังกล่าว ได้แก่ สภาพแวดล้อม คติความเชื่อ และโครงสร้างของชุมชน โดยสภาพแวดล้อมและโครงสร้างชุมชนจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพและรูปแบบ คือการขยายตัวของชุมชน ทำให้พื้นที่ป่าแฮ้วลดลง มีการใช้งานแบบเบ็ดเสร็จทุกประการ ทั้งเป็นสถานที่ราชการ ศูนย์เรียนรู้ ศูนย์วัฒนธรรม ฯลฯ การแบ่งแยกพื้นที่ส่วนที่ฝังศพของผู้หญิงและผู้ชายจึงทำได้ยาก และทำให้ตำแหน่งป่าแฮ้วอยู่ใกล้ชุมชน ส่วนคติความเชื่อจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทและลักษณะทางกายภาพของป่าแฮ้ว เนื่องจากชาวลาวโซ่งเริ่มนับถือศาสนาพุทธมากขึ้น ทำให้การประกอบพิธีส่วนใหญ่จะอยู่ที่วัด ซึ่งรวมถึงการเผาศพจะเปลี่ยนจากป่าแฮ้วมาทำที่วัดแทน ป่าแฮ้วจึงมีนัยยะเป็นเพียงพื้นที่ส่งวิญญาณเท่านั้น บทบาทของป่าแฮ้วจึงลดลงอย่างเห็นได้ชัด (ดูรูป 7-27 รูป 7-28 และรูป 7-29)

ที่ว่างกับประเพณีการเลือกคู่ครอง

ถนอม คงยิ้มละมัย⁴¹ ได้กล่าวถึงพิธีหาคู่ของไททรงดำว่ามีไว้เพื่อเป็นเครื่องเตือนใจหนุ่มสาวไม่ให้ประพฤติดูหมิ่นหรือชิงสุกก่อนห่าม คนโซ่งถือว่าเรื่องเพศไม่ใช่เรื่องหยาบโลน ส่วนใหญ่ทำกันอย่างเปิดเผยตรงไปตรงมา แต่ก็ไม่ได้แสดงอะไรที่เป็นเรื่องลามกอนาจาร สาววัยรุ่นในแต่ละบ้านจะลงขวงมาทำการเรือนตามประเพณีที่ได้ถือนหรือลาน หมู่ในหมู่บ้านก็จะรวมกลุ่มแะเวียนเข้าไปพูดคุยกับสาวบ้านต่างๆ ในบริเวณนั้น เข้าบ้านนั้นออกบ้านนี้ ซึ่งก็ไม่ได้มีแค่กลุ่มเดียว บางครั้งก็เป็นหนุ่มต่างบ้านที่แะเวียนมาก็มีบ้าง แต่จะเป็นที่รู้กันว่าหากพูดคุยทำความรู้จักกับสาวคนไหนพอสมควรแล้ว ต้องเปิดโอกาสให้หนุ่มกลุ่มอื่นเข้าไปทำความรู้จักสาวนั้นด้วย เสมือนกับการทำตัวเป็นสุภาพบุรุษ แต่ก็จะไม่มีการแก่งแย่งหรือทะเลาะวิวาทกัน ซึ่งถือว่าเป็นความงดงามอย่างหนึ่งของโซ่ง ดังนั้น ที่ว่างใต้ถุนเรือนและลานบ้านซึ่งกระจายตัวอยู่ทั่วไปในหมู่บ้าน จึงเป็นที่ว่างที่สำคัญต่อประเพณีดังกล่าวอย่างมาก โดยนอกจากจะเป็นไปเพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน ในบางวาระโอกาสก็จะเป็นไปเพื่อการรักษาแบบแผนประเพณีที่สัมพันธ์กับที่ว่างนั้นด้วย ดังที่ภททิยา ยิมเรวัต⁴² ได้กล่าวถึงประเพณี “อินกอน” ซึ่งมีลักษณะการใช้ที่ว่างบริเวณลานบ้านว่า ก่อนจะแต่งงานนั้น ผู้ชายที่โตเป็นผู้บ่าวแล้วก็จะไปเที่ยวเล่นตามหมู่บ้านต่างๆ เพื่อหาคู่รัก เรียกว่า “ไปอิน” ตามธรรมเนียมไทยนั้นเมื่อหญิงสาวอายุได้ประมาณ 13 - 14 ปี ก็จะไปเข้าเป็นนางรำที่เรียกว่า “สาวแสด” ของหมู่บ้านหรือตำบล หรือจะเป็น “สาวซบ” ก็ได้ ยามที่หมู่บ้านมีงานมีการหญิงสาวเหล่านี้ก็จะมาพ้อนมาซบก็จะเป็นโอกาสที่สาว ๆ จะได้พบกับหนุ่ม ๆ สาวที่มาซบมาแสดนี้จะแต่งตัวสวยงาม เมื่อได้พบได้รู้จักกับผู้บ่าวที่มาอินก็จะมานั่งขวง (ลานบ้าน) ซบเพลงโต้ตอบเพื่อทำความรู้จักกัน

จากการสำรวจของผู้เขียนในเขตพื้นที่ อบต. เขาย้อย และ อบต. หนองปรัง พบว่าการใช้งานของพื้นที่ใต้ถุนเรือนได้ปรับเปลี่ยนจากวิถีเดิมค่อนข้างมาก ปัจจุบันส่วนครัวของบ้านซึ่งแต่เดิมอยู่บนตัวเรือนได้ถูกย้ายลงมายังชั้นล่างโดยจัดไว้ในพื้นที่ด้านหลังของใต้ถุนเรือน นอกจากนี้ยังพบว่าในเกือบทุกบ้าน แม้ว่าจะยังมีเค้าโครงของตัวเรือนเดิม แต่ก็ได้เพิ่มพื้นที่ใต้ถุนเรือนด้วยการแบ่งกันฝาห้องเพื่อใช้เป็น

ห้องนอนสำหรับสมาชิกในบ้านที่เพิ่มขึ้น อันเนื่องจากขาดแคลนทุนทรัพย์ในการปลูกเรือนหลังใหม่ พื้นที่บางส่วนถูกจัดวางส่วนพักผ่อน เช่น แคร่ เก้าอี้ ม้านั่ง และเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ส่วนต่อเนื่องไปยังกะล่อมหรือยุ้งข้าว ได้ปรับเปลี่ยนเป็นที่จอดรถจักรกลเกษตร รถขนส่ง หรือรถยนต์ ตามฐานะของบ้านนั้นๆ และทุกบ้านจะมีห้องน้ำห้องส้วมที่ถูกสุขลักษณะ ทั้งที่ใช้พื้นที่บางส่วนของใต้ถุนเรือน และที่แยกส่วนออกจากตัวเรือนหลักก็มีไม่น้อย (ดูรูป 7-31)

นอกจากนี้ ลักษณะของการปลูกสร้างเรือนสมัยใหม่ ที่ยกพื้นเรือนสูงจากสัดส่วนของเสาคอนกรีตสำเร็จรูป เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ระนาบเหนือศีรษะของบ้านลาวโซ่งสมัยใหม่ เปลี่ยนแปลงจากที่เคยเป็นพื้นยกพอพ้นศีรษะเพียงเล็กน้อย กลายเป็นระนาบที่สูงและโอโง่งขึ้น ทั้งยังพบว่าการปูพื้นชั้นบนด้วยพื้นไม้เข้ลั่นหรือตีชนชิดแทนการปูฟากหรือพื้นไม้เว้นร่องแบบเดิม ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานว่า ประเพณี “ลัว่งสาว” (ซึ่งเป็นการที่ชายหนุ่มจะใช้ไม้ลัว่งสาว ขนาดพอดีท่อนแขน ด้านหนึ่งจะมีปลายแหลม เอาไว้สอดตามช่องฝาบ้าน ช่องพื้น หรือฟากเรือน เพื่อให้สัญญาณบอกสาวที่ไม่สะดวกลงขวงหรือกำลังพักอยู่บนเรือนได้ทราบ) ก็ไม่อาจทำได้อย่างสะดวกอีกต่อไป เนื่องจากระดับท้องพื้นชั้นบนที่สูงขึ้นมาก และไม่มีช่องฝาบ้าน ช่องพื้นหรือฟากเรือน ในลักษณะเดิมเหลืออยู่ (ดูรูป 7-32)

อีกประการหนึ่งคือ ด้วยค่านิยมในการปลูกสร้างเรือนที่มีรั้วรอบขอบชิดเป็นส่วนตัวมากยิ่งขึ้น กลายเป็นนัยยะที่บ่งบอกลักษณะของการอนุญาตและไม่อนุญาตให้เข้าถึงพื้นที่ขวงหรือลานบ้านนั้นๆ สังเกตได้จากหลายๆ กลุ่มเรือน ในเขต อบต. เข้าย้อย และ อบต. หนองปรัง มีการแบ่งกันอาณาเขตและบริเวณบ้านด้วยรั้วที่มีประตูทางเข้าที่มิดชิดและทำขึ้นจากวัสดุก่อสร้างสมัยใหม่ สะท้อนลักษณะการใช้ชีวิตที่มีความเป็นปัจเจกมากยิ่งขึ้น พื้นที่ขวงหรือลานบ้านที่ใช้ตากผลผลิตทางการเกษตร เช่น ข้าว ได้ลดบทบาทลงและหันไปใช้ที่สาธารณะที่มีบริเวณกว้าง เช่น ลานตากข้าวของเอกชน ลานอเนกประสงค์ของ อบต. หรือแม้แต่ลานโดยรอบบริเวณศาลปู่ตาแทน และการละเล่นต่างๆ ในประเพณีลาวโซ่งที่เคยปฏิบัติในบริเวณลานบ้าน นิยมไปใช้พื้นที่อเนกประสงค์ส่วนกลางของชุมชน ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล หรือศูนย์วัฒนธรรม ซึ่งมักเป็นไปเพื่อการสาธิตหรือแสดงความงดงามทางวัฒนธรรมแก่บุคคลภายนอกตามวาระโอกาส แม้ว่าจะยังพบการใช้งานพื้นที่ขวงหรือลานบ้านปรากฏให้เห็นบ้าง แต่ก็ เป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ ในบริบทใหม่ด้วย โดยเฉพาะประเพณีทางพระพุทธศาสนา เช่น การทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ การทำขวัญนาคก่อนอุปสมบท เป็นต้น

จากการศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีกับการใช้ที่ว่างดังกล่าว ทำให้มีความเป็นไปได้ว่า รูปแบบวิถีชีวิตอันเนื่องมาจากการปรับตัวในบริบทใหม่ มีอิทธิพลต่อรูปแบบการใช้ที่ว่างใต้ถุนเรือน กลุ่มเรือน และลานบ้าน ส่งผลให้ประเพณีในการเลือกคูครองของชาวลาวโซ่งซึ่งใช้ที่ว่างใต้ถุนเรือน กลุ่มเรือน และลานบ้าน เริ่มจางหายไป ข้อสังเกตหนึ่งนอกเหนือจากปัจจัยด้านกายภาพที่เปลี่ยนแปลงแล้ว วิถีการดำรงชีพในบริบทใหม่โดยเฉพาะช่วงวัยรุ่นและวัยทำงาน ที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงจากอาชีพเกษตรกรรม ไปสู่แหล่งงานภาคอุตสาหกรรมหรืออาชีพอื่นๆ เป็นปัจจัยทางสังคมที่ผลักดันให้ประเพณีการเลือกคูครองลดบทบาทและความสำคัญลง และส่งผลต่อเนื่องไปยังรูปแบบการใช้ที่ว่างใต้ถุนเรือนและลานบ้านที่แปรเปลี่ยนไปพร้อมๆ กันด้วย

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษารูปแบบการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน โดยเฉพาะกรณีของป่าแหว่ พบว่าสภาพแวดล้อมและโครงสร้างชุมชน จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพและรูปแบบการใช้งานมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบในทั้ง 3 ปัจจัย โดยโครงสร้างชุมชนน่าจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมากกว่าสภาพแวดล้อม ส่วนคติความเชื่อจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทและลักษณะทางกายภาพของป่าแหว่มากที่สุด กล่าวคือ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทความสำคัญของป่าแหว่ และเมื่อบทบาทของป่าแหว่ลดลง จึงส่งผลต่อลักษณะทางกายภาพคือ ทำให้ป่าแหว่มีขนาดเล็กลงไปด้วย สำหรับศาลผีประจำหมู่บ้านหรือศาลปู่ตานี้มีการใช้พื้นที่อเนกประสงค์มากยิ่งขึ้น ทั้งเป็นพื้นที่ตากข้าว พื้นที่จอดรถ มีการแบ่งพื้นที่สำหรับเป็นพื้นที่ทางศาสนาอื่นเช่นเป็นศูนย์คริสตจักรขนาดเล็ก จึงมีโอกาที่จะทำให้ความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของศาลปู่ตาลลดลง

นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการปลูกสร้างเรือน และประโยชน์ใช้สอยที่เพิ่มมากขึ้นของพื้นที่ได้ถุนเรือนเพื่อกิจกรรมอื่นๆ รวมถึงรูปแบบการดำรงชีวิตในสังคมชนบทสมัยใหม่ที่มีความเจริญในด้านต่างๆ มากยิ่งขึ้น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิงลาวโซ่งก็ได้ต้องการที่ว่างได้ถุนเรือนและลานบ้านเพื่อการพบปะทำความคุ้นเคยในประเพณีการเลือกคู่ครองตามแบบแผนดั้งเดิมอีกต่อไป

ด้วยเหตุนี้ สามารถสรุปผลในเบื้องต้นได้ว่า สภาพแวดล้อม คติความเชื่อ และโครงสร้างของชุมชน มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน ทั้งในด้านลักษณะทางกายภาพ บทบาท และรูปแบบการใช้งาน โดย สภาพแวดล้อมและโครงสร้างชุมชนจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพและรูปแบบการใช้งานมากที่สุด ส่วนคติความเชื่อจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทและลักษณะทางกายภาพของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนมากที่สุด ทั้งนี้ แนวโน้มในอนาคตหากไม่มีการควบคุมการขยายตัวของชุมชนและโครงสร้างชุมชน หรือการส่งเสริมให้คนในชุมชนและภาครัฐเห็นคุณค่าของภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน ก็มีแนวโน้มสูงที่ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนบางส่วนจะลดความสำคัญลงและเลือนหายไป

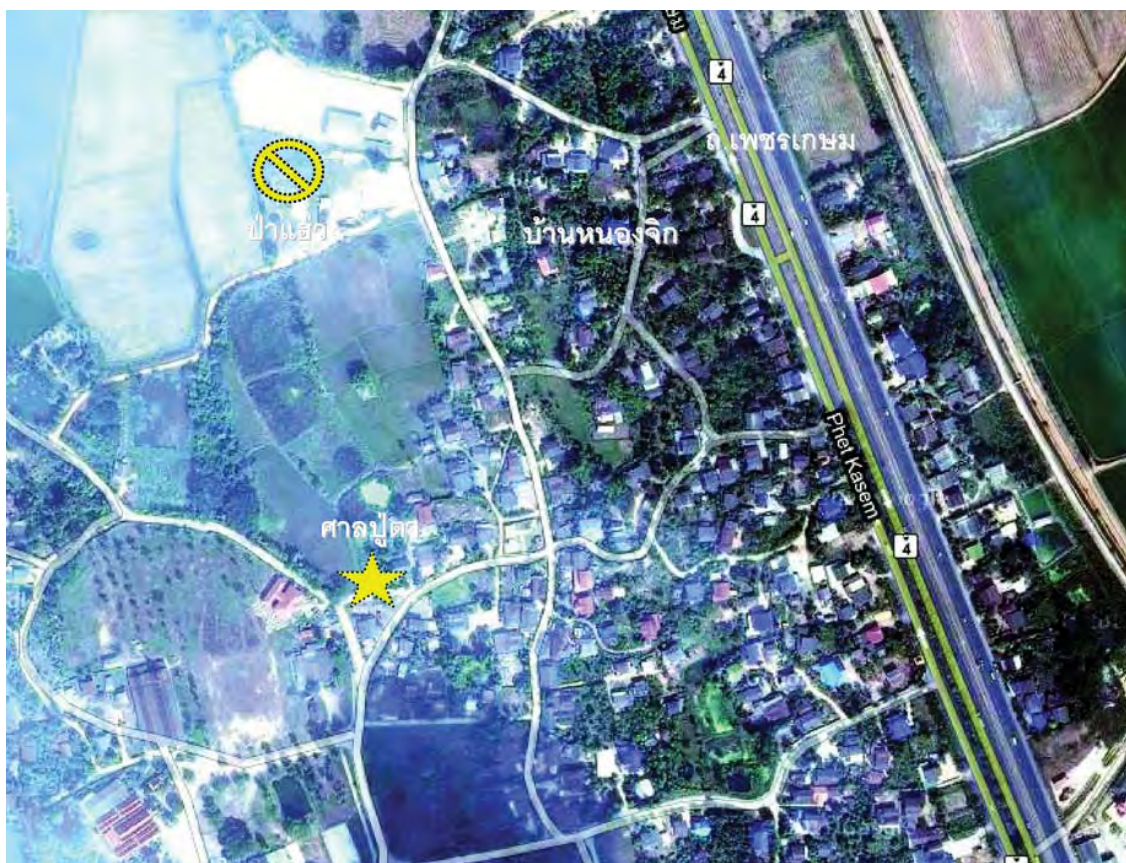
รูป 7-24 ภูมิประเทศกับสภาพบ้านเรือนและการตั้งถิ่นฐานของชาวไทดำ ประเทศเวียดนาม

รูป 7-25 ทิวทัศน์ทุ่งนาเมื่อมองจากบริเวณทางเข้าบ้านหนองเข้ ต.หนองปรัง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี

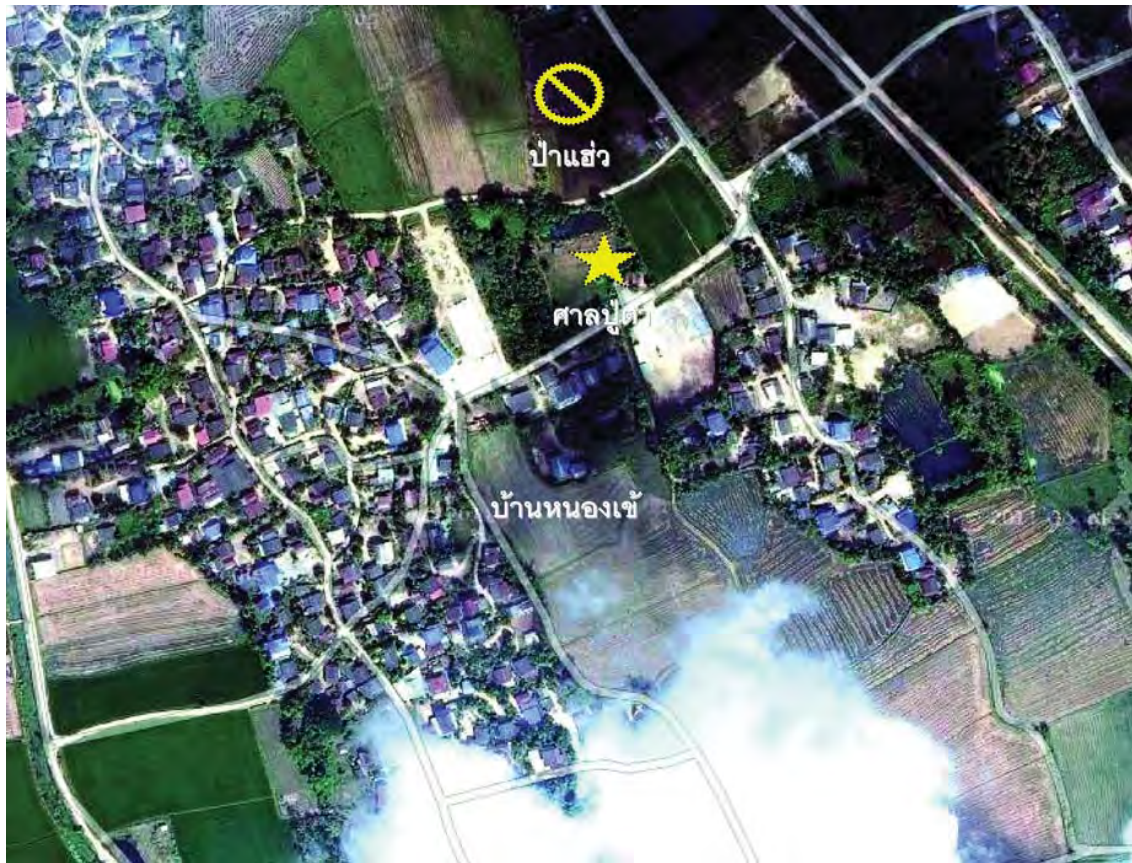
รูป 7-26 ป่าแหว่ บริเวณบ้านกู่ ตำบลลือหลัก (ฮ้างลือต) อำเภอมายเงิน จังหวัดเขินลา (ซ้าย) และป่าแหว่ บ้านหนองปรัง (หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4) ต.หนองปรัง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี (ขวา)

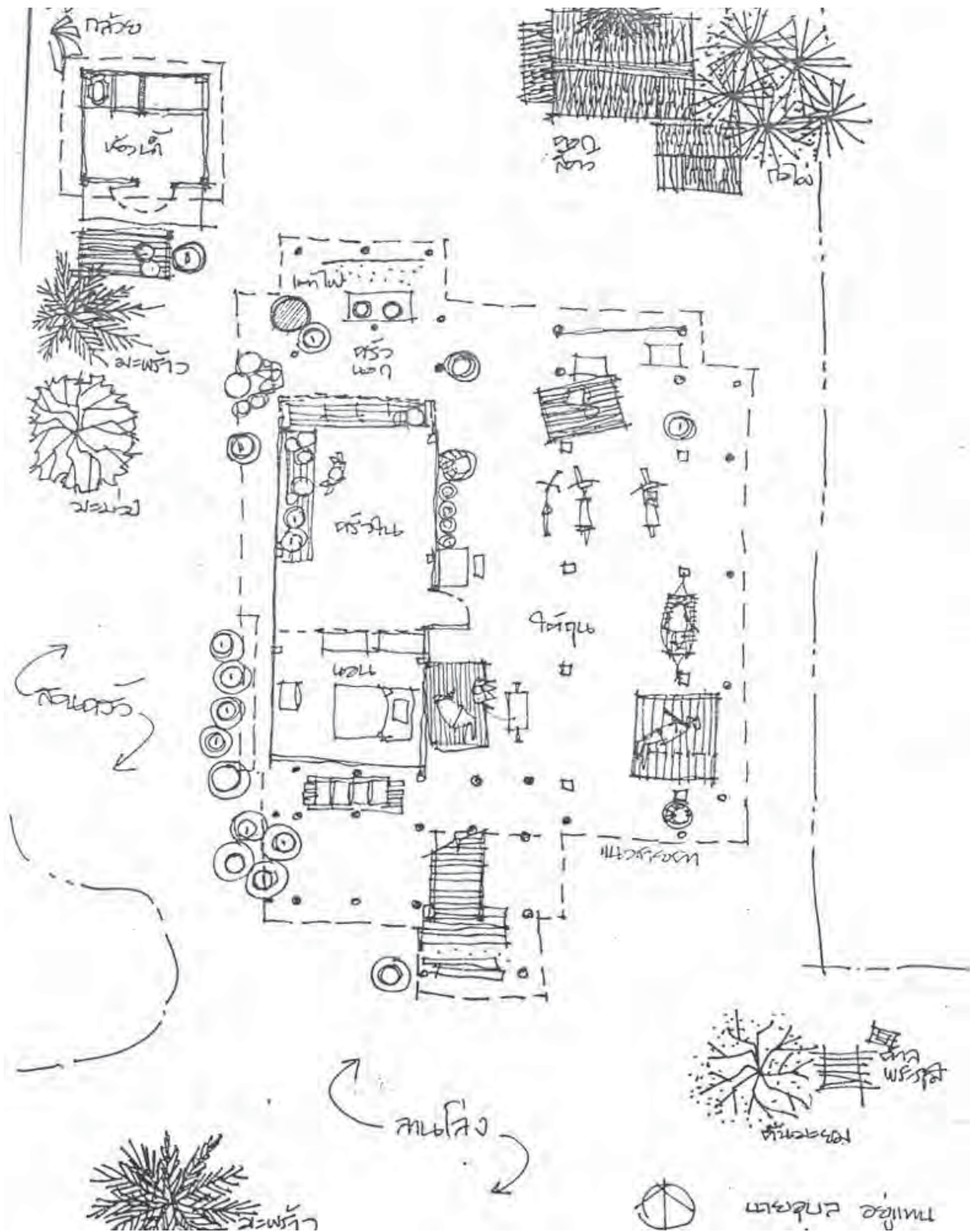
รูป 7-27 ตำแหน่งศาลปู่ตาและป่าแหว่ บ้านหนองจิก (หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2) ต.หนองปรัง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี

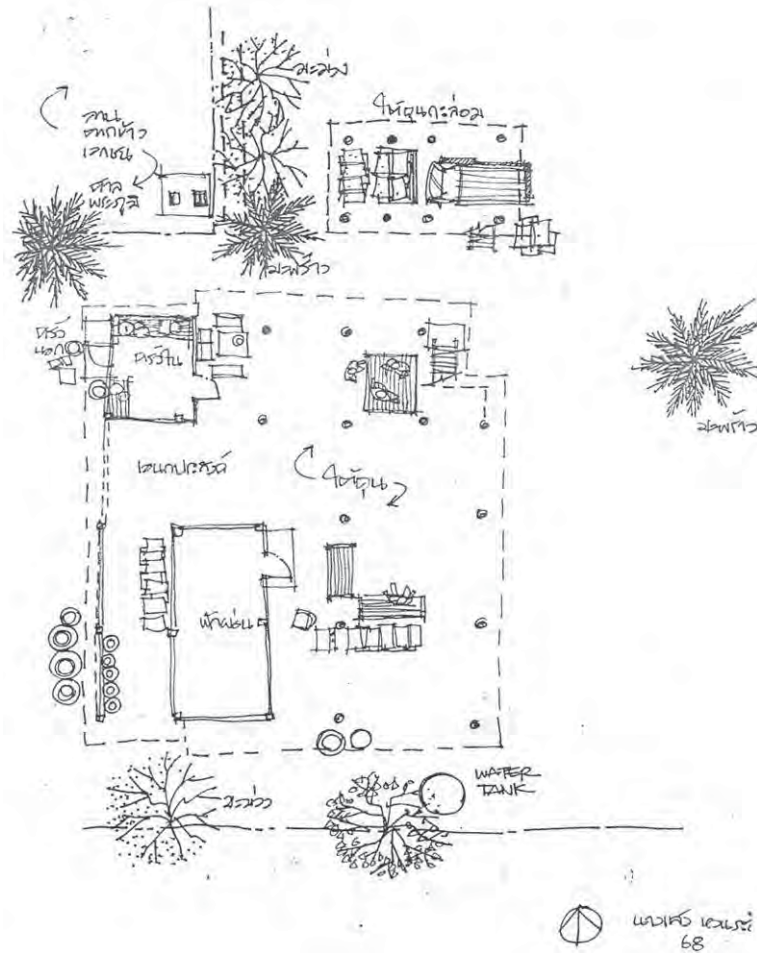
รูป 7-28 ตำแหน่งศาลปู่ตาและป่าแหว่ บ้านหนองปรัง (หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4) ต.หนองปรัง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี

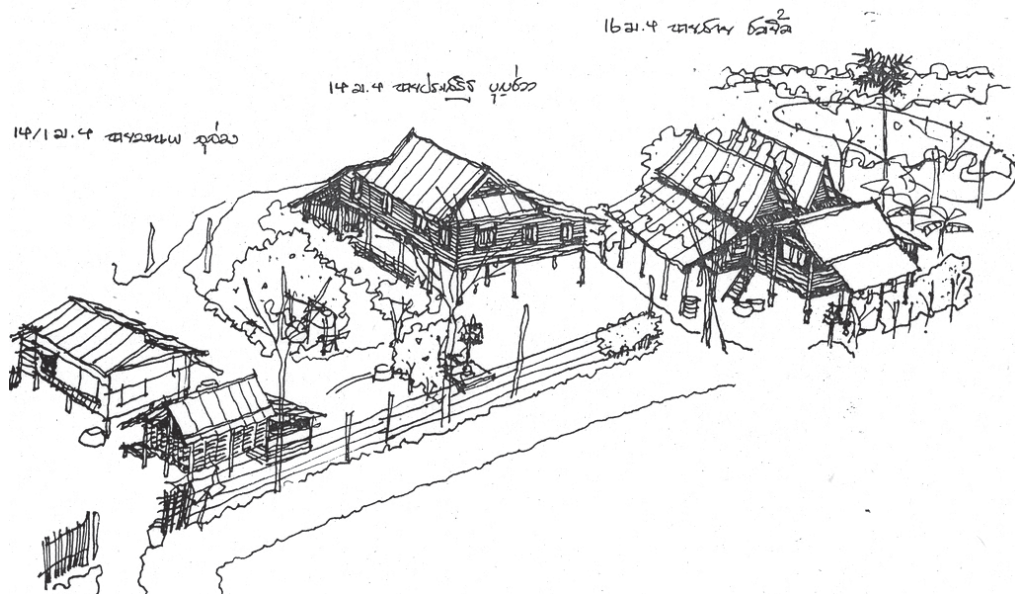
รูป 7-29 ตำแหน่งศาลปู่ตาและป่าแหว่ บ้านหนองแช่ (หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 6) ต.หนองปรัง อ.เขาย้อย จ.เพชรบุรี

รูป 7-30 แผนผังใช้ที่ว่างใต้ถุนเรือน บ้านนายอุบล อยู่แทน เลขที่ 77/4 บ้านหนองแซ่ หมู่ที่ 6
 ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม โดย นายศรุต โพธิ์ไทร วันที่ 9 ก.พ. 54

รูป 7-31 ผังการใช้ที่ว่างใต้ถุนเรือน บ้านนางแสง หวนระลึก เลขที่ 68 บ้านหนองเข้ หมู่ที่ 6
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม โดย นายศรุตติ โพธิ์ไทร วันที่ 9 ก.พ. 54

รูป 7-32 กลุ่มเรือนบ้านนายสาย ขมยืม นายประเสริฐ บุญช่วง และนายมานพ ลุล่วง บ้านหนองปรัง หมู่ที่ 4
ที่มา : จากการสำรวจภาคสนาม โดย นายจตุพล อังศุเวช วันที่ 9 ก.พ. 54

ตัวอย่างประเพณีและพิธีกรรมกับการใช้ที่ว่างของชาวไทดำในพื้นที่ศึกษา

ชื่อประเพณี หรือพิธี	ประเภทของพิธีกรรม	ลักษณะแบบแผน		พื้นที่ศึกษา		รูปแบบของการใช้ที่ว่าง					สถานะ			ปัจจัยที่ส่งผลต่อ ลักษณะแบบแผนและสถานะ
		ดั้งเดิม	เกิดขึ้นใหม่	เวียดนาม	จ.เพชรบุรี	ในเรือน	กลุ่มเรือน	บ้าน	ที่ศักดิ์สิทธิ์	สาธารณะ	ยกเลิก	ยังคงอยู่	ปรับเปลี่ยน	
เล่นเมือง	การนับถือผีบรรพบุรุษ	●		●					●	●	●			ระบบการปกครอง
เล่นบ้าน	การนับถือผีบรรพบุรุษ	●		●	●				●	●		●	●	ระบบการปกครอง
เล่นเวียง	การนับถือผีบรรพบุรุษ	●		●	●	●						●		คติความเชื่อดั้งเดิม
สิญห์รีนเวียง	การนับถือผีบรรพบุรุษ	●		●	●	●						●		คติความเชื่อดั้งเดิม
เล่นปากคอง	การนับถือผีบรรพบุรุษ	●		●	●	●						●		คติความเชื่อดั้งเดิม
เล่นผีน้อยจ้อย	การนับถือผีบรรพบุรุษ	●		●	●	●						●		คติความเชื่อดั้งเดิม
สังฆารกีนเจียง	การนับถือผีบรรพบุรุษ	●	●	●						●		●	●	คติความเชื่อดั้งเดิม/การปกครอง
คอกไม้บาน	อาชีพการงานที่ดี	●		●		●	●	●		●		●		คติความเชื่อดั้งเดิม
เล่นผีน้า	อาชีพการงานที่ดี	●		●				●				●	●	ระบบการเกษตร
เล่นผีน้า	อาชีพการงานที่ดี	●		●	●			●				●		คติความเชื่อดั้งเดิม
เล่นผีน้า	อาชีพการงานที่ดี	●		●	●			●				●	●	ระบบการเกษตร
เสียวเวียง	อาชีพการงานที่ดี	●		●	●	●	●	●						คติความเชื่อดั้งเดิม
เล่นแก้วกระหิวเสื่อ	การรักษาอาการเจ็บไข้	●		●	●	●								คติความเชื่อดั้งเดิม
ตามเวียงเวียง	การรักษาอาการเจ็บไข้	●		●	●	●								คติความเชื่อดั้งเดิม
เล่นผี	การรักษาอาการเจ็บไข้	●		●	●	●								คติความเชื่อดั้งเดิม
เล่นผานกือด	การรักษาอาการเจ็บไข้	●		●	●	●								คติความเชื่อดั้งเดิม
เล่นผานปาง	ดื่มและไสยศาสตร์	●		●	●	●								คติความเชื่อดั้งเดิม
เล่นรับผาน/ผาน	ดื่มและไสยศาสตร์	●		●	●	●								คติความเชื่อดั้งเดิม
ท้าวจิต	วิญญาณชีวิต	●		●	●	●								คติความเชื่อดั้งเดิม
ขวัญผานเด็ก	วิญญาณชีวิต	●		●	●	●								คติความเชื่อดั้งเดิม
สังฆาร	วิญญาณชีวิต	●		●		●	●					●	●	วิถีชีวิตดำเนินไป
สังฆาร	วิญญาณชีวิต	●		●		●	●					●	●	วิถีชีวิตดำเนินไป
อินทอน/เล่นลูกข่าง	วิญญาณชีวิต	●		●	●		●			●		●	●	ระบบการเกษตร
แต่งงานกินคอง	วิญญาณชีวิต	●		●	●	●	●					●	●	คติความเชื่อดั้งเดิม
ผานเวียงหลังพิธีศพ	วิญญาณชีวิต	●		●	●	●						●		คติความเชื่อดั้งเดิม
พิธีศพ	วิญญาณชีวิต	●		●	●	●	●			●		●	●	โครงสร้างชุมชนจากศาสนา
ไหว้พระพุดศาสนา	คติพระพุทธศาสนา		●		●					●		●	●	คติความเชื่อในบริบทใหม่
บุญข้าวสาลีข้าวหอม	คติพระพุทธศาสนา		●		●					●		●	●	คติความเชื่อในบริบทใหม่
บุญสารท	คติพระพุทธศาสนา		●		●					●		●	●	คติความเชื่อในบริบทใหม่
สงกรานต์	คติพระพุทธศาสนา		●		●		●			●		●	●	คติความเชื่อในบริบทใหม่
บุญเข้าเฝ้า	คติพระพุทธศาสนา		●		●		●			●		●	●	คติความเชื่อในบริบทใหม่

ที่มา: จากการวิเคราะห์ของผู้เขียน

● คือ สัญลักษณ์แทนการปรากฏของประเพณี

ตาราง 7-1 ตัวอย่างประเพณีและพิธีกรรมกับการใช้ที่ว่างของชาวไทดำ ประเทศเวียดนาม และชาวลาวโซ่ง จ. เพชรบุรี (การแปรเปลี่ยนของที่ว่างและปัจจัยที่ส่งผลต่อลักษณะแบบแผนและสถานะของประเพณีและพิธีกรรม แสดงเน้นด้วยแถบสีเหลือง)

ตอนที่ 5

วัสดุก่อสร้างและความแปรเปลี่ยนในเรือนลาวโซ่ง

เรือนลาวโซ่งแบบดั้งเดิมในเมืองเพชรบุรี

จากการสำรวจเราสามารถพบเรือนพื้นถิ่นที่มีรูปแบบเรือนแบบดั้งเดิมได้เพียงหลังเดียว ที่บ้านแม่ประจันต์ ตำบลวังไคร้ อำเภอยาง จ. เพชรบุรี ที่พบเห็นเรือนแบบดั้งเดิมส่วนใหญ่เป็นเรือนสาธิต ที่เกิดจากความต้องการที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวลาวโซ่งไว้ ซึ่งจะพบเห็นได้หลายแห่งของชุมชนไทดำในจังหวัดเพชรบุรี นอกนั้นเหลือเพียงร่องรอยขององค์ประกอบและวัสดุบางส่วนของเรือนที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้กับรูปลักษณะของเรือนที่มีอยู่ในปัจจุบัน อย่างเช่น ส่วนผนังหรือฝาเรือนที่ทำมาจากไม้ไผ่สานที่ยังพบบ้างได้บ้าง บ้านเรือนของชาวโซ่งแบบดั้งเดิมนั้นจะมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติได้ดีโดยแสดงออกให้เห็นจากลักษณะทางกายภาพของตัวเรือน โดยมีลักษณะเด่นที่รูปทรงของหลังคาทรงโค้งรูปกระดองเต่า มุงด้วยหญ้าคายาวลงมาเกือบถึงพื้น ทำหน้าที่เพื่อกันลมฝน และภูมิอากาศที่หนาวเย็น ตัวเรือนยกใต้ถุนสูง บนจั่วของหลังคาจะมี อกูด ลักษณะคล้ายเขาควยโง้งเข้าหากันประดับไว้ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่ยังพบเห็นในเรือนของชาวลาวโซ่ง

รูป 7-33 (ซ้าย) เรือนลาวโซ่ง เพชรบุรี ภาพโดย: ฟรันซิส จิต ที่มา: สมุดภาพรัชกาลที่ 4

รูป 7-34 (ขวา) เรือนลาวโซ่งที่เหลืออยู่ บ้านแม่ประจันต์ ต.วังไคร้ อ.ท่ายาง จ.เพชรบุรี ภาพโดย: วีระ อินพันทั้ง

เรือนพื้นถิ่นลาวโซ่งเป็นเรือนที่มีระบบการก่อสร้างแบบผสมผสานระหว่างเรือนเครื่องสับและเรือนเครื่องผูก โดยโครงสร้างสำหรับการรับน้ำหนักทั้ง เสา และคานเป็นเครื่องมือโดยมีการเข้าไม้แบบเรือนเครื่องสับทั่วไป ส่วนโครงหลังคาเป็นโครงไม้ไผ่มัดด้วยตอกหวาย และใช้วิธีการสานที่เป็นภูมิปัญญาพื้นถิ่นมาประยุกต์กับการทำฝาเรือน โดยเรือนแบบดั้งเดิมมักสร้างด้วยวัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ หญ้าแฝก หญ้าคา และต้นไม้ที่หาได้ตามท้องถิ่น

1. ต่อม่อ เป็นเสาด้านเดียวกับเสาบ้านปักลงในดินโดยไม่ต้องมีส่วนใดรองรับเป็นฐานเลย คงใช้เสาดั้งบนดินโดยตรง

2. เสา ใช้ไม้เนื้อแข็งซึ่งเป็นต้นไม้มัดต้นนำมาตากให้ได้รูปร่างและความยาวตามต้องการ ส่วนที่ปลายเสาจะเป็นง่ามของต้นไม้มัด เพื่อเป็นโครงสร้างรองรับการวางรอด

3. รอด ภาษาโซ่ง เรียกว่า ขาง จะใช้ไม้ทั้งต้นเช่นเดียวกันวางพาดระหว่างง่ามเสา โดยวางพาดให้ยื่นออกจากเสาข้างละไม่เกิน 2 เมตร บ้านบางหลังมีรอดพาดระหว่างง่ามเสาแล้วพาดตงบนรอดอีกทีหนึ่ง

4. ฝักมะขาม หรือเรียกว่า ปิง ใช้ไม้จริงทำเป็นรูปโค้งรองรับพื้นตรงบริเวณเสา
5. พื้น ส่วนใหญ่จะใช้ฟากสับโดยฟากนี้จะทำจากลำไม้ไผ่ขนาดใหญ่ผ่าให้เป็นซีกเรียงกัน พื้นฟากดังกล่าวนี้จะมีไม้จริงวางขวางบนรอตก่อน บางบ้านจะใช้ไม้กระดานทำเป็นพื้นบ้านโดยวางบนรอตได้เลย
6. ฝา ใช้ไม้ไผ่ขัดแตะหรือฟากสับเช่นเดียวกับพื้นบ้าน ฝานี้จะทำไม่สูงถึงหลังคา และมีลักษณะ เอนออกจากตอนบนทำให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก บ้านโชนแบบดั้งเดิมจะไม่มีหน้าต่าง
7. ช่อ ทำด้วยไม้จริงฉากให้แบนยึดด้วยหัวเทียนยอดเสา
8. ตั้ง ทำด้วยไม้แบนเหลื่อมหรือไม้จริงกลมแล้วเสี้ยนส่วนปลายที่จะต่อกับช่อให้แบนเพื่อสวมกับรูที่เจาะไว้ได้ ปลายตั้งส่วนที่รับอกไก่บากเป็นรูปโค้งและมีรูสำหรับร้อยหวายเพื่อยึดอกไก่ติดกับตั้ง
9. อกไก่ ใช้ไม้จริงกลมยึดติดกับตั้ง
10. แปะหัวเสา ทำด้วยไม้จริงกลม เรียกว่า “ไม้ข่มหัวช่อ” ใช้เป็นอะเส
11. จันทัน ใช้ไม้จริงกลมวางพาดอกไก่อีกบ่ออะเส แล้วยึดด้วยหวายหรือตอก
12. แปลาน ทางด้านสกัด เรียกว่า “กวางคู้บ” ทางด้านยาว เรียกว่า “ฮาง” ทำด้วยไม้รวกมัดรวมกันยึดติดกับจันทันด้วยหวายหรือตอก
13. กลอน หรือเรียกว่า “กลอนลิง” ทำด้วยไม้รวก
14. หลังคา มุงด้วยหญ้าหรือแฝก ลักษณะของหลังคาสูงชันคลุมตัวบ้านทุกด้านและเลยพื้นลงมา ส่วนของหลังคาที่ยื่นลงมาค้ำหรือท้าวแขนจากปลายรอตที่ยื่นออกมา ครอบหลังคาทำด้วยหญ้าหรือแฝกทั้งต้นโค้งทับแป เรียกว่า “หญ้าหลบแป” ส่วนยอดของหลังคาคือส่วนอกไก่ เรียกว่า “แป” และมีไม้แนบทำด้วยไม้ไผ่ทับหญ้าไว้ยาวตลอดหลังคาแล้วมัดด้วยหวายหรือตอก ยอดจั่วทั้ง 2 ด้าน มีไม้จริงแกะสลักเป็นรูปโค้งงอลักษณะคล้ายเขากวาง เรียกว่า ขอกูด
15. บันลม ทำด้วยไม้ไผ่กลมบางบ้านใช้ไม้จริง
16. บันใด หรือเรียกว่า “ชั้นไหล” ทำด้วยไม้จริงอาจเป็นไม้ทั้งต้นหรือไม้กระดาน บางบ้านอาจใช้ไม้ไผ่วางพาด
17. ห้องหัวท้ายบ้าน เป็นห้องที่สกัดทั้งสองห้องโดยปรกติบ้านแบบดั้งเดิมจะกั้นบ้านบริเวณหัวท้ายด้วยฝาขัดแตะออกเป็น 3 ห้อง คือห้องบริเวณหัวบ้านหรือนอกชาน ตอนขึ้นมาจากบันใดจะใช้เป็นที่รับแขกผู้มาเยือน ห้องกลางเป็นห้องใหญ่มีครัวไฟและเป็นที่อยู่อาศัย ห้องท้ายบ้านเป็นห้องท้ายสุด เรียกว่า “กว๊าน” ลดพื้นลงไปเล็กน้อยมีลักษณะโค้งมนทั้งฝาและหลังคาเหมือนกระโจม ห้องนี้ใช้เป็นห้องผีเรือน

สิ่งก่อสร้างที่อยู่คู่กับเรือนของลาวโชนคือ “ยั้งข้าว” เพราะถือเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่อย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากอาชีพหลักของลาวโชนตั้งแต่อดีตกาลได้แก่การทำนา ยั้งข้าวซึ่งเป็นที่เก็บข้าวเปลือกจึงเปรียบเสมือนชีวิตของพวกเขา ดังนั้นจะพบว่ายั้งข้าวของลาวโชนบางบ้านจะมีขนาดใหญ่เกือบเท่าตัวบ้าน และสร้างให้มีความแข็งแรงและทนทานกว่าที่อยู่อาศัยเสียอีก โดยเสายั้งข้าวจะใช้ต้นไม้มที่มีง่ามและใช้ต้นเสาแทนคานาวางบนง่ามเสาด้วยซึ่งดูลักษณะแล้วแข็งแรงทนทานมากและจะสร้างอยู่ไม่ไกลจากตัวบ้านหรือบางบ้านจะสร้างติดกับตัวบ้านแล้วทอดสะพานเชื่อมถึงกันได้ นอกจากนี้ยังสังเกตพบว่ายั้งข้าวจะมีได้สูงมากโดยพื้นยั้งข้าวสูงกว่าพื้นบ้านเรือนที่อยู่อาศัย หรือสูงเสมอเท่าพื้นบ้าน แต่จะไม่สร้างให้ต่ำกว่าเป็นอันตราย เพราะถือว่าข้าวเป็นแม่โพสพมีบุญคุณที่ทำให้ทุกชีวิตดำรงอยู่ได้ดังนั้นจึงต้องสร้างไว้ในที่สูง แม้ว่าในปัจจุบันมีเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้แก่ เครื่องจักรนวดข้าว โดยจะนำไปนวดข้าวในทุ่งนาแล้วนำข้าวเปลือกบรรจุกระสอบส่งโรงสีข้าวโดยไม่ต้องใช้แรงงานคนและสัตว์นวดข้าวในบริเวณ

บ้านดังแต่ก่อน ไม่จำเป็นต้องขนข้าวที่ลานนวดไปเก็บไว้ในยุ้งข้าวอีกต่อไปแล้วก็ตาม ลาวโพงก็จะไม่รื้อยุ้งข้าวหรือนำไม้มาใช้ประโยชน์อย่างอื่นแต่จะใช้ประโยชน์ในด้านอื่นแทน เช่น เก็บอุปกรณ์การเกษตร เก็บผลผลิตการเกษตรอื่นๆ เป็นต้น

รูป 7-35 (ซ้าย) เสา
รูป 7-38 (ซ้าย) พื้นเรือน
รูป 7-41 (ซ้าย) ตั้ว

รูป 7-36 (กลาง) รอด หรือ ขาง
รูป 7-39 (กลาง) ฝาเรือน
รูป 7-42 (กลาง) ออกไก่

รูป 7-37 (ขวา) ฝักมะขาม หรือ ปิง
รูป 7-40 (ขวา) ชื้อ
รูป 7-43 (ขวา) แปหัวเสา